Orna Donath

Annelikten Pişman Olmak

iletişim

ORNA DONATH
ve Margret Trebbe-Plath
Annelikten Pişman Olmak

Destek Yayınları, 2018 (1 baskı)

Regretting Motherhood. A Study
© 2016 Albrecht Knaus Verlag
Albrecht Knaus Verlag, Random House'un alt markasıdır.
Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3130 • Psykhe 44
ISBN-13: 978-975-05-3272-6
© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2022, İstanbul

DİZİ EDİTÖRÜ Bahar Siber
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Berkay Üzüm
BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ORNA DONATH
ve Margret Trebbe-Plath

Annelikten Pişman Olmak

Regretting Motherhood
A Study

ÇEVİREN
Bilge Yalçın

ORNA DONATH Tel Aviv Üniversitesi'nde sosyoloji okudu. Yüksek lisans tezinde gönüllü çocuksuzluk, doktora tezinde annelikten duyulan pişmanlık konularını ele aldı. Halen Tel Aviv ve Ben Gurion üniversitelerinde, ayrıca Tel Aviv-Yafa Yüksekokulu'nda ders veriyor. Feminist aktivist sıfatıyla çeşitli kadın derneklerinde yönetici, koordinatör ve eğitmen olarak çalışıyor. Özellikle 2017'de doktora tezinden hareketle kitaplaştırdığı *Annelikten Pişman Olmak* kitabı uluslararası camiada ilgiyle karşılandı ve Tayvan, Güney Kore, İspanya, Fransa, Almanya, İngiltere, ABD gibi ülkelerde yayımlandı.

MARGRET TREBBE-PLATH Alman edebiyatı ve dilbilim okudu. Halen Berlin'de yaşıyor, edebiyat ajanı ve serbest editör olarak çalışıyor.

Bu nasıl gerçek olabilir demek yerine, ya gerçekten doğruysa, diye sorabiliriz.

– ARTHUR BOCHNER

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 9

GİRİŞ 11

BİRİNCİ BÖLÜM
ANNELİĞE GİDEN YOLLAR: KADINLARIN DENEYİMLERİNE KARŞILIK TOPLUM NE DİKTE EDİYOR? 29

İKİNCİ BÖLÜM
ANNELİĞİ TALEP ETMEK: ANNELER NASIL GÖRÜNMELİ, NE YAPMALI VE NE HİSSETMELİ? 55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ANNELİKTEN PİŞMAN OLMAK: KEŞKE HİÇ KİMSENİN ANNESİ OLMAYABİLSEYDİM 75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ANNELİK TECRÜBELERİ VE UYGULAMADA PİŞMANLIK: GAYRİMEŞRU BİR DUYGUYLA YAŞAMAK 127

BEŞİNCİ BÖLÜM
ANNE, SEN KİMSİN? SÖZLE SUSKUNLUK ARASINDA ANNELİKTEN PİŞMAN OLMAK 185

ALTINCI BÖLÜM
ANNELER VE ÖZNELER: PİŞMANLIK ÜZERİNDEN ANNELERİN DURUMUNU SORUŞTURMAK **215**

SONSÖZ **247**

TEŞEKKÜR

Bu kitap, onu ve beni destekleyen kadınlar, erkekler ve kurumlar olmasaydı, hayat bulamazdı.

Öncelikle ve ilk başta çalışmama katılan kadınlara –Bali, Brenda, Carmel, Charlotte, Debra, Doreen, Edith, Erika, Grace, Jackie, Helen, Jasmine, Liz, Maya, Naomi, Nina, Odelya, Rose, Sky, Sophia, Sunny, Susie ve Tirtza– teşekkür ederim. İçinde yaşadığımız toplumsal iklimde, güveniniz verili bir şey olarak görülemez ve görülmemeli. Bu kitap tek tek, her birinize ithaf edilmiştir.

Margret Trebbe-Plath olmasa, hiçbir şey aynı olmazdı. Diller, ülkeler ve insanların yürekleri arasında köprü kurmayı mümkün kıldığın için sana müteşekkirim. Kelimeler üzerine yaptığımız ve benim için dünyalara bedel olan, duyarlılık ve bilgelik dolu yaratıcı takım çalışması için kendimi şanslı addediyorum; daha fazlasını isteyemezdim.

Britta Egetemeier ve Knaus Yayınevi'ndeki tüm profesyonel hanımlar – bu yolda benimle yürüdüğünüz için teşekkür ederim. Kadınlar ve anneler arasında bizim dile dökmediklerimizin suskunluğuna son vermek için yaptığınız fedakârlıkları sevgiyle anıyorum.

(İsrail) Tel Aviv Üniversitesi Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü'nde doktora öğrencisiyken çalışmama danışmanlık yapan, bir yandan ayağımın altına ihtiyaç duyduğum muhteşem güvenlik ağını çekerken, kendi ayaklarım üzerinde durabileceğime inanan Prof. Hanna Herzog ve Prof. Haim Hazan'a müteşekkirim.

Çalışma, (İsrail) Tel Aviv Üniversitesi Başkanın Mükemmeliyet Bursu ve Jonathan Shapira (İsrail) Tel Aviv Üniversitesi Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü Doktora Çalışmaları Mükemmellik Bursu'yla desteklendiğinden, her ikisine de cömertlikleri ve inançları için teşekkür ederim. Yürümek istediğim yola ışık tutan (İsrail) Ben-Gurion Üniversitesi Cinsiyet Çalışmaları'ndaki araştırmacılara da şükranlarımı sunuyorum.

Ailem ve seçilmiş ailem, hafta sonu-bayram tatili demeden, yıllar boyu bana gösterdikleri sabır için tüm takdirimi hak ediyor. Yazmanın karanlıkları arasından geri döndüğüm ana kadar sevgi ve ilgiyle beklemekten vazgeçmediğinizi bilmesem, dalıp gözden kaybolmak çok daha güç olurdu.

Ve sen, sevdiğim. Beni tutan varlığın için en derin, şükran dolu hislerle.

GİRİŞ

Pişman olacaksın!
Çocuk
Doğurmadığın
İçin pişman olacaksın!

2007'de İsrailli ve Yahudi kadın ve erkeklerin ebeveyn olmayı arzu etmemeleri hakkında yaptığım araştırmayı bitirdiğimde, yukarıdaki sözler yüreğime kazınmıştı. Genel olarak ebeveyn, özellikle de anne olmak istemeyen hemen herkesi sürekli tehdit eden bu sözlerin içindeki felaket tellalı, kafamda yankılanıp duruyordu: Bundan kesin pişman olacaklar. Anne olmayan kadınlar bundan pişman olacak. Nokta.

Bu kesin hüküm, başıma bela olmuştu. Aklım dörtnala koşuyordu. Çocuk doğurduktan sonra pişman olmayı, kimsenin annesi olmadığı o eski haline dönmeyi düşünme ihtimalini hesaba katmayan ve kadınları çocuk doğurmamaktan pişman olacakları yönünde, pişmanlık gibi bir silahla tehdit ederek kesin olarak açmaza sokan, kişiye başka seçenek bırakmayan bu saptamayı kabul etmek benim için zordu.

2008'de sorgulamaya başladım.

Sorgulamaya İsrail'de başladım. İsrail, ortalama olarak her kadının üç çocuk doğurduğu,[1] doğurganlık oranının Eko-

1 "2015 Uluslararası Kadınlar Günü için Seçilmiş Veriler", İsrail Merkezi İs-

nomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü üyesi ülkelerin ortalamasından daha yüksek olduğu bir ülke. İsrail'de doğurganlık oranı 1,74 – gerçi oranı 1,9 olan ABD gibi çeşitli Batılı ülkelerle Avusturya, İsveç, Estonya ve doğurganlık oranı 1,4'le[2] çok düşük olan Almanya gibi Avrupa ülkelerinde de bunun geçerli olduğu ortaya çıktı. Almanya'daki kadınlar anne olma eğilimlerine karşı tedbir almakta daha serbest gibi görünse de, toplumun "doğru" kararı alıp anne olmak konusunda kadınlara yaptığı baskıya boyun eğmek zorunda kalıyorlar. Hangi ülkeyi araştırırsam araştırayım, kadınlar çocuk doğuruyor, onları yetiştiriyor, anneliğin zorluklarına katlanıyorlar, fakat buna dair pişmanlık neredeyse hiç dillendirilmiyor.

Bu olguya, herhangi bir konu gerçekten var olsa bile henüz konuşulmadığı için onu görmemize veya duymamıza müsaade etmediğinden, toplumsal görüş açımızın sınırlı olduğu varsayımım uyarınca yaklaşmakta ısrarlıydım: Anneliğin, kadınlara memnuniyet, sevinç, sevgi, kıvanç, gurur ve tatmin duygularını aşıladığı ilk ve en önemli ilişki olabileceğini zaten biliyorduk. Anneliğin aynı zamanda savunmasızlık, hüsran, suçluluk, utanç, öfke, husumet ve düş kırıklığı yaratabilecek, gerilim ve duygu karmaşasından beslenen bir alan olduğunu da biliyorduk. Kadının hareket özgürlüğünü ve bağımsızlık derecesini kısıtladığından anneliğin kendi içinde baskıcı olduğunu da biliyorduk. Annelerin kasten veya bilinçsizce zarar veren, istismar eden ve bazen de öldüren insani yaratıklar olduğunun bilincine varmaya başlamıştık. Buna rağmen insan doğasının bu deneyimlerinin, annelikle ilgili efsanevi imgemizi paramparça etmeyeceğini arzu-

---

tatistik Bürosu, http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201 511 057.

2 "Doğurganlık oranları, toplam (kadın başına doğum sayısı)", Dünya Bankası Verileri, 2015:http://data. worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN.

luyoruz ve böylelikle anneliğin pişmanlık da getirebileceğini kabullenmeye yanaşmıyoruz – annelik de, içinde acı çekip önemsediğimiz hayatımızın diğer alanları gibidir, dolayısıyla geriye dönüp tam tersini yapmayı dileriz. Anneler zorluklarla karşılaştığında, anne olmanın talihsiz bir durum olduğunu düşünmeleri kendilerinden beklenmez, böyle düşünmelerine izin verilmez.[3]

Bu konu açıkça konuşulmadığından ve anneliği, insanlığın pişman olma deneyiminin ötesine yerleştiren bu direncin ışığında, anne olduktan sonra pişman olmak toplumsal tartışmalarda[4] da annelikle ilgili disiplinlerarası kuramsal ve feminist yazılı eserlerde de neredeyse hiç yer almaz: Annelerin ağzından yapılan aktarımların çoğu annelerin ve bebeklerin duyguları ve tecrübeleri hakkındadır. Daha büyük çocukların annelerine ait tecrübelere yapılan atıfların azlığı, annelerin yıllar içerisinde geçmişe yönelik izahatlarına çok az yer verildiğini ortaya koyar. Ayrıca kadınların anneliğe dönüşürkenki davranışlarıyla ilgili yazıların çoğu, anne olmaya razı olmayan kadınları anlatan edebi eserlerde yer alır. Dolayısıyla annelerin geçmişe yönelik açıklamaları eksiktir ve bu soru genellikle, annelerin hayatıyla hiçbir alakası olmayan "başka kadınlara" sorulur.

---

3 Yapılan çalışmalar pişman olmanın içinde hem kavramsal öğelerin (hayal gücü, hatıra, yargılama ve değerlendirme gibi) hem de duygusal yönlerin (keder, tasa ve acı gibi) olduğunu gösterdi. Pişman olmanın hissedilen bir sebep veya makul bir duygu olduğunu iddia eden Janet Landman'i takip ettiğimden, hem de ikisi arasında keskin bir fark yaratmaya çalışmanın zalimane ve uygunsuz kaçacağını bildiğimden, pişman olmayı kitap boyunca duygusal bir tutum olarak ele alacağım.

4 Amerikalı köşe yazarı Ann Landers, 1970'te yöntemsel olarak tartışmalı bir şekilde aşağıdaki soruyu sormuştur: "Yeniden seçebilecek olsanız, tekrar ebeveyn olmayı seçer miydiniz?" Ebeveynler tarafından editörlere 10.000'den fazla mektup gönderilmiş, mektupların % 70'i "hayır" cevabını vermiştir. Kanaatimce, hayır cevabını verenlerin oranının pek önemi yoktur; önemli olan, bu konuda fiilen bir anket düzenlenmiş olduğu gerçeğidir, hele de olayın kırk küsur yıl önce yaşandığı düşünülürse.

Bu yol haritasının ışığında, konuyla ilgili feminist kuramlar "bile" konuyu tekrardan değerlendirmediği için annelerin tek başlarına pişman olmalarına izin verilmediği görülür.

Yakın geçmişte pişman olmuş anneler konusu internette[5] ele alındığında, olaya şüpheyle bakıldı, yani varlığına inanılmadı veya hiddet ve çarpıtma olarak görüldü; yani pişmanlık duyan anneler bencil, deli, hasarlı kadınlar ve "sızlanan bir kültürün" içinde yaşadığımızı ispatlayan edepsiz kişiler olarak damgalandılar.

Pek çok Batılı ülkede coşkuyla yapılan çekişmeli müzakerelerde ve özellikle de akademik bir dergi olan *Signs*'da[6] konuyla ilgili yazdığım makaleden ve Alman basınına[7] verdiğim röportajdan sonra, 2015'in Nisan ayında Almanya'da açılan #anneliktenpişmanolmak etiketinin altında yer alan yazılarda, bu iki tür tepki açıkça görülebilir.

Bu yayınların peşinden gelen gergin tartışmaların üzerine, pişman olan annelere yönelik kınamaların yanı sıra bizzat pişmanlık yaşamış anneler tarafından yazılmış teselli edici yığınla açıklama geldi. Ayrıca çok sayıda anne ve kadın, bir bebeğin annesi olmaya veya çocuklarını tek başlarına beslemeye mecbur bırakıldıkları için çektikleri ıstırabı pişman olduklarını söyleyerek açığa vurmanın önemini ortaya koydular. Ebeveyn ve anne bloglarında ve sosyal medyada yayınlanmış yüzlerce metin, toplumun haşin hükmünü ve eleştirisini engellemek için kapalı kapıların arkasında tutulan, di-

5 Annelikten pişmanlıka başa çıkmaya çabalamanın güncel bir örneği, Britanyalı anne ve büyükanne Isabella Dutton tarafından 2013'te yazılan köşe yazısında bulunabilir: http://www.dai-lymail.co.uk/femail/article-2 303 588/The-mother-says-having-children-biggest-regret-life.html.

6 Orna Donath, "Regretting Motherhood: A Socio-Political Analysis", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, cilt 40, sayı 2, 2015, s. 343-367.

7 Esther Göbel, "Sie wollen ihr Lebenzurück", erişim tarihi 5.4.2015, http://www.sueddeutsche.de/gesundheit/ungluecklichе-muetter-sie-wollen-ihr-leben-zurueck-1.2419449.

le gelmeyen duyguları (nihayet veya bir kez daha) ortaya çıkarmak için bu andan faydalandılar.

Almanya'da, aslında "mükemmel anneye" karşı "ilgisiz anne" kavramlarıyla ilişkilenen pişmanlık konusunda yapılan etkili tartışmalar, üstesinden gelinmesi elzem olan çok çeşitli duygularla karşı karşıya olduğumuzu gösterdi; ki bu duygulardan biri de pişmanlıktır. Söz konusu tartışmalar bir şeyin hâlâ kayıp olduğunun, söylenmesi gereken bir şeyin dilimizin ucunda beklediğinin, annelikten pişman olmanın köklü bir tabu olduğuyla ilgili bütün şüpheleri ortadan kaldırırken o dilimizin ucundaki sözleri içtenlikle duymamız gerektiğinin altını çizdi.

2008-2013 arasında yaptığım araştırma ile, anne olmaktan pişman olan, hatta içlerinden birkaçı büyükanne olmuş, farklı sosyal gruplardan kadınları dinleyerek, söylenmeyenlerin ilk defa söylenmesi için bir imkân oluşturmaya çalıştım.

Bu kitapta kadınların anneliğe giden farklı yollarının izini takip ederek meselenin kaynağına indim, çocuklarını doğurduktan sonra bu kadınların entelektüel-duygusal dünyalarını inceledim ve kimsenin annesi olmak istemedikleri halde çocuklarının annesi olmaları nedeniyle ortaya çıkan çelişki yüzünden, bu kadınların hayatındaki duyguları ve acı verici çatışmaları kavramsallaştırdım. Ayrıca farklı kadınların bu çatışmaları nasıl fark ettiğini ve bunlarla nasıl mücadele ettiklerini araştırdım.

Buna rağmen derdim, tek başına anne olmaktan pişman olunabildiğini teyit etmek değil. Buna odaklanırsak, toplumu rahatlatmış oluruz: Pişman olmayı, anneliğe uyum göstermemiş birinin hatası olarak şahsileştirir ve ilgili kişinin daha çok çaba göstermesi gerektiğini kabul edersek, pek çok Batılı toplumun kadınlara nasıl davrandığını ıskalar ya da

daha açık söylemek gerekirse, toplum fiziksel veya duygusal açıdan sağlıklı kabul edilen her kadını sadece anneliğin değil, bu iknanın sonuçlarıyla birlikte yalnızlığın da kollarına öfkeli bir şekilde atmak konusunda taşıdığı sorumluluğu reddettiği için, kadınları ihmal etmiş oluruz. Bu anlamda pişman olmak, birkaç kamusal tartışmada iddia edildiği gibi bir "fenomen" değildir; "sapkın kadınları" ağırlayan "duygusal açıdan ucube insanların gösterisini" izlemek için gönderilmiş bir davetiye değildir: Duyguları aynı zamanda iktidar sistemlerine[8] karşı çıkmanın bir aracı olarak düşünürsek, pişman olmak, toplumu annelere kolaylık sağlamaya çağıran bir alarm zili olmakla kalmaz, üreme politikasını ve anne olmaya bizi mecbur eden eğilimlerimizi tekrar düşünmeye davet eden bir alarm zili haline gelir. Pişman olmak "seçilmemiş yolu" işaret ederken, anne olmaktan pişman olmak, toplumun anne olmamak gibi alternatif yolları önceden yok ederek kadınlara yasakladığı yollar olduğunu belirtir ve pişman olmak geçmişle şu an ve gerçekle hatırlanan arasında köprü oluşturduğundan, anne olmaktan pişman olmak, kadınlardan hangisini hatırlaması, hangisini arkasına bakmadan unutması istenmişse, bunları aydınlığa kavuşturur.

Ayrıca pişman olmak, bizimle, aldığımız veya almaya zorlandığımız kararlarımızın sonuçları arasındaki herhangi bir buluşma noktasına insan olarak duygusal açıdan verdiğimiz tepkilerden biri olduğundan, annelikten pişman olmak, anneliğe kutsal bir rol olarak değil, insani ilişkilerden biri olarak yaklaşma beceri(ksizliği)mize farklı bir açıdan ışık tutmaktadır. Bu açıdan pişman olmak, annelerin kendi bedenlerinin, düşüncelerinin, duygularının, hayal güçlerinin ve anılarının sahibi olan, birbirinden ayrı özneler olduğunu kabul etmek yerine, saadetini sadece ve sadece çocuklarının

8 Sara Ahmed, *Duyguların Kültürel Politikası*, çev. Sultan Komut, SEL Yayıncılık, İstanbul, 2015.

saadetine bağlayarak tek amacı başkalarına hizmet etmek olan birer nesne olduklarını savunan bakış açısına karşı çıkmaya yardımcı olabilir.

PİŞMAN OLMAKTAN SÖZ EDERKEN ASLINDA NEDEN BAHSEDİYORUZ?

Annelikten pişman olma konusunun tartışıldığı birkaç ülkede ilginç bir durum meydana geldi: Pişman olmakla ilgili tartışma, bazen çıkış noktasını geride bırakarak hızla annelerin ikircikliliği konusuna kaydı – bu, pişman olmaktı. Bu eğilim, aslında annelerden sessiz kalmalarını talep eden toplumlarda, pişmanlığın annelerin çok çeşitli karmaşık tecrübeleri arasında yer almasıyla açıklanabilir.

Ancak ikisi aynı şey değil: Pişman olma deneyiminin içinde annelik konusunda ikircikli duygular bulunabilirken, anneliğe karşı ikircikli bundan pişman olduğunuz anlamına gelmez. Hem ikircikli duyguları olan ancak anne olmaktan pişman olmayan anneler, hem de anne olmaktan pişman olup ikircikli duyguları olmayan anneler vardır. Başka deyişle pişmanlık, "Anne olmanın hata olduğunu düşünürken, annelik konusunda nasıl rahat ederim?" sorusuyla ilgilenmez.

Annelikten pişman olmanın bir kez daha üzerinden atlanmaması ve tartışmaların merkezinde yer alması konusundaki ısrarım, ikircikliliği pişman olmakla bir araya getirmenin, onlara tek ve aynı şeymiş gibi davranmanın, çocuk doğurmuş olmaktan dolayı acı çeken annelerin söyleyeceklerini dinleme olasılığını bertaraf ettiği anlayışından gelmektedir. Biz sadece alelacele anneliğin zorluklarını konuşmaya başlıyoruz, sonra da her türden pişman olma durumunu es geçip pişman olmanın ışık tuttuğu bir varsayım olan dün-

yanın dört bir yanındaki tüm annelerin muhakkak tecrübe ettiği ve anneliğin değerli olduğunu öne süren ilk önermeyi inceleyecek her tür imkânı etkisizleştiriyoruz. Üstelik bu iki kavramın birleştirilmesi statükonun olduğu gibi kalmasına hizmet ediyor, çünkü karmaşa ve ikircikliliğin lisanını kullanarak pişman olmanın tam bağrından gelen o asıl soruya cevap vermek yerine, arkamızı dönüp gidiyoruz: *anneliğe geçiş meselesi*; kadınların özne olarak çocuk doğurup büyütmeyi isteyip istemediklerini düşünüp karar vermesi gereken o sınırlı alan.

Ancak pişmanlığı tartışmanın merkezine yerleştirmek, anne olmaktan pişman olmamış ancak zorluklar yaşayan, zaman zaman bu durumu özgeçmişlerinden çıkarmak isteyen ama kendilerinden özgeçmişlerindeki bu "kanun dışı" taleplerini çıkarmaları istenen annelerin durumları hakkında da bize bir şeyler söyleyebilir. Pişmanlığa odaklanarak anneliği inceleyen bu tutum, toplumsal kurguların etkileriyle karşılaşan bütün annelere hizmet etmeye çalışmaktadır; deneyimlerinden daha fazlasını öğrenmek ve aslında hiç de öyle olmadığı halde yalnızlıklarını paylaşmak için bize ilave bir açı olarak hizmet edebilir.

Karşılaştığımız çok çeşitli somut deneyimlerin ışığında, yaptığım çalışmada pişmanlığı tanımlamanın ilk kriteri, kadınların kendilerini pişman olmuş olarak tanımlamaları ve başlangıçtaki adı bariz biçimde "ebeveynlikten pişman olmak" olan çalışmaya katılmak için benimle bizzat temas kurmalarıydı.[9]

Görüşmeleri yaptığım süreçte kullandığım tek kıstas bu değildi, pek çok anne çalışmada yer almak için benimle te-

9 2008'den 2011'e kadar yaşları 34 ila 78 arasında değişen birkaç babayla da detaylı olarak görüştüm (içlerinden biri aynı zamanda büyükbabaydı). Görüşmeler başladıktan dört yıl sonra, anneliğin ve babalığın aynı ve farklı dünyalarına yeterince derinlemesine giremediğimiz için sadece annelikten pişman olmak konusuna eğilmeye karar verdim.

mas kurdu, ama yaptığımız görüşmeler sırasında birkaçının annelikle ilgili ikircikli ve çatışmalı deneyimler yaşadığı ortaya çıktı, kendilerini pişman olarak tanımlamadıkları için onlardan gelen ampirik verileri çalışmaya dahil etmedim.

Annelikte pişmanlığı, zorluk veya ikirciklilikten ayırmakta iki kıstas daha bana çok yardımcı oldu: Birincisi, şu soruyu sorduğumda verdikleri olumsuz cevaptı: "Şimdiki bilgi ve deneyiminizle *geriye dönme şansınız olsaydı*, yine de *anne* olur muydunuz?" İkincisi ise, şu soruyu sorduğumda aldığım olumsuz cevaptı: *"Kendi açınızdan anneliğin avantajları var mı?"* Kadınların bazısı radikal bir biçimde "Hayır," dedi. Bu sorunun cevabı olumlu olunca –yani görüşmeyi yaptığım kişi anneliğin avantajları olduğunu söylerse– şu soruyu sordum: *"Kendi açınızdan bakınca avantajlar mı ağır basıyor, yoksa dezavantajlar mı?"* Cevaplar olumsuzdu.

Bu kıstaslar arasındaki geçiş, çalışmadaki kadınların duygusal bir durum deneyimlediklerini, bazısı hamile kaldıktan sonra, çoğu bebeğin doğumundan veya anneliğin ilk yıllarından bu yana bunu yaşadıklarını gösteriyor; yani "Anne olduğum için acı çekiyorum ama 'çocuğumun gülümsemesi' her şeye değer," demenin, "Anne olduğum için acı çekiyorum ve dünyadaki hiçbir şey bunu değerli kılmaz," demekle aynı olmadığını açıklığa kavuşturuyor.

ARAŞTIRMA

Bir araştırmaya başlandığında, çalışmanın konusu yaftalanıyorsa veya toplumda seyrek olarak görülüyorsa, araştırmacı görüşecek kimse bulamayabilir.[10]

---

10 Carol A.B. Warren, "Qualitative interviewing", J.F. Gubrium ve J.A. Holstein, (der)., *Handbook of Interview Research: Context & Method* içinde, Sage, Thousand Oaks, Londra, Yeni Delhi, 2001, s. 83-101.

Anneye dönüşmekten pişman olmanın ne kadar ortak bir durum olduğunu bilmiyorum. Ancak bundan pişman olmak, bir damgalanma unsuru ve tabu olarak görülüyor. Bu sebeple çalışmanın bir parçası olarak pişman olma durumunu tartışmak isteyen kadınlar bulmak pek de kolay olmadı. Ve aslında çalışmayı yaptığım yıllar boyunca, anne olmaktan pişmanlık duyan anneler gelip beni buldu ama bazı durumlarda görüşme tarihi belirlemeye çalışırken benimle konuşmaktan vazgeçtiler. Diğer kadınlar da yapacağımız görüşmeden bir gün önce, o zamana kadar içlerinde tartıştıkları duygusal tutumu yüksek sesle ifade etmekten korktukları için görüşmeyi iptal ettiler.

Bu kadınlarla ve görüşmelere katılmayanlarla dört şekilde temas kurdum. İlk olarak, İsrail'deki sanal ebeveynlik ve aile forumlarında bir duyuru yayınladım. İkinci olarak, anne olmak istemeyen bir kadın olarak, İsrail'de bilerek ebeveyn olmak istemeyenler hakkında yaptığım, sonradan kitap olarak yayınlanmış öncü bir araştırma yaptıktan sonra çeşitli basın kuruluşlarında ve derslerde araştırma projem hakkında konuştum veya yazdım. Üçüncü olarak, kulaktan kulağa yayma yöntemini kullandım. Son olarak da, katılmak istediklerini belirtmiş kadınların beni, tanıdıkları ve annelik konusunda aynı duygulara sahip diğer annelerle tanıştırdığı kartopu yöntemini kullandım.

Araştırma bulgularını yazmadan önce, bazılarıyla iki yıl önceden görüşmüş olduğum çalışmaya katılmış olan yirmi üç kadının her birine, söylediklerinin yazıldığı bölüme hangi ismi koymak istediklerini sordum. Bu kadınların biyografik ve sosyodemografik özelliklerinden bazısı şöyle:

Yaş: Kadınların yaşı 26 ila 73 arasında değişiyor; içlerinden beş tanesi aynı zamanda büyükanne.

Din ve uyruk: Kadınların hepsi Yahudi. İçlerinden beşi

kendilerini ateist, on ikisi laik olarak tanımladı, üçü farklı dinî tarikatlara bağlı olduğunu söyledi ve üçü de karma dinî kimlik olarak gördükleri dinlerini söylemek istemediler.

Sosyal sınıf: Annelerden yedisi kendilerini işçi sınıfı, on dördü orta sınıf, ikisi de üst orta sınıf olarak tanımladı.

Eğitim: Görüşmeye katılanlardan on biri üniversite, sekizi lise mezunuydu, üçünün mesleki eğitimi vardı, bir tanesi görüşme sırasında lisans derecesini almak için çalışıyordu.

Ücretli çalışma: Görüşmeye katılanlardan yirmisi belli bir yerde ücret karşılığı çalışmıştı, görüşme yapılırken bazıları çalışmaya devam ediyordu; ama üç tanesi çalışmamıştı.

Çocuk sayısı: Kadınlardan beşinin bir, on birinin iki, birinin ikiz, beşinin üç (birinin ikizi, diğerinin üçüzü vardı), ikisinin dört çocuğu vardı. Çocuklarının yaşları 1 ila 48 arasındaydı. Görüşmeye katılanların toplam elli çocuğunun on dokuzu 10 yaşın altındaydı ve otuz bir tanesi 10 yaşın üstündeydi. Bu elli çocuğun hiçbirinin fiziksel engeli yoktu, beş tanesinin özel bakıma ihtiyacı vardı (bu çocuklar otizm ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna sahipti). Kadınlardan beşi hamile kalmak için üreme teknolojilerinden faydalanmıştı.

Cinsel kimlik: Katılımcılardan bir tanesi lezbiyendi, ancak erkeklerle de ilişki yaşamış, böylelikle hamile kalmıştı; diğer katılımcılar cinsel kimliklerini belirtmediler ama heteroseksüel ilişkilerinden söz ettiler.

Medeni hal: Kadınlardan sekizi ya evliydi ya da uzun süredir aynı kişiyle birlikteydi, on dördü boşanmış veya ayrıydı, biri de duldu. Hiçbiri ergen yaşta anne olmamıştı veya çocuklarını tek başlarına doğurup büyütmemişlerdi. Çocuklarının babasından ayrı yaşayan on dört katılımcıdan üçü çocuklarıyla yaşamıyordu (bu çocuklar babalarıyla yaşıyordu).

Şundan ötürü, benim için annelikten pişman olma konusunu, derinlemesine görüşmeler gibi nitel bir yöntemle çalışmaktan başka çare yoktu: Pişman olmakla ilgili çalışmaların çoğu genellikle niceldir; laboratuvar koşulları altında psikolojik deneyler yaparak, erkek ve kadınlara kendilerine sunulan varsayıma dayalı durumlarda ne hissedip nasıl tepki vereceği sorulur. Bu tür incelemeler pişmanlığı anlamaya büyük katkı sağlarken, çoğu zaman katılımcıları kendi kişisel tarihçelerinden ve pişmanlığı daha geniş toplumsal bağlamından ayrıştırmaya dayanır.[11]

Bu araştırmayla başka türlü bir sorgulama biçimine eklemlenmek istedik; gerçek ifadeleri, gözyaşlarını, yükselen sesleri, kuşkucu ses tonlarını, kahkahaları, ara vermeleri ve sessizlikleri dinleyerek bilgi kaynaklarını genişletmeye yarayacak sorgulamaya – tüm bu duygusal ifade biçimleri, bu kadınların duygularına giriş noktası olmakla kalmaz, zaman eksenine ve kadınların bakış açısından bu duyguları alıp kişisel tarihçelerine ve daha geniş toplumsal öyküye yerleştirme becerisine de giriş noktası olur.

Birileri, sadece yirmi üç annenin anlatımına güvenmenin bilimsel değerini sorgulayabilir. Araştırma ve bu kitap, size "anneler" hakkında genellemeler yapmanıza müsaade edecek bir temsil örneklemesi sunmayı asla amaçlamamıştır. Aksine en başından beri, araştırmanın ve bu kitabın amacı, karmaşık bir yol haritası çıkararak muhtelif toplumsal gruplardaki annelerin kendi yerlerini bulmalarını sağlamak, böylece çeşitli öznel annelik deneyimlerinin yaşanmasına izin vermekti. Kadınların, satır aralarında kendilerini bulup bulmadığına karar verecek kişinin yine kendileri olduğuna güvenerek, bir bütün olarak baktığımızda bu kitap annelerin genel olarak iç dünyaları hak-

11 Janet Landman, *Regret: The Persistence of the Possible*, Oxford University Press, New York, 1993.

kında kati hükümlerde bulunmaktan bilerek ve isteyerek kaçınmıştır.

Kimsenin annesi olmamam, çalışmaya katılan birkaç kadın için özellikle manidardı: Görüşmeler sırasında bana birkaç defa anne olup olmadığım soruldu. Bir zamanlar bir araştırmanın bilimselliğini teyit etmek amacıyla kullanılan ilkelere ters düşerek –bir araştırmacı görüşmelerde kendisine yöneltilen sorulara cevap vermemelidir–[12] bunlara cevap verdim. Bence çalışmaya katılan kadınlara cevap vermemek hakkaniyetsizlik olurdu çünkü neyle karşılaşacaklarını bilmeye hakları vardı; tek taraflı bilgi vermeleri onlara haksızlıktı, dahası kendi yargım ve idrakimle belirlediğim görüşme ve konuşma yönteminden yola çıkarak kararlar alacak ve denek sıfatıyla görüşmede yer alacak biri olarak bana da haksızlıktı.

O yüzden cevap verdim ve anne olmadığımı, olmak da istemediğimi belirttiğim cevabım, önceden konuşmaya başladığımız konuyu daha da ince ayrıntılarıyla tartışmamıza olanak verdi: Bir açıdan bu durum bazen acı dolu hayal kırıklıklarının ve annelikten pişman olmanın özünü yüzeye çıkaran gıptanın ifade edilmesine yol açtı çünkü ben bazılarına göre pişmanlıkla arzu ettikleri kimsenin annesi olmayan kişiydim. Durumum, tutulmayan yolun anımsatıcısıydı. Diğer açıdan da verdiğim cevap, görüşmeler sırasında ve sonrasında onları yargılamayacağımı açıklığa kavuşturdu. Üstelik anne olsaydım, onlar gibi pişmanlık duymam büyük olasılıktı. O yüzden anlayış ve hayal gücü bakımından benzerliğimiz, bir anlığına da olsa, bir parçacık da olsa, aramızda ortak bir lisan oluşturdu.

12 Ann Oakley, "Interviewing Women: A Contradiction in Terms", Helen Roberts (der.), *Doing Feminist Research* içinde, Routledge, Londra, 1981/1990, s. 30-61.

Annelerle anne olmayanlar arasındaki benzerlik, sadece ailevi durumun kendi içinde çok fazla bir şey ifade etmediğini ima etmektedir. Kitap boyunca mevcut ailevi durumun, bazen anneliğe eğilimle anne olmamaya eğilim arasında değişen duygusal davranışların uzayan sürekliliği altına saklandığını göstermektedir. Bu anlamda, örneğin sağlık sebepleriyle anne olamamış kadınlar, diğer anneler gibi çocuk doğurmaya ve büyütmeye heves ettiklerinden anneliğe yönelirler; anne olan kadınlar ise, bilerek isteyerek anne olmamış kadınlar gibi kimsenin annesi olmamaya heves ettiklerinden anne olmamaya yönelirler.

Başlıktan gayet net olarak anlaşılabilen "anne" ve "anne olmayan" durumları baypaslayan bu kesişmeleri kabul ederek toplumu ikiye bölen iskambil kâğıtlarını karıştırabiliriz; bu sistem, anne olmuş veya olmamış kadınları böl ve yönet mantığıyla yürüyen bir gruplara ayırma sistemidir ve bu kitapta önerildiği üzere, hiçbir ortak yanı olmayan kadınların birbirine dost yerine hasım olmasına sebep olur.

KİTABIN YOL HARİTASI

Birinci Bölüm, doğumu teşvik eden Batılı toplumun anneliğe geçiş konusunda geniş çaplı toplumsal beklentilerine değiniyor. Göreceğimiz üzere bu beklentilerin konuştuğu iki lisan vardır: Birincisi, biyolojik kaderlerinde bu olduğu için kadınların anne olmaktan başka çaresinin olmadığını savunan "tabiat lisanı"; ikincisi, bugünlerde kadınların daha fazla seçeneğinin olduğunu, dolayısıyla da o kadar çok kadın anne oluyorsa, hepsinin bunu özgür iradeleriyle seçtiklerini belirten neoliberal, kapitalist, post-feminist lisan.

Nasıl anne olduklarını anlatmak isteyen kadınları dinleye-

rek, anneliğe giden farklı yolların aslında ne kadar karmaşık olduğunu göreceğiz. Bu farklılık, anneliğin kadınların gerçekleştirmeye çalıştığı bir şey mi, yoksa "sadece" başlarına gelen bir olay mı olduğunun her zaman açık ve seçik olmadığını bize öğretebilir.

İkinci Bölüm, annelere kim olmaları gerektiğini, katı kurallarla uyumlu bir şekilde nasıl davranacaklarını, neyi düşüneceklerini, neye bakacaklarını ve ne hissedeceklerini dikte eden "zahmetli annelik" modeline değiniyor. Bu kurallarla, annelerin duygusal tutumları arasındaki olası uyuşmazlıklar, annelikten pişman olma durumunun araştırılmasının başlangıç noktası olarak kullanılacak ve pişman olmakla ikircikli duyguları ayırt etmemize yaracak.

Üçüncü Bölüm, bilhassa annelik konusunda hem genel hem de "gayrimeşru" ihtilaflı duygusal bir tutum olan pişman olma durumuna daha yakından bakıyor. Bu tutumun, kadınlara ileride pişman olacaklarını söyleyip tehdit yoluyla çocuk doğurmalarını sağlama almak için toplum tarafından nasıl kullanıldığı gösteriliyor. Ayrıca bu kadınlara kendisini kaçınılmaz olarak anneliğe adapte etmiş dişilik tasvirinin gelişmiş bir sureti sunulduğu için annelerin dönüp geçmişlerine bakmayacaklarına dair teminat veriliyor. Ne var ki, anneler dönüp geçmişe bakıyorlar.

Dördüncü Bölüm, toplumun "eksik" kadınların çocuk doğurduğunda "eksiksiz" kadınlara dönüştüğünü öne süren taahhüdüne değiniyor. Çocuk doğurduktan sonra kadınların kendilerini eksiksiz hissetmek yerine eksiklerle dolu bir annelik sürecinden geçtiklerini ve travma yaşadıklarını ortaya koyuyor. Ayrıca bu bölümde, birinin sonsuza kadar annesi olmakla ilgili o sonsuzluk hissiyatının çocuklar büyüdükten sonra bile anneye eşlik ettiğini ve pişman olmanın bir parçası olduğunu göreceğiz. Bu bölüm, anne olmuş bir kadının, kimsenin annesi olmamayı dilemesi durumun-

da ortaya çıkan çelişkiden kaynaklanan birkaç pratiği detaylandırıyor; örneğin çocuk doğurmamayı arzulamakla, doğurduklarına duyduğu sevgi arasındaki sözümona çatışma, kadınların evlatlarını veya aile denkleminden kendilerini ortadan kaldırma fantezileri; hegemonik yerleşim alanlarından farklı olan geçerli anlaşmalar ve pişmanlığın gölgesinde daha fazla çocuk doğurup doğurmama sorusu.

Beşinci Bölüm, tatmin olmamış, kafası karışık veya hayal kırıklığına uğramış annelerin sözleri hâlâ kısıtlanıyor ve kınanıyorken, annelikten pişman olma konusunu herkesin önünde konuşmaktan kaynaklanan gerilimleri inceliyor. Bölüm, böyle bir toplumsal ortamda anne olmanın getirdiği sıkıntıya değip değmeyeceği konusundaki duygularını çocuklarıyla konuşup konuşmamaya karar vermeleri için annelerin yaptığı pazarlıkları inceliyor.

Altıncı Bölüm, toplum tarafından yok sayılmadığı müddetçe, pişman olmanın yol açtığı iki önemli anlamı işaret ediyor: İlki annelikten memnun olmayı, ona adapte olma ve özellikle veya esas olarak kadının çocuğunu yetiştirdiği koşullara bağlı olarak duygusal refaha ulaşma becerisine bağlayan ortak varsayımla ilgili. Pek çok anne, çocuk sahibi olmakla kariyer yapmak arasında seçim yapmaya zorlandıklarından ötürü pişman olduklarını, toplumun annelikle iş olanaklarını bir arada yürütmek için annelerin günbegün gösterdiği çabayı desteklemediğini söylerken, bu varsayımın toplumu tarafından da yankılandığı çalışmada güzelce gösteriliyor. Elde ettiğim bulgular, bunun sorgulanması gerektiğini kanıtlıyor.

İkincisi, bu bölüm bilhassa annelikten pişman olma durumunu kavrayabilmek ve genel olarak annelere yer açmak için anneliğe bir rolmüş gibi davranmamak, aksine onu insan ilişkilerinden biri olarak anlamak gerektiğini söylüyor; bu ilişkide, kadınlar inceleyen, tartan, belirleyen, değerlen-

diren ve dengeleyen, sözde "kamu alanı" ve mantığıyla sınırlanan birer nesne konumundadır.

Bu noktada, kitabın ve içinde kasten sunulmuş çok sayıdaki farklı sesin alıntılarının bize, yani acı çekmemek için yalvaran ve zamanla bir şeyleri değiştirecek bir tartışma platformu yaratmakta ısrar eden kadınlara ve annelere yer açacağını ummaktan başka bir şey kalmıyor geriye. Bunu hak ediyoruz.

ANNELİĞE GİDEN YOLLAR: KADINLARIN DENEYİMLERİNE KARŞILIK TOPLUM NE DİKTE EDİYOR?

> Hepimizin çocuk doğurmak istediğini, doğurmazsak mutlu olmayacağımızı ileri süren yaygın bir hakikat, bir varsayım var. Ben bu algılarla büyüdüm. Ve kolay falan da değildi. Hiç kolay değildi. Benim üç çocuğum var. Hiç kolay değil. Toplumdan aldığınız mesajlarla hissettikleriniz arasında çok güçlü bir ikilem var.
>
> – DOREEN (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var)

"Kadın anne."[1] Bu kelimeler insanoğlunun tarihçesinin başından beri kültürler ötesi bir olgu olarak algılanan şeyi kısa ve öz bir biçimde açıklıyor: Kadınlar çocukların asıl bakım vereni olmakla kalmıyor, kendiliklerinden anne de oluyorlar.

Bu durum, çevremize bakıp kadınların çoğunun aslında anne olduğunu her gördüğümüzde ispatlamış oluyor. Ne

1 Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, University of California Press, 1978.

var ki bu bakışımız, o kadınları anneliğe götüren farklı yollar ve annelik öncesinde ve sonrasında onların çocuk doğurma ve büyütme fikrine nasıl yaklaştıkları hakkında bize hiçbir şey anlatmıyor. Örneğin duygusal açıdan anne olmaya ilgi duymayan, çocuklarla hiç ilişki kurmamayı ve gündelik hayatta etkileşime girmemeyi tercih eden kadınlar var. Duygusal açıdan anne olmaya ilgi duymasa da çocuklarla arkadaş olmak isteyen, çocuklarla çalışabilmek için sağlık veya eğitim alanlarında çalışan veya yeğenleriyle, kuzenleriyle ya da ailelerindeki diğer çocuklarla zaman geçiren kadınlar var. Duygusal açıdan evlatlık almaya ilgi duyan ancak çocuk doğurmak istemeyen kadınlar var. Anne olmayı dileyen ama hamilelik sürecinden ve doğurmaktan çok korktukları için anne olmayan kadınlar var. Yaşadığı toplumda toplumsal yaptırımlar yüzünden anne olmaktan başka bir seçeneği olmayan kadınlar var; aslında anne olmak istemeyen ama bu yolla bir şeyler kazanmak isteyen kadınlar var; anne olmak istemeyen ama aile olmak isteyen, eşleri yüzünden bunu düşünen kadınlar var ve geriye dönüp baktığında niye anne olduklarından emin olmayan kadınlar var.

Kadınları anneliğe götüren farklı yolları öğrenmek, birinin annesi olmakla ilgili içsel iradeyi sorgulayan duygusal bir tutum olan pişman olma konusunu ele alan bir çalışmanın başlangıç noktası olmalıdır. Anneliğin salt görünürlüğü şüphesiz anneliğe muhtemelen hevesli olmak anlamına gelen ortak varsayımı da tekrar düşünmemize neden olur çünkü bu varsayım kadınları anneliğe ayartmak için kullanılan varsayımın ta kendisidir. İleride göreceğimiz üzere anneliğin salt görünürlüğü, ille de kadınların annelik halinde gösterdikleri farklı tavırları açıklamaz.

Her kadının çocuk doğurması gerektiğini iddia eden toplumsal varsayım kısmen kadınlarla insan bedeni arasındaki sıkı ve asli bağıntıya dayanır: Kadınlar, üreyebilen, hamile kalan, çocuk doğuran ve emziren bedenleri sebebiyle tabiatla özdeşleştirilir, ki bu doğada hayvani olarak nitelendirilir.[2] Buna bağlı olarak kadınların bedenleri, hamile kalıp kalmamasına bakmaksızın, en hassas biçimde hayatlarının mahiyeti ve varlığının gerekçesi olarak çocuk doğurma kapasitesiyle yargılanır. "Bütün hayatların annesi" olarak algılanırlar, hayatın akışıyla doludurlar ve hayatta kalmak için mücadele ederler. Şüphe edilmeyen varsayım, kadın anatomisinin üreme *potansiyeli* yüzünden kadınları anne olmaya *mecbur* bıraktığı için kadınlara biçilen bu kıymet, onları tabiatın tuzağına düşürür; kadınlar kaderci bir emirle pasif bir biçimde yönetildiği için çocuk doğurmaktan *başka seçenekleri kalmaz*. Diğer bir deyişle ve pek çok feminist yazar tarafından ifade edildiği üzere, toplum kadınları hamile kalmaya ve doğurmaya ikna etmek için biyolojik zulüme kadar uzanan "tabiatın dilini" kullanırken, tarihî ve kültürel kavramlar, biyolojik cinsiyetine göre kadınları *hayalî bir seçimsizliğe* hapsediyor.[3]

Bununla birlikte, tüm kadınlar anne olmayı arzuladığından her kadının anne olup olmamayı *özgürce seçebildiği* zıt bir varsayım daha vardır; dolayısıyla da kadınlar mutlak serbest iradeden oluşan bu yola aktif, makul ve akla uygun bir biçimde girerler.

Tabiatları yüzünden her kadının anne olduğunu iddia eden görüş biyolojik belirlemeciliğin çok eski terimlerinden

2 Simone de Beauvoir, *The Second Sex,* Random House, 2009 [1949]; Ortner, Sherry B, "Is Female to Male as Nature Is to Culture?", *Feminist studies*, cilt 1, sayı 2, 1972, s. 5-31.

3 Simone de Beauvoir, *The Second Sex,* Random House, 2009 [1949]; Firestone, Shulamith, *The Dialectic of Sex,* W. Morrow, New York, 1970.

köken alırken, her kadının içsel iradesinin sonucu olarak anne olduğu görüşü kadınların kendi bedenlerine, kararlarına ve kaderlerine sahip olduğunu gün geçtikçe tanıyan modern, kapitalist ve neoliberal siyasetin bir parçası olarak ortaya atılmıştır. Bugün daha fazla kadın eğitim alabiliyor, ücretli işlerde çalışabiliyor ve kiminle romantik ilişki yaşayıp yaşamayacağına karar verebiliyor – daha fazla kadına, kendi hayat hikâyesini kendisi yazan bir birey olarak bakılıyor. *İnsanın kendi kaderini bizzat çizmesinden, hayatın ise kişisel memnuniyetin biyografik öyküsü olmasından hareketle*, kadınlar da artık bağımsız olarak hareket eden, bilgili tüketiciler olarak sayısız seçenek arasından özgürce seçim yapmaya hak kazanmış insanlar olarak algılanıyor.

Böyle olduğu sanıldığından, bir kadının kendi bedenini, benliğini ve hayatını farklı bir şekilde deneyimlemek istediği için anne olduğunu ve bunu önceki haline tercih ettiğini varsayıyoruz:

Annelik haklı ve değerli bir varoluşa, kadının ihtiyaçlarını ve yaşama gücünü güçlendirecek bir evreye yol açar. Annelik, kadının kendisine ve dünyaya kelimenin tam anlamıyla kadın olduğunu ilan eder – tabiata olan borcunu hayat yaratmakla kalmayıp onu koruyup büyüterek ödeyen erdemli bir şahsiyet olduğunu ilan eder. Kendini büyükannelerinden ve annesinden oluşan nesil silsilesine bağlamasını sağlar, oldum olası doğum yapan "kadınların" arasında olmasına sebep olur, böylelikle kendisinden önce gelen geleneklere bağlılığını fiziksel olarak somutlaştırır ve gelecek nesillere bu gelenekleri öğretir. Annelik kadına sadece aidiyet duygusunu vermekle kalmaz, bir şeyin mülkiyetini de verir; çocuklarını dünyanın otoritesinin ellerine teslim etmek yerine üstlerinde otorite kurduğu için kültürün inkâr ettiği ayrıcalığı talep edebileceği bir şeydir bu. "Baba evinden" ayrılıp olumlu tecrübeler edindiğinden ve bozulanı onardığından

dolayı annelik kadını olgunlaştıran, hissedilebilir ve sembolik bir araç olur, çocukluğunun unutulmuş diyarlarını ziyaret etmesine ve özel bir çocuk parkıymışçasına o diyarlarda deliler gibi koşmasına izin verir. Annelik, birlikte yaptıkları çocuk sayesinde eşiyle yakın ve özel bir ittifak kurmasına imkân tanır, aynı anda da kendisini onlardan başarılı bir şekilde ayırması için ona zor bir görev verir. Kendini bir şeye adamasına, ıstıraba dayanmasına, ihtiyaçları karşılamasına ve karşılık beklemeksizin merhamet göstermesine izin verir; yalnızlığı ortadan kaldırıp keyfin, gururun, memnuniyetin, karşılıksız sevginin ve tekamül edeceği bir yerin özlemini verir. Yeni bir aile kurarken annelik ona biyografisinden ihmal, mahrumiyet, ırkçılık, alay, yalnızlık ve şiddet dolu sayfaları yırtıp atmasına izin verir ve bir önceki gerçeği arkada, kilitli bir odanın zeminine bırakarak ona korunaklı bir yer sunar. Annelik sayesinde hayalini kurduğu sonsuz olasılıkları yaratır ve annelik ona saygı duyulan ihtiyarlama, süreklilik ve daha iyi bir geleceğin garantisini verir.

Bunlar gençken ve erişkinlik döneminde, kadınlara neredeyse her gün verilen toplumsal vaatlerdir.

Bu vaatlerin öbür yüzü, anne olmayan kadınlara karşı gösterilen kesin yargıdır: Hamile kalıp çocuk doğuramayan kadınlara hasarlı veya kusurlu gözüyle bakılır çünkü tabiatın kendilerine verdiği sözümona tek faydadan istifade edemiyorlardır. Anne olmak isteyip de şartlar yüzünden (bekâr olup bekâr anne olmak istemeyenler, ebeveyn olmak istemeyen eşleri olanlar, maddi açıdan yeterli olmayanlar veya fiziksel veya zihinsel engelli olanlar) kısıtlanmış olan kadınlar da olumsuz basmakalıp bir kategoriye sokulabilir. Bununla beraber İsrail gibi doğumu teşvik eden pek çok ülkede, insanlar hamile kalmak, doğurmak ve/veya çocuk büyütmek istemeyen kadınlara acımaya ve kuşku duymaya eğilimlidir; bu kadınları bencil, hedonist, çocuksu, haysiyetsiz, de-

ğersiz, tehlikeli ve akıl sağlığı tartışmaya açık olarak görürler. Örneğin anne olmak istemeyen kadınlara karşı gösterilen standart tepkiler vardır: "Kendini beğenmiş kadınlar sadece kendi boş zamanlarını düşünür zaten. Özürlü ruhunu tedavi etmek için terapiye gitmeleri lazım"; "Gece hayatı deneyimleri çok yakında sona erecek. Seni bekleyen bir çocuğun gülümseyen yüzünün yerine sadece bilgisayar ekranına bakarsın. Gelecekte sana iyi şanslar diliyorum"; "Sen kadınsın. Çocuk doğurmak zorundasın!"; "Buz gibisin, yüreksizsin"; "Sen de zamanında çocuk oldun, değil mi?"; "Git de kendine bir psikolog bul!"[4]

Bu mesajlar açıkça yargılamaya kadar gitmekle kalmaz, anne olmaktan bilerek vazgeçerek kendilerini boş ve işkence dolu bir hayata mahkûm eden, kendilerine pişmanlık ve keder cezası kesen, mana ve töz olmadığından yalnız ve sıkıcı bir hayat yaşayan kadınlara felaket tellalığı yapmaya kadar gider.

Bu nedenle, varsayıma göre sağlıklı ve aklı başında olan ve artık kendi yolunu kendi çizebilen bir kadının anne olmamaya karar vermesi hiçbir şekilde tasavvur edilemez. Aksine, kadın gelişmek ve tatmin olmak için anne olmadan önceki hayatını bırakıp yol almaya mecburdur ve bunu ister.

Öte yandan feminist yazarlar da ortada bir *seçim olmadığı yanılsamasını* çürüttüler, aynı zamanda *herkesi kapsayan seçimin varlığı yanılsamasını* da çürüttüler: Bu yazarlara göre, "özgür seçim" özgürlüğün, bağımsızlığın, demokrasinin ve şahsi sorumluluğun ilkeleri arasında olsa da, bu kavram yanıltıcıdır çünkü "saf bir şekilde" eşitsizliği, baskıyı, ideolojileri, toplumsal kontrolü ve iktidar ilişkilerini yok sayar. Kendi öykülerimizi, bireysel seçimlerimizin ürünleriymiş gibi yorumlamamız gerektiği bize söylenir, sanki hayatları-

4 "Çocuk istemeyen kadınlar" isimli İsrail internet forumunda yazılan mesajlar ve konu hakkında İsrail gazetelerine yazdığım makalelerin sesli kayıtları.

mızın senaryosunun telif hakkı bizdeymişçesine, olası talihsizliklerin ve trajedilerin senaryosunun da yegâne sahibiymişçesine. Bunlar her ne kadar bize söylenmiş olsa da, katı kurallar, bilginin ahlaki yapıları, ayrımcılık ve etkili toplumsal güçler bizleri ziyadesiyle etkiler ve aldığımız kararları kamufle eder.[5]

"Tüm toplumu kapsayan seçimin sözbiliminin" geçerliliği konusundaki bu etkin şüphe, üreme ve anne olma söz konusu olduğunda, son derecede can alıcı oluyor: Kadınlar olarak bize verilmiş talimatlara göre çoğunlukla seçmekte özgür isek, bugünün toplumsal ikliminde herhangi bir önlem almamıza gerek var mı – yani *toplumun seçmemizi istediği şeyi* seçmekte mi özgürüz? Kadınlar toplumun iradesine ve kadınlara vermiş olduğu öncelikler ve rollere uygun karar aldıkça –yani cinsel açıdan özgür, heteroseksüel romantik ilişkiler yaşayan, bakımlı ve adanmış tüketiciler ve anneler oldukça– arzuları olan ve bunları gerçekleştirecek yeteneğe sahip, özgür, bağımsız ve özerk bireyler olarak toplumsal statü kazanıyormuş gibi görünüyorlar. Ancak seçimlerimiz toplumun beklentilerine uymazsa –örneğin güzellik için bakım yaptırmadığımızda veya özellikle bir erkekle romantik ilişki kurmadığımızda– sorunlarla karşılaşıyoruz. Hareketlerimiz kınanmakla kalmıyor, "Bu, senin seçimindi!" ve "Kötü bir seçim yaptın" gibi tepkilerle de tek başımıza yüzleşmek zorunda kalıyoruz.[6]

Dolayısıyla geçmişle kıyaslandığında anne olup olmama konusunda bugün daha fazla kadın söz sahibiyken, hepsi ol-

---

5 Rosalind Gill, "Culture and Subjectivity in Neoliberal and Postfeminist times", *Subjectivity*, sayı 25, 2008, s. 432-445; Kinneret Lahad, "The Single Woman's Choice as a Zero-Sum Game", *Cultural Studies*, cilt 28, sayı 2, 2014, s. 240-266; Angela McRobbie, *The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change*, Sage, Londra, 2009; Rickie Solinger, "Dependency and Choice: The Two Faces of Eve", *Social Justice*, cilt 2, sayı 1, 1998, s. 1-27.

6 *A.g.e.*

masa bile çoğundan her zaman çocuk sahibi olmak ve "doğru" miktarda çocuğa sahip olmak olan "doğru seçimi" yapması bekleniyor. Bu tür şartlı özgürlük, annelerin pek çok ifadesinde açıkça görülüyor, mesela İsrailli meşhur bir manken ve aktristin şöyle bir açıklaması vardı:

> Üçüncü çocuğumu doğurmam için bana baskı yapılıyor! Etrafımdakiler üç numaralı çocuğu bekliyor. Herkes bana Yahudi-Filistin çatışması yüzünden Şabat sofrasında en az üç çocuğum olması gerektiğini söylüyor.

Almanya'daki bir blog yazarı da şöyle bir açıklama yapmıştı:

> Kadın olunca, 2015 yılında bile insanlar çocuk istemenizi bekliyorlar ve zaman azalıyorken hemen çocuk doğurmanızı istiyorlar. Bir kadın ve annenin sosyal açıdan oluşturulması o kadar derinlere gömülü ki, kadınların çoğu günün birinde bu baskıya teslim olup çocuk doğuruyor. [...] çocuk doğurmak istemediğini söylemek bir tabu. Bu tabuyla hemen her gün karşılaşıyorum (biyolojik açıdan zamanımın azaldığı bir yaştayım). Herkes, arkadaşlarım, iş arkadaşlarım, aile doktorumuz, herkes ne zaman ve nasıl doğuracağımı, bu zamana kadar neden doğurmadığımı (!!!) sorup duruyor.[7]

Ne var ki, İngiliz iktisatçı Susan Himmelweit'e göre özgür seçim kavramı bütün kadınlara veya doğurganlıkla ilgili ka-

---

7 Moran Eisenstein, "Enough with the badgering: What if I don't want a second child?", Ynet, erişim tarihi 22.08.2011 [İbranice], http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4 110 159,00.html.; Johanna, "Regretting motherhood. Overkill und die Frage: Muss das wirklich sein?", *Das Leben Eben*, erişim tarihi 21.04.2015, http://www.pink-e-pank.de/2015/04/21/regretting-motherhood-overkill-und-die-frage-muss-das-wirklich-sein/#comments; http://www.gutefrage.net/ frage/ich-will-keine-kinder-haben-als-frau-ein-skandal.

rarların alındığı bütün durumlara uygulanamıyor[8] – belli sayıdaki çocuğa annelik yapmayı dileseler veya anneliğin hiçbir yanıyla ilgilenmiyor olsalar bile. Yani bugünün gerçekliğinde, bilinmeyen sayıda kadın, pek çok toplumsal kısıtlama altında ya çocuk doğurmaya ya da doğurmamaya devam ediyor:

Etnik kökeni ve/veya sınıfı ezilmiş olan kadınlara doğum kontrolü hakkında genellikle yanlış bilgiler veriliyor ve bu kadınların doğum kontrolü yöntemlerine ulaşması zor ve kendi kararlarını almaya yetecek kapasitede görülmüyorlar. Kadınlar tecavüz yoluyla hamile kalıp doğuruyorlar ve o çocukları büyütüyorlar; çoğu zaman gebeliği sonlandırmak veya doğurmak konusunu bizzat düşünüp karar veremiyorlar; zihinsel veya fiziksel engelli kadınlar çocuk doğurmaktan ve annelikten vazgeçirilebiliyorlar; fakir ve/veya beyaz olmayan kadınların büyük bir aile kurma planları genellikle ellerinden alınıyor. Ayrıca dünyanın dört bir yanındaki kadınlar, rahimlerinin memleketin faydasına kullanılacağı yönündeki mesajlarla bombardımana tutuluyor. Sayısız örnekten biri, 2004'te Avustralya Maliye Bakanı Peter Costello'nun doğum oranlarının düşük olması ve emeklilik masraflarının artması sebebiyle, Avustralyalı kadınlara ülke uğruna daha fazla çocuk doğurma çağrısında bulunmasıydı: "Bir tane anne için, bir tane baba için, bir tane de ülke için. Onlara o akşam 'eve gidip vatani görevlerini yerine getirmelerini' buyurdu."[9] Papa Francis'in 2015 yılında buyurduğu gibi konuyla ilgisi olmayan ama çocuk doğumunu destekleyen kişiler, bir yandan doğum öncesi politikalar ve teşvikler kullanırken, öte

8 Susan Himmelweit, "More Than 'A Woman's Right to Choose'?", *Feminist Review*, sayı 29, 1988, s. 38-56.

9 Peter Costello, Donna M.Y. Read, Judith Crockett ve Robyn Mason'dan aktaran: "'It Was a Horrible Shock': The Experience of Motherhood and Women's Family Size Preferences", *Women's Studies International Forum*, cilt 35, sayı 1, 2012, s. 12-21.

yandan bencil bir seçim olduğunu söyleyerek çocuk doğurmamak için alınan kararları karalıyorlar.

Sözün özü, çocukların ille de "fıtrat" veya "seçme özgürlüğü"nden dolayı doğmadıklarıdır; bazen çocuklar, kadınların elinde başka seçenek olmadığı için doğarlar.[10] Amerikalı feminist düşünür Diana Tietjens Meyers, bu durumdan hayal gücümüzün sömürge altına alınması diye söz eder; bu, hayal edilebilecek tek senaryo olan anneliğin mevcut diğer seçenekleri boğarak, düşünülecek tek seçeneğin "saf bir uzamdan" geldiği izlenimini vererek, kadının bilincini işgal eden toplumsal telkindir.[11]

Bu arada farklı toplumsal gruplara mensup kadınların anneliğe giden birbirinden farklı yolları genellikle bizden saklanırken söz konusu kolonizasyon işlemi gerçekleştirildi. Bu, "tabiatın lisanı" ve "seçim retoriğini" idame ettirmeye yarayan bir kamuflaj işlemiydi ve her ikisi de garanti altına alınmış anne olma arzusu namına konuşuyordu.

Araştırmada göreceğimiz üzere bütün yollara çocuk sahibi olma arzusuyla çıkılmaz, en azından bariz bir yola bu arzuyla çıkılmaz: Bazı anneler kendilerini olayların akışına bıraktıkları için çok fazla düşünmeden hamile kaldıklarını söylediler; birkaç tanesi sadece çocuk sahibi olmak yerine başka sebeplerle anne olmak istediklerini belirttiler; bazısı da hamile kalmadan önce, bazen de çocukluklarından beri çocuk sahibi olmak istemediklerini biliyorken, aşikâr veya içselleştirilmiş baskılar yüzünden anne olduklarını söylediler.

---

10 Diana Tietjens Meyers, "The Rush to Motherhood: Pronatalist Discourse and Women's Autonomy", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, cilt 26, sayı 3, 2001, s. 735-773.

11 *A.g.e.*

KENDİNİ OLAYLARIN AKIŞINA BIRAKARAK ANNE OLMAK

Hamilelik ve çocuk doğurmak, normalliğin ve hayat serüveninin ta kendisini betimlediğinden ve annelik insan ilişkilerinin en önemlisi ve yücesi olarak algılandığından, çocuk sahibi olmak pek çok durumda annelerin neden çocuk sahibi olmak isteyip istemediklerinin sebeplerini söylemekte zorlanmalarına sebep olacak kadar kanıksanmış olabilir. Bir insanın içsel iradesini ve onu oluşturan normun rolünü incelemek kolaylıkla ulaşılabilecek bir durum değildir:

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):
Ben: 26 yaşına gelmeden önce çocuk sahibi olmak konusundaki düşüncelerinden neler hatırlıyorsun?
Sunny: Ah, hiçbir şey bilmiyordum. Çok basitti. Hiçbir şey bilmediğim gibi kucağıma da hiç bebek almamıştım.
Ben: Peki çocuk doğurmak istediniz mi?
Sunny: Evlenmeden önce çocuklara hiç ilgi duymadım. Çocuk görünce midem kalkardı [*gülüşmeler*]. Karşıydım. Hiç ilgimi çekmiyordu. Ama evlendikten sonra ne hisssedeceğimi hayal etmeye çalıştım. Eşimin çocukları olan aile fertlerini görünce, etrafımdaki insanların haletiruhiyelerini benimsemeye çalıştım. Konu hakkında hiçbir fikrim yoktu. Görüp anlamaya çalıştım.
Ben: O zaman çocuk doğurma sebebin neydi?
Sunny: Kendimi hazır hissettiğimde adım atmanın zamanı geldiğini düşündüm. Etrafımdaki insanlar gibi olmak istiyordum. Ayrıca bunun doğru olduğunu, evliliğime ve bana iyi geleceğini düşünüyordum. Aslında ne anlama geldiğini bilmiyordum.

Nina (birinin yaşı 40 ila 45, diğerinin yaşı 45 ila 50 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):

Ben: Bir zamanlar çocukları sevmediğini söyledin. İlk çocuğunu doğurmaya nasıl karar verdin?
Nina: Bakın, konuyla ilgili bir sürü kamuoyu var. O zamanlar kendimi emniyetsiz hissediyordum... Sonra bir ailem oldu, bir ilişkim, bir eşim oldu, o yüzden çocuk da doğurdum. Çocuk yapmayı planlamamıştık. "Şimdi bunu yapmaya karar verdik" falan demedik. Ama oldu. Olmasında sorun yok ama doğru zamanın geldiğine veya beklememiz gerektiğine veya erkenden çocuk sahibi olmamız gerektiğine karar verdiğimizden olmadı. Bunu konuşmak için fırsat kollamadık. Bir şeyler oldu. Birden ortaya çıktı. Ölçüp biçmeden. [...] Cesaretim var mıydı bilmiyorum ... karar verecek cesaretim olsaydı herkesten farklı düşünürdüm ve bilinçli olarak çocuk istemezdim.

Tirtza (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Etrafımdaki herkes çocuk doğurdu. Etrafımdaki herkes genç kadınlardı, çocuklarını emziriyor, bebeklerini pusetlerle gezdiriyor, yanlarında bebek bezi taşıyorlardı [...] – yanlarında hep öyle ıvır zıvır oluyordu. Etrafımı bu türden şeyler kaplamıştı. Ve norm buydu, üstelik bu kutsal değil, hiper-kutsaldı. Konuyu konuşamazdınız, ağızdan dökülmesine izin veremezdiniz. Heteroseksüeller arasında *kibbutz*'da[12] anne olmayan tek bir kadın bile yoktu. İster evli olsun, ister boşanmış veya dul – her birinin çocuğu vardı. Öyle bir yaratık yoktu. Norm buydu ve bu konu düşünülmezdi bile. Diğer yönde düşünme seçeneği yoktu. Bilinçli olarak düşünmüyordum. Hem de hiç.

Anneliğe geçişi "otomatik" olarak deneyimleyen anneler, sonuçlarını önceden tartamadan ve çocuk sahibi olmanın anlamını düşünmeden anne olmuşlardı. Katılımcılardan bazısı "Bunu düşünmeye bir dakika bile ayırmadım"; "Kazara

12 İsrail'de kullanılan komünal yerleşim birimi – ç.n.

bir şeyler oldu"; "Hiç düşünmeden bizi harekete geçiren bir şeyler var bence"; "Hiç yargılamadım" gibi cümlelerle benzer yorumlarda bulundular:

> *Sky (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):*
> Dünyaya çocuk getirmenin anlamını ne düşündüm ne de anlamaya çalıştım – bununla uğraşabilecek miyim, buna hazır mıydım, bana uygun gelecek miydi, nasıl bir anne olacaktım. Bunların hiçbirini düşünmedim. Bugün en çok bunları nasıl düşünmediğime şaşıyorum.

Seçim kavramına[13] kaçınılmaz olarak bağlı olan bir şeyin bedel, fayda ve sonuçlarının etkisini, seçim yapmak için birden fazla seçenek olması gerektiğini ve seçimden sonra ortaya yaptırım ve cezalar çıkmadığını kabul edersek, anneliği isteyip istemediğini veya kadın için nasıl sonuçlar doğuracağını düşünmeden anne olmak "saf bir özgür seçim" olarak açıklanamaz. Dolayısıyla insanlar sadece "kendilerini 'olayların akışına bıraktığında' ve sonuçlar zaten çok iyi biliniyor olmasına rağmen davranışlarının potansiyel sonuçlarını ciddi olarak düşünmediklerinde", bu durum daha çok "pasif karar almak" olarak açıklanabilir.[14]

Pasif olarak alınan kararlar veya düşünmeksizin ya da herhangi bir tasarrufta bulunmaksızın anne olunmayan durumdan "otomatik" olarak anne olunan duruma geçiş, genellikle araştırma veya tereddüt gerektirmeyen kurallar söz

---

13 Martha McMahon, *Engendering Motherhood. Identity and Self-Transformation in Women's Lives*, The Guilford Press, New York, 1995.

14 Julie Fennell, "'It Happened One Night ':The Sexual Contex to Fertility Decision-Making", Population Association of America'nın yıllık toplantısında sunulan bildiri, Los Angeles, California, 2006; Tracy Morison, "Heterosexual Men and Parenthood Decision Making in South Africa: Attending to the Invisible Norm", *Journal of Family Issues*, cilt 34, sayı 8, 2013, s. 1125-1144.

konusu olduğunda meydana geliyor; bu kurallar gizlice ve görünmez bir şekilde her yerdeler ama aynı zamanda hiçbir yerdeler ve onları fark etmek neredeyse imkânsız.[15] Nina'nın sözleriyle: *"Bir şeyler oldu. Birden ortaya çıktı. Ölçüp biçmeden."*

Annelik bağlamında görünmez kurallardan biri, kadınların takip etmesi gereken doğal seyirdir:

Charlotte (birinin yaşı 10 ila 15, diğerinin yaşı 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
24 yaşımdayken oğlumu doğurdum, korkunçtu. Şöyle oldu. Dindar toplumda insanlar evlenip çocuk doğururlar – bu, herkesin seçtiği yoldur ama ben bu yolu hemen hemen hiç düşünmedim. (*uzun sessizlik*) Toplum baskısı yüzünden oldu. Çünkü herkes doğuruyor. Dindar âlemde herkesin çocuğu var. O yüzden ben de hiç düşünmeden o yola girdim.

Rose (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Ben: Anne olmadan önce annelik konusunda ne düşünüyordun?
Rose: Bu konuyu hiç düşünmedim [...] (21 yaşımda) evlendiğim dönemde "önceden düşünmek" gibi bir durum yoktu. İki buçuk yıldır "zaten" evliydik ve çok fazla düşünmeden ebeveyn olmanın zamanının geldiğine karar verdik.
Ben: Anne olmanın sebepleri neydi?
Rose: Düşünmeyi ve kafa yormayı gerektiren bir sebep olduğunu anlamadan, otomatik olarak anne oldum. Dediğim gibi zaten iki buçuk yıldır evliydik ve anne olmam gerektiğini hissettim. Kocam bu konuda benimle hiç konuşmadı, baskı da yapmadı. Bu, benim kararımdı. O zamanlar çocuk gibi saf ve toydum.

---

15 Pierre Bourdieu, *Language and Symbolic Power*, John B. Thompson (der.), Harvard University, Cambridge, Mass, 1992.

Bu ifadeler anneliğin doğal olarak değil, "*hayatın seyrinde ilerlemek*" olarak algılandığını belirtiyor.

Hayatın "doğal" ve "normal" gidişatı fikri, gücünün bir kısmını, doğal olarak anneliğe götüren biyolojik belirlemeciliğin kültürel felsefesinden alır. Ne var ki genellikle seçimlerimizi ve hareketlerimizi etkileyen heteronormatif kültürel mantığımıza da fazlasıyla dayanır. Bu mantık, temel gelişimin tek bir hayat planı olduğunu tespit eder, bu da her insanın zaman içerisinde takip etmesi ve geçmesi gereken dönüm noktalarının olduğu somut ve doğal bir yol haritasıdır: okuldan işe, birlikteliğe veya evliliğe, ebeveynliğe giden bir yol haritası.

Bu doğal ve normal gelişimin standart anlatısı[16] özellikle "doğru" hayat seyrinin ne olduğunu, her bir evreyi "doğru" zamanda, "doğru" çizgisel yolda, "doğru" tempoda yerine getirmek için gereken hareketleri detaylı olarak sunar.

Doğru gelişimsel ritimde doğru gelişimsel harekete bağlı kalmak, genellikle her evrede yükselen "doğru duyguları" zorla kabul ettiren duygularla ilgili kurallarla birleşir. Bu şekilde gelişimsel bir hareketin anne olma arzusunu uyandırması doğal olarak nitelendirilir. Bu arzu anne olmadan önce var olmasa bile. Bu felsefeye göre, hayat seyrinin doğru zamanlaması –evlendikten sonra veya birlikteliğin üzerinden birkaç yıl geçmişse– geldiği için veya kadının yaşı veya "saatli bomba" olarak adlandırılan "biyolojik saati" nedeniyle bu arzu ortaya çıkar. Alman gazeteci ve yazar Sarah Diehl bu durumu şöyle açıklar:

> Çocuk doğurma becerisinin sona ermesinden korkmak tüm bu kadınları birleştiren bir durumdur çünkü: Her kadın anne olmak ister. Nokta. Bugünlerde ben otuzlu yaşlarımın ortasındayım ve biyolojik saatimin tik tak attığını hiç duymuyorum. (...) ne bedenim ne de ruhum bana zamanın açıkça geldiğini söylü-

16 Tracy Morison, *a.g.e.*

yor ama toplum öyle değil. Toplum bunu sürekli ve çok yüksek sesle söyleyip duruyor.[17]

Buna benzer zamansal ve duygusal emirler birbirine karışıp bir kadının ne zaman anne olması ve kaç çocuk doğurması gerektiği gibi sorulara bağlanırken, onun anne *olup olmamayı* arzu etmesi ve nedeni gibi sorularla ilgilenmiyor. "Olup olmamak" sorusunun göz önüne alınmadığı şartlarda, kadınlar çoğu zaman geriye dönüp baktıklarında, anneliğe geçiş sürecine kopma hissiyatı ve mevcudiyetsizliğin eşlik ettiğini söylüyorlar. Diana Tietjens Meyers'ın kayıtsızlık ve ilgisizlik kanunu olarak adlandırdığı durumlarda, öznel tutumlar kadınların "dışında bırakılmış", dolayısıyla ortaya çıkan sonuç kaçınılmaz ve hafife alınmış oluyor.[18] Bunun peşinden çocuk doğurma ve yetiştirme konularını konuşmamanın ve düşünmemenin sadece normal değil, aynı zamanda da ideal olarak görüldüğü bir ortamda kadınlar kendilerini "olayların akışına bırakıyorlar" – sanki anlatacak bir şey yokmuş gibi.[19]

Oysa bu araştırmadaki kadınlar anlatılması gereken bir şey olduğunu ve o öykünün kendilerine ıstırap verdiğini ileri sürüyorlar.

ÇOCUK SAHİBİ OLMAK İÇİN DUYULAN ARZU VE GİZLİ SEBEPLER

Daha önce belirttiğimiz gibi doğumu teşvik eden pek çok toplumda, annelik vaatlerle şekillendirilir; bu vaatler kadınların çocuk doğurduktan sonra öncekinden daha iyi bir ha-

17 "Ich möchte keine kinder-bitte akzeptiert das!, *Brigitte*, http://www.brigitte.de/liebe/persoenlichkeit/freiwillig-kinderlos-1 217 739.

18 Diana Tietjens Meyers, *a.g.e.*

19 Julie Fennell, *a.g.e;* Tracy Morison, *a.g.e.*

yat yaşacaklarını söyler. Kadınlar ve ergenler, bizzat yeni bir dünyaya doğabilmek için çocuk doğurabiliyorlar. Başka deyişle kadınlar ve ergenler, kendilerini fakirlik, istismar, ırkçılık, homofobi, tecavüz, fuhuş, evsiz barksız kalma, hapis, şiddet ve alkol veya uyuşturucu bağımlılığı gibi olumsuz hayat şartlarından korumak için çocuk doğurabiliyorlar.[20] Ergenler aile ocağında bulamadıkları özgürlüğü kazanmak için evlenip genç yaşta anne olabiliyorlar, zihinsel engelli kadınlar da üstlerine yapışmış olan utanç verici damgadan kurtulmak için anne olabiliyorlar. Çoğu kadın için anneliğe geçiş köprüden geçmek gibidir. Köprünün öbür ucunda dışlandıklarını hissettikleri veya hamile kalana kadar kendilerini ait hissetmedikleri topluma kabul edilmek vardır ve bir annenin belirttiği gibi çocuk doğurmak şu demektir:

> [...] çocuk doğurmadan önce çocuğum olmadığı için yerimi bir türlü bulamadığımı hissediyordum. Eskiden iş çıkışı eve gelirdim ve arkadaşlarımın gittiği parka gidemezdim. Evde otururdum. Artık erkenden parka gidiyorum çünkü onların yarenliğine ihtiyacım var. [...] Artık görmem gereken, göstermem gereken bir şey var.[21]

Veya Debra'nın belirttiği gibi:

> ***Debra** (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):*
> Bence ebeveynliğin pek çok avantajı var. Nerede olursa olsun dışlanmak çok zor. Bilerek veya istemeden, fark etmez. Çocuk-

20 Joanna Baker, "Discounting Disadvantage: The Influence of Neo-Liberalism on Young Mothers", *Challenging Practices: The Third Conference on International Research Perspectives on Child and Family Welfare*, Mackay Centre for Research on Community and Children's Services, 2005.

21 Susie Louck Shemer, "The Experience of Mothers after the Birth of the First Child and the Relationship of the Couple, in the Ultra-Orthodox and Secular Israeli Society", yayınlanmamaış yüksek lisans tezi, The Hebrew University, Kudüs, 2009 [İbranice].

larınız olması, diğer açılardan geleneklere uymasanız bile sizi toplumun bir seviyesine getiriyor ve hayat kolaylaşıyor. [...] Toplumun sorduğu "Ne zaman çocuk doğuracaksın?" türünden sorular insanın tepesine dikiliyor, o yüzden anne olunca, yani görevini yerine getirince kimseyle kavga etmene gerek kalmıyor. Diğer alanlarda görevini yerine getirmemen önemli değil, ama bu alanda pekiyi notunu hemen alıyorsun.

Diğer kadınlar için anneliğe geçiş, o anki yalnızlık duygusunu veya can sıkıntısını dindirmek veya gelecekte bunun ortaya çıkmasını engellemek için duyulan arzudan ve varoluşlarına daha belirgin bir anlam katmaktan kaynaklanabiliyor. Fransız yazar Corinne Maier bu durumu şu şekilde ifade eder: "Çocuklarımı hüzünlü bir sebepten doğurdum: Yalnız kalmaktan korkuyordum."[22]

Bütün bu sebepler, genel olarak ve kadınların hayalî ve somut seçeneklerini kısmen önceden sınırlayan bir toplumda kesinlikle anlaşılabilir sebeplerdir. Bunlar aynı zamanda anne olmanın illa tek başına bir arzudan değil, daha ziyade kişinin durumunu geliştirmek için anneliğe duyduğu özlemden kaynaklandığını işaret eder; çünkü çocuk sahibi olmak, arzusunu gerçekleştirmek için tek yol gibi düşünülür.

Örneğin Sophia anne olmayı ailesindeki şiddet ve tacizden kaçmak için bir yol ve alternatif bir aile öyküsü yaratabilecek yetişkin bir kadına dönüşmek için şans olarak görmüş:

***Sophia** (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):*
Ben: Kısırlık tedavisi görmeden önce çocuk isteyen biri miydin?
Sophia: Evet, hem de çok. Çocukluğum çok zor geçti. Evimizde fiziksel şiddet ve ihmal vardı. Bu yüzden psikolojik tedavi gör-

22 Swantje Wallbraun, "*Ich-bekam-Kinder-aus-Angst-einsam-zu-sein*"da aktarılmaktadır, *Die Welt*, erişim tarihi 09.09.2007, http://www.welt.de/politik/article1169277/Ich-bekam-Kinder-aus-Angst-einsam-zu-sein.html.

düm. Çocukken acı çektiğim için hep çocuk doğurmayacağımı düşünürdüm ama lisedeyken ve askerliğimi yaparken çocuklarla çalıştım. Aslında çocuklarla çalıştığım o dönemde çocukluktan gelen sorunlarımı bir şekilde çözmek istiyordum [...]. Anne olma fikri bana çekici gelmeye başladı ve anne olacağımı, dahası iyi bir anne olacağımı anladım. Lisede hayatı seçmek demek benim için çocuk doğurmak demekti. Hayatı seçtiğim için anne olmayı gerçekten çok arzu ediyordum. Benim için hayatı seçmek çocuk doğurmak demekti. Aklımda herhangi bir soru yoktu. Hiç şüphe de etmedim [...].

Ben: Çocuk doğurmaya karar verdiğin dönemde çocuklar senin için ne temsil ediyordu?

Sophia: Her şeyi. Bana anlam yükleyecek bir şey, bir çeşit tedavi, şifa olacak bir şey. Sahip olmadığım her şeyi onlara verecektim, benim hiç deneyimleyemediğim çocukluğu onlar yaşacaktı. Tam bir deli saçmalığı.

Jasmine, Sophia'dan farklı olarak geçmişini düzeltme özlemi içinde değildi. Halihazırdaki yaşamını iyileştirmenin yolunu arıyordu ve çıkış yolu annelik gibi görünüyordu. Jasmine'in sözleri, bir dönüm noktasından diğerine geçmek için doğru zamanı beklemek gerektiğini, doğru zamanın da kadının yaşıyla belirleneceğini dikte eden toplumsal normlar olduğunu gösteriyor. Çocuk doğurmanın kendisine huzur ve sükûnet getirmesini umut ettiği yönündeki sözlerinin içinde bu da var:

Jasmine (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):

Ben: Çocuk doğurmak istediğini biliyor muydunuz?

Jasmine: Evet, çok istiyordum.

Ben: Bunu ne zaman beri istediğini hatırlıyor musunuz?

Jasmine: Taaa... Bugün geri dönüp geçmişe bakınca çocuk isteyip istemediğinizi bileceğinizden emin değilim. Bunun toplum

tarafından dikte edildiğini biliyorsunuz. Okuldaki kızlara bile dikte ediliyor. "Ne zaman evlenmeyi planlıyorsun?" – O zamandan itibaren başlıyor bu dikte etme durumu. "26 yaşıma gelince kesinlikle anne olacağım." İşte orada başlıyor. Sanıyorum bu hepimizi harekete geçiriyor, fark etmesek bile. [...] Geriye dönüp bakınca anne olursam mükemmel, huzurlu ve tam olacağımı düşünüyordum, buna inanıyordum. Sanki evime varmışım gibi. Benim bir çocuğum var! Sonuçta hepimiz okula gidiyoruz, askere gidiyoruz, diploma alıyoruz, işe giriyoruz, çalışıyoruz ve para kazanıyoruz – sırf çocuk doğurmak için. Bu toplumsal bir kavram, biliyorum. Kaldı ki evde tek bir çocuk yok, ekonomik sebeplerle biz evde aslında iki çocuğuz. [...] Kendi kendime tamam dedim, zamanı geldi, çocuk doğurup huzur bulacağım ama huzur bulmak bir yana olaylar iyice sarpa sardı.

Pek çok kadın annelikle ilgili birbirinen farklı arzular taşıyor, annelikte o zamana kadar eksik olduğunu düşündükleri bir şeyi ararken, anneliğin işleri daha beter hale getirme olasılığını göz ardı ediyorlar.

Bu tür arzular, doğurganlık normuna riayet etme ihtiyacının parçası. Ama aynı zamanda, benim kurumsallaşmış –kişinin arzularıyla toplumun beklentileri arasında şekillendirilmiş– amaç olarak adlandırdığım durumu da yansıtıyor olabilirler. Böylelikle bu kurumsallaşmış amaç, anne olmayı gerçekten istemek için duyulan –hem fiziksel hem de ruhsal olarak– somut his olacaktır; ama bu his, sıklıkla kadınların toplumun anneliğe atfettiği özel imgeleri içselleştirmesiyle de uyanabilir. Bu imgeler, hem geçmiş hem de o anki gidişatı değiştirmenin tek yolunun anne olmak olduğunu savunan fikri tartışacak, sorgulayacak ve meydan okuyacak alternatif yolları engelleyerek kadınlara zaten açık olan kapıları kapatır.

AMAÇSIZCA RIZA GÖSTEREREK ANNE OLMAK

Doğumu teşvik eden toplumlarda bir kadının anne olmak istemediğini anlaması ve önce kendine sonra da çevresine bunu itiraf etmesi zordur. Zor olmasının en önemli sebeplerinden biri, kişinin kendi içinde ortak sistemlere ve normlara uymayan taraflarını reddetmek istemesidir. Kadınlar anne olmak istemediklerini fark etseler bile, kimsenin annesi olmadan hayatına devam etme olasılığı toplumda ve farklı sosyal gruplarda eşit ölçüde yaygın olmadığından, bunu açıkça dile getirme konusunda farklı zorluklarla karşılabilirler: Anne olmayı açıkça istememek belirli bir sosyal grubu (örneğin beyaz, eğitimli, laik, orta sınıf kadınlar) ille de nitelemese bile, bu kadınlar tutumlarını öne çıkarabilecek sosyal şartlara sahip olabilirler; oysa marjinalleştirme ve baskının keşisen farklı formlarını deneyimleyen kadınların, tekrar ciddi biçimde cezalandırılmaksızın bunu gerçekleştirecek alanları sınırlı olabilir. Başka deyişle, tüm sosyal gruplardaki kadınlar anne olmak istemediklerini hissedebilir, fakat bunu *ifade etme ve ona göre yaşama* kabiliyetleri, nüfuzlu kadınların lehine olacaktır. Kadınlar kimsenin annesi olmadan yaşamaya devam etmek istediklerini söyleme imkânı ve fırsatı bulduklarında, pek çoğu kendisini bu arzudan uzaklaştırmaya mecbur hisseder:

Liz (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
İlk baştan itibaren çocuk sahibi olmayacağım çok netti. Benim için çok netti. [...] Anne olmaya karar vermem çok makuldü. Rahmimin anne olmak için avaz avaz bağırmasına gerek kalmadı [*kahkahalar*]. Çocuk doğurmadan da kendimi tam hissediyordum, yaşamdaki rolüm çocuk doğurmak değildi. Ama aldığım karar gayet makuldü çünkü mutlu olmama ve işlerin yo-

lunda olmasına rağmen belki de hayatın başka bir yönünü deneyimlemem gerekiyordu. O yüzden kendimi bir maceranın içine attım. [...] İnsanlar "Kendi çocuğun olunca farklı oluyor," diyor ama bu doğru değil. En azından benim için doğru değil. Size bunu söylemem lazım. Önceden de bunu hissetmiştim. Bunu şu şekilde söyleyelim: Çocuk doğurmayı neden istemediğimi eskiden de biliyordum ve bu hiç değişmedi.

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Ben hiç çocuk doğurmak istemedim. [...] Çocukluk halimi hatırlıyorum, çok küçüktüm... –altı veya yedi yaşındaydım, sanıyorum– insanlar zamanlarının bir kısmını çocuklara ayırıyordu ve bu bana kâbus gibi, korku filmi gibi geliyordu. Bundan hoşlanmıyordum, bana uygun değildi. Çocukluğumdan beri çocuk doğurduğumda neler olup bitecek diye endişelenirdim. Çocuk doğurmama seçeneği aklımın ucundan bile geçmiyordu.

Liz ve Odelya küçük yaşlarından itibaren anne olmamak için duydukları arzuyu kendilerince açıkladılar. Bugün ikisinin de anne olmaları gerçeği, bize bir şeyin onları anne olmamak için duydukları içsel arzudan saptırdığını gösteriyor. Liz ve Odelya'nın sözleri, anne olmama isteği toplumsal emirlerle çarpışınca neler olabileceğini gözler önüne seriyor. Bu toplumsal emirler, kimsenin annesi olmadan hayatına devam etmenin kadını ömrünün sonuna kadar takip edecek felaket bir kayıp olduğunu veya kişinin dikkate alacağı meşru seçenekler listesinde yer almadığını öne sürer. Bu, anne olmamak için erkenden duyulan arzuyu "sapma" olarak gören ve bu durumun zamanla güçleneceğini öne süren toplumla ihtilaftır. İhtilaftan sonra anne olmamak için duyulan arzu aşınmaya başlayabilir ve toplumsal beklentilere karşı mücadele edip ısrar ederken bulanıklaşabilir. Yine de pişmanlığa dair duygusal tutum, anne olmamaya du-

yulan arzunun mutlak surette silinmediği anlamına gelebilir. Bu anlamda pişman olmak, göreceğimiz üzere kadınların kendileriyle ilgili kavrayışının devamlılığını işaret eder.

Bazı kadınlar, çevreleri kendilerine müdahale etmeden bu arzularından açıkça uzaklaşır – diğerleri istemeseler bile eşlerinin doğrudan müdahalesiyle anne olurlar. Romantik ilişkisi olup hayatı paylaşan iki insan, ortak gelecekleri ve ebeveynlik hayalleri hakkında elbette fikir ayrılığına düşebilir. Bazen fikir ayrılıkları karşılıklı alınmış bir kararla ilişkiyi bitirmeye kadar varabilir. Bazen de ilişkiyi devam ettirmek adına çocuk yapılır, bazen de doğmamış çocuklar güç gösterisi unsuru olarak kullanılır ve ev suç, şantaj, tehdit ve baskı alanına dönüşür. Erkek-kadın ortaklığının eşit ve simetrik olduğunu iddia eden resmî eğilimin artan hâkimiyetine rağmen, bu farazi denge gerçek hayata yansımayabilir. Bu, şu anlama gelir: Farklı güç yapıları –manifesto, gizli veya görünmez olsun– genellikle ciddi müzakereler çevresindeki cinsiyet eşitsizliğini onaylayan eşler tarafından oluşturulur.[23]

Doreen ve Edith çatışma ve annelikten feragat arzularından vazgeçirme çabaları şeklinde tezahür eden açık baskıyla karşılaşmışlar. Öte yandan Debra gizli baskıya maruz kalmış, karşısındaki insanla ters düşmese bile, öncelik olarak partnerinin ihtiyaç ve isteklerini kabul edip ilişkiyi tehlikeye atmamak uğruna aslında hiç başlamamış bir müzakereyi terk etmek zorunda kalmış.

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Evlendiğimizden beri eşim hiç durmadı... üstümde baskı kurmaktan vazgeçmedi. Durumu "Tamam, hamile kalman için çaba göstermeyeceksek boşanalım," noktasına getirene kadar [...]

23 Ann Crittenden, *The Price of Motherhood. Why the Most Important Job in the World is Still the Least Valued,* Metropolitan Books, New York, 2001; Aafke Komter, "Hidden Power in Marriage", *Gender & Society*, cilt 3, sayı 2, 1989, s. 187-216.

O zaman ben de "Tamam, ben boşanmak istemiyorum, hadi çocuk yapalım," dedim. Ama bunun yanlış olduğunu en baştan beri biliyordum. Aklımda hiç mitsel annelik ideali olmadı ve bunun kadınlık olduğuna inanmadım. Hayır, bu kesinlikle kadınlık falan değil.

***Edith** (ikisinin yaşı 25 ila 30, diğer ikisinin yaşı 30 ila 35 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Kafam çok karıştı ve çocuk doğurdum ... çünkü evlendiğimde tıp fakültesine kabul edildim. Eşim bana "Beni iyi dinle, tıp okuyacaksan boşanırız. Ben çocuk istiyorum," dedi. Ben de salak gibi kendi kendime "Boşanmak mı? Ne olacak cannım, tıp okumam, olur biter. Bunda büyütecek ne var?" diye düşündüm. [...] Evlilik tuzağına düşmüştüm, hem de onun emriyle ve benim düşüncemin hiçbir önemi yoktu [...] görevim efendiyi memnun etmekti ve belki de evliliğimiz onun beni daha da çok sevmesine sebep olurdu? Her doğumdan sonra o dünyanın en mutlu insanı oldu, o anlar bana şeref verdi.

***Debra** (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):*
İstediğimden değil, ilişkim için ödediğim bedel yüzünden oldu. [...] Aslında kendimi bildim bileli aile ve annelik konuları hiç ilgimi çekmedi. Bu konular bana çok uzaktı, benim dünyamın parçası değildi. Özlem duyduğum şeyler değildi. Benim dünyamdan çok uzaktı.

Eşler gizli veya görünmez biçimde baskı yapınca,[24] geleneksel cinsiyetçi statükoyu korumuş oluyorlar. Kadınların annelikten feragat etme arzusu görünmez veya duyulmaz olduğu için bu statükodan erkekler daha fazla faydalanıyor çünkü ailenin diğer üyelerinin teşviklerine öncelik veriliyor. Kadınların arzuları sessiz kalıp duyulmazken, eşleri

24 Aafke Komter, *a.g.e.*

"geleneksel doğum mesajını" ileterek "ailenin ulağı" rolünü oynuyor. Dolayısıyla tartışmamız, evde doğrudan uygulanan güçle ilintili. Doğmamış çocuklar bile bazen güç ve müzakere aracı olarak kullanılıyor, bu da ilişkiyi sürdürmek ve devamlılığını garantilemek için alınacak kararları belirliyor.

Daha önce belirttiğimiz gibi başından itibaren çocuk istemeyen ve eşinin baskısına boyun eğen Doreen, isteğinin kabul görmediğini ve kendisine uygulanan gücün tecavüz boyutlarına vardığını şu şekilde anlattı:

> *Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):*
> Hiç de doğru bir hareket olmadığını biliyordum. Yani ikinci çocuğu da istemiyordum. İkiz doğuracağımı öğrenince aklımı oynatıyorum sandım. Tecavüze uğramak berbat bir his. Tek kelimeyle tecavüz. Tecavüz. Ve ben bana tecavüz edilmesine izin verdim.

Pek çok kadın kendisini anneliğe razı etmek için yapılan sayısız teşebbüsle, ev içinde devam eden sindirme ve tehditlerle karşı karşıya kalabiliyor ve bu gerçek karanlıkta kalabiliyor.

Bu durum, "gerçekten" tecavüzle hamile kalmayan kadınların kendi iradesiyle hamile kalmaya karar verdiğini, kendi arzu ve isteklerini gerçekleştirdiğini bize her daim söyleyen toplumsal mesajların sonucudur. Buna rağmen sayısı bilinmeyecek kadar çok kadın kendi rızasıyla ama istemeyerek biyolojik ve sosyal olarak hamile kaldıkları çocukları doğuruyor. Belirli bir anda, kötü bir seçenek olarak gördükleri dünyaya çocuk getirmek ve anne olmak ile daha da beter olan boşanmak, evsiz kalmak, aile veya toplum tarafından kınanmak veya ekonomik açıdan birine bağımlı kalmak seçeneği arasında pragmatik bir karar vermeye zorlandıklarında, iradeleri hilafına karar verebiliyorlar.

"Rıza" ile "irade" arasındaki farkı işaret eden ilk kişi ben değilim; cinsellik alanındaki diğer araştırmacılar cinsel ilişkilerdeki güç ilişkilerini nitelemek için bu iki kelimeyi veya bu fikri kullanıyorlar çünkü sekse *rıza göstermekle* seks *istemek* aynı şeyler değil.[25] Doreen'in yarattığı –cinsel travma ile üreme amaçlı şiddet diyebileceğimiz– kesişimi takip ederek "rıza" ile "irade" arasındaki farka çok dikkatli bakmamızı öneriyorum çünkü bu, anne olmak istemiyorken annelikle elde edilecek şeye rıza gösteren kadınların yaşadıkları hayatların gerçekliğini daha hatasız bir şekilde anlamamıza olanak verecektir.

Özetle, anneliğe giden pek çok farklı yol bize kadınların her zaman amaçlayarak mı, kendi kendine mi, yoksa zorla mı anne olduklarını çok net bilmediklerini gösteriyor. Kadınların kendilerini, neoliberal ve kapitalist toplumda vaat edildiği gibi, hayat öyküsünü bizzat yazan kişiler olarak deneyimleyebilme kabiliyetleri bazen belirsizdir; genellikle belirsizlik, tereddüt, karışıklık, çelişki, karışık duygular, şans ve tesadüfle birbirine dolaşmış olan daha öznel ve çalkantılı deneyimleri dikkate almadan, seçimli ile seçimsiz arasındaki basit farkı bulanıklaştırırlar.[26] Dolayısıyla anneliğe geçiş sürecini, kadınların kendi arzusuyla anne olmasının münhasır yan ürünü olarak kabul edersek, kadınları anne olmaya razı etmek için kısırdöngü içinde tekrar tekrar kullanılacak yanlış bir izlenim üretip onu devam ettirmiş oluruz.

25 Catharine MacKinnon, "A Sex Equality Approach to Sexual Assault", *Annals of the New York Academy of Sciences*, sayı 989, 2003, s. 265-275.

26 Kinneret Lahad, "The Single Woman's Choice as a Zero-Sum Game", *Cultural Studies*, cilt 28, sayı 2, 2014, s. 240-266.

ANNELİĞİ TALEP ETMEK: ANNELER NASIL GÖRÜNMELİ, NE YAPMALI VE NE HİSSETMELİ?

Şüphesiz ben harika bir anneyim, gerçekten iyi bir anneyim. Bunu söylemekten utanıyorum. Çocuklarını çok önemseyen bir anneyim. Onları seviyorum, kitap okuyorum, bu konuda profesyonel yardım alıyorum, onlara daha iyi bir eğitim hayatı ve sıcaklık ve sevgi verebilmek için elimden geleni yapıyorum. [...] Buna rağmen anne olmaktan nefret ediyorum. Anne olmaktan nefret ediyorum. Bu rolü oynamaktan nefret ediyorum; sınır koyan, cezalandıran kişi olmaktan nefret ediyorum. Özgürlüğümün kısıtlanmasından, doğaçlama yaşayamamaktan nefret ediyorum. Gerçek şu ki anne olmak insanı kısıtlıyor, o kadar...

– SOPHIA (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var)

Annelik öyküsünün temelinde, görünüşte basit bir gerçek yatar: Dünyaya gözünü açan her bir insanoğlu bir kadından doğuyor.

Her insanoğlu bir kadından doğsa da, hiçbir kadın anne olarak doğmuyor: Kadınların insan yavrularını taşıması veridir ama bu durum kadınları, o yavrulara bakmaya, korumaya, eğitmeye ve bu ilişkinin gerektirdiği sorumluluğa kendini adamaya mecbur kılmaz. Biyolojik anneler annelik görevini yerine getirmediğinde, erkeklerin aksine diğer kadınların, biyolojik kadınların yerine geçmesi de verili değildir.

Bu, zorunlu bir gidişat değildir ama yine de kadına doğum ve annelik yapma imkânı veren biyolojisiyle uyumlu cinsiyet ayrımı kanıksanıyor ve inatla tasdik ediliyor. Başka deyişle "dişi tabiatının" bu şekilde tarif edilmesi, dişilerin doğuştan gelen annelik içgüdüsüyle ve doğurmuş veya evlat edinmiş çocukları erkeklerin yerine kadınların büyütmesi ve bakması gerektiğini teşvik eden doğal bir donanıma sahip olduğu fikrini tasvip etmek için de kullanılıyor: "Bir çocuğa bakmayı, onun için endişe etmeyi, ona yakın hissetmeyi öğrenmeniz gerekmiyor çünkü bu zaten sizin bir parçanız. Dediler ki şu an hissetmiyorsanız, hamile kalınca ve doğumda ve sonrasında hissetmeye başlayacaksınız, sorumluluk hissiyatı ve duyduğunuz sevgi gayet normal, sonra bütün öncelikleriniz değişecek. Hayatınız tamamen değişecek ama bu sizin için o kadar önemli olmayacak."[1]

İşgücünün katı bir şekilde cinsiyete göre ayrılması, 19. yüzyılda sanayi devrimi sırasında yuva ve aileyle ilgili fikirler değiştiği için belirginleşti: "Kamusal alan" rasyonellik, gelişim, yararlılık ve rekabetçiliğin sembolü haline gelirken, "özel alandaki" "ailenin minik kuşatılmış bölgesi" ise, genel duygulara ve aşk, fedakârlık, şefkat ve itina gibi özellikle sıcak duygulara bağlanan oldukça zıt karakterlerin sembolü haline dönüştü. Erkekler ev dışındaki ücretli işlere gönderilirken, orta sınıf kadınlar "ailevi krallığa" ve sevdiklerine

1 Tamar Hager, "Making Sense of an Untold Story: A Personal Deconstruction of the Myth of Motherhood", *Qualitative Inquiry*, cilt 17, sayı 1, 2011, s. 35.

güvenli bir liman oluşturması gereken sadık eş ve anne görevlerine atandı.[2]

Dolayısıyla 19. yüzyıldan bugüne dek ulusal, tıbbi, heteronormatif, ataerkil ve kapitalist ideolojiler, kadın-annenin, yokluğu sistemin çökmesine neden olacak bir kurum olduğunu,[3] doğası gereği cinsiyet ayrımının normal olduğunu ve dolayısıyla sonsuza dek süreceğini durmaksızın tekrar ederek işgücündeki bu ayrımı devam ettirmek için el ele veriyorlar. Hiçbir şeyin değişmemesini garantilemek için cinsiyet ayrımının dünyayı daha iyi bir yer haline getirmekle kalmayıp kadınların hem kendilerinin hem de çocuklarının yararına olduğunu telkin ediyorlar.[4]

Bu bir yandan kadınları anneliğe bağlarken, diğer yandan onlara çocuklarını *nasıl* yetiştirmeleri gerektiğini söyleyen katı ve yüksek kurallara bağlıyor. Oysa anneler çocuklarını ne aynı yöntemlerle ne de aynı şartlarda besleyip koruyorlar.[5]

"İYİ ANNE" - "KÖTÜ ANNE": HEP ANNELERİN PEŞİNDE

Annelik mahrem bir kurum değildir. Her zaman, bitip tükenmeksizin ve eni konu kamusaldır.[6] Kadınlara doğaları

2 Jean B. Elshtain, *Public Man, Private Woman*, Princeton, NJ: Princeton University Press 1981; Sharon Hays, *The Cultural Contradictions of Motherhood*, Yale University Press, 1996; Carole Pateman, "Feminist Critiques of the Public/Private Dichotomy", The Disorder of Women: *Democracy, Feminism and Political Theory* içinde, Polity Press, Cambridge, 1989, s. 118-140.

3 Shulamith Firestone, *a.g.e.*

4 Sharon Hays, *a.g.e.*

5 Terry Arendell, "Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship", *Journal of Marriage and The Family*, cilt 62, sayı 4, 2000, s. 1192-1207; Nancy Scheper-Hughes, *Death Without Weeping: The Voilence of Everyday Life in Brazil*, University of California Press, California, 1992.

6 Tamar Hager, *a.g.e.*

gereği o araçlara sezgisel olarak sahip oldukları her gün söylense de, kendilerine insan ve ahlaklı varlıklar olarak "iyi kadın" ve "iyi anne" nazarıyla bakılması için çocuklarıyla olan ilişkilerini nasıl yürütmeleri gerektiği konusunda toplum kendilerine emirler verir.

Dolayısıyla günümüz Batı toplumu, insanının zihninde yer etmiş olan makbul çocuk bakımının neredeyse sadece annenin görevi olduğunu söyler. Bu model, anneliğin tamamen çocuk odaklı, duygusal/bilişsel yatırımlı ve geniş zamana yayılan bakım olması gerektiğini beyan eder; anne doğal olarak kendini feda eden, her daim kendini geliştirmesi gereken, peygamber sabrına sahip ve neredeyse kendi kişiliğini ve ihtiyaçlarını unutmasını isteyecek kadar çok başkalarının bakımına kendini adamış biri olarak resmedilir.[7] "Çocuklar karşılaştıkları az veya çok engeli aşarak, annelerinden farklı bir birey olduklarını hissettiren ve gün geçtikçe artan o benlik algısına ilerlerken, kadınlar bir anaç kişilikten diğerine tekâmül ederler. Bir kafayı tutan anneden, çocuk arabasını iten anneye, el sallayan anneye, tutulması gereken eli bekleyen anneye geçerler. Ama her zaman anne olurlar. Onların gelişimi, çocukların annelerinden uzağa doğru 'yatay' gelişimiyle kıyaslandığında, dikey bir gelişimdir."[8]

Bundan, tüm annelerin pratikte bunu yaptıkları anlamı çıkarılmamalıdır çünkü anneler arasında belirgin farklılıklar vardır –kişisel farklılıklardan medeni hal, etnisite, sınıf, fiziksel ve zihinsel engelli olmak gibi toplumsal farklılıklara kadar–, yine de pek çok Batılı toplum bu farklılıklara inat[9] anneliğin bu zahmetli modeline bağlıdır. Anneliğin yüceltilmiş hali simgesel kalmaya devam eder.

---

7 Terry Arendell, *a.g.e.*; Sharon Hays, *a.g.e.*

8 Rozsika Parker, "Why study the maternal", http://www.mamsie.bbk.ac.uk.

9 Sharon Hays, *a.g.e.*

Ayrıca bir zamanlar "iyi bir anneden" kutsal, saf, aseksüel bir kişi olan Meryem'i cisimleştirmesi talep edilmiş olsa bile, 1980'lerden itibaren mitolojik model, annelerin tasvirini cinsel varlıklar ve erotik nesneler olarak yoğunlaştırdı ve anneler "MILF (Mom-I'd-like-to-Fuck) Düzmek-İstediğim-Anne", "Çok Çekici Anneler", "Ateşli Analar", "Bomba Gibi Anneler" ve bunun gibi terimlerle işaret edildi. Annelerin bu yeni tasvirleri, toplumun annelerin bedenlerinden tümüyle çekici olarak bahsettiği anlamına gelmemelidir, ama anneler gün geçtikçe cinsel fantezilerin nesnesi olarak daha da arzu edilir oldular ve "her şeye sahip"[10] oldukları için annelere ek mitolojik fanteziler yüklediler. "Bugün bir kadının 'sadece' anne olmaması gerektiği neredeyse ortak kabul. Tanınmak istiyorsanız meslek sahibi, azıcık boş zamanınızda kreşe ve okula gitmeniz ve çok yorgun olmanıza rağmen seksi görünmeniz gerekiyor. 'Ben orospuyum, ben âşığım, ben çocuğum, ben anneyim, ben günahkârım, ben kutsalım.' Meredith Brooks bağdaşmayan ne varsa, hepsini özetlemiş."[11]

Bu minvalde bugünün zahmetli modeli, kadın bedeninin – hamileyken, doğumdan hemen sonra ve yıllar sonra bile– kadınlara dayatılan aynı güzellik ve cinsellik efsanelerinin heteronormatif standartlarını karşılamasını söyler. Bir dakikalığına bile olsa, bedenleri bakımlı ve güzel olma çabasının peşinde koşmaktan veya cinsel duygulara sahip kadınlar olarak belki de kendi deneyimleriyle bağdaşmayan seksapelini sergileme dürtüsünden azade değildir.[12] Yani annelerin pekâlâ cin-

10 Kelly Oliver, *Knock Me Up, Knock Me Down: Images of Pregnancy in Hollywood Films,* Columbia University Press, New York, 2012.

11 Gabriele Möller, "Regretting Motherhood - Darf man es bereuen, Mutter zu sein?", *Urbia;* http://www.urbia.de/magazin/familien-leben/muetter/regretting-motherhood---darf-man-es-bereuen-mutter-zu-sein.

12 Kelly Oliver, *a.g.e.*; Tyler, Imogen, "Pregnant Beauty: Maternal Femininities under Neoliberalism", Rosalind Gill ve Christina Scharff (der.), *New Femininities: Postfeminism, Neoliberalism and Subjectivity* içinde, Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, 2011, s. 21-36.

sel ihtiyaçları ve arzuları olabilecekken, bunlara aslında daha çok diğerlerine hizmet ediyorsa izin verilir. Kendilerine değil.

Bu model sadece annelerin nasıl davranması ve görünmesi gerektiğini düzenlemekle kalmıyor, aynı zamanda anneleri insan ve duygusal varlık olarak "iyi kadın" ve "iyi anne" olarak betimleyen hissiyat kurallarına –bu kurallar, genellikle şeref, saygı ve kabul edilme gibi toplumsal ödüller sunan,[13] toplumsal duruma göre bir duygunun uygun olup olmadığını belirleyen kurallardır– göre duygusal dünyalarını da düzenlemeye çalışıyor.

Bu sebeple çocukların annelere ilham ettiği tek bir duygu yokken, bir annenin duyguları çocuklarının davranışlarına, zamana, mekâna ve kendisine sunulan yardıma bağlı olarak günün akışında ve kesinlikle zaman içerisinde değişebilir[14] – oysa annelerden "iyi anne" olarak algılanmak istiyorsa her daim aynı şekilde hissetmesi beklenir. "İyi anneden" (ahlaklı olduğu sürece) her bir çocuğunu koşulsuz ve şartsız sevmesi; doğumdan hemen sonra olmasa bile yıllar içerisinde azizlere yaraşır bir fazilet göstermesi; yollarına güller dökülmese bile hayatının gerekli ve kaçınılmaz azabı olduğundan, içinde bulunduğu durumun neden olduğu cefadan zevk alması talep edilir.

Annelerin duygularının düzenlenmesi, bir erkeğin, anne olmaktan pişman olduğunu itiraf eden bir kadına yazdığı şu cevapta görülebilir:

> Sızlanma. Bebek gibi sızlanmaktan vazgeç. Anne olduğuna şükret ve tadını çıkar. Senin için çocuk bakmak çok mu zor? O zaman bakıcı tut veya çocuğunun büyükannesini görevlendir. Ne

13 Arlie Russell Hochschild, "Ideology and Emotion Management: A Perspective and Path for Future Research", T.D. Kemper (der.), *Research Agendas in the Sociology of Emotion* içinde, Suny Press, Albany, 1990, s. 122.

14 Terry Arendell, *a.g.e.*

kadar işe yarayacak inanamayacaksın. Hayatının tadını çıkar ve minik prensin sizi kontrol etmesine müsaade etme. Yoksa sızlanmaktan kurtulamayacak, minik prensin kafasını koparmak isteyeceksin. O da senin gibi şımarık bir insan olacak. Ayrıca bekle de gör ne kadar eğlenceli olduğunu. Diğerleri gibi sen de bunun ne kadar zor olduğunu unuttuğun zaman ikinci çocuğunu doğurmak isteyeceksin.[15]

Pişman olmuş annelere bir başka cevap da aşağıdaki konuşma kaydında görülebilir:

En azından anne olmaya cesaret etmişler, o yüzden onları takdir etmek lazım. Elbette yorulacakları ve morallerinin bozulacağı zamanlar olacak, sonuçta baktıkları şey bir kâse kiraz değil. Ama bu günler geçip gidecek. Sonradan dönüp hayatlarına baktıklarında gurur duyacaklar. Bizim nesil, dargeçitte yol almanın, orada durup diğerlerinin elde edemediği bir şeyi elde etmenin insanı nasıl mutlu ve mesut ettiğini artık anlamıyor.[16]

Bu anlamda, annelere sadece ne hissetmeleri gerektiği emredilmekle kalmayıp neyi hatırlayıp neyi unutmaları gerektiği de söylendiğinden annelerin duygularının düzenlenmesi, zamanla ilgili kültürel fikirler ve hatırlatıcı düzenlemelerle de bağlantılı: İki anlatıcı da zaman akışında şimdiki zamanı bir kenara bırakırlarsa, annelerin kesinlikle gelecekte hayatın tadını çıkaracağı konusunda güvence vermektedir. Toplum, genel olarak kadınların ve özellikle "iyi annelerin", bir çeşit "endüstrinin selameti" için daha fazla çocuk doğurup "doğru şekilde" yetiştirmesi anlamına gelen "zor işi yapmaya devam edebilmeleri" için mevcut hayatlarında

15 http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3734681,00.html.

16 http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/regrettingmotherhood-muetter-die-keine-sein-wollen-a-1028310.html#js-article-comments-box-pager

stres yaratan anları hafızalarından sileceklerinden emin olmak için üreme geleneklerine tutunuyor.

Fakat duygusal düzenlemeler sadece dışarıdan tasarlanmıyor, paylaşarak tavsiyelerde bulunan balkondaki kalabalıklar tarafından da tasarlanıyor. Anneliğin zahmetli modelinin duygusal yönünün gücü, anneler tarafından içselleştirilmesinden geliyor. İçselleştirmenin derinliği, "anneler nasıl hissetmeli" ve "anneler duygusal açıdan nasıl davranmalı" sorularını taklit etme ifadelerinde bulunabilir:

***Tirtza** (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Bir şeyler yapıyorum. Arıyorum, endişeleniyorum, elbette endişeli biriyim, soruyorum, ilgileniyorum, ziyaret ediyorum, tatil dönemlerinde onları bana davet ediyorum ve bir ailenin bütün bu yapmacık tavırlarını takınıyorum, bütün bu tiyatro oyununu oynuyorum. Ama işte öyle değil, bağ kuramıyorum. Torunları görmek için ziyarete gittiğimde onlarla ilişki kuruyorum ama bu durum ilgimi çekmiyor. Bu gerçekten ben değilim. Bu süre boyunca da düşünüyorum: Bu ne zaman bitecek de gidip yatağımda kitap okuyacağım? İyi bir film izleyeceğim? Radyoda bir program dinleyeceğim? Bunlar daha çok ilgimi çekiyor, bana daha uygun, ben gibi. Bahçede takılmak, kuru yaprakları süpürmek... bunlar daha bir ben gibi. En azından bugüne kadar öyle.

***Sky** (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):*
Kızım bana gelmeye karar verdiğinde arar ve öyle gelir. Ben de her seferinde "Vay, bu harika bir haber. Seni deliler gibi özlemiştim. Seni görmeye can atıyorum," diye çığlıklar atarım. Ama aslında öyle değildir. Gösteri yapmaya çalışırım ama beceremem. Numaradan olsa bile beceremem.

Naomi (yaşları 40 ila 45 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):

Normal şeyler yapıyorum. Mesela her hafta bana gelirler, ben de onlara yemek pişiririm, yaş günlerinde onlara hediyeler alırım, arada sırada onları koruyup kollarım. Normal şeyler yapıyorum çünkü ben normal bir insanım. Bütün büyükanneler bunu yapıyorsa, ben de bir kısmını yapabilirim. Ama bunu yapmak için muazzam bir ihtiyaç duymam. Normal olma ihtiyacım, anne veya büyükanne olma ihtiyacımdan daha güçlü.

Bu kadınların kullandıkları "tiyatro oyunu", "gösteri", "sahte" ve "yapmacık tavır" gibi sözler, "iyi bir anne" olarak nitelendirilmek için bir annenin örnek alması beklenilen bir köken varmışçasına, "nasıl hissetmesi ve duygusal açıdan nasıl davranması" gerektiğini belirleyen performans bütününe atıfta bulunuyor olabilir. Bu kadınlar görev icabı normatif annelik duygularından ve davranışlarından alıntılar yaparken anne ve büyükanne olarak kendilerinden beklenilenlerden tamamen farklı hissediyorlar.[17]

Taklit etmek, alıntı yapmak ve performans, annelikten pişman olmanın getirdiği duygusal tutumdan kaynaklanabilir ama bu durum kimsenin annesi olmamayı isteyen kadınlarla sınırlı değildir. Bunun gibi stratejiler, anneliğin doğal ve annelik jestlerinin kadınların tabiatının bir parçası olarak algılandığından dikkate alınmaz. Ama anne olmanın ve annelik görevini yerine getirmenin tek başına yeterli olmadığı ortaya çıkıyor: Annelik görevini "doğru" bir şekilde yerine getirmek için bunun aynı zamanda gösterilmesi de gerekiyor.

Fransız düşünür François Marie Charles Fourier'ye göre bir yerde baskıcı rejim hüküm sürüyorsa rol yapmalar

17 Bu tartışma, Finch'in ailelerin "yapılma"nın yanı sıra "teşhir edilmeleri" gerektiğine dair tezine dayanmaktadır. Bkz. Janet Finch, "Displaying Families", *Sociology*, cilt 41, sayı 1, 2007, s. 65-81.

başlar.[18] Aslında bu çalışmadaki annelerin sözleri, zahmetli annelik modelinin duygusal düzenlemelerine uymak için "doğru" annelik duygularını ve duygusal davranışları taklit etmeye çalıştıklarına işaret ediyor. Bali'nin dediği gibi:

> ***Bali** (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):*
> İnsanlar bana anne olmaktan hoşlanıp hoşlanmadığımı soruyor. Onlara zorla gülümsüyorum çünkü onlara ne söyleyebilirim ki? Acınacak durumda olduğumu mu? Zor olduğunu mu? Annemi istediğimi mi?

Şahsi düzeyde rol yapmak, evin duvarlarını yıkmama temennisini destekleyen savunma mekanizması[19] olarak kullanılabilir. Ama toplumsal düzeyde bu uygulama, annelerin sergileyip takip etmesi gereken "anneler ne hissetmeli ve nasıl davranmalı" sorusunun doğal ve doğru bir talimatı olduğunu ileri süren algıyı sürdüren politik açıdan kullanışlı bir fantezi[20] olarak hizmet verir:

> ***Maya** (yaşları 1 ila 4 ve 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, röportaj sırasında hamile):*
> Kızım doğduktan hemen sonra bütün amcaları, halaları, teyzeleri, dayıları ve çocuğu olan arkadaşlarımızın bu işin zorluklarından bahsederken, bana dönüp "Yine de ne kadar zevkli değil mi?" dediklerini hatırlıyorum. Ben de onlara "Ah... evet... harika... harika..." demiştim. [...] Bu konuda ne hissettiğimi kimse tahmin etmez. Takdire şayan bir anne olmayabilirim ama çocuklarına özen gösteren biriyim. Çocuklarım iyi beslendi ve se-

18 Aktaran Simone de Beauvoir, *a.g.e.*

19 Susan Maushart, *The Mask of Motherhood. How Becoming a Mother Changes Everything and Why We Pretend It Doesn't*, Penguin Books, New York, 1999.

20 Judith Butler, "Imitation and Gender Insubordination", Diana Fuss (der.), *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories* içinde, Routledge, New York ve Londra, 1991.

vildi. Duygusal açıdan ihmal edilmediler. O yüzden kimse bilmiyor. Eğer benim duygularımı bilmiyorlarsa, diğer annelerin ne hissettiğini bilmek de imkânsız.

Zahmetli anneliğin parçası olarak duygusal düzenlemeler, "iyi annenin" "doğru" imajının sadık koruyucuları olarak hareket ediyor çünkü birileri imajı yok etme riskini göze almadığı için bu fantezi onu paylaşan herkesin "içinde" olduğu sürece var olacak.[21]

"İyi anne" imajını savunan bu toplumsal beklentilerin öteki tarafında, "kötü annenin" dış hatları kadınlar arasında ayrım yapılarak çiziliyor.

Anneler yaşam şartlarının ağırlığına bağlı olarak isteyerek ya da istemeyerek bu modelin öngördüğü ahlaki standartlara uygun hareket etmezlerse, hemen dışarıdan veya içeriden kötü, bozuk anne ve ahlaki ve duygusal açıdan zedelenmiş bir suçlu olarak yaftalanabiliyorlar. Doğum sonrasında "hemen" veya "fazla geç" işe dönerse veya hiç işe dönmezse; emzirmezse veya "çok uzun süre" emzirirse veya emzirme işini "herkesin önünde" yaparsa; çocuklarına evde eğitim verirse veya ev dışında saatlerce çalışırsa "ilgisiz anne" olarak niteleniyorlar. Ayrıca bekâr, refah içinde yaşayan, göçmen ve lezbiyen annelere daha da eleştirel gözle yaklaşılıyor. Evlenmemiş, ücretli bir işte çalışmayan ve çocuklarına bakmak için sosyal yardım almak zorunda olan anneleri özellikle ön plana çıkararak bu eleştirinin etkili olmasına bir dereceye kadar tıp, eğitim ve psikoloji kurumları, hukuki forumlar ve medya, reklam endüstrisi ve popüler kültür neden oluyor.[22]

---

21 Ronald D. Laing, *The Politics of the Family [and other essays]*, Pelican Books, 1969.

22 Terry Arendell, *a.g.e.*

Dolayısıyla anneler sadece yaptıkları ve yapmadıkları yüzünden değil, anne-çocuk ilişkisini sürdürdükleri şartlara ve kim olduklarına göre de toplum tarafından "kötü" olarak yaftalanıyorlar. Fakir ve/veya eğitimsizse ve/veya beyaz ırktan değilse ve/veya fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıksız sayılıyorsa, toplum annelerin doğurganlık ve çocuk yetiştirme kabiliyetinden şüphe etmeye başlar ve bu annelerin aldığı kararlar özellikle çocuklara ve genel olarak topluma potansiyel olarak zarar verecekmiş gibi yargılanır. Bu anneler katı bir şekilde takip edilir.

Pek çok ülkede bebek bezi veya bebek maması reklamlarına bakarak kimin "iyi anne" sayıldığı anlaşılabilir çünkü o reklamlarda oynayan annelerin çoğu beyaz ırktandır. Bu reklamlar sadece ürünü satmaya değil, çocukları talep edildiği üzere "en sağlıklı" biçimde yetiştirme kabiliyetine sahip olan "doğru" kadınların imajına ışık tutmaya da çalışır.

Annelerin davranışlarını veya kimliklerini aşan, toplumun oluşturduğu "kötü annelik" imajı, annelerin duygusal dünyasına da uzanır. Zorluğu, öfkeyi, hayal kırıklığını ve hüsranı hissedip bunu dile getirenler, "gerçek kaderini" yaşayamayan "engelli kadın"lar olarak görülür. Bugün anneliğin farklı portrelerini görsek de, eskiye oranla daha fazla anne normalmiş gibi gösterilen zorlukları ve sıkıntıları ifade edebilse de ve buna bağlı olarak araştırmalarda ve kamusal tartışmalarda konu daha özgürce tartışılıyor olsa da, annelik ortak tasavvurda hâlâ kişilerarası çatışmalardan azade, sıcak ve müşfik bir himaye alanı olarak görülmeye devam ediyor.

Son iki yüzyıldır annelerden daha fazla şey beklendiği için, pek çok anne duygulardan, suçluluktan, otoanalizden ve duygusal karmaşanın her türlü nüansından oluşan karanlık bir dünyanın içine günbegün daha derinlemesine girerken, kendilerinden daha fazlasını beklemeye başladı-

lar.[23] Bu paradoks içinde, duygusal karmaşaya insan ilişkilerinin her türlüsünde rastlamak mümkünken, toplumun annelerden duymayı beklediği tek bir cevap var: "Anneliği seviyorum."[24]

ÇOCUĞUNU SEVMEK - ÇOCUĞUNDAN NEFRET ETMEK - ANNELİKTEN NEFRET ETMEK

> Annelik karşısında kişinin duygusal karmaşa yaşamasının normal olduğuna inansam da, ne zaman "olumsuz" olarak anlaşılacak herhangi bir şey yazsam acı dolu bir dürtüyle "Elbette çocuklarımı her şeyden çok seviyorum" cümlesini eklemeden geçemiyorum.[25]

Bir kadın anne olduğu andan itibaren, genelde tamamen yeni olan bu gerçekliğe karşı sonu olmayan bir tepki gelişir; bedeni ve hayatı, "iyi bir annenin" nasıl olması, nasıl davranması ve hissetmesiyle ilgili ortak algı, başka birinin hayatından sorumlu olmasıyla ilgili "basit" gerçek ve çocukların uzun vadedeki akıbetiyle ilgili belirsizlik yüzünden karmaşık duygularla dolan ihtilaflı bir ilişkinin merkezine dönüşebilir.[26] Ayrıca bu çatışmanın dinamik deneyimleri –ve anneler tarafından çocuğun gelişimindeki farklı aşamalarda anbean hissedilen ve her bir çocukta değişebilen bocala-

---

23 Barbara Ehrenreich ve Deirdre English, *For Her Own Good,* Anchor Books, New York, 1979.

24 Sarah Rudell Beach, "Honoring maternal ambivalence", erişim tarihi 17.11.2014, http://left-brainbuddha.com/honoring-maternal-ambivalence-motherhood-conflicted/.

25 *A.g.e.*

26 Terry Arendell, *a.g.e.*

malar–[27] sömürülme duygularıyla bağlantılı olabilir. Kadınlar bir yandan "anneler en iyisini bilir" yargısı altında yaşarken, diğer yandan fazla ilgili veya ilgisiz, fazla dominant ve koruyucu veya fazla kayıtsız ve mesafeli olmakla suçlanan kişi yine çoğunlukla anneler oluyor ve bunun tek bir sebebi var: Genelde anne çocukluk döneminde çocuğun yanındaki tek kişi.[28] Ya da onun yanında olmadığı için suçlanıyor.

Bu suçlamalar annelerdeki çelişen duyguları, yani bağımlılık ve ayrışma isteği, nefret ve sevgi, yaklaşma ve uzaklaşma arzusu, uyum ve çatışma anları gibi eşzamanlı duyguları şiddetlendiriyor. Amerikalı yazar Adrienne Rich bu konuyu derinlemesine ifade etmiştir: "O zamana kadar deneyimlediklerimin içinde en büyük ıstırabı bana çocuklarım çektirmiştir. Bu ıstırap, duygu karmaşası içinde olmanın getirdiği ıstıraptır: Acı, gücenme ve gergin asapla, keyifli memnuniyet ve şefkat arasındaki tehlikeli gelgitler."[29]

İkili duygusal gerçekliği mütemadiyen üretirken aynı zamanda onu kabul edilemez ilan eden bir kültürel çevrede yaşandığı için bu türden bir kişisel tespite hem bizzat anne hem de başkaları tarafından şüpheyle yaklaşılır: "Annelerin hissettiği duygusal karmaşaya inanmak garip bir biçimde güç. Bu konu hakkında kitap yazarken bile kendimi bu duygunun varlığından şüphe ederken buldum. Çocuklarından nefret eden annelerin uydurduğu bir bahane olabilir miydi bu? Duygusal karmaşa ile ortaya çıkabilecek yaratıcı anneliğe yönelik gizli katkıyı destekleyerek boş yere birilerini rahatlatıyor muydum? [...] Çocuklarımızı hem sevip hem de

---

27 Rozsika Parker, "Maternal Ambivalence", Laurence Spurling (der.), *Winnicott Studies No. 9* içinde, Squiggle Foundation, Londra, 1994, s. 3-17.

28 Irene Tazi-Preve, "Motherhood in Patriarchal Society: The Case of Germany and Austria", Erella Shadmi (der.), *Mother's Way* içinde, Resling, Tel Aviv, s. 67-82 [İbranice].

29 Adrienne Rich, *Of Mother Born: Motherhood as Experience and Institution*, Norton, New York, 1976, s. 14.

onlardan nefret ettiğimizi gerçekten kabul ettiğimizi kimse kolaylıkla söyleyemez. Annelerin yaşadığı karmaşa sadece karışık duygulardan oluşan boğucu bir durum değildir, çocukları sevme ve onlardan nefret etme duygularının yan yana durduğu karmaşık ve çelişkili bir ruhsal durum da oluşturur. Buna rağmen pişman annelerin çoğu, oluşmasına yardım ettiği bir şeyin varlığından yüz çeviren bir kültürde, annelik karmaşasını deneyimlerken ortaya çıkan acılı hisleri dağıtma zorluklarına katlanıyor."[30]

Anneleri idealist, imkânsız ve tutarsız beklentiler arasına tutsak eden böyle bir toplumda, kendilerini her şeye gücü yeten biri olarak görmeyen ve anneliği "o zamana kadar başına gelen en güzel olay" olarak deneyimlemeyen anneler, anormal ve şaibeli anneler olarak görülüyor. İkircikli duyguları da sanki psikolojik bir rahatsızlıkları varmışçasına ruhsal bozuklukları ele alan psikiyatri ile ilişkilendiriliyor. Bu türden klinik çağrışımlar, annelerin özel bloglarındaki gönderilerine yapılan yorumlarda daha az görülüyor. Bu bloglarda daha ziyade pek çok annenin yaşadığı zorlukların bolluğunu ve derinliğini öğrenebiliyoruz çünkü çoğu düşündüklerinin ve hissettiklerinin yankılandığını duymak için yardım mesajlarını büyük bir titizlikle yazıyorlar. Klinik bağlantılar, daha çok dedikodu sütunlarında veya günlük haberlere "arkadan konuşarak" yapılan yorumlarda bulunabiliyor, örneğin ünlü kadınlar anneliği yanlış uyguladığında, karışık duygularının acilen terapi görmesi gerektiğine delil oluşturuyormuşcasına ihbar ediliyor.

Psikoanalitik teoriler, annelik bazı kadınlar için çelişkili olabildiği halde onları zaman zaman suçlu kürsüsüne yerleştirmiş olabilir – fiziken veya görüşleriyle orada olmasa-

30 Rozsika Parker, "The Production and Purposes of Maternal Ambivalence", Wendy Hollway ve Brid Featherstone (der.), *Mothering and Ambivalence* içinde, Routledge, Londra ve New York, 1997, s. 16-36, s. 17.

lar bile. Örneğin tanınmış psikiyatrist Helene Deutsch duygusal karmaşayı annelerin deneyimlerinin duygusal âleminin parçası olarak tanımlamış, ancak duygusal karmaşa yaşayan annelerin "doğal dişil mazoşizm"den mustarip olduğunu iddia etmiştir.[31]

Duygu kurallarının katı komutlarını uygulamadığı düşünülen annelerin üzerindeki bu türden eleştirel bir göz, meşru kadınların karşılaştığı ve başa çıkmaya çalıştığı doğum sonrası depresyonun geç tanınmasında da görülür. Kadınlar doğumdan sonra kendilerinden beklenen duygulardan farklı duygular hissettiklerinde gerçek duygularını yıllarca söyleyemediler. Hemen "kötü anne" olarak yaftalanacaklarını bildiklerinden duygularını itiraf etmekten korktular:

> Bu gönderiyi yazmak benim için çok zor. En derindeki en karanlık sırlarımı dünyaya açmak beni gerçekten korkutuyor; ama bunu daha önce de yapmış olduğum için bir kez daha yapacağım. Geçen hafta başka birinin teşhis yolculuğunu okurken kendimdeki doğum sonrası depresyon semptomlarının farkına vardım. Başka bir kadının benim öykümü okurken kendisindeki semptomların farkına varmasını umarak sırlarımı dünyaya duyuracağım. [...] İnsanların beni zayıf veya anne olmayı becerememiş biri olarak görmesinden korkuyorum.[32]

Dahası doğum sonrası depresyonu yaşayan anneler, sadece başkaları tarafından yaftalanmaktan korktukları için değil, aynı zamanda büyük ölçüde içselleştirilebilir duygu kuralları yüzünden de kendilerini kötü anne gibi hissedebilirler.

---

31 Joan Raphael-Leff, "Healthy Maternal Ambivalence", *Studies in the Maternal* içinde, sayı 1, 2010, s. 1-15.

32 Kristin, "My Postpartum Confession", *Little Mama Jama*, erişim tarihi 01.12.2011, http://littlemamajama.com/2011/12/01/my-postpartum-depression-confession/.

Duygusal kurallar ihlal edildiğinde ortaya çıkan duygusal karmaşa eleştirilse de, son yirmi-otuz yılda araştırmacılar, yazarlar ve farklı dallardan terapistler anneliğe dair sağlıklı duygu karmaşasını annelik deneyiminin kaçınılmaz bir özelliği ve çocuklar ve annelikle ilgili karışık duyguların spektrumu olarak değerlendirdiler.[33] Duygusal gelişimi besleyebilen dayanılmaz ve zaptedilemez duygusal karmaşa ile dayanılabilir ve zaptedilir duygusal karmaşayı birbirinden ayırırken, duygu spektrumunun anneler için sonsuz bir kaynakla bağlantılı olduğu düşünülüyordu. Bu anlamda annenin hissettiği ağır ıstırap ve bebeğe karşı hissettiği sevgi ile nefretin dayanılmaz biraradalığı, anneyi her daim yaratıcılıkla yeni çözümler bulmaya iten duygulardır.[34]

Dolayısıyla duygusal karmaşanın getirdiği ıstırap daha fazla düşünmeye sebep olacağından, bebeği ve çocuğu düşünme kapasitesi, anneliğin muhtemelen en önemli yanı olduğundan, annelerin çocuklarına karşı hissettikleri sevgi-nefret çatışması muhtemelen bebeklerini ve onların ihtiyaçlarını anlamak için kullanabilecekleri yeni düşünsel ve duygusal araçlar geliştirmelerine yardımcı olabilir.[35]

Böyle bakıldığında, bir anne çocuğundan vazgeçmektense kendisinin ve bebeğinin mükemmel olmasının hayal ürünü olduğunu anlayınca, duygusal karmaşaya ve verdiği acıya katlanmak kolaylaşır. Aynı şekilde bir anne bu çatışmayı bünyesinde nasıl bulundurduğunu keşfettiğinde, çocuklarını öfke, hayal kırıklığı, hüsran ve çaresizlikle birlikte sevdiğini, onlarla ilgilendiğini ve onlara şefkat duyduğunu hissedebilir – bu, annenin kendi içinde zengin ve muhtelif yeni bir tarafını oluşturan duygusal bir dirayettir, dolayısıyla aynı

33 Joan Raphael-Leff, *a.g.e.*

34 Rozsika Parker, "Maternal Ambivalence, Laurence Spurling (der.), *Winnicott Studies No. 9* içinde, Squiggle Foundation, Londra, 1994, s. 3-17.

35 *A.g.e.*

zamanda anaçlığının gelişimsel dönüm noktası da olabilir. Bu noktada araştırmacılar, annelerin yaşadığı duygusal karmaşanın kendilerine gelişim sunduğunu, duygusal karmaşa yaşayanların, kuruntu yapanların ve annelik konusunda çatışmaya düşenlerin duygusal sorunların üstesinden geldiğini ve potansiyel olarak duygusal esneklik ve dinamizm edindiklerini öne sürüyorlar.[36]

Ayrıca annelik konusunda karmaşık duygular besleyen kadınlar, bir gün her şeyin yoluna gireceğini telkin eden büyüme ve engelleri aşma anlatılarını kullanarak annelik deneyiminin pozitif dönüm noktasına doğru seyreden gelişim öyküleri geliştirebilirler.[37]

Annelik konusunda çatışmalı deneyimlerin bu şekilde yeniden yapılandırılması, günbegün hayatta kalabilmek için çaba gösteren annelere yardımcı olabilir. Bu, bir annenin geriye dönüp bakınca anneliğin vaat edildiği gibi olmadığını ve her şeye rağmen verilen emeğe değmediğini itiraf etmesinin kuralları ihlal etmek anlamına geldiği bir toplumda bile gerçekleşebilir.

Pişmanlık konusuna yakından bakınca, annelerin bazen anlatacak farklı bir öyküsü olduğunu göreceğiz. Hem patolojik etiketlemeyi hem de anneliğe içerlemeyi normalleştirerek uzlaşma arayan toplumu sorgulayan öyküler bunlar. Araştırmada bunun gibi doğrusal hareketlerin dışına düşen kadınlar, sadece bebeklere değil, otuz yaşındaki çocuklarına da bakan kadınlar, kaçınılmaz bir şekilde anneliğe bağlı olan kadın tipinin aşamalı öyküsünü reddederek pişman olduklarını açıkça söylediler. "Bu, ben değilim" veya "Bunun

36 Anat Palgi-Hecker, *Mother in Psychoanalysis: A Feminist View*, Am Oved Publishers, Tel-Aviv, 2005 [İbranice].

37 Nikki Shelton ve Sally Johnson, "'I Think Motherhood for me was a bit Like a Double-Edged Sword': The Narratives of Older Mothers", *Journal of Community & Applied Social Psychology*, cilt 16, sayı 4, 2006, s. 327.

bana uygun olmadığını hemen anladım" gibi ifadeler, ayrıca annelikten pişman olma fikriyle "tamamen barışık olmak", mutlak uyumla sonlanacak ve statükoyu korumak için çekilen ıstıraba bir amaç yakıştırmaya dayalı yoldan farklı bir seçeneği dillendirir.

Bu anlamda pişmanlık, farklı bir kadın kimliğini cisimleştirir, kültürel açıdan uygun olarak görülen annelik değer ölçütlerinden uzak, dolayısıyla da tam tersini yapmayı dilediği için dokunulmaz bir kimlik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANNELİKTEN PİŞMAN OLMAK: KEŞKE HİÇ KİMSENİN ANNESİ OLMAYABİLSEYDİM

> Çocuk sahibi olmanın bir hata olduğunu söylemek benim için güçtü... Ancak temel mesele çocuk sahibi olmanın bana büyük yük olması. Bu cümleyi söyleyebilmek bir hayli zamanımı aldı. Düşündüm ki, vay be, böyle bir şey söylersem, insanlar *delirdiğimi* sanacaklar. Bugün bile böyle düşünüyorum...
>
> – SKY (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var)

Pişman olmak, çok fazla çalkantı ve cefanın eşlik ettiği bir duygusal durumdur. Anne olmaktan pişman olan kadınlar, yalnızca süregelen sıkıntının üstesinden gelmeye çalışmakla kalmaz; pişmanlığın annelikle bağdaştırılması diye bir şey söz konusu olmayacağından, kendi durumları hakkında hemen hemen hiçbir konuşma imkânları da olmadığı için, pişmanlık katlanılmaz bir hale dönüşebilir.

Annelikten pişmanlığın neden tanınmadığının nedenlerini bulmak için işe, hangi toplumsal durumların ve alanların pişmanlığı ifade etmemize izin verdiğini, hatta bunu bekle-

diğini, hangilerinin ise pişmanlığı bastırmamızı talep ettiğini bize dikte eden hissiyat kurallarına yakından bakarak başlanmalıdır. Pişmanlık geçmişle şu an arasında ve somutla hatırlanan arasında köprü kuran bir duygusal durum olduğundan, toplumun zamanla ve hafızayla baş etme yollarıyla yüzleşmeden bu tartışma yapılamaz.

ZAMAN VE HAFIZA

Kapitalist ve endüstriyel ideolojileri esas alan Batılı modern kültürlerde, zamanın doğrusal, tekdüze, mutlak olduğunu ve yok edilemez bir okun geri alınamaz güzergâhında ilerlediğini tasavvur ediyoruz: Zamanın, değişmez bir geçmiş ve tarihten gelerek, apaçık ve süregiden geleceğe doğru, düz bir hat üzerinde ilerlediği kabul ediliyor. Dolayısıyla biz de her sabah, işyerinde terfi etmek, daha fazla para kazanmak veya varoluşumuzu iyileştirmek gibi nihai bir amaca doğru, bir sonraki aşama için uyandığımızı düşünme eğiliminde oluyoruz. Zamanın bu tasavvurunun kökleri, yaratılış ile dünyanın sonunun doğrusal bir ilerlemeyi işaret ettiği, bir kimsenin derin anlamı yolculuğun sonunda ortaya çıkacağı için bir kurtuluş ve günahlardan arınma öyküsü anlatan[1] Yahudi-Hıristiyan geleneğine uzanır.

Zamanla ilişkiyi bu şekilde kurmak, doğumdan itibaren her bireyin hayatını ve tecrübelerini sınırlar, zira bu algı "çarkı geriye çevirme" hayalini akıl dışı hale getirir. Dolayısıyla küllerin tutuşmayı geri alıp yeniden kütüklere dönüşmesi, yaprakların kendilerini düştükleri yerden kaldırıp geldikleri ağaç dallarına rapt olması, eski ve paslanmış arabaların pırıl pırıl limuzinlere dönüşmesi saçma olarak gö-

1 Alberto Melucci, *The Playing self. Person and Meaning in the Planetary Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

rülür. Toplumsal hayatta, hatta ortak tasavvurumuzda bile, davranmamış olmak, bağdaştırmamış olmak ve bilmemiş olmak gibi tersine çevrilebilirlikler imkân dahilinde değildir.[2]

Zamanın doğrusal algılanışı, görünürde benliklerimizin dışında, bizden ayrı bir ritim ve doğrultu olan saat tik taklarıyla uyumlu bir biçimde, geçmişten şimdiye doğru hareket eden ardışık olaylardan müteşekkil gibi görünen bir gündelik rutinin derinliklerinde gömülüdür. Dolayısıyla, "lazım" diye belirlediğimiz her bir amacın "uygun bir zaman"ı olduğuna çoğu kişi içtenlikle inanır – bu amaç ister ilk defa seks yapmak, ister evlenmek veya çocuk sahibi olmak olsun.

Bu buyurgan bir hüküm olmasına rağmen, zamanla ilgili öznel deneyimlerimiz çok daha değişken ve çeşitli olduğundan, doğrusal algılayış, aşırı dar gibi görünmektedir. Harita ile arazinin verdiği duygu arasındaki farka benzer şekilde, saat ve zamansal deneyim arasında da bir farklılaştırmaya gidebiliriz.[3] Tadını çıkardığımız anlarda zamanın nasıl geçtiğini anlamayabiliriz; beklediğimizde geçen zaman sonsuzluk gibi gelebilir; yoğun olduğumuzda zamanın bize yetmeyeceğini, zoraki işsizlik durumunda gereğinden çok zamanımız olduğunu hissederiz. Aynı şekilde, zaman sıklıkla anılarımızda, gündüz düşlerimizde, kâbuslarımızda ve anılara yolculuklarımızda, tutkularda ve kokularda açığa çıkan "dahili zaman" kılıfına bürünür. Hatta müzik dinlemek bile bazen zaman makinesi görevi görebilir ve ardışık süreklilik algımızı tuzla buz ederek bizi başka anlara ve eski zamanlara götürebilir.[4]

---

2 Bkz. Barbara Adam, *Timewatch: The Social Analysis of Time*, Polity Press, Cambridge, 1995, s. 39.

3 Kerry J. Daly, *Families and Time. Keeping Pace in a Hurried Culture*, Sage Publications, Thousand Oaks, Londra, Yeni Delhi, 1996.

4 Alberto Melucci, *The Playing self. Person and Meaning in the Planetary Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

Dolayısıyla zamanın öznel tecrübesi, sanki bunlar maddi varlığı olan ve pazarlık edilebilir kavramlarmışçasına kendimizi geçmiş, şimdiki zaman ile gelecek arasında bizi götürüp getiren bir gemiye binmişiz gibi bulma ihtimalimiz olduğu anlamına gelir; bu arada biz de durmadan geçmişimizi ve haliyle de dünyayı düzeltir dururuz. Davranışlarımızın ve kararlarımızın sonuçlarıyla yüzleştiğimizde, hafızamız kararların değiştirilebildiği hayalî dünyaların şablonlarını çizer ve sözümona sabit hale gelmiş olana alternatif bir gerçeklik her şeye rağmen yaratılabilir.[5] O yüzden yeniden geçmişe gidemesek ve onu değiştiremesek de, bu onu ille de kayıp saymamızı gerektirmez; Amerikalı yazar William Faulkner'ın dediği gibi, pek çok açıdan "Geçmiş ölmedi. Hatta geçmiş bile değil."

Zamana dair kişisel tecrübemiz, bizim için sarsılmaz ve muteber olmasına rağmen, geçmişte kaldığı düşünülen bir şeyle ilgili herhangi bir meşguliyeti değersizleştirme eğilimindeki bir toplumda yaşıyoruz, ancak şu iki durum buna dahil değil: Mutlu olmak için bir zamanlar olup bitene duygusal ve nostaljik bir gözle bakmak ve geleceği iyileştirmek amacı taşıyan faydacı hatırlamalar. Geçmişe arzu edilen, hatta saptanmış bir yöntemle bakmanın meşrulaştırılmasını örneğin filozof George Santayana'nın sözlerinde görebiliriz: "Geçmişi unutanlar, onu yeniden yaşamaya mahkûmdurlar." Örneğin âdet haline gelmiş anma günleri, toplumun geçmişte olanları gelecekte tekrar yaşamamak adına "geçmişe bakmak" ve hatırlamak için verdiği talimatlardan biridir sadece. Geçmişe bakmanın başka bir meşru örneği, insanın çocukluktaki ilk deneyimlerinin kişinin hayatını derinden etkilediğine inanan, insan davranışları ve kişisel gelişimle ilgili psikoanalitik teorilerde ve yaşanılan âna ve gele-

5 Daniel Kahneman ve Amos Tversky, "The Psychology of Preferences", *Scientific American*, cilt 246, sayı 1, 1982, s. 160-173.

ceğe hizmet etmesi amacıyla geçmişi çözümleyen psikoterapilerde görülebilir.

Geleceği iyileştirme amacı taşımayan ama travmatik deneyimleri, kaçırılan fırsatları, hataları, dertleri ve kör talihi yakından ele alan hatırat gibi geçmişe bakmanın diğer yöntemlerine gelince, bunlara karşı mesafemizi korumamız gerektiği bize öğretilmiştir; geçmişi sustur ve unut.[6] Bu tutum, çoğu kadından bu durumu unutması ve hayatına devam etmesi istendiğinden, toplumun cinsel tacize karşı takındığı tepkiye bakarak anlaşılabilir.

Bazen cezalandırılmayı bile gerektirebilecek bir davranış olan amaçsızca geçmişe bakmaktan kaçınma gereği, örneğin İncil karakterlerinden biri olan Lut'un karısının meleklere verdiği sözü tutmayıp Sodom ve Gomora'ya baktığı için tuzdan bir sütuna çevrilerek kımıldayamaz hale geldiği anlatılan İncil'in "Yaratılış" kitabında gösterilir. Yeni Ahit de bir zamanlar olup bitene dönüp bakmaya karşı bizi İsa'nın müritlerine şu seslenişiyle uyarır: "O gün damda olan, evdeki eşyalarını almak için aşağı inmesin. Tarlada olan da hiçbir şey için geri dönmesin. Lut'un karısını hatırlayın! Canını korumak isteyen onu yitirecek; canını yitiren ise, onu koruyacaktır." (Luka 17: 31-33)

Aynı hikâye Yunan mitolojisinde de vardır, Orpheus, Eurydike'yle evlidir ama Eurydike, kendisine tecavüz etmeye çalışan Aristaios'tan kaçarken zehirli bir yılana basar ve ölür. Orpheus, Eurydike'yi diriltmek için yeraltının derinliklerine dalar. Ölülere hükmeden yeraltı tanrısı Hades, Orpheus'un, sevgilisi yeraltı âleminin karanlıklarından ışığa çıkana kadar onun yüzüne bakmaması koşuluyla Eurydike'yi yeraltından dünyaya göndermeye razı olur. Ancak Orpheus sözünü tutmaz ve dönüp Eurydike'ye baktığı anda, kadın yeraltının karanlıklarında sonsuza dek gözden kaybolur.

6 Janet Landman, *a.g.e.*

Bugüne kadar günlük yaşamlarımıza bilerek veya bilinçsizce eşlik eden bu dinî emirlerin yanı sıra, zamanla ilgili seküler ve bilimsel düşünceler de tepemizde sallanıp durmaktadır, zira Isaac Newton'ın sözleriyle, zaman "mutlak, doğru ve matematikseldir [...] kendiliğinden ve doğası gereği, dışsal hiçbir unsura bağlı kalmaksızın eşit derecede akar."[7] Zamanın tek yöne doğru hareket ettiğiyle ilgili bu bakış açısıyla, insanlara sadece geçmişlerinin ve tarihlerinin fiziksel olarak arkalarında kilitli olduğu değil, aynı zamanda "olan oldu" ise, bazı şeyleri geride bırakmak gerektiği de öğretilir. Bazı olayların ve anların yeniden ziyaret edilebileceğini, hatırlanabileceğini ve aslında bunların yad edilmeye ve ele alınmaya değer olduğunu, bazı olayların ve anların ise unutulması ve geride bırakılması gerektiğini söyleyen toplumsal "hafıza yasaları" işte böyle oluşmuştur.[8]

Geçmiş deneyimlere gitmek, farklı bilişsel ve duygusal tepkilere yol açabileceği gibi sonraki bölümde görüleceği üzere bu tepkiler arasında pişman olmanın getirdiği duygusal tutum, geçmemiş bir geçmişe hükmeder.

PİŞMANLIK: GERİYE ALINAMAZI GERİ ALMA İSTEĞİ

Önceden olanları ve yapılanları hatırlamak ve buna kafa patlatmak kötü değildir, sadece geçmişi hatırlarız, o kadar; ne var ki olaydan sonra, istenmeyen sonuçlara neden olan bir karar ve yolla, seçilmiş olsaydı daha olumlu bir sonuca ulaşabileceği düşünülen başka bir karar ve yolu mukayese et-

7 Aktaran Karen Davies, "Capturing Women's Lives: A Discussion of Time and Methodological Issues", *Women's Studies International Forum*, cilt 19, sayı 6, 1996, s. 581.

8 Eviatar Zerubavel, "Social Memories: Steps to a Sociology of the Past", *Qualitative Sociology*, cilt 19, sayı 3, 1996, s. 283-299.

meye neden olan "varsayalım..." ve "keşke..." ile başlayan düşünceleri aklımıza getirebilir.

"Varsayalım" ile başlayan düşünceler, duygusal olarak etkilenmeksizin, zihinde gidilmesi gereken alternatif yönleri şekillendirebilir; fakat bu düşünceler hayal kırıklığı, üzüntü, keder, kendi kendini kınama, utanç, suçluluk ve pişmanlık gibi olaydan sonra ortaya çıkan duyguları da uyandırabilir: Örneğin "Ölmeden önce keşke ona onu ne kadar sevdiğimi söyleseydim" veya "Ona o nefret dolu kelimeleri söylemeseydim ne olurdu?" gibi cümleler tersine çevrilemez durumları geri almak için duyulan ümitleri ifade eder.

Pişman olmak diğer duygular gibi kişinin değerlerini, ihtiyaçlarını, kararlarını ve özgeçmişini yansıtan öznel bir duygusal tutumdur, ama aynı zamanda çevre tarafından da oluşturulur, toplumun yapısına itaat eder ve bunun ifade edilmesi veya edilmemesi toplumun önemini gösterir.

Örneğin mahkemelerde insanların pişmanlık duyması beklenir ve o kişinin pişman olduğunu ifade etmesi, suçun affedilmesi, ıslah ve toplumsal düzenin idamesi için gereklidir. Hâkim duruşmayı mütalaa ederken pişman olma durumunu değerlendirir; avukatlar mahkemeden af kararını almak için pişmanlığı taktik olarak kullanır ve kişi pişman olduğunu aksettiremezse şartlı tahliyesi reddedilebilir.

Hukuk alanında gerçekten pişman olduğunu ifade etmek, o kişinin yaptıklarının sorumluluğunu aldığının ve suçu kabul ettiğinin kanıtı olarak görülür; ayrıca pişmanlık, kişisel sorumluluğun göstergesi olarak görüldüğünden, özür dilemeye benzer ve özür olayla ilgili olan herkesi teskin eder, ceza verme gerekliliğini hafifletir. Bunun dışında pişmanlık, acı ve kedere de yol açabilir, ki bunlar da kendi içlerinde cezalandırma olarak algılanabilir, dolayısıyla ceza verme gerekliliğinin hafifletilmesini haklı çıkarır. Ayrıca pişman-

lık, suçun tekrar etme olasılığını azaltır. Keza sanığın pişman olmaması veya pişman olduğunu ifade etmemesi, gaflet, hatta daha da fena olarak görülür – bu, davranışlarının ağırılığını anlama yoksunluğudur ve sanığın açıkça anlaması için ağır cezalar verilir. Nihayet mahkeme üyelerinin önünde pişman olduğunu ifade etmek kişinin akıl sağlığının yerinde olduğuna delildir, ancak buna bağlı olarak pişman olduğunu söylemeyen bir sanık ahlakı bozulmuş olarak görülebilir ve muhtemelen ağır bir cezayı hak eder ve halkı korumak amacıyla uzun süreli hapis cezasına çarptırılabilir.[9]

Pişmanlığın bu özelliği, farklı dinî çevrelerde de belirgindir. İlahi dinler pişmanlığı, kişisel sorumluluğu almaya olanak veren ahlaki bir tutum olarak görür ve dolayısıyla da günahları affeder. Hıristiyanlıkta günahlara tövbe ederken pişman olmak gerekir ve günah çıkartma hücresi, insanları ifşa etmeye davet eden ve bunu yapmaya yüreklendiren mimari bir semboldür. Yahudilikte Roş Aşana (Yahudi Yeni Yıl), Yom Kippur (Kefaret Günü) ve ikisinin arasındaki "On Pişmanlık Günü" yılda bir kez tefekkür, günah çıkarma, pişmanlığın ifade edilmesi ve Tanrı'dan af dilemeye ayrılmıştır. İslam'da Ramazan ayında müminler günahlarından pişman olduklarını söyleyip tövbe ederler. Allah'ın isimlerinden biri El-Tevvab'dır ve "tövbeleri kabul eden" anlamına gelen bu isim Kuran'da on bir kez geçer. Tefsir uzmanları Allah'ın davranışlarından gerçekten pişman olanların tövbelerini kabul ettiğini ve günahlarını bağışladığını çünkü "sürekli rücu eden" anlamında gelen "tevvab" kelimesinin, Allah'ın, mecburiyetten değil de, gerçekten günahlarından pişman olan kullarını tekrar tekrar affetmesine işaret ettiğini söylerler.[10]

---

9 Andrew S. Horne, "Reflections on Remorse in Forensic Psychiatry", Murray Cox (der.), *Remorse and Reparation* içinde, Kingsley Publishers, 1999, s. 21-31.

10 Muzzamil Siddiqi, "Forgiveness: Islamic Perspective", *OnIslam*, erişim tarihi 21.3.2011, http://www.onislam.net/english/reading-islam/understanding-is

İnsanın günaha girdikten veya suç işledikten sonra pişman olmadığı çevreler, pişmanlığı tartışmalı bir tutum olarak görür. Bir yanda pişmanlığın, kişinin içsel bütünlüğünü koruduğu, geçmiş ile mevcut anda nasıl olunması gerektiğiyle ilgili eski imaj arasında bir çeşit devamlılık sağladığı kabul edilebilir. Dolayısıyla pişmanlık, erdemin kanıtı olarak görülebilir, gelecekte benzer bir olay karşısında bireyleri farklı davranmaya özendirebilir veya pişmanlığa yol açmış bir davranışı tekrar etmemelerine sebep olabilir. Örneğin biri ebeveynlerini yeterince aramadığı için pişman olduğunu söylerse, etrafındakiler onu takdir edip muhtemelen davranışını değiştirmesi için onu cesaretlendireceklerdir. Bu, pişmanlığın, kederin, çaresizliğin, acının ve ıstırabın kişinin kabahat işlediğini anlamasına neden olması demektir ve bunlar olmadan kişi işlediği günahın farkına varamaz.

Diğer yanda ise pişmanlık, neoliberal ve kapitalist bir toplumda raydan çıkmak olarak görülebilir. Bütün davranışlarımız hayatın zorluklarının üstesinden gelmeyi amaçlarken, pişmanlık değerleri küstahça ihlal etmekten başka bir şey değildir. Bu sebeple pişman olduğunu itiraf etmek, faydacılığın ve iyimserliğin hata olduğuna delil olarak görülür; acı veren kendini cezalandırma ve felç edici acizliğe teşvik ettiği için pişman olmak, kişilerin kaçınılmaz bir biçimde sona ermiş olan geçmişe takılıp kalmasına neden olabilir.

Dolayısıyla geçmişiyle mücadele eden ve onu kendisinden uzaklaştırmayı dileyen bir toplum, pişman olmaktan kaçınır.

Pişmanlığın, bireylerin üstesinden gelmesi gereken bir çeşit amansız düşman, bir hastalık olarak algılandığını anla-

---

lam/ethics-and-values/451497-the-power-of-forgiveness-an-islamic-perspective.html?Values://www.islamawareness.net/Repentance/perspective.html.

mak için teselli sözlerinin, "Olup bitmiş bir şey için boşuna üzülme" gibi emirlere döndüğünü hatırlamak yeterlidir. Bu açıdan pişman olmanın çok ağır patolojik bir yükü vardır: Geçmişin egemenliğine ve geçmişte yapılmış, anlamsız görünen hatalara ıstıraplı bir biçimde düşmek, patolojik sorunların semptomu olarak görünür ve dolayısıyla destek grupları ve tedavi merkezleri gibi uygun alanlara kanalize edilmelidir.[11]

Pişmanlık ihtilaflı bir duygusal tutum olsa da, günlük hayatta, pratikte, çok farklı ve sayısız durumda, hatalar ve kaçırılmış fırsatlar deneyimlendikten sonra hem hissedilen hem de ifade edilen bir durumdur. Amerikalı kadın ve erkeklerin pişmanlık duyduğu alanları araştıran psikolog Neal Roese ve Amy Summerville, farklı yaş grupları, sosyoekonomik durumlar ve yaşam biçimleri arasında, eğitim konusunun ilk sırada yer aldığını keşfetmişler. İkinci sırada istihdam, peşinden de aşk ilişkisi, sağlık sorunları ve ebeveynlik geliyormuş.[12]

Çocuk doğurmakla ilgili tıbbi prosedürlerde, tüplerin bağlanması ve gebeliğin sonlandırılması[13] veya çocuğu evlatlık vermek ve taşıyıcı annelik anlaşmaları gibi işlemlerden söz edilir.[14] Pişmanlık, doğumların zamanlaması ve yeri, bir çocuk daha doğurup doğurmamak konusunda da duyulabiliyor. Çalışmalar, bize ebeveyn/anne olmamaya karar verenlerin[15] ve kendi başına karar verip tek başına çocuk

11 Janet Landman, *a.g.e.*; Eviatar Zerubavel, *a.g.e.*

12 Neal J. Roese ve Amy Summerville, "What We Regret Most ... and Why", *Personality and Social Psychology Bulletin*, cilt 31, sayı 9, 2005, s. 1273-1285.

13 Diana L. Dumanis, *Talking about Abortion: A Qualitative Examination of Women's Abortion Experiences*, UMI Dissertations, University of New Hampshire, 2006.

14 Susan Frelich Appleton, "Reproduction and regret", *Yale Journal of Law and Feminism* içinde, cilt 23, sayı 2, 2011, s. 255-333.

15 Baine B. Alexander; Robert L. Rubinstein; Marcene Goodman ve Mark Luborsky, "A Path Not Taken: A Cultural Analysis of Regrets and Childlessness in the Lives of Older Women", *The Gerontologist*, cilt 32, sayı, 1992, s. 618-626.

doğuranların da pişman olduklarını ve bunu ifade ettiklerini gösteriyor.

Ebeveynler ile çocuklar arasındaki ailevi ilişkiler bağlamında pişmanlık hissediliyor ve şu değişik çocuk yetiştirme ve eğitim uygulamalarıyla ifade ediliyor: katı disipline ve çeşitli eğitim yöntemlerine bağlı sıkı kısıtlamalar ve cezalandırma,[16] özellikle de ebeveyn tarafından çocuğa uygulanan şiddet gibi fiziksel cezalandırma. Genel olarak ebeveynler ve özellikle de anneler arasında görülen, çocuklarıyla yeterince zaman geçirmedikleri ya da onlarla geçirdikleri zamanın eğlenceli faaliyetlere ayrılmadığı yönündeki his nedeniyle de pişmanlık ifade ediliyor. Detaylı araştırmalar, pişmanlığın bunların yanı sıra çocuklar, ebeveynler ve kardeşler arasında yaşanan bozulmuş aile ilişkilerine ve ailenin "başına dert" olmaya bağlı olarak da hissedildiğini gösteriyor; bazı kadınlar ev ve iş hayatları arasındaki tatminden uzak dengeden dolayı pişmanlık duyuyor[17] ve aşağıda alıntılanan Amerikalı bir yazar ve annenin geriye yönelik değerlendirmelerinde görülebileceği üzere, bazı anneler ev dışında çalışmamaktan dolayı pişman oluyor: "Artık ebeveynlik yokuşunun iniş yoluna geçmişken, dışarıda çalışmama kararımla ilgili tereddütlerim var. Çocuklarıyla geçirdiği zaman yüzünden pişman olan hiçbir ebeveyn tanımasam da –kendimi de bu gruba dahil ediyorum–, özellikle kendi hayatlarına devam eden çocukları düşününce, geriye dönüp baktığımda bu kararım hatalı görünüyor. Her ne kadar ev kadını bir anne olmanın kesinlikle lüks olduğunun tam anlamıyla farkında olsam da, boş yuvaya ve iyice azalmış istihdam imkânlarına baktığımda, derin bir piş-

16 Lanette Ruff, "Religiosity, Resources, and Regrets. Religious and Social Variations in Conservative Protestant Mothering", yayınlanmamış doktora tezi, New Brunswick University, Kanada, 2006.

17 Janet Landman, *a.g.e.*

manlık duyuyorum."[18] Pişmanlık doğurabilecek bu uzun ama yine de eksik başlıklar listesi, şanssızlığın, kaybın ve hataların, insan ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bireylerin hayatın her alanında karar verirken, hareket ederken, yaratırken ya da hissederken ya da bir davranıştan veya yaratımdan kaçınırken pişmanlığın tecrübe edilebileceğini gösteriyor. Hal böyleyken, neden annelikten pişman olmak tahayyül bile edilemez bir duygusal tavır olsun ki?

PİŞMANLIĞIN, ÜREMENİN VE ANNELİĞİN SİYASETİ

Her ne kadar bize kişisel anlamda nahoş, fiziksel ve ruhen harap edici bir ıstırap gibi gelse ve gelişime ve yeterliliğe ilişkin toplumsal değerlerimize uymayabilse de, sapkın toplumsal normlar söz konusu olduğunda pişmanlık makbul ve muteber görülebilir. Bu, dünya düzenine tezat oluşturan durumlarda geçerli olabilir. Örneğin sigara kullanımını tiksindirici bir alışkanlık olarak gören bir toplumda, yıllarca sigara içmiş bir kimsenin pişmanlığını ifade etmesi, hiç sigara içmediği için pişman olduğunu ifade eden birinden çok daha farklı algılanacaktır; sözümona sağlıklı bir hayat tarzını kutsayan bir toplumda, egzersiz yapmadığı için pişmanlığını açığa vuran bir kimse, egzersiz yaptığı için pişmanlık gösteren bir bireyden çok daha farklı algılanacaktır.

Pişmanlık, bu açıdan, hegemonyanın bekçi köpeği, her birimizi toplumun kucağına sığdırmak için törpülemeyi amaçlayan bir normalleştirme mekanizması haline gelir:

18 Lisa Heffernan Endlich, "Why I regret being a stay-at-home-mom", erişim tarihi 17.08.2013, http://www.huffingtonpost.com/grown-and-flown/why-i-regret-being-a-stay-at-home-mom_b_3 402 691.html

Toplumsal beklentilerin aksine davranışlar yüzünden pişmanlık göstermek, sadece diğerlerinin saygısını kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda belli bir toplumun değerlerinin korunmasında da kullanılabilir. Bu tespit, annelik alanında, özellikle de hamileliğin sonlandırılmasıyla rabıtalandığında açıkça görülebilmektedir. Sorun, kadınların kendi iradeleriyle sonlandırılmış hamilelikler nedeniyle pişman olma eğiliminde olup olmadıkları değildir, çünkü bazıları eylemleri sonrasında pişmanlık yaşarken, diğerleri böyle bir pişmanlık yaşamaz. Buna ek olarak, kadınlar hayatları boyunca pek çok hamilelik sonlandırma vakası yaşayabilirler – ve bu eylemlerin hiçbiri için pişmanlık duymayabilirler, hepsi için pişmanlık duyabilirler ya da sadece bazıları yüzünden pişman olabilirler. Bu nedenle de sorulması gereken soru şudur: Hamileliğin sonlandırılması bağlamında pişmanlık, bir toplumda doğumu teşvik ve talep edecek şekilde nasıl kullanılır?

Kullanım biçimlerinden biri, pişmanlığı kadınların şakaklarına dayamak, diğer bir deyişle, yaratılıştan gelen annelik arzuları nedeniyle hamileliklerine doğaları gereği bağlı kalmak zorunda oldukları için, kadınlara hamileliklerini sonlandırmaları halinde kesinlikle derin bir mateme gireceklerini taahhüt ederek, pişmanlığı tehdit, korkutma, hizaya getirme ve düzene sokma niyetiyle silah olarak kullanmaktır.

Bu toplumsal hikâye, kadınların, her ne kadar eylemlerinden pişmanlık duymasalar da hamileliklerini sonlandırmalarının ardından neden üzüntü duyabileceklerini açıklamak için ek gerekçelere, hamileliğin sonlandırılmasını itibarsızlaştıran ahlaki kodları içselleştirmek ve onlara uymak ve bu sebeple de bu kodları ihlal etmekten ve günahkâr ya da suçlu biri olarak algılanmaktan korkmak gibi bir gerekçeye pek az yer bırakır. Ayrıca kadınlar kimi zaman hamilelik-

lerini sonlandırmanın içlerini rahatlatan doğru karar olduğunu hissetseler de, kahır dolu duyguların, sonlandırmayla beraber kaybedilen gönül ilişkisinin ve bu durumun ortaya çıkardığı toplumsal kınamanın –yargılama ve damgalamanın eşlik ettiği bir kınama– ardından ortaya çıktığı hesaba katılmamaz. İçleri rahatlamış olabilir, çünkü hamileliğin sonlandırılması, kadınların *istenmeyen* ilişkilere (annelik, romantik ikili ilişkiler, evlilik) girmekten kaçınmalarını; ya da şayet değişik nedenlerle bir veya daha fazla çocuk yetiştirme ve bakma konusunda yükümlülük üstlenemiyorlarsa *imkânsız* ilişkilere girmekten kaçınmalarını sağlayan yöntemlerden biridir.[19]

Hamileliğin sonuçlarından *kaçınmayı isteme* olasılığını yadsıyan, dişiliği fıtratından ötürü hamilelikle *bağlantılandıran* ısrarcı varsayım, hamileliğin sonlandırılması hususundaki pişmanlığı kaçınılmaz, mutlak bir duygusal tepki olarak ortaya koyar. Bu yaklaşımdan dolayı ve kapalı devre yorumlama biçimleri içinde, kadınların bir hamileliği sonlandırmanın ardından duygusal çalkantı ve ruhen ve fiziken harap edici ıstırap yaşadıkları durumlarda dahi, söz konusu duyguların önemi incelenirken, bu duygular başkaları tarafından yanlış bir biçimde, pişmanlık olarak yorumlanabilir ve bu duyguların anlatabilecekleri alternatif toplumsal hikâye gereksiz gibi görünür.

Bu felaket tellallığının ışığında, müstakbel pişmanlık, hayal edilebilecek en kötü senaryo, istenmeyen bir doğumdan bile daha kötü[20] olarak tasvir edilir.

Bunlara ek olarak, anne olmak istemeyen kadınlar, yine pişmanlık vasıtasıyla anneliğin içine itildikleri için, kadın-

19 Katrina Kimport, "(Mis)Understanding Abortion Regret", *Symbolic Interaction*, cilt 35, sayı 2, 2012, s. 105-122; Barbara Katz Rothman, *Recreating Motherhood*, Rutgers University-Press, New Jersey, 1989/2000.

20 Katrina Kimport, a.g.m.

ların ve erkeklerin ebeveyn olmaktan feragat etme kararlarını geriye dönük değerlendirmelerinde de farklılıklar ortaya çıkar. Kadınlar, normun sınırları dışındaki hayatın dehşet verici imgelerine ve onları, kararları yüzünden kaçınılmaz olarak yas içinde bırakacak ve doğmamış çocuklarına özlem içinde kıvrandıracak talihsiz gelecek senaryolarına maruz kaldıkları için tehdit neredeyse kaçınılamazdır.[21] Bu durum, "Çocuk istemeyen kadınlar" isimli internet forumunda yazılan şu mesajda net bir şekilde görülebilir: "İnanın bana, pişman olacaksınız. Bana kalırsa, beş yıl içinde pişman olacak ve ardından diğer herkes (veya pek çok insan) gibi çocuk sahibi olacaksınız. Eğer bir çocuğu sadece mesai ve mali yük olarak görüyorsanız, o zaman size acırım. Bir çocuk mali yükten çok daha fazlasıdır. Günün birinde (beş yıl içinde olmasa bile) treni kaçırdığınız için pişman olacaksınız."

Değişmez mesaj şudur: Eğer 30 yaşın üzerindeyseniz, aile kurmak için vaktiniz azalıyor demektir. Bunun umrunuzda olmadığını düşünüyor olabilirsiniz, ama hatalısınız, bu istek kafanıza dank edecek ve o zaman vakit çok geç olacak: "*Pişman-olacaksınız.*"

Dolayısıyla, anne olmamayı tehlikeli ve doğal olarak pişmanlığa davetiye çıkaran bir durum gibi tasvir eden toplum, anne olmama konusundaki öznel tecrübeler, söz konusu mantığın ötesinde bir karmaşıklıkta olduğu durumlarda bile, kadınların bu tecrübelerini sınırlandırabilir. Bu tehdit ve uyarılarla bezeli akıl oyunları, pek çok kadın üzerinde aralıksız uygulanırken, madalyonun diğer tarafı sessiz bırakılır ve geriye baktığında anne olmaktan pişmanlık duyan kadınların sesleri duyulmaz. Bu da hemen, duyulmuyorlar çünkü aslında yoklar, yolundaki varsayımı besler.

---

21 Carolyn Morell, *Unwomanly Conduct: The Challenges of Intentional Childlessness*, Routledge, Londra, 1994.

1989'da Arthur Neal ve başka uzmanlardan oluşan bir grup sosyolog, toplam 412 beyaz ve siyah Amerikalıya çocuk sahibi olmak konusundaki görüşlerini sordular –olumsuz görüşlerin yanı sıra olumlu görüşlerini de– ve olumsuz olanları sıraladılar; aşağıdaki cevapları pişmanlık ifadesi olarak değerlendirdiler: "Çocuklara bakma sorumluluğu zamanımın çok büyük bir kısmını kaplıyor", "Çocuklarım çok fazla strese ve endişeye yol açıyor", "Bazen ebeveyn olmadığım döneme dönebilmeyi diliyorum", "Kimi zaman, ebeveynlik sorumluluğunun altında ezildiğimi hissediyorum" ve "Keşke ilk çocuğumu dünyaya getirmeden önce daha fazla bekleseydim."[22]

Bu cevaplar pişmanlığı ebeveynlikteki zorluklar olarak tanımakla birlikte, söz konusu kadınların bahse konu çalışmadaki ifadelerinin özüne şu beyan egemendir: "Bunu yapmamalıydık."

Günlük hayatta neredeyse hiç bulunmayan, tamı tamına bu tip kararlı bir beyandır. Doğumu teşvik eden toplumlarda annelikten pişmanlık duymak, aksini ispatlamaya varacak kadar kabul edilmezdir ve gerçekleşme ihtimali dikkate alınmaz. Bu nedenle, eğer kadınlar anne olmayı isteyip istemediklerini düşünmek için dururlarsa, müstakbel pişmanlıkla tehdit eden taahhütlerle karşı karşıya kalmazlar, zira bu durum imkânsız bir ihtimal gibi görünür.

Pişmanlık, genel olarak tartışmalı bir duygusal tavır olduğu ve özellikle de anne olma statüsü sayısız toplumda kutsal kabul edildiği için, şu iki norm dışı koşul haricinde, anneliğin hissiyat-kuralları-ekonomisi içinde annelikten pişman olmak akılalmaz bir duygusal tavır olarak değerlendirilir: Çocuk sahibi olmadığına pişman olmak ile yasal ve-

22 Arthur G. Neal, Theodore H. Groat ve Jerry W. Wicks, "Attitudes about Having Children: A Study of 600 Couples in the Early Years of Marriage", *Journal of Marriage and the Family*, cilt 51, sayı 2, 1989, s. 313-327.

ya ahlaki sınırların dışına çıkmış çocuklara annelik etmekten dolayı pişman olmak; ne var ki öznel annelik tecrübesini takip eden pişmanlık *tek başına* bu listeye girmez. Demek oluyor ki, pişmanlık sadece, er geç ortaya çıkan bir neticeye –bir çocuğun olmayışı ya da "bozulmuş" bir çocuğun varlığına– bağlı olursa makul karşılanır ama bağımsız duygulara sahip olma hakkı bulunan bir annenin duygusal tecrübesi olarak makul karşılanmaz. Kişisel annelik tecrübesi sonucu oluşan pişmanlık –tek başına– bir taraftan, namevcut ve akılalmaz olarak algılanır ve diğer taraftan –eğer reddedilmiyorsa– gayrimeşru, kınanası ve esasen, inançsızlık konusu olarak nitelenir.

"KORKUNÇ BİR HATAYDI": KADINLARIN BAKIŞ AÇISI

Görüşmeler sırasında, çalışmaya katılan tüm kadınlara şu soruyu yönelttim: *"Eğer bugün sahip olduğunuz bilgi ve tecrübeyle zamanda geriye gidebilseydin, anne/çocuk sahibi olur muydun?"*

Tümü olumsuz olsa da, hepsi farklı şekillerde cevap verdiler:

***Sky** (ikisinin yaşları 15 ila 20, birinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):*
Bugün geriye dönebilsem, bu dünyaya çocuk getirmeyeceğime eminim. Bu konu benim açımdan *son derece net.*

***Susie** (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var) Sorumu tamamlamadan yanıt verdi:*
Çocuk sahibi olmazdım, nokta, hiç tereddütsüz. [...] Her zaman söylerim, hayatımda üç ölümcül hata yaptım: ilki eski hayat ar-

kadaşımı seçmek, ikincisi ondan çocuk sahibi olmak ve üçüncüsü çocuk sahibi olmak.

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var) Sorumu tamamlamadan hararetle cevapladı:
Doreen: Çocuk sahibi olmaktan tamamen vazgeçerdim.
Ben: Üçünden de mi?
Doreen: Evet. Bunu söylemek canımı fazlasıyla acıtıyor ve çocuklarım bunu benden asla duymayacaklar. Anlayabilmelerine imkân yok, ellilerine gelseler bile, belki o zaman anlayabilirler, ama bundan emin değilim. Onlardan tümüyle vazgeçerdim. Gerçekten. Gözümü bile kırpmadan.

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Onu doğurduğumda 25 yaşındaydım. Apaçık biliyorum ki, bugün bildiklerimi –kendi hakkımda ve dünya hakkında– bilseydim, onu doğurmazdım. Açık ve basit.[...] Sadece bir tane yaptığım için şükretmediğim tek bir günüm geçmiyor. "Bir tane olduğu için şanslıyım" demediğim tek bir günüm yok. Ve bu cümle "Ne yazık ki bir çocuğum var sonuçta." [...] "Çocuksuz olmayı tercih ederdim"den sonra geliyor.

Debra (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Eğer geçmişe dönebilseydim diye sordun – kesinlikle çocuk sahibi olmazdım. Harika ve sevimli olmalarına ve inanılmaz bir hediye olmalarına rağmen. Bunu yadsıyamam. Hayatıma başka türlü var olamayacak bir boyut ekledileri. Ama eğer suçluluk hissetmeden ve kayıtsız şartsız geçmişe dönebilsem? Bu hayat biçimini tercih etmezdim.

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Bana göre, hata. Yani, hata. Çünkü bu bir yükümlülük ve ben hayatımı yaşamak istiyorum ve o kadar çok planım var ki. [...]

Bu yüzden pişmanım, *benim* için anlamlı başka şeyler yapabilirdim.

***Erika** (yaşları 30 ila 40 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Erika: Sana şu anda, geriye dönüp baktığımda, 30 yıllık eziyete değdiğini söyleyebilir miyim? *Kesinlikle, mutlak surette, muhakkak ki* [olumsuzluğu vurgulamak için hararetli jestler] *hayır. Hayır.* Yeniden yapar mıyım? *Asla.* Bu seçimi bugün yapabilecek olsam, o zaman belki bir çocuk sahibi olurdum, kız ya da erkek, fark etmez.
Ben: Neden yeniden yapmazsın?
Erika: Neden mi? Çünkü bu hayatta tek bir kolay günüm geçmedi ve darlık çeken bir aileden gelmiyorum. Para meselesi değil. Çocukları yetiştirirken, asla, tek bir kolay günüm olmadı. Hiç.

***Brenda** (yaşları 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):*
Geriye dönüp bakınca, tek çocuk bile yapmazdım.

***Bali** (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):*
Ben: Eğer çarkı tersine çevirebilsen?
Bali: Bugün bildiklerimle, çarkı tersine çevirirdim. Ama çark artık çoktan döndüğü için, olanı değiştirmem. Çünkü onun hayatı ona ait.
Ben: Bununla ne kastediyorsun?
Bali: Şu anda burada sadece kendi keyfim için değil, bir başkasına bakmak üzere varım. Uğraşmasam memnun olacağım bir sorumluluk bu, ne var ki çoktan üzerime aldım.

***Jasmine** (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):*
Buna *katlanamıyorum*, anne olmaya. Bu role *katlanamıyorum*. [...] Kesinlikle söyleyebilirim ki, evet, şu anda bildiğimi üç se-

ne önce biliyor olsaydım, çocuk doğurmazdım. Çocuk sahibi olmazdım.

Helen (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Bu aralar başladı. Bu yaşta artık – benim gerçekten hissetmeye başladığım zaman, gerçekten başlangıcı bu. Orly her zaman bağımsız ve olgun olmuştur... ve Eran askere gitti ve... ben özgürlük duymaya başlıyorum. Gerçekten. Benim için en iyisi. Ama yine de, eğer kendime karşı son derece dürüst olacaksam – şahsen çocuksuz yaşamayı tercih ederim.

Sophia (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):
Bugün bile, 3,5 yaşlarına geldiklerinde eğer bana sorarsan, eğer dilek perisi gelse ve "Hiçbir şey olmamış gibi onları geri göndereyim mi?" diye sorsa, hiç tereddüt etmeden evet derim.

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):
Çocuk sahibi olmazdım diye düşünüyorum. Bunu çocuklarıma asla söylemem ve onlar için saçımı süpürge ettiğimi biliyorlar, onlar için devamlı fedakârlık yaptığımı biliyorlar – ama ben... [*gülüyor*] ama bu projeyi tekrardan en baştan üstüme almazdım. Özellikle de sonrasında boşanacağımı ve her şeyin benim omuzlarıma kalacağını bilseydim. Durumu daha da zorlaştıran başka şartlar var: Özel ilgiye muhtaç iki çocuğum var, ki bu, durumu daha da zorlaştırıyor.

Liz (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):
Muhtemelen hayır. Muhtemelen hayır. Yine de, benim için söylemesi zor çünkü belki daha iyiye gider, belki değişir diye umuyorum – ama her zaman dediğim gibi geçerli olan söz değil eylemdir ve eylemsellikte, sürekli "annecim, annecim, annecim, annecim", bana sıkıntı veriyor. Anneciğine git, beni rahat bırak

[gülüyor]. Sadece *pratikte* olana bakıyorum, ne kadar şanslı olduğuma ve her şeyin nasıl olması gerektiği hakkında kültürel ve etik olarak düşünülmesini doğru bulduğum şeye değil...

Grace (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Ah, ne diyorum biliyor musun, bırakırım gider [*gülüyor*]. Bu kaygıyı bile bırakırım. Bu duygu yoğunluğu işte. Hâlâ beni bekleyen şeyleri düşününce – kesinlikle bırakmak isterdim. Ama yine de, bugün bildiklerimi o zaman da bilmek isterim.

***Edith** (ikisinin yaşı 25 ila 30, diğer ikisinin yaşı 30 ila 35 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Derler ya "hiç şansı yok". Biliyor musun ne, eğer tıp fakültesini tamamlasaydım – *belki*, o zaman, bir kariyerim ve diğer şeylerim olsaydı? Ama sanmıyorum. Ne için, gerçek bir zaman kaybı. Tümüyle. Toplam kaç mutlu an var ki? Mutlu anlar var, bu doğru değil, mutlu anlar var. Ama talep ettikleriyle kıyaslandığında?

***Maya** (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile) Daha sorumu bitirmeden cevap verdi.*
Çocuk sahibi olmazdım.

***Tirtza** (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Anne olmaya uygun olduğumu sanmıyorum ve üzgünüm, şey için... Ne zaman arkadaşlarımla konuşsam onlara, bugün sahip olduğum içgörü ve tecrübeye sahip olsaydım, çeyrek çocuk bile yapmazdım diyorum. Benim açımdan işin en acı veren kısmı, zamanda geri gidemiyor oluşum. İmkânsız. Onarmak imkânsız.

Ben sorumu tamamlamadan önce verilen kesin hazır cevaplar olsa da, çoğu kadın muhayyel bir durum hakkındaki teorik soruyu cevaplamakta zorlandığı için cevaplarını ölçüp tartmaya daha fazla vakit harcadı; doğal olarak ve tartışmasız biçimde anneliğe yönlendiren çevrelerden gelen ve bu nedenle üzülme ihtimalleri yüksek olan kadınlar söz konusu olduğunda bu vakit daha da uzadı. Bu sebeple, bu anneler, bugün sahip oldukları bilgi ve tecrübe *olmaksızın* geçmişe gitseler, kendilerini bekleyen manevi ıstıraptan ve pişmanlıktan sakınmak amacıyla tıpatıp aynı seçimi yapacaklarına inanıyorlar, yine de kişisel bilgi ve tecrübeleri yok sayılmayacağı için, şu şekilde cevaplar verdiler:

Grace (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Tekrar ediyorum, en önemli etkenlerden biri, bugün sahip olduğumuz bilgiye o gün sahip olmayışımız. Şunu *biliyorum ki*, o durumda olsaydım, çocuk sahibi olmadığım için daima pişmanlık duyardım. Çünkü ters istikamete doğru gelişim *olmaz*, hayat böyle. Ama, *eğer* Yuval ve ben bugünkü bilgimize sahip *olabilseydik* – mükemmel bir hayat sürdürebilirdik diye düşünüyorum.

Sophia (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):
Anne olmak istediğimi sanmıştım ama istemiyormuşum. Belki de, forumdaki [*"çocuksuz hayatı seçmek" adlı İsrail internet forumu*] diğer insanlar gibi olmak istiyorum diye düşünüyorum ve onlar gibi değilim. Bu durumun içine girmeden ne olduğunu bilmek çok zor, nasıl tepki göstereceğimi bilmek çok zor – ve insan deneme yanılma yapamıyor.

Rose (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında iki çocuğu var):

Bu soruya cevap vermek benim için çok zor, çünkü çocuklarım olmasaydı bu farkındalıklarım olmayacaktı. Ama eğer bugün sahip olduğum içgörülere sahip olsaydım (bunu yazıya dökmek benim için çok zor – çünkü adeta çocuklarımdan, benim bir parçamdan vazgeçmek gibi adeta) ama... eğer bu içgörülerim ve bu tip bir kararı kabul edebilecek, destekleyen bir ortam olsaydı – çocuk sahibi olmazdım.

Jackie (birinin yaşı 1 ila 5, diğer ikisinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):

Jackie: Sana bundan daha fazlasını da söyleyebilirim, şöyle ki şu anda kendimle çelişiyor olabilirim: Eğer zamanda geriye gidebilsem ve geleceği görmesem – Tamı tamına aynı şeyi yapabilirdim, çünkü hâlâ çocuk istiyor olurdum. Ama biri bana gösterseydi – yapmazdım. Yapmazdım. Kesinlikle yapmazdım. Ve hatta...

Ben: ...hatta ne?...

Jackie [*derin bir soluk alıyor*]: Sana söyledim. Elimde olsa hayatımın o bölümünü silerdim [...]. [...] Kendime şunu söylüyorum, keşke uyansam ve gitmiş olsalar. Bu benim gerçekten... Bunu söylemek hoş değil biliyorum ama... [...] bir sinir krizi geçirdikten sonra fark ettim ki, çocuk sahibi olmakla büyük hata yapmıştım. [...] Hayatımın aldığı şekilden ötürü gerçekten pişmanlık duyuyorum. Şöyle bir şey... [*uzun bir sessizlik oluyor*] Gerçekten geriye dönüp olanları değiştirmek isterdim.

Bazı kadınlar geçmişte tercih edebilecekleri diğer yolu gözden geçirirken, diğerleri gelecekteki "sonraki hayatı" düşünerek cevap verdiler. Örneğin Nina, görüşme boyunca şu iki durum arasında gidip geldi: Kendi anneliğinin sorumluluklarından kurtulma isteği ve yine olsa yine yapacağını, sadece daha farklı olacağını bilmek – kısmen kendini kuralcı olmayı tercih eden biri olarak gördüğü ve bu sebeple ku-

raldan sapmakla, diğer bir deyişle, anne olmamakla cebelleşeceği için. Yine de sonunda, annelik onun için gereksiz bir tecrübeydi:

Nina (birinin yaşı 40 ila 45, diğerinin yaşı 45 ila 50 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):

Nina: Hep söylüyorum, alt kattaki komşumla bu konuda şakalaşıyoruz: Bir sonraki hayatta çocuk sahibi olmayacağız [*gülüyor*]. Tanışacağız ve hiç çocuğumuz olmayacak ve sadece birbirimizin bakımıyla ilgileneceğiz.

Ben: Ne zaman anne oldun?

Nina: 27 yaşında. 24 yaşında evlendim.

Ben: Ve eğer bugünkü bilgi ve tecrübenle 27 yaşına geri dönsen?

Nina: O zaman, çocuklarım olurdu, ama tamamen farklı bir öncelik listesiyle. Farklı şeylerin üzerinde de durarak, farklı kaygılarla, tümüyle farklı bir yaklaşımla. Bugün geriye bakınca, kesinlikle, o zaman da hayatın bana yol göstermesine izin verirdim ve kurallar, güzergâh belirlemezdim. Ben sürüklendim. Sadece sürüklendim. [...] Cesaretim, yeniden cesaretim olur mu bilmem, belli şeyleri yapmak için cesaretim yoktur – Eğer karar verecek cesaretim olsaydı, herkesten farklı olurdum ve bilinçli bir şekilde çocuk istemezdim.

Ben: Bir taraftan 27 yaşına geri dönsen çocuk sahibi olacağın, diğer taraftan sonraki hayatında çocuk sahibi olmayacağın söylemlerini nasıl bağdaştırıyorsun?

Nina: Yani demem o ki eğer, eğer neyin önemli olduğu ve nasıl elde edileceği hakkında bu olgunluğa ve netliğe daha önce erişseydim – o zaman farklı olurdu. Çünkü çocuklar genel olarak olumludur, samimidir... kişilikleri olumlu, iyi insanlar, ahlaklılar vs. Yishuv'lu (*İsrail'de bir banliyö*) insanlar. O kadar.

Ben: Çocuksuz bir sonraki hayat fantezisi neye benziyor senin için?

Nina: Özgürlük fantezisi. Özgürlük fantezisi, diğerleri için sorumluluk duymadan sadece kendimden sorumlu olmak. Başkaları için endişelenmemek ama şey... doğru şeyi yapıyorum ve suçlayacak hiç kimse yok ve hakkında şikâyetlenecek bir şey yok – çünkü lafı dolandırmadan söyleyeceğim, benim boyumu çoktan aştı. Gücüm kalmadı. Fiziksel açıdan, düzenli yardım olsun, haftada bir birinin ya da diğerinin çocuklarıyla birlikte olmak. Ve para da tabii. Para. Sadece para. *Tüm* hikâyeyi değiştirir. Bir bakıcı bulmalarına yardım edebilirim ya da onlara yardımda bulunabilirim... ama yine, bunu kendi sorumluluğum olarak görmeye devam ediyorum, hâlâ kendimi bundan kurtaramıyorum, beni kendi halime bırakmaları gereken bir yaşa hakikaten ulaştıkları mantığıyla, bu onların hayatı, onların seçimi – yine de benim sorumluluğummuş gibi görüyorum. Suçlu olduğumdan değil. Diyelim ki kendimi suçlamıyorum. Gerçi ikisi de, "Annemi dinleseydik, bugün başka yerde olurduk" diyorlar, ama yine de en azından kendi yollarına benim çıktığımdan daha erken çıkabilsinler diye yardım etmenin benim sorumluluğum olduğunu düşünüyorum.

Ben: Bu çalışma için görüşme yaptığım arkadaşın sence neden bana "Nina ile konuşmalısın. Eğer araştırma konun buysa, Nina ile konuşmalısın" dedi?

Nina [*gülüyor*]: Dinle, çünkü biz sürekli çocuk sahibi olmanın gereksiz olduğunu konuşuyoruz. Çocuklar gereksizdir.

Değişik kadınların ifadeleri, annelik konusundaki kişisel görüşlerinin olması gerekenden farklı olduğunu gösteriyor. Annelikten pişmanlık duyarak, her annenin er ya da geç anneliğe karşı bir düşkünlük geliştireceği yönündeki vaadi çürüten alternatif senaryolar düşlüyorlar. Her annenin, anneliğini geçersiz kılmak ya da çarkı geriye çevirmek istemeden, duygusal dünyasını okun havadaki seyriyle aynı hizaya sokmak için yeniden şekillendireceği, zaman içinde ve duygu-

sal bakımdan anne kimliğine ve anneliğe kolayca uyum sağlayacağı yönündeki toplumsal vaat, onlar için yerine gelmemişti.

Nikki Shelton ve Sally Johnson'ın çalışmasında, annelikleri nde güçlük ve duygu karmaşasıyla karşılaşan, yine de sözleriyle bütüncül annelik kimliğinin[23] son noktasına varmayı hedefleyen anneler "mutlu son" beklentisini dile getirseler de, benim çalışmama katılan kadınlar, halen devam eden, nahoş olan ve sürekli nahoş olacağı beklenen halihazırdaki annelik tecrübelerini değerlendirmek için geçmişlerinde, geleceklerinde ve sonraki hayatlarında geçen farazi senaryoları değerlendirdiler. Bazıları ileriye dönük olarak rahatlama umsalar bile – ifadelerinin büyük bölümü daha iyiye doğru bir gelişme beklemiyordu. Bu sebeple, on yıldan az bir süredir de anne olsalar, yirmi-otuz yılı aşkın süredir de anne olsalar, vaat edilen hedefe varış, diğer bir deyişle anneliğin kolaylaştığına dair his henüz ne fark edilmiş ne de fark edilmesi bekleniyor. Kanlı canlı annelerin kişisel tecrübeleri, efsanevi garantili ve kesintisiz iyiye doğru gelişim fikrini fos çıkarıyor ve bu sebeple bu kadınların pişmanlıkları, toplumun beklentilerinin altını oyuyor.

ÇOCUKLARDAN DEĞİL AMA ANNELİKTEN PİŞMAN OLMAK

Görüşmeler boyunca annelerin çoğu, çocuklar ve annelik kavramının kendisi arasındaki farka vurgu yaptılar. Annelik hakkındaki hisler ile anneliğe geçiş ve çocuklara duyulan hisler arasındaki ayrım, Jessie Bernard'ın 1970'lerin ortalarındaki, çocuklarını sevdiklerini ancak ebeveynlikten nefret ettiklerini itiraf etme cesaretini gösteren işçi sınıfı ve orta sı-

23 Niki Shelton ve Sally Johnson, a.g.m.

nıf annelere değinen çalışmasıyla zaten belgelenmişti.[24] Söz konusu ayrım, çalışmama katılan anneler için, neden nefret edip neden etmediklerini açıklığa kavuşturmak konusunda faydalı oldu. Duygusal çalkantılarını söze dökerken, bu pişmanlığın doğumun nesnesinden, yani çocuklarından tamamen farklı olduğunda ısrar ettiler:

Charlotte (birinin yaşı 10 ila 15, diğerinin yaşı 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Bak, bu iş karmaşık çünkü anne olmaktan dolayı pişmanım, ama onlardan, kim olduklarından, kişiliklerinden pişmanlık duymuyorum. Bu insanları seviyorum. O gerizekâlı ile evlenmiş olmama rağmen pişmanlık duymuyorum çünkü eğer başka biriyle evlenmiş olsaydım başka çocuklarım olacaktı ve mevcut çocuklarımı seviyorum, bu sebeple gerçekten mantığa aykırı bir durum. Çocuk sahibi olmaktan ve anne olmaktan pişmanlık duyuyorum, ama sahip olduğum çocukları seviyorum. Yani evet, insanın hakikaten açıklayabileceği bir şey değil. Çünkü eğer pişmanlık duysaydım, o zaman burada olmalarını istemezdim. Ama onların burada olmalarını istemiyor değilim, sadece anne olmak istemiyorum.

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Bunu söylemek benim için zor, çünkü onları seviyorum. Çok hem de. Ama onlarsız olabilirim... Uzun süre bir psikologla görüştüm. Ve bu tuhaf. Eğer tam anlamıyla uyumlu olduğum bir şey varsa, o da bu. Hisler. Anne olma süreci benim için güllük gülistanlık değil – ama söylemek istediğim o ki kendimi annelikle tümüyle uyumlu hissediyorum. Ve, ah çocuklarım var ve onları seviyorum ama onlardan vazgeçebilirim ikiliğiyle. Yani, senin soruna cevap olarak – eğer aksini seçebilseydim, seçerdim.

24 Jessie Shirley Bernard, *The Future of Motherhood*, Dial Press, New York, 1975.

Liz (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):
Bu arada, pişmanlık ebeveynlik yüzünden, yoksa çocuğumun fiilî varlığı yüzünden değil. Bu benim için yapılması gereken, çok önemli bir ayrım. *Harikulade* bir çocuğum var, inanılmaz, muhteşem. Şanslıyım, çünkü ebeveynlik konusundaki zorlanmalarım yüzünden –oğlum bu şekilde, çünkü bu kadar mükemmel olmasaydı– ve benim ebeveynliğim de buna katkı sağlamış olabilir çünkü mükemmel olmaktan başka şansı yoktu, ya da şöyle diyelim, Tanrı korusun, özel ihtiyaçları ya da halihazırda bana çok zor gelen temel ihtiyaçların ötesinde bir şeylere ihtiyaçları olsaydı – bu durum çok zor olurdu.

Bu nedenle, bu ayrımı yapıyorum çünkü oğlum benim için çok önemli. Çok sevimli biri, onu ve bu dünya hakkındaki görüşünü ve onun kim olduğunu tanıdıkça, her şeyle ilgili kati fikirleri var ve fikirlerini ifade etmek konusundaki özgüveni beni eğlendiriyor – yani onu çok seviyorum fakat... bu çok yapay bir ayrım, var olan, gerçekten çok sevdiğim ve çok bağlı olduğum bir kimse söz konusu olduğunda, doğduğu için üzgün olduğumu söyleyemem, oğlum burada olduğu için üzgün değilim. Pişmanlık ebeveynlik açısından, ona geldiğim noktayla alakalı... Bu ihtiyacı hissetmemiştim ama gerçekten akılcı bir karardı ve bugün bana öyle geliyor ki, ebeveynliğin bütün zorlukları yüzünden, sadece içinizde bunu *istediğinizi hissediyorsanız* [*ebeveyn*] olmalısınız – bu bana ebeveynliğe varmak için daha iyi bir yol gibi görünüyor.

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Ido'yu *çok ama çok* seviyorum. Hiç de kolay bir çocuk olmasa da, harikulade bir çocuk o. Doğduğu günden bugüne kadar problemleri oldu ve *her zaman* da olacak. Ama *harikulade* bir ilişkimiz var, ikimiz çok yakınız ve o *muhteşem* bir evlat. Meselenin bununla hiçbir ilgisi yok. *Tamamıyla* alakasız.

Debra (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Şu anda bunu söylemek zorundayım: Benim çocuklarım *muhteşemler*. Sadece muhteşem çocuklar değiller, harikulade *kişiler* onlar. Onların içindeki harikulade insan potansiyelini görüyorum. Sevimli, yetenekli, güzel ve iyi insanlar – bunun onlarla hiçbir ilgisi yok. Nerede olmak istediğim değil mesele. [...]Anne olmanın benim için doğru seçim olmadığını sanıyorum. Ebeveyn olmak benim için akılcı, uygun, elverişli seçenek değil. Anne olamayacağım için değil, bana uymadığı için. Benim kim olduğumun cevabı değil. Bana Debra kimdir diye sorduğunda? Bir anne demem. Anneliği belirtmeden önce bir sürü başka şey söylerim. Genellikle, çocuklarım olduğuna hiç değinmeden geçerim. *Neticede*, bu konuyu belirtmem *kaçınılmazdır*, ama otomatik olarak söylemem. Beni tanımlamıyor, Debra olarak kendimi – bir anne, bir kadın vs. olarak görmüyorum. Hayır. Debra bir yöneticidir, Debra eğitimlidir, Debra Amerikalı-İsrailli'dir, Debra eştir, Debra düşünürdür, Debra laiktir – ve tüm bu şeylerin ardından, Debra'nın aynı zamanda bir anne olduğuna sıra gelir. Bir tür kısmi özür ile birlikte. Bu anlamda pişmanlık var. Çünkü hayatımda ve gündelik işlevlerimde, ait olmadığım bir yerdeyim. Ama çocuk sahibi olduğum için pişmanlık duymuyorum çünkü dünyaya harikulade ve muhteşem iki çocuk getirdim, *harikulade insanlar. Muhteşem insanlar.*

Kadınların çocuklarının dünyadaki varlığından ziyade annelikten pişmanlık duyduklarını açıklığa kavuşturmak için yaptıkları bu ayrım, kadınların çocuklarıyla yaşam hakkı olan bağımsız insanlar olarak ilişki kurmakta ısrar ederken aynı zamanda onların anneleri oldukları, onların hayatından sorumlu oldukları için duydukları pişmanlığı vurgular.

Dolayısıyla anne olmamaya karşı duyulan özlem, genel olarak çocukların mevcut olmamasını içerirken, anne olma-

ma isteği müstakil insanlar olarak dünyaya gelmiş çocukların varlıklarının silinmesini istemeyi içermek zorunda değildir. Bu nedenle söz konusu ayrıma yapılan vurgu, bir dakika için bile olsa, bir ailenin üyeleri arasındaki hayalî göbekbağını koparmayı ve annelerle çocukların ailedeki pozisyonlarının ötesinde bir ilişki kurmasını mümkün kılmayı amaçlıyor.

Ne var ki, bu talep çoğunlukla olanaksız olarak algılanır. Bir anne annedir, daima bir anne gibi davranmak zorundadır ve bu kimliğinden asla kaçamaz.

Bu kökten inanışın kaynaklarından biri, Sigmund Freud'un 20. yüzyıl boyunca tedavi kliniklerinin ötesine yayılmış olan felsefesidir. Freud'un çalışmaları, annenin kendi başına bir insan olmadığını iddia etmekle kalmaz, aynı zamanda annenin bu konuda yapabileceği hiçbir şey olmadığını açıkça ileri sürer. Onun çalışmalarında anne daima, diğeri için bir işlev olarak sunulmuş ve kadının çocuklarıyla bireysel ilişkisi ihmal edilmiştir. Anneleri bu şekilde dikkate almama durumu, yanı sıra onlara yüklenen görev ve anneliğin insanın duygusal gelişimindeki temel ve zaruri işlevi, anneleri fon olarak hem var hem yok bir şey olarak konumlandırmıştır.[25]

O nedenle, annelikten pişman olmak ile çocuklarının doğumundan pişman olmak arasındaki ayrım, sadece pişmanlıkla ilgili değildir: Bu ayrım, kadınların başlı başına bireyler olarak kabul görmek uğruna, kendilerine yüklenen işlevden kopabilmek için verdikleri temel mücadeleyi resmeder.

Söz konusu talep, pişman olan annelere özgü değildir: Akademisyenler ve yazarlar, onyıllardır, kadınların başkalarının hayatlarında kimliklerini kaybetme noktasına varana kadar gözden kaybolmadan, insan olarak duyguları-

25 Anat Palgi-Hecker, *Mother in Psychoanalysis: A Feminist Review*, Am Oved Publishers, Tel-Aviv, 2005.

na teslim olabilme, duygularını tahlil edebilme ve onların önemini yorumlayabilme yetisine sahip olmasının yollarını araştırıyorlar. Bu arayış, kendilerinden görünmez olmaları talep edildiği için sayısız kadının çocuk doğurmayı ve anne olmayı bireyselliğin temel, katalitik buhranı olarak tecrübe ettiği bir sosyal gerçeklik içinde, zor bir çabadır: "Her ne kadar aklen bu toplumsal beklentinin farkında olsam da, sanırım o zaman, doğumdan sonraki ilk birkaç günde, farkına vardım ki, bundan sonra acıları, duyguları, arzuları ve hevesleri olan bir insan olan benden, kendimi belirsiz bir süreyle kenara koymam, küçültmem, gözden kaybetmem, izlerimi yok etmem bekleniyordu."[26] Bu nedenle, pişmanlığın anlatıcıları, söz konusu yapboza eklenen parçalar olarak görülebilir.

İDRAK ANLARI

Pişman oldukları şeyin çocukları olmadığına dair içgörü, kadınların, anneliğin onlar için bir hata olduğunu anladıkları ve hissettikleri anlar hakkında konuştukları zaman daha da aşikâr hale geldi. Fark etme anlarının illa ki net bir başlangıcı, ortası ve sonu yok ama yine de bu anlar, kadının annelik hakkındaki kişisel görüşünün en berrak duygusal kavranışı olarak hatırlanıyor.

Bazı kadınlar bu noktaya çocuklarını doğurmalarının üzerinden ancak yıllar geçtikten sonra varırken, diğerleri hamilelik dönemi ve doğumun hemen sonrası gibi erken dönemlerde farkına varıyorlar. Dolayısıyla doğacak çocuklarını, onların kişiliklerini ve onları yetiştirmenin ne gerektirdiğini bilmeden, pişmanlık duyuyorlar:

26 Tamar Hager, "Making Sense of an Untold Story: A Personal Deconstruction of the Myth of Motherhood", *Qualitative Inquiry*, cilt 17, sayı 1, 2011, s. 36.

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Odelya: Hamilelik aşamasında pişmanlığı çoktan sezmiştim. Gerçekleşmek üzere olan şeyin –bu varlığın doğumu– şey olmadığını, ...olmadığını anlıyordum. Bağlanamayacağım. Orada olamayacağım... Bir hata olduğunu anlıyordum, evet... Lüzumsuz. Benim için lüzumsuz, o kadar. Vazgeçebilirdim.
Ben: Doğumdan önce böyle hissetmene neyin sebep olduğunu anımsayabiliyor musun?
Odelya: Bunun bebeğimin ağlayıp ağlamayacağı ve ona kızıp kızmayacağım veya buna katlanıp katlanamayacağımla bir ilgisi olmadığını anlıyordum – bundan ziyade, basitçe kendi hayatımdan vazgeçmekle ilgiliydi. Bana kalırsa konu çok fazla şeyden vazgeçmek.

Helen (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Ben: Ne zaman farkına vardığını hatırlıyor musun?
Helen: Daha ilk andan itibaren. *Derhal.*
Ben: Ne olmuştu?
Helen: Ah...bak, benim için *teknik olarak* kolay olduğu açıktı. Teknik olarak, fiziken bunu yapmakla ilgili bir sorunum olmadığı belliydi. Ne var ki anında anladım... Bunu sana nasıl izah edeceğimi bilmiyorum... Çocuklar daha doğmadan anlamıştım... şey gibi... anlamadığımdan değil... Çocuk istemiyordum ve neden olduğunu biliyordum sanki... şey, sebep buydu ama taşlar her şey olup bittiğinde yerine oturuyor, ancak o zaman anlıyor insan. Doğduğu anda anlıyorsun... *hatta ondan da önce* anlıyorsun... her kim... belli. Belli işte. Çünkü teknik olarak... Şöyle oldu, oğlum doğmadan önce biliyordum ki ben... bu istemediğim... Bilmiyorum, anında anladım ki...

Sophia (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):
Doğumun ardından çok çok büyük bir hata yaptığımı hissettim. Takıntılı düşüncelerim vardı, yani sürekli tekrar eden şeyler:

"Yanlış yaptın, şimdi bedelini öde bakalım. Yanlış yaptın, şimdi bedelini öde bakalım." Şimdi, neden o hatayı yaptım? Neden bunu yaptım? Önceden o kadar kötü olan neydi?

Tirtza (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Ben: Anne olmaktan pişmanlık duyduğunu hissettiğin ve/veya anladığın zamanı hatırlıyor musun?
Tirtza: Bebeğin doğumunu takip eden ilk haftalardan itibaren sanırım. Bunun bir doğal afet olduğunu söylemiştim. Doğal afet. Bana göre olmadığını derhal anladım. Sadece bana göre değil üstelik, hayatımın kâbusu.

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Carmel: Kollarımda oğlumla hastaneden dışarı adımımı attığım o gün paniğe kapıldığımı söyleyebilirim sana. Ne halt ettiğimi o gün anlamaya başladım. Yıllar içinde pekişti bu. [...] Hatırlıyorum da, onu hastaneden eve getirdiğim gün ve doğum sonrası depresyonu ya da klinik başka bir sıkıntım yoktu –eve girdim ve panik atak geçirdim– o ana kadar geçirdiğim *tek* nöbet. Tam bir hafta boyunca onu hastaneye geri götürmek istediğimi hatırlıyorum. Uyduruyordum... Hasta olduğu, hastaneye yatırılması gerektiği konusunda insanları ikna etmeye çalıştım. *O zaman* zaten gerçekleşiyordu. Başlangıç ve tüm o şeylerin paniği olduğunu sanmıştım, ama bu duygu hep kaldı.
Ben: O anda neyin farkına vardığını düşünüyorsun?
Carmel: Geriye alınamayan bir şey olduğunun [*sessizlik dolu uzun dakikalar*]. Dinle, kölelik bu. Kölelik, angarya.

Doğuma eşlik eden endişe, ilk bakışta haklı olarak doğum sonrası depresyonu ya da stres bozukluğunun semptomları olarak yorumlanabilir. Halen doğum sonrası depresyonun haritasını çıkarmaya çalışan iki girişim var: Bunlardan ilki,

hüzün ve depresyona yönelten psikolojik-hormonal yönlere ve dengesizliklere odaklanan tıbbi-psikolojik görüştür. Bu görüş, annelerin duygusal dünyalarını özel ve bireysel olarak resmeder ve doğum ve annelik tecrübeleriyle ilgili gerçekçi olmayan beklentilerin yanı sıra kadının işlevsiz bir anne tarafından yetiştirilmesi gibi travmatik çocukluk tecrübeleriyle doğum sonrası depresyonunu açıklayabilecek psikanalitik kavramlar ve ifadeler kullanır.[27]

İkinci açıklama ise bu hisleri, anneliğe geçişi, doğum sürecinin tıbbi şartları ve bebek bakımının ev içi ve ailevi şartlarında şekillendiren belli bir gerçekliğe karşı verilen mantıki tepkiler olarak tanımlayan feminist modeldir. Kimi zaman, doğumu izleyen güç duyguların doğumun kendisiyle ilgili olmasının gerekmediğini savunur; daha ziyade, bu duygular onu çevreleyen eş ilişkisindeki zorluklarla ilgili olabilir ve doğum, ailevi koşullara ve/veya sosyoekonomik kısıtlara ilişkin önceden mevcut sıkıntıları tetikleyebilir.[28]

Ne var ki katı tıbbi açıklama, anneliğin zorluklarının bazen annenin kendisinin veya toplumun gerçekçi olmayan beklentilerinden kaynaklanabileceğini dikkate almazken, birey olarak kadına bakmak bize, ebeveynliğe geçişin ardından ebeveynlerce –örneğin, babalar ve evlat edinen ebeveynler de dahil olmak üzere– genellikle yaşanan zorlukları gözlemleme imkânı tanır.[29] İki halde de sapma noktası, kadınların bazı kadınlar için hikâyenin farklı olduğunu göz önüne almadan, doğum sonrası depresyonuna rağmen anneli-

27 Sheila Kitzinger, "Birth and Violence Against Women. Generating Hypotheses from Women's Accounts of Unhappiness after Child Birth", Helen Robert (der.), *Women's Health Matters* içinde, Routledge, New York, 1992, s. 63-80.

28 Susan Maushart, *The Mask of Motherhood. How Becoming a Mother Changes Everything and Why We Pretend It Doesn't*, Penguin Books, New York, 1999; Kitzinger, a.g.m., s. 63-80.

29 Harriet Rosenberg, "Motherwork, Stress, and Depression: The Costs of Privatized Social Reproduction", Bonnie Fox (der.), *Family Patterns, Gender Relations* içinde, 2. baskı, Oxford University Press, Oxford, 2001, s. 303-316.

ği arzu etmeleridir. Dolayısıyla, çoğu kadının doğumu takip eden günler, aylar ve hatta bazen yıllar boyunca doğum sonrası depresyonu geçirdiği gerçeğine rağmen, bu, tüm kadınların yaşadığı güçlükleri açıklayacak doğru açıklama olmak zorunda değildir ve kadınların bizzat söylediklerini göz ardı edebilmektedir:

Debra (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Bunalımda olduğumu düşünmüyordum, ama bunun istemediğim bir şey olduğu benim için çok netti. Bunu doğumdan sonra fark etmiş değilim, önceden de bu durumun farkındaydım. Yani şapkadan çıkmadı.

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Tüm bu zaman boyunca beni kuşattığını hissetmiştim ve doğum sonrası depresyonum yoktu ve her şey yolundaydı. Bugün anlıyorum ki – istemiyormuşum. Bu kadar basit. Ama bilirsin, içinde yetiştiğimiz ortamda bir şeylerin olgunlaşması biraz vakit alır. Tamamıyla. [...] Bak, beden ve ruh ne kadar... biliyor. Doğurganlıkla ilgili hiçbir sorunum yoktu ve üç çocuğum ya da daha doğru bir ifadeyle iki hamileliğim üremeye yardımcı tedaviyle oldu. Çünkü hamile kalamamıştım, işte o kadar. Çünkü gerçekte bunu istemiyordum. Bu kadar basit. Ve inanılmaz. İnanılmaz. İstemiyordum, işte o kadar.

Annelikten pişman olan pek çok kadın, zaman zaman krizin dönemsel, duruma özel, hormonal, psikolojik ya da sosyoekonomik, ailevi şartlara sıkı sıkıya bağlı olmadığını belirterek, kuralları yıkmak istermiş gibi görünüyor. Kadınlar, klinik ya da toplumsal teşhisleri ve terapileri yetersiz kılıyor ve bu iddiaların annelerin tecrübe yelpazesini daralttığını ve kendilerini, tek elverişli dayanak noktası olan pişmanlığı tartışmaktan alıkoyduğunu ortaya koyuyor.

Pişmanlık, doğum sonrası sıkıntıları olan her anne için geçerli değilse de, en azından seçeneklerden biri olabilir. Bazıları şu anda ergenlik çağını, yirmilerini, otuzlarını ve kırklarını süren çocukların anneleri ve araştırma dahilindeki pek çok büyükanne, annelerin hamilelik ve doğum sonrası tecrübelerine ilişkin açıklamalar listesine alternatif bir sosyal yorumun, "İstemiyorum" ifadesinin yer aldığı bir yorumun eklenmesini talep ediyor:

***Brenda** (yaşları 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):*
Çocuklarımı doğurduktan kısa süre sonra, altı ay kadar sonra, kendimi ne tip bir çukura soktuğumu anlamaya başladım. [...] Geceler gündüze karıştığında ve herkesin sözünü ettiği şu "mutluluk, tatmin ve yeniden doğum"u bulmak için çaresiz bir arayışın içinde kaybolduğumda, o duygunun kırıntısını bile bulamadım. Kendi kendime şöyle düşündüm: Ya benimle ilgili normal olmayan bir şeyler var [*çünkü*] benim aklımdakiler bu zevk tarifinin yakınından bile geçmiyor ya da diğer herkeste son derece gelişmiş bir inkâr mekanizması var ve benimle aynı durumdalar ama tek kelime etmeye cesaretleri yok.

***Jasmine** (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):*
Jasmine: Doğum izni boyunca evdeyken – oğlumla olmaktan çok zevk aldım. O dönemler pek bir şeye ihtiyaç duymadıkları dönemler, bilirsin. Uyur, yer, kaka yapar. Televizyondaki ebeveynlik programını izler, öğrenirdim, benim için eğlenceliydi, hoştu, yarıyıl tatili gibiydi. Ve ardından sorunlar başladı. Çalışmaya başladığımda ve kendi vaktime, *bana özel vakte*, ihtiyaç duyduğumu hissettiğimde.
Ben: Bu bir farkındalık anı mıydı?
Jasmine: Evet. Evet. Benim için çocuksuz bir hayatı tercih ettiğimi söylemek zordu. Başlangıçtaki o duyguyla *hiçbir* ilgisi yoktu, ama sana söylediğim gibi, ben bu duygular yüzünden ken-

dimi gerçekten cezalandırdım, sorunumun ne olduğunu bilmiyordum.

Liz (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):
Ben: Pişmanlık duyduğunu ne zaman fark ettin ve hissettin?
Liz: Bak, bunun kesin bir zamanı olduğunu düşünmüyorum, ama konu şu ki, başlangıçta pek çok güçlük vardı çünkü hiçbir fikrim yoktu, hiçbir şey anlamıyordum ve baş aşağı olan hayatımın değişik, nesnel şartları vardı ve sürekli "Tamam, bunlar geçici" deyip duruyordum. Böylece bir yıl geçti, iki yıl geçti ve insana "hepsi geçecek" deyip duruyorlar. Ah, biliyor musun, aslında hatırlıyorum. Sana anlatacağım – böyle bir an vardı. Aslında... o zamanlar gaz sıkıntıları vardı, uykusuz dönemler ve etrafınızdakiler "Sorun yok, birkaç aya her şey değişecek, ışığı göreceksin ve her şey iyi olacak" diyorlardı. Aylar geçti ve hayır. Ben de biriyle, bir arkadaşla konuştum ve bana dedi ki: "Dinle: üç aylıkken gazı, bir yaşında diş çıkarması, sonra ergenliği, sonra askerliği. Çocuk sahibi olduk, *mazal tov*.[30] Değişmeyecek. Her yaşın kendine has meseleleri ve zorlukları var, oturup değişmesi için beklemenin bir faydası yok." İşte o zaman jeton düştü. Onunla konuşmak moralimi gerçekten bozdu ve aniden... kendimi gerçekten kötü hissettim. O zaman sanırım. Ancak şu anda hatırlıyorum çünkü ben... bir anda anladım. Bu işte. Tabii ki, hezimet bu. Tabii ki.

Çoğu kadın duygularının anlamını ararken, annelikleri-nin ilk birkaç haftasında ve ayında karşılaştıkları duygusal "hoşgeldin"i açıklamak üzere "şok söylem"ini kullanarak bir "şok tecrübesi" tarifliediler. Böylesi bir tecrübenin, anneliğin ilk evrelerindeki yetersiz desteğin yanı sıra yetersiz hazırlıktan da kaynaklanması pekâlâ mümkündür:

30 (İbr.) Tebrikler – ç.n.

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):

Çocuk sahibi olmanın ne anlama geldiğini bilmiyordum, günümüzde çoğu insanın bunun ne anlama geldiğini bildiğinden emin değilim. Dindar bir evden gelmiyorum, laik bir evden geliyorum. Çocuk sahibi olmanın neler içerdiğini anlamamıştım, eğer hazırlıklı olsaydım, yaklaşımım daha farklı olabilirdi. Dindar çevreden gelen bir kadın zaten aşina olduğu bir birleşik kaba giriyor, ama laik dünyadan gelen ben –dindarlaşmama rağmen– bir aile kurmak için hazır olduğuma inanıyordum çünkü pek çok hayat tecrübesi edinmiştim, çünkü o zamanlar serbesttim. Tabiri caizse, bıkkınlık gelmişti. O yüzden, çocukların iyi olacağını düşündüm, evdeki sevgimi genişletmek gibi bir şeydi. Bir kocam var ve beni seven birkaç başka canlı – hepsi buydu bana kalırsa. Çocukların ne anlama geldiğini bilmiyordum. [...] Özünde ne olduğunu bilmiyordum. Bugün, yerlerinde olmak istediğim, anneliğin ne olduğu hakkında farkındalığı ve anlayışı çok yüksek, otuz yaşın üzerinde bekâr kadınlar görüyorum, onlara gerçekten imreniyorum.

Sunny'nin tarif ettiği anneliğe hazırlıksız olmaktan kaynaklanan şok duygusunun ve en azından bebeklik çağının geride kalması ve çocuğun olgunlaşarak anneye olan bağımlılığının azalmasıyla (*"Sorun yok, birkaç aya her şey değişecek, ışığı göreceksin ve her şey iyi olacak"*) geçen zamanın rahatlama sağlayacağına anneyi temin eden toplumsal vaadin aksine, Liz kendisi için tamamıyla farklı bir mecra, müstakbel bir durağanlık öngörüyor: Çocuğun kendi hayat yolunda önceden belirlenmiş durakları geçip gideceği düşünülürken (*"Üç aylıkken gaz, bir yaşında diş çıkarması sonra ergenliği sonra askerliği"*), annesi Liz, kendisini sürekli aynı noktaya, çocuğunun gelişen hayatının fonunda zamanda ve uzayda, farklı anlarda, aynı güç duygusal deneyimi yaşamak üzere konumlandırılmış görüyor.

Çoğu anne doğum sonrası ilk dönemlerde, er ya da geç iyiye doğru gelişmeyle rahatlayabilecek değişik zorluklarla karşılaşabilirken, pişmanlık annelik için zaman geçtikçe düzelmeyen veya değişmeyen bir duygusal tavrı tanımlıyor.

Anneliği, tatminkâr bir son vaadinden ayrı düşünen diğer yolların eksikliği nedeniyle, diğer anneler duyguları için yaptıkları değişik açıklamalarla –akıl sağlıklarından şüphe etmek ya da ebeveynlerin elbirliğiyle sessizlik kumpası kurduğunu farz etmek gibi– bir tutunma noktası bulmaya çalışırlar. Pişmanlık hissettiklerini fark etmek daha sonraki bir aşamada vuku bulmuş olabilir ancak huzursuzluğun kendisi, doğumu takip eden birkaç ayda başlamış. Diğerleri içinse yıllar içinde, bazen ikinci ya da üçüncü doğumun ardından gelişmiş:

Rose (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Ben: Bu şekilde hissettiğini fark ettiğin "anı" hatırlıyor musun?
Rose: Ancak ikinci çocuğu doğurduktan sonra fark ettim. İlk doğumun ardından karı-koca ilişkisinin bir daha asla eskisi gibi olmayacağını, o günden itibaren kendimden başka bir insanın bakımını üstlenmem gerektiğini anlamıştım, hayatımın sonsuza kadar değiştiğini anlamıştım. İkinci doğumdan sonra, nihayet idrak ettim ki, bu benim harcım değil. Açıklamama izin ver: İlk doğumdan sonra bir sorunum olduğunu, yeterince hazır olmadığımı, terapiye ihtiyacım olduğunu düşünmüştüm. Dolayısıyla terapiye gittim ve iç dünyamdaki acı verici yerlerle uğraştım, ama sorunun gerçek kaynağını, cebelleştiğim şeyin ebeveynlik olduğu gerçeğini gözden kaçırmıştım, ikinci doğumun düzeltici bir tecrübe olacağını, artık büyüdüğümü ve terapiye gittiğimi ve etrafımdaki herkesin, çoğunlukla da kocamın duyarlı ve destekleyici olduğunu – daha farklı yapabileceğimi düşündüm.

Sorunun benim içimde değil, ebeveyn olma kararında olduğunu anlamadım.

Sky (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):
Şu anda sana anlattığım tüm bu şeyler, neden yaptığımı bugün çok güzel açıklamak için kullanabildiğim bu içgörüler – bunlar 40 ya da 35 yaşımdayken terapiyle ancak anladığım şeyler. O zamana kadar, hiçbir farkındalığı, hiçbir şeyi olmayan küçük bir çocuk gibiydim. Hissetmiştim, rahatsızlık hissetmiştim. Sinirli ve stresliydim ama neden kaynaklandığını anlamıyordum ve hep tamam, benim bir sorunum var diyordum, ama yoktu... bu işte. Durum bu. Ancak terapiye başlayınca anlamaya başladım.

[...] Gerçek şu ki, yıllar süren terapi boyunca, içimde bir şeyler değişecek ve çocuklarla bağ kurabileceğim ve benim gerçekten bir parçam olduklarını hissedebileceğim, olması gerektiği gibi doğal bir şey olacak diye gerçekten umdum. Böylece çocuklarımla eğlenebilecektim, onları özleyebilecektim ve onları görmek isteyecektim ve böylece onlara kendimi... olabilecek en doğal yoldan teslim edebilecektim. [...] Sanıyorum ki terapide geçen bir yıla yakın sürenin ardından anladım ki... benim açımdan bu trajik bir hataydı. Ancak orada. [...] Terapide de çok çok güçtü benim için bu durum. Başlangıçta, *itiraf etmek* benim için çok zor oldu. Anlarsın, terapinin başlangıcında da, sürekli kendimi korumaya çalışıyordum.

Her anne, fiilen hissettiği ile hissetmesi gerektiğini bildiği şey arasındaki zıtlığı azaltabilmek ve niyeti gerçekle buluşturmak umuduyla belli adımlar atmış: Örneğin Rose iyileşmeyi ve düzelmeyi deneyimleme isteğiyle başka bir çocuk sahibi olmuş. Pek çok anne, "sorunlarının ne olduğunu" araştırmak için psikolojik tedaviye yönelmişler.

Onlar için, kriz hiç de "insanı zaman içinde büyüten" gelişimsel bir kriz değil, aksine hissettikleri duyguların dili ya da yeri olmadığı için, anne olmanın bir hata olduğunu fark etme acizliğinden kaynaklanan bir krizmiş.

Maya (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):
Maya: Son zamanlarda, biliyor musun, bu konular üzerinde daha çok kafa yordukça –ancak o zaman onları anlıyor insan– taşlar benim için ancak yeni yeni yerine oturdu ve diyebilirim ki, [*senin*] makalen[31] benim için her şeyi yerine oturttu. Olanlar hakkında düşünüp durdum ve hikâyeyi benim için tamamladı. Artık ne hissettiğimi biliyorum. Aynı kafa karışıklığı yok, artık endişelenmek yok, şüpheler yok – Zaten ne hissettiğimi biliyorum, soruna temas edebiliyorum.
Ben: Diyorsun ki, senin açından makale hissettiğin şeyin "adını koydu", öyle mi?
Maya: *Kesinlikle öyle. Kesinlikle öyle.* Çünkü... başlangıçta tüm bu... makaleyi okumadan önce, bir arkadaşımla şu konuşmayı yaptım – ve bunu ilk defa o zaman söyledim ve hâlâ bunu söylediğimi kabul etmemiştim. Geçmekte olduğum kendini anlama sürecinde söyledim, ardından korktum ve sözümden döndüm. Ama ne zaman ki makaleyi okudum, taşlar benim için yerine oturdu.

Catharine MacKinnon, cinsellik alanında, kadınların yalnızca mahrem tecrübelerinin değil, aynı zamanda bunu gözlemek için gerekli koşulların da ellerinden alındığını iddia eder. Rosa, Sky ve Maya'nın sözleri, kadınların hayatın-

31 Bu araştırmanın daha erken bir aşamasında, İsrail'in büyük gazetelerinden biri bana ulaşarak tabu olarak görülen bir duygusal tavır hakkındaki çalışmanın "perde arkası" üzerine bir yazı yazmamı istedi. Makale Haziran 2009'da yayımlandı ve sonrasında anne olmaktan pişmanlık duyan pek çok kadın bana ulaştı; Maya da onlardan biriydi.

da sorgulanabilmesi için gerekli koşulların eksik olabileceği, ilave, temel bir alanı işaret etmektedir: annelik. Annelikten pişman olmanın açık seçik bir dille ifade edilmesine yer olmadığı zaman, bu konuyla ilgili çalkantılı duygular için yalnızca bir yorum bulunuyor: Sorun kadının, yani annenin kendinden kaynaklanmaktadır ve bu nedenle, pişman olan anneler, kendi anneliklerini karakterize eden huzursuzluğu çözmek ve bu konuda çalışmak üzere terapiye yönelmelidir.

Pişmanlığını farkındalık anı her anne için değiştiğinden, yollarını kaybettiklerine dair açıklama gücünü kaybeder. Pişman olan annelerin ifadeleri anneliği nasıl tecrübe ettiklerinin, diğer şeylerin yanında anneliğin avantajları ve dezavantajları arasındaki kişisel dengelerine dayalı olduğunu ortaya koyuyor. Eğer, hislerin "benliğin"i belirli, tanımlanmış etkileşimler içindeki yerini belirleyen bir dizin olduğuna, dolayısıyla da belli durumlarda nasıl ve nerede konumlandırıldığımızı açıklayan bir tür stenografi sağladığına inanan Eva Illouz'un görüşünü benimsersek, diyebiliriz ki Rose, Maya ve Sky'ın ilk doğumlarından yıllar sonra, geriye dönük olarak annelikten pişmanlık duymalarını duygusal olarak kavramsallaştırması, annelik haritasına yeni bir konum ekliyor.

ANNELİĞİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

Anneler, "Eğer zamanda geriye gidebilseydin..." diye başlayan soruya olumsuz yanıt verseler de, görüşlerini annelikten pişmanlık duymak olarak değerlendirmeyebilirler; başka annelerse bu soruya değişik nedenlerle olumlu cevap verebilir ama yine de çocuk sahibi oldukları için pişman-

lık duyduklarını kendi kendilerine idrak edebilirler. Bu nedenle, görüşmeler boyunca ibrenin hangi yönü gösterdiğini gözlemlerken bir yandan da kadınlara öznel tecrübelerine göre anneliğin avantaj ve dezavantajlarını sorarak, pişmanlığın başka bir boyutuyla –kıymet biçme boyutuyla– ilişki kurdum.

Bulgular, birçok kadın için anneliğin avantajlarının, anne olunca kendisini olgun hissettiği ve anne olmanın çocuklarla sağlam bir ilişki kurmak için kendisiyle, ailesiyle, toplumu ve ülkesiyle ilişkisine düzen getiren etik beceriyi kanıtladığı fikrinde yattığını gösteriyor. Kadınlara göre, çevrelerine karşı böylesi bir aidiyet duygusu annelik kurumu olmadan mümkün olmazdı:

Debra (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Bence asıl avantajlarının İsrail toplumunda yaşamakla ilgisi var. Toplumun dışında kalmak, sebebi ne olursa olsun zor. Seçimle veya başka türlü olması fark etmez. Akla gelebilecek *her açıdan* toplum kurallarına karşı gelen ve ana akımın dışındaki biri olsanız bile, çocuk sahibi olmak sizi bazı açılardan ana akıma taşıyor ve belli bir açıdan, bu durum hayatınızı kolaylaştırıyor.

Yani, buna avantaj der miyim? Belki de öyledir. Çünkü insan, her cephede savaşmak zorunda kalmıyor. Savaşmak zorunda olmadığınız bir cephe oluyor. Rolünüzü yerine getirmiş, doğru kutulara tik atmışsınız ve aile cephesinde savaşmıyorsunuz çünkü Yahudi İsrail toplumunda "Ne zaman çocuk yapacaksın?" soruları ve "Tek çocuk yetmez"ler daima havada uçuşuyor, yani o cephede artık savaşmanıza gerek kalmıyor, çünkü buradaki rolünüzü yerine getirmiş oluyorsunuz. Bu rolü hakkıyla yerine getirmeseniz de bir önemi yok, bu açıdan kutuya tik attınız bir kere.

Arkadaşlar açısından da öyle, toplumsal doku. Yıllar boyunca sosyal gruplara girip çıkarsınız –başlangıçta lise arkadaşlarınız olabilir ve ardından asker arkadaşlarınız ve ardından üniversite-

den arkadaşlarınız ve ardından çiftler gelir ve çiftler buluşur– ve bir sonraki aşamada çocuklu aileler gelir. Ortak söylemin yeni bir odağı vardır: üniversitede ne okuyacağın değil, hamileliğinin nasıl gittiği ve süreçlerin neler olduğu ve çocuğun nasıl geliştiği ve yürümeye başlayıp başlamadığı ya da her neyse işte. Ve eğer bu toplumsal çemberin içinde değilseniz, ait olduğunuz ya da etkileşimde olduğunuz grubu yavaş yavaş kaybetmeye başlarsınız. Ben çok sosyal bir varlık sayılmam, o nedenle beni çok rahatsız etmedi galiba ama havada bir şey vardı, çevredeki insanlar bu gruplara girmeye başlamışlardı. [...] bir çeşit sosyeteye giriş bileti. Bunu çok kolaylaştırıyor.

Örneğin Brenda, diğer insanların anneliğe bağladığı avantajları onaylıyor ve onları kendisininmiş gibi anlatıyor:

Brenda (yaşları 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):
Bana göre, anne olmanın birtakım faydaları var. Doğum yaptıktan sonra yoğun ve baskın bir mutluluk hissediyorsunuz. Çocukla olan yakınlık ve samimiyet, aidiyet hissi, insanın kendiyle duyduğu gurur, bir rüyayı gerçekleştirdiniz. Başka insanların rüyası ama yine de siz gerçekleştirdiniz.

Araştırmaya katılan başka kadınlar, eskisinden daha olgun, sevgi dolu, verici, şefkatli, sabırlı ve anlayışlı olmaları dolayısıyla, iç dünyalarında kendileriyle kurdukları –çocuklarla birlikte doğan– tatmin duygusunu dile getirdiler:

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Doreen: Biliyor musun, lütuf veya bazı ufak mutlulukların olduğu nadir anlar var. Gerçekten, bu...
Ben: Ne gibi mesela?
Doreen: Aa... eğer aniden... muhtemelen çünkü ben... hayır. Bilmiyorum. Geçen hafta örneğin, Roi'nin Tevrat çalışmaları sına-

vı vardı ve beraber çalışmamızı istedi, orada neredeyse bir buçuk saat oturduk, o çalıştı ve birlikte hallettik gibi. Eğlendim, çünkü bu olgun bir etkinlikti, bir konusu vardı. Benim için hoştu. Gerçekten.

Ben: Anneliğin senin için bir avantajı olduğunu mu söylüyorsun?

Doreen [*gülüyor*]: *Anneliğin avantajı mı?* Sana ne diyeceğim. Pek çok avantajı var. Avantajları şu ki, bir insanı daha az... [iç çekiyor] yüzeysel hale getiriyor. Bana, olayları daha derin bir şekilde görme becerisi verdi. Devamlılık bakımından değil, hayır o noktadan değil. Gerçekten şefkat, fedakârlık, anlayış açılarından, hmm... kendimi tamamıyla adadığımda, dünyada bunu *benim için* başka kimse yapmadığında, kendime anlayış gösterme. İnsanı başka biri haline getiriyor. Düşünüyorum da... şöyle olabilir, bu tuhaf, ama belki de... Daha iyi bir insan demek istemiyorum, ama... daha kabullenici. Onun gibi bir şey."

***Maya** (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):*

Çok ilginç bir şey keşfettim, tüm o pişmanlık ve anne olma ve anne olarak işlev görme sürecinde gelen tüm o, olumsuz duygular diyelim – bunların beni daha iyi bir insan haline getirdiğini keşfettim. Çünkü çocuk yetiştirme yükümlülüğüm var, bir dolu sevgiyle, sevgi yayacak, iyilik yayacak çocuklar. İyi insanlar olacak, diğerlerini görecek insanlar – yani örnek oluşturmalıyım. Ve eğer örnek olacaksam, bu yüzeysel olamaz, en azından benim açımdan. Bu nedenle, kendimi durmaksızın kendi üzerimde ve kendimle ilgili değiştirmek istediğim şeyler üzerinde çalışırken buluyorum, ki bunları çocuklarıma aktarabileyim. Çünkü çocuklar onlara öğrettiklerinizden değil, gördüklerinden öğreniyorlar. Yani oturup onlara açıklarsam, bunun bir faydası olmaz, benim davranışlarımdan ve tutumlarımdan öğre-

necekler. Benim için her şey güllük gülistanlık ve işler yolunda diyemem, çuvalladığım anlar oluyor, Ama yine, bu da beni daha iyi bir insan yapıyor.

Ya da Naomi'nin sözleriyle:

Kendini sıfırdan büyütmek gibi. Etkili bir deneyim olduğuna ise hiç kuşku yok.

Ve soru kesin olarak anneliğin avantajlarına ilişkin olduğu halde, avantajlardan bahsederken anneliğin olumlu yönlerinin içine olumsuz olarak algıladıkları hususları da serpiştirdiler:

Jackie (birinin yaşı 1 ila 5, diğerlerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Ben: Sence anneliğin herhangi bir avantajı var mı?
Jackie: Bak... bugün oldukça bağımsızlaşan küçük kızımı görüyorum, yani sadece kendini ifade ediyor ve söylediğinde diretiyor – bu gerçeğin benim için bir anlamı olmadığını söyleyemem. Ve artık büyüyen ve neredeyse şu adama dönüşmüş olan Ofek... Bazı anlar var. Ama bu anların, insanın yaşadığı *her şeye* değdiğini düşünmüyorum. Herkes, sana anne diye seslendiğinde, sana bir öpücük verdiğinde yaşadığın her şeye değdiğini söylese de, değmiyor.

***Edith** (ikisinin yaşı 25 ila 30, diğer ikisinin yaşı 30 ila 35 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Ben: Sence anneliğin herhangi bir avantajı var mı?
Edith: Elbette, çünkü bir çocuğun verdiği sevgi, bir adamın verdiği sevgiden tamamıyla farklıdır. Çok eğlenceli bir sevgidir. Çocuklar küçükken, bu diğer tüm sevgilerin aksine koşulsuz bir sevgidir. Büyüdükçe zorlaşıyor. Özgür olmak istiyor-

lar, karmaşık, farklı. Şey yok... bu gerçek gibi. Akıyor. Ama kimi zaman kalbe saplanan hançerler gibi – ve ardından... tabii ki, diğer türlü de olabilir, aynı ama diğer türlü. Korkunç derecede acı verici.

İlk başta onları sürekli kucaklamak istiyorsunuz, çok keyifli bir şey, gerçek bir bağ var. İlk başta gerçek bir bağ var, belki size ihtiyaçları olduğu için. Birinin size o kadar çok ihtiyacı olması. Ama her şeyi alıyorlar. Elinizden *her şeyi* alıyorlar."

Yine de, araştırmaya katılan tüm kadınlar, avantajların yanı sıra, tekrar ve tekrar kendi açılarından anneliğin dezavantajlarına gönderme yaptılar. Kadınların çoğu, kendileri için hiçbir şekilde avantaj bulamadıklarına dikkatimi çekerek dezavantajlardan söz ettiler:

Nina (birinin yaşı 40 ila 45, diğerinin yaşı 45 ila 50 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Nina: Avantajları... [*uzun bir sessizlik*]. Bak, ben... ne tip avantajlar? Fiziksel mi?
Ben: Hissettiğin herhangi bir şey.
Nina: Ben... sarılmayı gerçekten severim. En fazla bu... şey gibi, hmm. Üniversiteye gitmek istediğimde ve *kibbutz* onaylayacağı ya da reddedeceği zaman, bebek bakımı okumak istemiştim. Ama avantajlar... belki belli bir grup içerisinde, bir toplumsal hayat yaratıyordur, okul vasıtasıyla, daha fazla tanıştıkça... arkadaşlıklar, tanışıklıklar yaratıyordur. Avantajlar? Ne tip avantajları olabilir anlamıyorum. İnsanın şahsi egosunu okşuyor yalnızca ve gerçekten, insan çok *farklı* bir yol seçtiği için özür dilemek zorunda kalmıyor. Sıradan biri gibi hissetmeyi sağlıyor. Evet, daima farklı biri olmaktan korkmuşumdur. Hizaya girmemekten. Tekrar ediyorum, korkular, kaygılar. Ama hakiki avantajları? Hiç sanmıyorum.

Liz (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):
Avantaj bulmaya çalıştığımı söylemeliyim. Hakikaten sevimli bir çocuk sahibi olmanın dışında – hayır. Çünkü bu noktaya ne zaman gelsem, yalnızca öncekine göre çok daha kötü hissediyorum kendimi. [...] Hayır. Bu konuyu çok derinlemesine düşünmeye çalıştım [*gülüyor*]. Herhangi bir avantajını bulamadım henüz, bulursam seni bilgilendireceğime söz veriyorum.

Sky (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):
Gerçek şu ki, herhangi bir avantajını göremiyorum. Hakikaten yok. Bulamıyorum herhangi bir... kişisel olarak, bulamıyorum... Diğer insanların bahsettikleri tüm o şeylerle hiçbir şekilde bağ kuramıyorum, gelecek nesilden ve yaşlandığımız zamandan bahsettiklerinde neyi kastettiklerini anlamıyorum. Tüm bu şeyler mi? Benim için hiç açık değiller. Bunlardan bahsettiklerinde ne kastettiklerini anlamıyorum. Şahsen mi? Hayır. Benim için çekilmez bir yük sadece. Rahatlayamıyorum. Çocuklar ortamdayken rahat değilim, ortalıkta değillerken – şu anda olduğu gibi, tam olarak rahat değilim. Çünkü belki de birazdan geri gelecekler. Ama yalnızca birazdan burada olacakları için değil de... her ufak şeyle birlikte bitip tükenmeyen suçluluk. Bu... Yok. Benim hayatımda gerçekten yaptığı olumlu... hiçbir şey göremiyorum. Bugün, benim için *tamamıyla* açık ki, bugün bir seçme şansı verilseydi, şimdi bildiklerimi bilerek –yani eğer çocuklarım olmazsa– hayatımın daha iyi olacağını bilseydim. Bu konuda *hiç* şüphem yok. Benim durumumda ne tür bir avantaj geliyor aklına?

Avantajlar ve dezavantajlar konusunda nihai fikirlerini sorduğumda, dezavantajlar pişmanlıklarının bir bileşeni olduğundan ibre o yöne doğru döndü:

Erika (yaşları 30 ila 40 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Bir günlük mutluluk için, bir anlık zevk için bu kadar uzun yıllar eziyet çekmek mi? Ve kimi zaman da eziyet bitmiyor. İşte bu, bitmez tükenmez bir eziyet çekme hissi. Yani, neye yarar?

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):
Sunny: Bak, benim yatırımım meyve veriyor. Tanrı'ya şükür, çok meyve var ve uzun zaman önce tatlarını çıkarmaya başladım.
Ben: Ve sana kalırsa meyvelere "değmiyor", öyle mi?
Sunny: Değmek ne demek? Bilmem. Neye değer? Kıyaslamanın yararını görmüyorum. Bu, bir çocuğun gülümsemesinin her şeye değer olduğunu söylemek gibi. Saçmalık. Hiçbir şekilde doğru değil. Birinin diğeriyle hiçbir ilgisi yok – aralarındaki bağlantı ne? Bir bıçak alıp birini doğramak ve ona gülümsemek gibi. Gülümsemeye değer mi? Arada hiçbir bağ yok. Bunun için neden eziyet çekesin ki? Bu mazoşizm nedir? Peki, mazoşizm daha zevkli durumlar için uygun olabilir. Bağlantı nedir? Bir çocuğun gülümsemesi uğruna eziyet çekmek için herhangi bir neden göremiyorum. Sokakta bir çocuğun gülümsemesini de görebilirsiniz – hamileliği ve doğumu ve kâbusları ve tüm o diğer şeyleri yaşamanıza gerek yok. Bu zırvalıkla aramda bir bağ kuramıyorum.

Anneliğin cazip taraflarının olmaması kadar olması da kadınların şahsi tecrübelerinin sonucu, algılarının, değerlerinin, ihtiyaçlarının ve içinde bulundukları koşulların ürünü olabilir; yine de bu tespitler aynı zamanda, toplumun onları anne olmaya ikna etmek için reçete ettiği tüm o avantajlara yanıt niteliğinde.

Dolayısıyla, kadınların zihninde çocuk sahibi olmanın anlamına ilişkin olarak çevredekilerin anlattıkları olduğu

için, nasıl ki anneliğin avantajlarının anlatısı genelde sözde olgun, ahlaki bir dişiliğe dayanıyorsa, olmayan avantajlara dair anlatılar da aynı şekilde bu tip toplumsal imajları temel alıyor. Bu sebeple, çocuk sahibi olmanın gerekçelerinden biri çocukların "saygın yaşlanma"yı garantiledikleri ve ebeveynlerinin bakımını taahhüt edecekleri inancından ve onları bireysel mirasın süreklilik aracı olarak algılamaktan kaynaklanırken, anneler bu fikirden kuşku duyuyor. Ayrıca onların tecrübe ettiği kadarıyla annelik, olmayanı, eksiklikleri de pekiştirebildiğinden, bu anneler yetersiz ekonomik kaynakları ya da kaydadeğer bir mirasın olmayışı gibi şeyleri aktarmak için bir neden görmüyor. Bu nedenle, her ne kadar kadınlar bu anlamlarını reddetseler, kimi zaman bunlarla dalga geçseler de, anneliğin kendileri için bir avantajının olmadığına dair verilen hükümde de etkin bir rolleri bulunuyor.

Bütün görüşmeler, anneliğin avantajının bulunup bulunmadığını değerlendiren ve bulunmadığını hüküm altına alan akıl yürütmelerin, neredeyse daima baskın algılama biçimlerinden farklı zamansal ve duygusal algılama biçimlerine dayandığını ortaya koydu. Zira bu akıl yürütmeler, anneliği halihazırda avantajlı olarak nitelendirmedi ve benzer şekilde, anneliğin *nihayetinde* avantajlı olduğu algısına yönelik doğrusal bir gelişim söylemi üretmedi.

Bölüm boyunca annelerin beyanlarını izlemek, annelikten pişman olan annelerin eğer kimsenin annesi olmadıkları duruma geri dönebilseler, şu andaki bilgi ve duygularına dayanarak farklı bir karar vereceklerini ortaya koymaktadır. Bu, pişmanlığı oluşturan şeyin parçasıdır. Yine de, pişmanlığa verilen farklı toplumsal anlamlarla ilişki kurmak, manevi acıyla geçmişe bakmayı kınarken, bunu dünya düzenlerine karşı bir tehlikeyle ilişkilendiren toplumda kadınların bu şe-

kilde hissettiklerini kabul etmek konusunda yaşamış olabilecekleri zorluklara ışık tutmuş olabilir. O nedenle, pişmanlığın var olduğunu kabul etmeme durumu, annelikten pişman olmanın, sadece anaç duyarlılık kurallarını ihlal eden bir duygusal tavır olarak görülmesinden değil, aynı zamanda pişmanlığın annelikle ilişkilendirilmediğinde bile kültürel ve psikolojik olarak, kendi başına sorunlu olarak nitelendirilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Pişmanlığın bu karmaşık "kötü şöhreti" yüzünden, mümkünse "eğer" ve "keşke"li derinlemesine sorulardan uzak durmayı tercih edip bir yandan da eninde sonunda bir gün mutlu sona ulaşma ihtiyacını benimsemekten başka pek fazla seçenek varmış gibi görünmüyor.

ANNELİK TECRÜBELERİ VE UYGULAMADA PİŞMANLIK: GAYRİMEŞRU BİR DUYGUYLA YAŞAMAK

İşten eve akşam saat 5'te dönüyorum ve hiç enerjim olmuyor. Canım... oturmak ve kitap okumak istiyor. Tavana bakmak ve düşünmek istiyor canım – ama yapamıyorum. Beni hüsrana uğratan işte bu. Ve saat 14.00'te, iki saat sonra ikinci vardiyamın başlayacağını algıladığımda başlıyor. Sonra da, ne yapıyorum, zamanı nasıl geçiriyorum ve eğer annem yanımda değilse ve oğlumla yalnızsam – orada onun peşinden koşacak *yegâne kişi* ben oluyorum ve bu durum beni *asabileştiriyor*. Mütemadiyen, mütemadiyen. Bu duygular, gündelik bir cebelleşme.

– JASMINE (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var)

Pişmanlık, inanmazlık nesnesi ya da hastalıklı olduğundan kuşkulanılan bir duygusal tavır olduğu için, insanlar bir yandan, genellikle "Neden, neden pişmanlık duyuyorlar?" diye sorarken, bir yandan da annelikten pişmanlık duymayı gerektirecek başka bir neden olmadığı için, açıkça ya da zımnen, besbelli, bu kadınların evlerin-

de kapalı kapılar ardında bir facianın yaşanmakta olduğunu varsayıyorlar.

Göreceğimiz üzere, bu şüpheci varsayımın hiçbir temeli yok. Kadınların annelik tecrübeleri fevkalade olacak diye bir kural yok; ayrıca bu tecrübeler, annelerin sayısız kitapta, sosyal medya ağlarında ve dünya çapındaki özel bloglarda günlük olarak gözler önüne serdikleriyle yakın ilişkilidir. Zira tecrübeleri sadece farklı bir duygusal sonucu dile getirmektedir: "Anne olmak hataydı."

DÜN KİMDİM VE BUGÜN KİMİM?

Muhtelif kültürler doğumla ölümü birbirinin bütünleyicisi olarak görür ve kadın doğurganlığını her iki durumla rabıtalandırır. Örneğin Naomi Wolf kitabında, atalarımızın hamile kadını ölü bir insan olarak algıladığını yazar. İnsanlar, hamileliği sırasında kadının mezarını kazar ve şayet doğumdan sağ çıkarsa toprağı yerine koyarlar. Doğumdan kırk gün sonra, mezar içinde kadın olmaksızın, tamamen mühürlenir.[1]

Gerçi, fiilen ölümle muhatap olmadığımızda bile, annelik ölümü bünyesinde barındırmaya meyilli görünüyor; önceki benliğin ölümü ve kimsenin annesi olmayan önceki kişiden ayrı, farklı bir kimliğin yaratılması.

Luce Irigaray'in kaleme aldığı aşağıdaki metin, her ne kadar bir kız evladın bakış açısıyla yazılmış da olsa, yeni bir kimlik –yani *birinin annesi olma*– ortaya çıktıkça, doğum yapmanın ve sembolik olarak ölmenin nasıl ilişkili olduğunu güzelce örnekliyor: "Biri olmadan diğeri kımıldamıyor. Ama birlikte hareket etmiyoruz. Birimiz dünyaya geldiğin-

1 Naomi Wolf, *Misconceptions. Truth, Lies, and the Unexpected on the Journey of Motherhood*, Anchor Books, New York, 2001/2003.

de, diğeri gömülüyor. Biri hayat taşırken, diğeri ölüyor. Ve benim senden istediğim şey şuydu Anne: bana hayat verirken, hayatta kalmaya devam etmen."[2]

Sayısız kadın, önceki bedensel tecrübelerini ve eski fiziksel tutkularını kaybetmekle, eski romantik ve romantik olmayan ilişkilerinin özelliklerini kaybetmekle, dünyadaki geçici varlıklarını kaybetmekle, yaratıcılıklarını kaybetmekle ve hatta kelimeleri kaybetmekle yüzleştiğinden, hayat verirken hayat kaybetmenin o derin deneyimini paylaşıyor: "Anne olduğumda, hayatımda ilk defa kendimi lisansız, çıkardığım sesleri diğer insanların anlayacağı bir şeye tercüme edebilecek herhangi bir araçtan yoksun buldum."[3]

Maya bunu şöyle tarif etti:

> *Maya (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):*
> Harcadığım emekleri takdir edebilirim ama bu beni tüketiyor, içimi kurutuyor, bedenimi, zihnimi ve ruhumu yoruyor, başka hiçbir şey için yerim yok. Eskiden yazardım, heykel yapardım, resim yapardım. Bunların hiçbiri kalmadı; hiçbir şeyim yok çünkü ilham alabileceğim bir şey ya da gücüm yok.

Daha önce belirttiğim gibi, gerçekleştirdiğim tüm görüşmeleri bu kitaba almadım çünkü zaman zaman anneliği olağanüstü zor bulsalar da pişmanlık duymayan kadınlarla karşılaştım. Örneğin Rotem, anneliğe yönelik duygularını pişmanlık olarak tanımlamadı; yine de onun Maya'nınkiyle uyuşan ifadeleri, birinin kendini kaybetmesinin daha geniş anlamlarını anlamaya yardımcı olabilir:

---

2 Luce Irigaray, "And the One Doesn't Stir without the Other", *Signs*, cilt 7, sayı 1, 1981, s. 67.

3 Rachel Cusk, "The Language of Love", *The Guardian*, 12.11.2001, Ruth Quiney, a.g.m., s. 32'den alıntı.

Rotem (yaşları 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var):
Kızlarımı doğurduktan sonra, hiçbir şekilde kendimi gerçekleştirmediğimi fark ettim. Aslında çocuklarımı doğurur doğurmaz dişil yetkinliklerimin sınırlarıyla yüz yüze gelmiştim. Hepsi bu. Daha fazla yapamıyorum... hiçbir şey... dünya artık benim kabuğum değil. Hayatımda benim için büyük önem taşıyan belli bir alan var, boşlukların hasretini çekiyorum. Ve daha önce hiç kendimi kapana kısılmış, bu alanlara ulaşamamış hissetmemiştim. Tek çocuğum varken bile, hâlâ istediğim *şeyi* yapabiliyordum, ama iki kızla – hayır. Bu benim alanlarımı, ufkumu ve ilerleyişimi kapattı. Feminist gibi algılanıyordum [...] bu mesajı yayman gerçekten çok önemli... ve daha önce yazdığım gibi, biri bu çalışmayı yaptı, biri bu sesi duyuracak diye çok mutluyum. Benim için fark etmez, zaten iki çocuğum var, ama kızlarımın bu seçeneğe sahip olmasını isterim.

Kadının, çocuk doğurmakla, bir erkeğin vazgeçmediği *pek çok* şeyden feragat ettiğini söyleyerek çok kapsamlı ve çok feminist bir yaklaşım izliyorum. Kadın karar verirken, bunu göz önüne almalı. [...] Asla böyle bir feminist duruş benimsemedim, ama ebeveyn olmak her şeyi değiştirdi. Birdenbire fark ettim ki, feminist olmak *zorundayım*. O ana dek, kendi kendime şöyle düşünüyordum: "Bunda bu kadar büyütecek ne var?" Sorun edecek bir şey yok! Her şeyi yapabilirim, istediğim her şeyi'. [...] İstediğim *her şeyi*. Ve tüm seçenekler aslında önümde seriliydi. Bu durumun bittiğini anladığımdaysa... Kadınlar geri adım atmamalı çünkü içinde yaşadığımız kültürel düzen bizi ayaklar altına alıyor. Olmak istediğimiz *şeye* izin vermiyor. *Bu haksızlık*. Bir defa anne oldun mu, yapamıyorsun. İstediğin şeyi *yapamıyorsun*. İstediğimiz şeyi yapabilmeyi müdafaa etmek için, içimizde bir yerlerde bir düzen yaratmak zorundayız.

Maya ve Rotem, önceki benliklerini daha tatminkâr ve tamamlanmış bulan çalışmadaki diğer kadınların, "Soluyorum,

gözden kayboluyorum", "Yoktan bir şey var etmeye çalışıyorum", "İnsanın izlerini tamamen siliyorlar" gibi ifadelerle tarif ederek kelimelere döktükleri bir duyguyu dile getirdiler.

Bu kendilik algısı, anne olmayan kadını eksik, tatmin olmamış, annelikle doldurulmayı bekleyen boş bir insan olarak görürken, anneliği toplumsal açıdan olabilecek en tam haliyle bir kadını dünyaya getirmek olarak algılayan toplumsal basmakalıpla tezat oluşturur. Bu nedenle, çocuksuz kadın eksik olarak görülür ve kimi zaman insan yerine konmazken, söz konusu kadınlar annelik öncesi tecrübeleri daha dolu ve tatminkâr göründüğü için anneliği, kendilerini eksik insanlara dönüştüren bir şey olarak anlatıyorlar. Diğer bir deyişle, "eksik"ten "tam"a doğru geçiş yerine, "daha dolu"dan "boşalmış"a doğru bir geçiş betimliyorlar.

Böylesi bir ters hareket, eski benliğin dişiliğin getirdiği "astlık" durumunun farkına varmaksızın kadına serbestçe gezebilme becerisi sağlayan göreceli cinsiyetsizlikle ilişkilendirilmesi bağlamında da dile getirildi, oysa annelik öncesi benliğe dair kültürel algının tanımladığı –eksik, sınırlı ve annelik benliğinin zararlı olarak tecrübe edilmesine yol açan– annelik "tam *kadın*" prototipini doğuruyordu. Bu sebeple, annelik kadınlara sanki daha önceden bu konuda serbestlermiş gibi, dünya üstünde gezme özgürlüğü tanımaksızın dişi cinsiyetle sarmalanmış olmayı hatırlatabilir. Bu, toplumun heves ettiği gibi, hiçbir kaçış yolu olmayan dişillik tuzağına düşme tecrübesidir.[4]

Anneliği, benliğin değerli parçalarının ayrılmasına sebep olan çok boyutlu bir kayıp olarak tecrübe etmenin yanı sıra, annelik kadınlarda yeniden canlanmaya, ama işgalci bir yeniden canlanmaya da sebep olabilir: Çok sık olarak annelik, kişinin mazisinde yıllardır gömülü olan acı dolu parça-

4 Rachel Cusk, a.g.m., s. 30.

ları gün yüzüne çıkarır ve bunun da bedeli vardır. Bu durumda bazıları için annelik, kahır dolu hatıraları diriltebilir ve bu nedenle de, başka bir kaybı, unutabilme yetisinin kaybını ebedileştirir.

Maya (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):
Kızımı görüyorum ve görünüşü benimkine benziyor: Teni koyu, kıvırcık saçları var – sıradan olmayan bir görünüş. Ve kendime şöyle diyorum: Aman Tanrım! Bir defa daha bunları yaşıyorum. Her şey başıma tekrar geliyor. Kendi çocukluğumu hatırlıyorum, sürekli otuz yaşıma geldiğimin hayalini kurmuştum: "Hemen yetişkin olmak istiyorum. Çocukluğu ve ergenliği ve tüm bu saçmalığı atlatmak ve istikrarlı bir kişi olmak istiyorum." Ve şu an buradayım, otuz yaşında ve bu şeyleri yeniden yaşıyorum. O [*kızı*] okula gidiyor ve bu beni kaygılandırıyor: Kabul görecek mi? Uyum sağlayacak mı? Benim gibi sefil olacak mı? Yani, bu da beni mahveden bir başka şey, tamamıyla. ... Çocuğun üç yaşındayken onunla birlikte küvette otururken sana şöyle demesi nasıl bir kalp kırıklığıdır bilir misin: "Anneciğim, çıkmıyor. Burada başardın [*Maya avucunun içini, beyaz bölümü işaret ediyor*]. Tenimin burası çok kahverengi [*Maya elinin dışını işaret ediyor ve ovalıyor*]." Sonraki iki hafta, sürünüyordum, nasıl başa çıkacağımı bilemedim, kızımla ilgili ne yapacağımı bilemedim. Aniden tüm çocukluk kaygılarım dirilmişti. [...] Mide bulandırıcı çocukluğumu yeni baştan yaşamak bana kendimi kötü hissettiren bir başka şeydi.

Çocuklar genellikle ebeveynlerine ait hatıraların, depolanan geleneklerin, folklorün, değerlerin, genlerin, özelliklerin, yeteneklerin, potansiyelin ve görünüşlerin taşıyıcısı olarak algılanırlar. Bu unsurları dünyada ebedi kılma hevesi, toplumsal olarak kabul görülür ve arzu edilir.

Ancak Maya, kalıcılaştırmanın başka bir yönü olabileceğine ışık tutuyor, teni yakan ırkçılığı, homofobiyi ve yoksulluğu abideleştiren bir yön. Toplumsal anlamda marjinal gruplardan gelen kadınlar kimi zaman bu adaletsizlikleri daha büyük ölçüde tecrübe ediyorlar,[5] zira ırkçı ve hasmane toplumsal düzenler karşısında çocukları için güvenli bir yer yaratmaya zorlandıklarından annelikleri bir anıt, toplumdan kaynaklanan meşakkatlerin devamı haline gelebiliyor.

Hayatı boyunca ırkçı bir toplumda koyu ten renginin etkisiyle mücadele etmek zorunda kalışını anlatan Maya, kızıyla birlikte tüm bunlarla yeniden yüzleşmek zorunda kalmış, onu savunmak için yöntemler bulmaya çalışmış. Onun için kızı, geçmişte kalmayı reddeden, zamana ve yeniden şimdiye izinsiz giren kötülüklerin ebedi bir anımsatıcısını cisimleştiriyor. Maya'nın geride bırakmayı tercih edeceği "bir zamanlar olduğum kişi"nin hatıralarının dirilişi, anneliğin ona eziyet etmesinin sebeplerinden biri ve bu diriliş, aslında hayatın devam edişi veya "ikinci çocukluk" anlatılarını hiç de göklere çıkarmıyor.

Şu halde annelik, kadının hayatında yeni dünya düzenleri yaratmakla kalmayabiliyor, bunun yanında başlangıçtaki düzenleri keskinleştirip vurgulayabiliyor ve eşzamanlı olarak dirençli travmanın, yani baskıcı toplumsal düzenlerin, benlik üzerinde devamlı bir tehdit oluşturabilecek şekilde zihne ve bedene dadanmayı sürdüren bir hayalet gibi, sinsi görünmezliği nedeniyle etkili olan gizli duygusal etkilerinin çerçevesini çiziyor.[6]

Bu nedenle, sayısız kadın için hayat kitaplarının adaletsizlik sayfalarını yırtıp kilitli bir odanın zeminine koyarak ge-

5 Patricia Hill Collins, "Shifting the Center: Race, Class and Feminist Theorizing about Motherhood", E. N. Glenn, G. Chang, ve R. Forcey (der.), *Mothering: Ideology, Experience and Agency* içinde Routledge, New York, 1994, s. 58.

6 Effie Ziv, "InsidiousTrauma", *Mafte'akh-Lexical Review of Political Thought*, 2012, s. 55-74.

ride bırakmak imkânsızdır. Aksine: Maya'nın kim olduğuna ve yüzleşmek zorunda kaldığı şeylere dair hatıraları onu, geçmişte kaldığını düşündüğü bir acıyı yeniden yaşamaya zorluyordu. Geçmiş, geçmemişti.

TRAVMATİK BİR TECRÜBE OLARAK ANNELİK

Pek çok görüşmeden çıkan önemli bir konu da, anneliğin sadece dirençli bir travmanın çerçevesini çizmekle kalmayabileceği, ıstırap çekmiş bir bedene nakşedildiği için, anneliğin kendisinin travmatik bir tecrübe olabileceğidir.

***Sophia** (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):*
Bak, sokakta çocuklara karşı gösterilen o sevgiden bende yok. Bebekleri gördüğümde kaygıya kapılıyorum. Diğer herkes gibi kibar ve tatlı davranıyorum ama içimden... Sevimli değiller diye düşündüğüm için değil, ama korkuyorum. Bana kendi bebeklerimi doğurduğumda yaşadığım travmayı hatırlatıyor, bulaşıcı olabilir ve başka bir bebek doğurabilirim diye korkuyorum.

[...] Teselli bulmak ve duygularımın doğruluğunu görmek için "Çocuk istemeyen kadınlar" adında bir forumdaki gönderileri okuyorum. Çünkü deli gibi ödüm kopuyor. Beni ne mi korkutuyor? Çocuk sahibi olmak istediğim dönemlerde, bu rasyonel değil, daha çok duygusal ve rahim odaklı bir tecrübeydi. Bu durum tekrar olacak diye korkuyorum. Rahmimin uyanacağından ve başka bir bebek sahibi olma fikrinin aniden kulağa güzel geleceğinden korkuyorum ve ödüm kopuyor çünkü rasyonel davranamayacağımı biliyorum, bu nedenle ne kadar zor ve kötü olduğunu hatırlamaya çalışıyorum. Unutmaktan korkuyorum. Travmanın kalmasından memnunum; beni başka çocuk sahibi olmaktan koruyor.

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):
Ben: En küçük çocuğun yedi yaşında olduğu halde, geçirdiğin uykusuz gecelerden bahsediyorsun. Bu sana ne ifade ediyor?
Sunny: Travma sonrası bozukluktan mustaribim, ne diyebilirim ki. Hakikaten travma sonrası bozukluk. Bir çocuk gece uyandığında, her şeyi sil baştan yaşıyorum. Her şeyi. Galiba terapiye ihtiyacım var [*gülüyor*].

[...] Önceden ebeveyn danışmanlığı alıyordum ve terapiste karşı çok dürüsttüm. Ama bunun bana bir faydası olmadı gerçekten, çünkü nasıl olabilir ki? Ben bu tecrübeyi yaşadım. Orada duruyor. Yapacağını yaptı ve izlerini bıraktı *ve hâlâ da yapıyor*, yaşadığım muazzam kaybı hiçbir söz, hiçbir deyiş, hiçbir görüşme telafi edemez. Bunu hiçbir şey telafi edemez. Bu sanki, Tanrı esirgesin, teröristlerce kaçırılmış ve rehin tutulmuş birinin serbest bırakıldıktan sonra konuşmasına izin vermek gibi. Bir faydası olur mu? Yardımı dokunur mu? Kaybettiğini geri getirir mi? Ondan alınan her şeyi? Bu, o işte. Bu konuda yapabileceğiniz hiçbir şey yok. Kolunu kaybetmiş birini alıp ona terapi yapmak gibi. Bu ona kolunu geri vermez ki. Ve benim için, yıllarımı kaybettim, ellerimi değil, hayatımın yıllarını, can çekişerek geçen yıllar. [...]bir kimsenin, kadın ya da erkek fark etmez, hayatını kaybetmesi ve yaşayan bir ölü olması çok acı verici. Ortalıkta dolanıyor sadece ve terk edemeyeceği bir yerde. [...] Bu bir facia ve herkes eğlenceli bir mücadelenin içindeymişiz gibi davranıyor. Korkunç.

Bu kadınlar için annelik, yarasını ömür boyu taşıyacakları bir şey. Sunny bunu unutmasının asla mümkün olmadığı ve annelik onu adamakıllı sakatladığı için bu kayıpların bedeninde asla telafi edilemeyecek yaralar gibi yer ettiği gerçeğini kabul ederken, Sophia annelik yarasının bir daha asla yaşamak istemediği ve bu nedenle de asla unutulmaması gere-

ken travmatik bir tecrübenin ebedi hatırlatıcısı olarak kalmasını umut ediyor.

Anneliğin kadınların fiziksel ve akıl sağlıklarının nasıl tehdit edebileceği hakkında sayısız ifade vardır: hastalık, depresyon, halsizlik, duygusal krizler, fiziksel zarar ve sosyal statü kaybı, doğumun ardından yıllar geçse bile kadınların tecrübe ettiği birkaç örnektir.

Fakat bu bilgi epey zaman önce tespit edilmiş ve hayli yayılmış olsa da, bu ifadeler, krizle başlasa bile anneliğin, kaçınılmaz şekilde uyum sağlamaya ve mutlu sona yönelteceği yolundaki mitsel imgeyi yıkamıyor.

Gerçeği yansıtmayan bu basmakalıpçılığın nedenlerinden biri, "travmalar" fikrinin çoğunlukla olumsuz ve kimi zaman da ahlaksız ya da suç olarak algılanan ve bu nedenle, kalıcı olumsuz etkileri olması beklenen doğal afetler, trafik kazaları, hastalık, hırsızlık, savaş ya da tecavüzün "özel bir çeşidi"[7] gibi hayat değiştiren olay veya durumlara gönderme yapması gerçeğinde yatar.

Buna karşılık annelik kalıcı travmatik etkileri olabilecek bir olay ya da varoluş olarak değerlendirilmekten çok uzaktır – eski travmaları dirilten, ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi ve yoksulluk gibi dirençli travmalarla yüz yüze bırakan, zorluklara sebep olan, zamanla düzelecek geçici bir kriz olarak görülmez.

Çocuklar ve anne için genel olarak, yeni bir hayat yaratmak olarak algılanan anneliğin, nihayetinde kadınları tüketecek ve yok edecek bir durum olabileceği son yıllarda daha fazla dillendiriliyor: "Bir çocuk ve yeni bir sevgi doğmuş da olsa, dinlediğim yeni annelerin içinde başka bir şey ölmüş

7 "Tecavüzün özel bir çeşidi" derken şunu kastediyorum: Cinsel saldırıda bulunan kişi tamamen yabancı biriyse, durum büyük oranda olumsuz, ahlaksız ve suç olarak algılanırken, örneğin randevulaşılan birinin tecavüzü genellikle tartışmalı kalır; zira böylesi durumlar çoğunlukla, başka birinin verdiği tecavüz kararında, "kadının sorumluluğu" üzerine kamusal tartışmaların konusu olur.

ve annelik tecrübesi daha zor bir hale gelmiş çünkü kadınlar, bir anlamda bebeklerinin verdiği keyfin gerisinde, kendi eski benliklerinin bir parçası için sessizce yas tutmuşlar."[8]

Naomi Wolf'un kitabındaki ilk çocuklarını henüz kucaklamış Amerikalı anneler, sembolik ölümü saadetlerinin zemininde hissederken, bu çalışmaya katılan kadınlar için yıkım, anneliğin özüdür. İki ya da üç çocuk doğurduktan sonra ve hatta yıllar sonra bile, bu kadınlar sadece kayıplar için yas tutmakla kalmamış: Katılanların büyük çoğunluğu, bu kayıpların anlamsız ve amaçsız oluşu yüzünden yas tutmuş. Onlar için bu anlamsız kayıplar, pişmanlıklarının ana bileşenlerinden birini teşkil ediyor, ne kadar çok severlerse sevsinler.

ANNE SEVGİSİNİN PRANGA VE ZİNCİRLERİ

> Bende olmayan annelik geni. Tabii ki çocuklarımı seviyorum. Ama dobra dobra söylemek gerekirse: Ta en başından beri onlarla ne yapacağımı bilemedim.[9]
>
> – Üç çocuğu var

Durum her zaman tam olarak böyle değildi, ama içinde yaşadığımız çağda, kıymetli besleyiciler ve ahlaklı insanlar olarak değerlendirilmek için çocuklarını belli bir biçimde sevmeleri beklenenler, annelerdir. Babaların sevgisi hoş karşılanır ve tabii ki takdir edilirken, bu sevgi, çoğunlukla önce-

8 Naomi Wolf, *Misconceptions. Truth, Lies, and the Unexpected on the Journey of Motherhood*, Anchor Books, New York, 2001/2003.

9 Lea Thies, "'Ich liebe mein Kind, aber...' Wenn Mütter mit ihrer Rolle hadern", *Augsburger Allgemeine*, erişim tarihi 10.05.2015, http://www.augsburger-allgemeine.de/panorama/Ich-liebe-mein-Kind-aber-wenn-Muetter-mit-ihrer-Rolle-hadern-id33 989 927.html

likli özellikleri olan ekmek kazanmanın yanında ilave puan olarak değerlendirilmeye daha yakındır.

Bu cinsiyetçi duygusal bölünme, genellikle annelerin üstünde kocaman bir baskı yaratır ve anne olmaktan pişman olan kadınlar bundan muaf değildir. Belki de tam tersine: Onlar, çocuklarına karşı sevgilerini çok açık bir şekilde söylemek *zorundadır*. Ve aslında zaten gördüğümüz üzere, araştırmam kapsamındaki görüşmelerde annelerin çoğu, çocuklarına olan sevgileriyle annelik tecrübeleri arasına kesin bir çizgi çizdi. Bu çizgi pişmanlıklarının yönünü gösteriyor: Çocuklarına olan sevgileriyle anneliğe karşı nefretlerini birbirinden ayıran bir yön bu.

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Evde küçük bir insan oldu mu ve sizinle birlikte büyüdü mü – ona bağlanıyorsunuz. Bu konuda yapacak pek fazla bir şey yok. Bu kavrayışımızın ötesinde. Hiçbir şeyle kıyaslanamaz. Bir National Geographic filmindeymişim gibi hissettiğim bir dönem oldu. Çünkü... ilk yıllarda hayvan içgüdüsü gibi. Özellikle emzirme. Bir işe yarıyor, işe yarıyor. Yani bu sevgiyle, bağlanmayla ilgili, onlara kötü bir şey olmasını istemem. Ama diğer taraftan, bana uygun gelmiyor.

[...] Şimdi, böyle bir şey söylediğimde [*annelikten pişmanım*] olan şu, ayaklanan duygular, buna vicdan diyebilirsin veya... aniden zıplıyor ve diyor ki: Dur bakalım, onları seviyorsun sen. O halde, onlardan nasıl vazgeçersin? Geçerim. Ama yine de, bunu söylemek çok kafa karıştırıcı.

Jasmine (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):
Annemle aramızda geçen ve ona şöyle dediğim bir konuşma hatırlıyorum: "Anne, oğlumu seviyorum. Sadece anne olmayı sevmiyorum." [...] oğlum beni mutlu ediyor, mutlu etmediğini söyleyemem. Ama bunu bir tarafa koyarsak, ebeveyn olmayı

sevmediğimi söylebilirim. Kimi zaman bundan nefret bile ediyorum, muazzam bir hüsran noktasına varacak kadar.

Özündeki sevgi duygusunu bir tarafa bırakırsak, annelerin çocuklarını sevdiklerini *söylemeleri* ve bunu vurgulamaları bekleniyor; zira sadece bunu duymayı talep eden bir toplumda yaşamakla kalmıyorlar, aynı zamanda annelikten pişman olmanın, anneliğe dair hissiyat kurallarının küstah bir ihlali olarak değerlendirildiğinin farkındalar ve bu nedenle, dinleyicilerini duygusal dünyalarında hiçbir şeyin "zarar görmediğine" temin etme ihtiyacı duyuyorlar. Bu temin etme ihtiyacı, ifade edilen sevgi hislerinin samimi olarak yaşanmadığı ya da bunların gerçekliğinin sorgulanması gerektiği anlamına gelmiyor. Duygusal tavırların ve bunların sözel ifadelerinin her zaman kendi toplumsal bağlamında duyulması gerektiği anlamına geliyor.[10]

Tarihsel araştırmalar, ebeveynlerin, temel olarak da annelerin, çocuklarına duyduğu sevgi konusunda çelişki içeriyor: Bir düşünce ekolüne göre bu sevgi, evrensel olmaktan ya da tarihsel gelişimden çok uzaktır; demek oluyor ki, bir annenin sevgisi, diğer şeylerin yanında, demografik değişiklikler ve bebek ölüm oranlarındaki düşüşün yanı sıra, çekirdek ailenin ve "özel" ve "kamu" alanları arasındaki ayrımın ortaya çıkışıyla ilişkili bir Batı ve modernizm icadıdır.[11]

Bir başka düşünce ekolüne göreyse, bir ebeveynin çocuğuna olan sevgisine, özellikle de hamilelikte bebeği taşımakla, doğum yapmakla ve çocuğun yetiştirilmesinde sorumluluk almakla devreye giren doğal anne sevgisine ilişkin ta İncil'e ve Ortaçağ'a kadar uzanan izler ışığında, çocuklar ve

10 Martha McMahon, *Engendering Motherhood. Identity and Self-Transformation in Women's Lives,* The Guilford Press, New York, 1995, s. 136.

11 Bkz. örneğin Philippe Ariès, *Centuries of Childhood - A Social History of Family Life,* Alfred A. Knopf, New York, 1962; Ëlizabeth Badinter, *Mother love: Myth and reality. Motherhood in Modern History,* Macmillan Publishing, New York, 1981.

ebeveynleri arasındaki ilişkinin duygusal bir evrim geçirmiş olması hiç de mümkün değildir.[12]

Anne sevgisi fikrinin kökleri tarihçiler arasındaki bu ihtilaflı tartışmanın merkezinde yer almakla birlikte, görünüşe göre 19. yüzyılda Batı ülkelerindeki söz konusu sevgiye ilişkin *toplumsal algı*da bir değişiklik meydana gelmiştir. Bu dönüşümün anlamı, anne sevgisinin eskisine nazaran daha fazla denetlenen ayırt edilebilir ve yapılandırılmış bir unsur olarak ortaya konması ve söz konusu sevginin herhangi bir andaki topluma ve kültüre göre değişen ideolojiler, semboller, anlamlar ve uygulamalar için bir platform haline getirilmesidir.[13]

Romantik sevgi kavramının dişiliğe ait yapay bir esere evrildiği tarihsel değişime paralel olarak dönüşen anne sevgisinin söz konusu toplumsal algısı, tam olarak açıklanamayan, örgütsüz bir deneyim olan sevgiyi, duyguları sistematik olarak düzenleyen bir *sevgi yapısı*na çeviren bir dönüşüme yol açmıştır. Bu minvalde, "anne sevgisi"nin yapısı, toplumsal, siyasi ve mali güçlerce şekillendirilmekle kalmaz, söz konusu sevgi kadınları hizaya getirmek suretiyle kendilerini kalıcı kılmak adına bu güçlerce kullanılır da.

Bu kapsamda, sayısız araştırmacıya göre, anne sevgisi fikrinin *kullanımı,* annelerin duygusal dünyalarını ve çocuklarıyla olan ilişkilerini planlayıp düzenleyen belirli gerekleri zorla kabul ettirdiği için bir baskı biçimine dönüşmektedir: Anneler, çocuklarına koşulsuz, çok fazla münhasır olmayan ama yine de yeterince ayırt edilebilir bir sevgi hissetmek ve bu sevgiyi, "iyi ve ahlaklı annelik"in doğasını tanımlayan düzenin bir parçası olarak, takdire şayan bir şekil-

12 Bkz. örneğin Elisheva Baumgarten, *Mother and Children: Jewish Family Life in Medieval Europe*, Princeton University Press, Princeton ve Oxford, 2004; Shulamith Shahar, *Childhood in the Middle Ages*, Routledge, Londra, 1990.

13 Nancy Scheper-Hughes, *Death Without Weeping: The Violence of Everyday Life in Brazil*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Londra, 1992.

de göstermek zorundadır. Diğer taraftan, bir annenin çocuklarına olan sevgisini vurgulamaktaki başarısızlığı olarak görülen şey, bu sevgi büsbütün doğalmış, biyolojik bir içgüdüden başka bir şey değilmiş gibi, kadının ahlaksızlığına, dişiliğinin yokluğuna, eksikliğine ve temelde işe yaramaz oluşuna kanıt teşkil edebilmektedir.

Bu şekilde bakıldığında Doreen'in de söylediği gibi annelikten pişman olmak, annenin sevgisizliğini kanıtlıyormuş gibi görünmektedir: *"Eğer [çocuk] istemiyorsan ya da onları istemediğin halde doğurduysan, insanlar derhal onları sevmediğini varsayıyor."* Pişmanlık ve anne sevgisinin yokluğu eşleştiriliyor, adeta annelikte pişmanlık ve sevginin aynı anda varlık göstermelerine izin vermeyecek şekilde birbirlerinin tepesine çıkmaları ya da birbirlerinin enselerinde olmaları bir zorunlulukmuş gibi. Ya sevgi vardır ve bu nedenle de pişmanlık olmaz ya da da pişmanlık vardır ve bu yüzden sevgi olmaz. "Çocuklarımı seviyorum, ne var ki anneliğimden pişmanlık duyuyorum" ifadesine verilen ortak toplumsal tepki, çok büyük sıklıkla bu ifadeyi eşyanın doğasına aykırı görmek oluyor, çünkü nasıl olur da anneliği silmek yönündeki bir istek, aynı zamanda sevdiklerini silmek istemek anlamına gelmez ki? Oysa acı dolu bir gönül ilişkisinin ardından söylenen "O adamı hâlâ seviyorum ama onu tanıdığım için pişmanım" şeklindeki benzeri bir ifade, hemen hemen hiçbir zaman, önceki ifadenin görüldüğü gibi, temelsiz görülmez. Diğer bir deyişle, bir kimsenin sevebileceğinin ama aynı zamanda bu sevginin kendi üzerindeki daha geniş etkilerini ya da bu sevginin hayatındaki daha geniş bağlamını kabul edebileceğinin dikkate alınmasını sekteye uğratan şey, anneliğin kutsallığı olabilir.

Söz konusu "ya o, ya bu" düzenini içselleştirmek anneleri faydacı davranarak, anne sevgisinin yadsınmaz var-

lığını vurgulamaya yöneltiyor olabilir. Bu minvalde, çocuklara olan sevginin merkeziliğini vurgulayarak onları zor durumdan kurtarmak, işlenen günahın ciddiyetini birey ve toplum nazarında azaltabilir. Eğer "sevgi saygın bir dişiliğin ve dokunma ve başkalarınca dokunulma yetisi olarak anlatılan annelik özelliklerinin bir işareti haline geliyorsa"[14] pişmanlığın hedefini vurgulamak, hedefin çocuk değil annelik olduğunu söylemek, annelere sadece ahlaklı kadınlar olarak kabul edilme haklarını değil, aynı zamanda insan olarak kabul edilme haklarını da geri alma imkânı verebilir.

Dahası annelerin, aynı anda hem sevdikleri hem pişmanlık duydukları konusunda ısrarcı olmaları, iç dünyalarımızı ikili bir biçimde düzenlemeye yönelik toplumsal çabaların ayakta kalmadığını gösteriyor olabilir: Toplumun söz konusu zorlamasını takip eden bizatihi anneler tarafından kullanılan sevgi ve pişmanlık arasındaki bu ikiliğin altında, kendi öznel tecrübelerini birleştirmek, bütünlemek ve tecrübelerinde bir süreklilik yaratmak üzerine, pişmanlık nedeniyle duygularının parçalarını geride bırakacak şekilde sınıflandırılmadıkları bir hikâye yatıyor.

BAKIMLA MÜKELLEF OLMAK

Pişmanlık salt anne sevgisi duymaktan yoksunluk olarak yorumlanmakla kalmaz, insanlar genellikle pişmanlığı kayıtsızlık, husumet, ihmal ve şiddetle ilişkilendirdiği için aynı zamanda çocuklara yönelik mutlak zararlı bir davranışla da ilişkilendirir:

14 Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2004, s. 124.

Susie (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Sosyal hizmet uzmanımızdan ve öğretmenden ebeveynlik danışmanlığı aldım, böylece bu gerçek hakkında konuştum... Onlara söyledim, fikrimi çoktan duymuşlardı ve her seferinde şok oldular. Diyorlar ki "Seni tanımasak, çocuklarını elinden almıştık. Çocuklarının talihsiz olduğunu söyleyebilirdik. Eğer seni tanımasaydık." [...] Bu çok rahatsız edici. O yüzden ben de dedim ki – aksine, tam olarak bunu söylediğim için güçlü bir noktadayım. Ben kızlarımı ihmal etmiyorum.

Annelikten pişman olan başka anneler de benzeri yorumlarla karşı karşıya kalıyor:

Saflığımdan, erken çocukluk kliniğindeki hemşireye bunu söylediğimde, beni çocuğumu elimden almakla tehdit eden ve "ebeveynlik işlevlerimi incelemek" için her altı ayda bir kendisini görmeye zorlayan bir sosyal hizmet uzmanı gönderdi bana. Diyeceğim o ki, bunun gibi çalışmaların yapılması, anlatabilmemiz ve kadınların, gayrimeşru ilan edilmeden ve şeytanlaştırılmadan olumsuz düşünce ve duygularını [...] ifade etmesine imkân vermek açısından önem taşıyor.

Hatta iş, öldürme niyeti taşımakla suçlanma raddesine kadar varabiliyor:

Bu korkunç. Çocuklarının sorumluluklarını almamayı meşrulaştırma yolu olarak pişmanlık... onları küvette ya da denizde boğmayı meşrulaştırma.[15]

Bu yüzden, anne olmaktan pişmanlık duyan kadınlardan sadece sevgilerini değil, aynı zamanda çocuklarına ve onların refahına (kendi dışında birini sevmekle onun bakımını

15 http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3734681,00.html (İbranice).

üstlenmek uygulamada aynı şey olmak zorunda değil) adanmışlıklarını ve anneliğe karşı duygusal tutumları nedeniyle çocuklarına kötü muamele etmediklerini de kanıtlamaları bekleniyor.[16]

Çocuklar ve başkaları için adanma ve sorumluluk duyma fikri, genel olarak Carol Gilligan'ın *Bakım Etiği* konusundaki yazılarında yer alıyor: Gilligan'a göre, bunlar öznelerarası ilişki ağlarıdır ve diğerine yönelen ahlaki bir sorumluluğu yansıtan, kadının ihtiyaçları ve duyguları yok olma aşamasına varsa bile, diğerlerinin ihtiyaçlarına karşı ilgili, önemseyen, uyarlanmış ve özenli kalmaya devam eden dişil bir vericiliktir.[17]

Görüşmeler süresince, bu ahlaki değerlerden oluşan malzeme enine boyuna tartışıldı. Anne olunca kendi bakım anlayışlarını ifade etme *fırsatı bulduklarını* ve bu nedenle de seven ve besleyen insanlar, kadınlar ve anneler olma konusunda deneyim edinebildiklerini belirten kadınlar olmakla beraber; bu araştırmada yer alanlar, çok değişik şekillerde, çocukları olduğu için sorumluluk sahibi olmak ve kendilerini adamak *zorunda* olduklarını belirttiler; öyle bir zorunluluk ki, bir kısım kadın tarafından bazen absürd olarak nitelendirildi:

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):

Odelya: Oğlumu seviyorum ve sorumluluk sahibi bir ebeveynim, ama isterik bir anneyim ve baba tarafından dedesinin evi-

16 Çalışmaya katılan kadınlardan üçü, çocuklarına şiddet uyguladıkları münferit vakalardan bahsettiler. İki tanesi, profesyonel yardım aldıklarını ve bunu bir daha tekrar etmediklerini belirtti. Çocuklara yönelik her türlü şiddet, bu araştırmanın konusu özelinde tartışılması gerektiği için değil, bu şiddetin kayıt altına alınması gerektiği için buna atıfta bulunuyorum. Çocuklara yönelik ebeveyn şiddetine ilişkin istatistikler –ebeveynlikten pişmanlığı münferit vakalar olarak görürken, muhtemelen bu şiddetin gerçekten nerelere vardığını göstermekten muhtemelen aciz olan istatistikler– niçin annelikten pişmanlık duymanın gerçeği yansıtmayan algılanışına dair hükümlerin üstüne atlamamak gerektiğini hatırlatmalıdır.

17 Carol Gilligan, *In a different voice*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1982.

nin güvenli olmadığını hissettiğim için ziyaretler konusunda bile mücadele ediyorum – yani bunun için mücadele ediyorum; absürd olmasına rağmen çünkü bunun tam tersi olması gerekirdi [*gülüyor*].

Ben: Ya babası?

Odelya: Ziyaret anlaşması haftada bir defa, bir gece diyor. Babası ertesi sabaha kadar kalmak üzere oğlumu saat 15.00'te alıyor. Dediğim gibi, şu anda geceyi orada geçirmesin diye mücadele ediyorum. Yani şu anda, kısacık bir zaman dilimi. Bu absürd. Tamamen absürd.

Ben: İstemediğin bir şey için biriyle mücadele etmek mi absürd?

Odelya: İstiyorum, istiyorum. Çünkü çocuğumun hâlâ onun için doğru olduğuna inandığım şekilde, sağlıklı büyümesini istiyorum. Bununla ilgili olarak insanın yapabileceği hiçbir şey yok, onu bu dünyaya ben getirdim – benim sorumluluğum onu gözetmek. Onu dünyaya getirdim ve şu anda *bir yığın* sorumluluğum var – ve bunu bir kenara bırakacak değilim. Oğlumu, elimden geldiği kadarıyla, en azından kendi inandıklarıma göre yetiştirmek konusunu samimiyetle önemsiyorum, her şeyi mahvetse bile, hiç kuşkusuz.

***Sophia** (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):*

Tüm kızgınlığa ve sana anlattığım diğer her şeye rağmen – hiçbir şekilde ihmalkâr bir anne olmadım. Çok sorumluluk sahibiydim ve onları elimden gelen en iyi şekilde bakıp büyüttüm. Gerçekten... ihtiyaçları olan yoğun himayeyi verdim. Eziyet çektim ve ağladım ama yaptım. [...] Ben *hakikaten* iyi bir anneyim, *gerçekten*. Bunu söylediğim için utanıyorum. Ben, çocuklarını önemseyen bir anneyim, onları seviyorum, onlara kitap okuyorum, profesyonel danışmanlık alıyorum, onları eğitmek, onlara sevgi ve şefkat göstermek için elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorum. Çocuklarım bana tapar, beni severler. İyi ve mutlu bir hayatları var. Doğru olanı bu ebeveynlik, zor-

lu bir başlangıcı oldu ama bu iyi ebeveynlik. [...] Absürd bir durum. Çünkü onları istemiyorum, ve *gerçekten* istemiyorum onları. Ama *buradalar işte. Çocuklarım burada.*

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):
Ben: Pratikte pişmanlığın fark ediliyor mu?
Sunny: Bu mümkün ama tersine işliyor. Ne kadar çok pişmanlık hissedersem, onlara karşı o kadar verici oluyorum. Telafi gibi değil de, daha ziyade... şeyi uygulamak çok önemli... kendi geçmişimi onlar için iyi bir tecrübeye çevirmek. Hissettiğim şeyin benim geçmişimin ve bugünümün bir sonucu olduğunu anlıyorum ve bunun onların duygularını etkilemesini istemiyorum, ağırlığını taşımalarını istemiyorum. Bak, herkesin çocukluğundan kalma bir yükü olur ama... onların hiçbir surette benim yüküme maruz kalmalarını istemiyorum. Mutlu olmalarını istiyorum. Onlar mutluyken sakinim, çocukken yaşadığım tüm o zorlukların üzerine çekilen bir çizgi gibi.

Şu ayrımı yapıyorum: Bir tarafta insan olarak ben varım, diğer tarafta anne olarak ben. İki farklı varlık. Çocuklarım asla bu ayrımdan zarar görmemeli. Söylediklerimi duymak, kulağa çelişkili gelebilir. Belki de, bilmiyorum. İçimde yaşayan iki kadın var ve onların [*çocukların*] incinmesini istemiyorum. Başıma gelenlerin sorumlusu onlar değil, bu yükü taşımalarının bir âlemi yok. Diğer her çocuk gibi mutlu olmaya ihtiyaçları var.

Kimsenin annesi olmamayı isteyen kadınlar, anne olarak iki misli sorumluluk yaşıyor gibi görünüyor: Hem annelerin çocuklarını özenle yetiştirmesine yönelik kişisel ve toplumsal beklenti nedeniyle hem de çocukların refahı için duyulan sorumluluğun yanı sıra, çocuk sahibi olmaya bağlı hesap verme mecburiyeti nedeniyle duyulan sorumluluk.

Kimsenin annesi olmama isteği ile birilerinin annesi olma

gerçeği arasındaki uyuşmazlığın içindeki bu çifte sorumluluk, Sunny'nin daha önce söylediği ve Doreen'in *"Sanki iki insan varmış gibi. Bazen şizofren gibi hissediyorum"* diyerek tamamladığı gibi, bölünmüş bir varlık ve kimlikler arasında bir mücadele yaratabilir.

Dolayısıyla birçok anne başkalarının ihtiyaçlarına özenli bir ilgi gösterme yükümlülüğü uğruna, kendilerini ihtiyaçlarını ve hislerini yok edecek raddeye kadar varlıklarının kenarlarına itilmiş bulabilirken, bu yükümlülük, diğer şeylerin yanında kadınlar anne olmaktan pişmanlık duydukları *için* bakım üstlendiklerinde, çoğunlukla daha da ağırlaşıyor.

ANNE OLMAK: SONU GELMEYEN ÖYKÜ

> *Kendi iyiliğim için*, çocuklarımın evlenmemesini ve çocuk sahibi olmamasını umuyorum. Bu fikir, ödümü koparıyor: Hayatımda böyle bir şey istemiyorum. Eğer torunlarım olursa, o zaman bir kez daha istemediğim şeyleri yapmakla yükümlü olacağım ve bunları yapmaya zorlanacağım. [...] Bu durum bana sadece yük olacak.
>
> – SKY (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var)

Şu anda pek çok anne, çocuk bakımının değişik uygulamalarıyla uğraşıyor: emzirme, bez değiştirme, uyutma, uyandırma, çocukları okula, kreşe götürme ve buralardan geri getirme, yemek yapma ve besleme, giydirme, ödevlerine yardım etme, eğitim, onları kurslara götürme, havuza, sahile, parka götürme, okuldaki toplantılara ve etkinliklere katılma, hastalıklarını takip etme, hastalıklarını iyileştirme ve

daha pek çok şey. Bu uygulamalar ya da en azından bunların bir bölümü, kadınların günlük etkinliklerinin çoğunu belirler. Söz konusu uygulamalar, çocukların ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların, çocuklar büyüdüklerinde faydalansınlar diye nasıl giderilmesi gerektiği konusundaki belli toplumsal sınıfa ve kültürel anlayışlara dayanır.

Bazı anneler, bu uygulamaları muazzam meşakkatler olarak yaşar:

Helen (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Emzirmeye derhal başladım, ilk banyosu – tüm o şeyler. Yani, bir şeyden korkuyor filan değildim. Her şey yolundaydı, hiç yardıma ihtiyaç duymadık. Diğer taraftan, yürüyüşe ya da parka gitmek – zaman zaman *katlanılmaz* geliyordu. *Fiziksel* olarak yapamıyordum bunları. Yapamıyordum işte. Cumartesileri, o [eşi] kalkar ve onları alır ve bu onun için sorun olmazdı. Ben onları parka götürdüğümde – bu, *fiziksel* olarak yapamayacağım bir şeydi [*konuşurken masaya vuruyor*].

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
İlk iki yıl boyunca yaptıklarım, sadece teknik şeylerdi: Değiştir, temizle, düzenle, kreşe götür, kreşten al. Sarıldığımdan ve öptüğümden emin oluyordum ve ihtiyacı olduğunu düşündüğüm her şeyi çocuğuma sağladığımdan emindim. Benim için çok zordu. Sonrasında bir terapiste gittim ve anneliğimle bağ kurdum, çok farklıydı ve diyebildim ki –tamam, verebileceğim şey bu ve bunda bir sorun yok– ama geldiğim noktada, bu yaştan hoşlanmıyorum, yaptığım şeyleri temelde yükümlülük hissettiğim için yapıyorum ve bana eziyet verecek şeyleri yapmamaya çalışıyorum – çocuğumu parka götürmüyorum [*gülüyor*], hiçbir şeyi... yapmıyorum. Onu yanımda kahveciye götürebilirim, o zaman bile eğlenceli değil gerçi. [...] Adeta gönlüm yokmuş gibi, teknik yönlere odaklanmıştım. Sadece teknik eylemler vardı. Rahatlık-

la bir oyuncak bebek alıp etrafta onunla oynayabilirdim. Aşağı yukarı aynı kapıya çıkardı.

Toplumun kabul ettiğinden çok daha fazla sayıda anne, hatta annelikleri için pişmanlık duymayanlar bile söz konusu zorlukları paylaşıyorlar. Bu gerginliği hafifleten tesellilerden biri, zorlukların sözde sınırlı zamanları; yani çocuk yetiştirme pratiklerinin, bir noktada, çocuklar "kendi ayakları üzerinde durabildiğinde" ve bağımsız olduklarında sona ermesi.

Ne var ki, günümüz gerçekleri aynı görüşte değil. Sayısız kadının anneliğine ilişkin farkındalığı mütemadiyen, 7/24 yerinde durduğu için, bakıma ilişkin teknik işler çoktan bitmiş olsa bile, özveri, çocuk için sorumluluk duyma ve kaygılanma duyguları azalma eğilimi göstermiyor. Jasmine'nin dile getirdiği gibi: "Eş söz konusu olduğunda, yurt dışına çıktığında insanın biraz özgürlüğü oluyor. Çocuk söz konusu olduğunda ise, insanın aklının bir köşesinde duruyor daima."

Anlaşılan, sayısız kadına göre annelik durmaksızın akıllarının bir köşesinde duruyor, bir sınır ya da fiziksel mekân tanımıyor adeta: anneler, çocuklarından uzakta tatil yaptıklarında, hapiste olduklarında, çocuklarını anavatanlarında bırakıp aileleri için para kazanmak üzere başka bir ülkeye göç ettiklerinde ya da ister sokağın karşısında isterse okyanusta yaşasın fark etmez, çocuklar çoktan bağımsızlıklarını ele aldıklarında bu durum hissedilebiliyor. Annelik fiilen yapılamasa bile ebedi olarak sürebiliyor – mesela kadınlar çocuklarını evlatlık verdiklerinde; aynı durum, çocuklarını kaybeden anneler için de geçerli olabiliyor. Hep söylendiği gibi: Annelikten çıkış yoktur. Anne ve cenin arasındaki göbekbağı, rahmin çok ötesindeki bağ ile bağlanan anne-çocuk için mecazi bir anlatıma dönüşmüş durumdadır.[18]

18 Diana L. Gustafson, *Unbecoming Mothers: The Social Production of Maternal Absence*, Haworth Clinical Practice Press, New York, 2005, s. 3.

Sophia (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):
Tanrı korusun, ölseler bile, yine de her zaman benimle birlikte olacaklar. Onlar için yas tutmak, onların hatırası ve acı katlanılmaz olur. Şu anda onları kaybetmek – elbette biraz rahatlama getirir ama rahatlamadan çok daha fazla bir acı olur. Çünkü buradalar, bununla ilgili yapabileceğim hiçbir şey yok. [...] Hiçbir şey yapamam, buradalar ve yanımda olmasalar bile, çocuklar ömür törpüsü. Ve hepsi bu. Bu bir sorun. Bu sebeple çocuk sahibi olmayı önermem [*gülüyor*]. [...] *Fark etmez, kocam bir milyon dolarımız ve evimizde bakıcı olsa diye sordu, fark etmez. Ebeveyn olan sensin.* Ebeveyn sensin ve sorumluluk senin omzunda. Sorumluluk ve eziyet senin omzunda. Ve bunu o zamanlar anlamamıştım. Bir sürü yardım alacağımdan ve eğleneceğimden ve bebeği seveceğimden emindim.

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Ben *parmak ısırtacak* bir anneyim ve herhangi bir anda buna kefilim. Çok yüksek bir bedel ödedim ve hayatım boyunca ödeyeceğim: Kaygılar, kalp ağrıları. Ve "bisikletinden düşecek, araba çarpacak" türünden kaygılar değil. *Bunlar hava cıva.* Bu tip kaygılarım var azıcık, çok fazla değil. *Çok daha* ağır kalp ağrılarından söz ediyorum. Mesela... yaşla birlikte değişiyor – daha ufakken sosyal meseleleri vardı. Beni mahvetti bu durum. Diğer çocuklarla geçinemediğinde, hiç arkadaşı olmadığında, yalnız kaldığında. Bu şeyler yüzünden tamamen *yok oluyordum*, solup gidiyordum. *Beni ufak ufak tüketti.* Şimdi büyüdüğünde ne olacağı konusunda kaygılanıyorum. Ne olduğu fark etmez, ben buna varoluşsal kaygılar diyorum. Kalp ağrıları, anksiyete, kaygılar – tüm bu şeyler.

Naomi (yaşları 40 ila 50 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Benim için *çok* zor olan bir husus var ve bu da her ne kadar büyüseler de, çocuklarıma karşı olan sorumluluğum. *Yıkıyorum*

ama çıkmıyor [*gülüyor*]. Felaket. Felaket. Ve şu anda kendimi torunlarıma karşı sorumlu hissediyorum, belki çocuklarıma karşı duyduğumdan daha az çünkü onların kendi ebeveynleri var, ama yine de. *İnsana rahat vermiyor.*

Nörolojik problemlerle mücadele eden Bali, sadece zamana değil, fiziksel kaynaklara ve çocuğuna karşı özenli olmakla ilgili bitmeyen ihtiyaca değiniyor:

***Bali** (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):*
Ben: Kızının etrafında olduğun ama onunla olmadığın zamanlar olduğunu ve bu zamanlarda hoşlandığın ve istediğin şeyleri yapabileceğini söyledin. Bu koşullarda sana güç gelen nedir?
Bali: Bu bir yük. Sinir bozucu. Kızımın programına göre gerçekleşiyor ve her zaman geri planda duruyor. Derinde. Sorumluluk ve sürekli bunu düşünmek, daima oradalar. 24 saat süren bir program ve dilediğim gibi özgür olmadığım gerçeği. Zaman kısıtlı ve kaynaklarım kısıtlı. Gücümü muhafaza etmek zorundayım. Kızımla olabilmek için güce ihtiyacım var ve başka hiçbir şey yapamıyorum.

Dolayısıyla ister çocuklarını yalnız büyütsünler, isterse eşleriyle birlikte büyütsünler ya da çocuklar babalarında kalsın, anneler fiziksel bebekliklerinin üzerinden yıllar geçse bile, çocuklarını sembolik olarak beslemeye devam ediyor ve bilinçlerinde çocuklarını gözetiyorlar.

Bağlanmanın böylesi öznel tecrübeleri, aksi takdirde "kötü anneler" olarak görüleceklerinden, anneliğin çocuklarıyla ilişkilerinin çerçevesine bakılmaksızın annelerin bilincine kazınması gerektiğini savunan çağdaş, talepkâr annelik modelinin pek çok sonucundan biridir. Ne var ki, söz konusu bağlanma aynı zamanda kadınların benlik algısına başkalarının belirlediği çerçeve ve zamanda daha geniş kapsamlı

bir gönderme yapar: Genel olarak, "saat zamanı"ndan farklı olan ilgilenme zamanıyla daha iç içe olanlar kadınlar çünkü ilgilenme zamanının genelde bir başlangıcı ya da sonu yok, yanlarında taşıdıkları bir şey gibi diğer etkinliklerinin içine dikkat, sabır ve cevap verebilirlik gerektiren bir kaygı nesnesi olarak serpiştirilmiş vaziyette. Bu şekliyle, olayların nasıl ve ne zaman olacağını saat değil, bakımı üstlenilenin ihtiyaçları belirliyor; ilgilenme zamanı, ölçülemeyen ya da tahmin edilemeyen bir zaman dilimi çünkü pek çok olayda, diğer etkinliklere paralel olarak gerçekleşiyor.[19]

Bu durum, anneliği sonu gelmeyen bir hikâyeye eviriyor ve sayısız kadınla çocukları arasına gerilen göbekbağını, sıklıkla boyunlarına dolanmış gibi hissettiren bir ebedi tecrübeye dönüştürüyor. Onlar için söz konusu hayalî göbekbağı, dolaşma, uzaklaşma ve büyükanne çağlarında olsalar bile kendilerini kendilerinin efendileri gibi hissetme yetilerini yok ediyor.

Akademik literatür ve popüler metinler, bir yandan kendi varlıklarını akılda tutarken çocuklarının bakımıyla ilgilenmekte zorlandığını belirten annelerin ifadeleriyle doluyken, bu araştırmanın pek çok katılımcısı, söz konusu zorlanmayı, derhal anneliği silip ortadan kaldırmayı isteyecek kadar katlanılmaz olarak nitelendirdi.

Anne olmanın bilincine dair şu ana kadar yapılan tartışmaların ışığında, eşlerin ya da babaların bu sonu gelmeyen öyküde nerede yer aldığı merak edilebilir.

BABALAR NEREDE?

Bu araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu çocuklarının babalarından bahsettiler, ancak birçoğu için bu bir yokluk

19 Karen Davies, "Capturing Women's Lives: A Discussion of Time and Methodological Issues", *Women's Studies International Forum*, cilt 19, sayı 6, 1996, s. 579-588.

hikâyesi idi. Fizyolojik emzirme kadın bedeniyle sınırlı olsa da, sembolik emzirme öyle değil. Buna rağmen babalar ortada yoktu:

Erika (yaşları 30 ila 40 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Çocukları büyütürken tek bir kolay günüm geçmedi. Bir tane bile. Okula giden dört çocuk, farklı mizaçları, farklı ihtiyaçları olan dört çocuk ve maaş çekini saymazsak, *herhangi bir şeye* katkıda bulunmayan bir kocayla başkalarının ihtiyaçları içinde kayboldum. İşinin eve para getirmek olduğunu düşünüyordu – bunu da yaptı. Yine de çocuklara "günaydın" ve bazen "iyi geceler" bile derdi, ta ki ben sesimi yükseltene kadar – o zaman araya mola alıp eve gelmeye başladı, ardından da geceleri benim zarar görmem pahasına çalışmaya gitti, ama çocuklarının zarar görmesi pahasına değil. [...] Kocam havaydı. Gitti ve maaş çeki getirdi, hepsi bu. Hiçbir şey yapmadı. Keşke farklı olsaydı. O zaman belki de bugün konuşuyor olmazdık. Keşke farklı olsaydı.

Susie (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Patron olan ya da kıdemli pozisyonlarda çalışan ve ev işlerine ortak olmakla gururlanan erkeklere her zaman güler ve onlara tuvalet kâğıdının sürekli bitip bitmediğini veya diş macununun ne kadar kaldığını en son ne zaman kontrol ettiklerini sorarım. [...] Onlar [*çocukları*] oradayken [*babalarının evi*] onlar için kaygılanıyorum ve ne yaptıklarını soruyorum, şu hikâyeleri dinliyorum. Babaları mutlu, işten eve geliyor, kız arkadaşıyla televizyon izliyor, akşam yemeği yiyor – umurunda mı? Bense evden ona, neden böyle oluyor diye bağırıyorum. Sorumluluk aldın – en azından orada ol.

Brenda (yaşları 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):
Ben çocuklarımı tek başıma büyüttüm, çünkü babaları kayıtsızdı ve ne onların yetişmesine katkıda bulundu ne de para verdi. [...] İki haftada bir cuma günleri güçbela çocukları almasının bir önemi yoktu, onları alacağını söylediği günler sabırsızlanırdım. Gittiklerinde Tanrı şahidimdir, o hafta sonu en az bir ay sürsün de kendi başıma biraz zaman geçireyim ve arayı kapatayım diye dua ederdim. Beni çocukların velayetini almakla tehdit etmeye başladı, çocukları almasının ve onları hafta sonu görmenin umrumda olmayacağını söylediğimde şaşkına döndü. Çalışmak zorunda kaldığım için, ben de uzun saatlerimi ev dışında geçirmek zorunda kalıyordum. Ailenin geçimini sağlayan bir tek bendim ve param olsaydı, öğleden sonra evde onlarla dursun diye birini tutabilirdim, bu sırada ayak işlerini halledebilir ve temiz hava alabilirdim. Çocuklarını bir ortaklaşa büyütmeyi reddeden şu kadınları, yani boşanan kadınları kastediyorum, anlayamıyorum. Benim nazarımda boşanmadan çıkacak en iyi sonuç şu olur – adam iyi bir babadır ve çocukları sık sık alır, anne de o zaman kendi başına zaman geçirebilir. Bu yoğun hayatlara, dışarıda biraz zaman geçirmek iyi gelebilir.

Babalık kimi zaman mevcut gibi görünmekle birlike içi boş olabiliyor; diğer bir deyişle, pek çok anne tek başlarına tam mesai anneliği yürütmekte zorlanırken, babalar hem varlar hem de yoklar. Bu yokluk kişinin kendisine mola yaratma yetisine bağlı olabilir, bu da zamanı olan kişinin cinsiyet kimliğiyle ilgili algısına dayanan[20] bir beceridir. Fizyolojik ve somut emzirme konusunda, babalar geceleri geçici olarak gözden kaybolabilir, kadın bebeği beslerken uyumaya devam edebilirler. Ne var ki, sembolik emzirme söz konusu olduğunda, bu fizyolojik muafiyet sık sık evi temizlemek, yemek

20 Karen Davies, *Women, Time, and the Weaving of the Strands of Everyday Life*, Avebury, Aldershot, 1990.

pişirmek, çocukları kursa götürmek, ödevlere yardım etmek gibi işlere harcanan ve mesai sonrası saatlerden oluşan "ikinci vardiya"dan uzun süreli muafiyetmiş gibi anlaşılmaktadır; aynı tespit, birinci ve ikinci nöbetlerin taleplerinin çatışması nedeniyle ortaya çıkan hasarı ıslah etmeye yönelik duygusal emek[21] olan "üçüncü vardiya" için de geçerlidir.

Sözün özü, genel anlamda babaların adeta zamanın sahibi onlarmış gibi, bunu yapmak için daha fazla fırsatları vardır. Annelerinse daha az. Evli, boşanmış veya ayrılmış olmasına, ev dışında çalışıp maaş almasına veya evde ücretsiz çalışmasına bakılmaksızın araştırmaya katılan kadınlar, kaçamak yaratma ve zaman ve mekânda yok olma becerisine sahip olanlar babalarken, çocuk yetiştirmenin bütün yüküne katlananın kendileri olduğunu belirttiler: "Babalar çabayı seziyor, ama arkalarını dönüp kaçmaları mazur görülüyor. Çalışmalar, doğumun ardından babaların, mümkün olan en az seviyede müsait olmak için akşamları ve hafta sonları açık açık daha fazla çalıştığını ve yeni hobiler edindiğini gösteriyor. Bu tespit tüm babalar için geçerli değil elbette. Ama bebekle hayatın ne kadar yorucu olduğunu hissediyorlar. Kendilerini bu işin dışında tutmaya çalışıyorlar. Toplumsal olarak kabul ediliyor bu tutum. Ama buna karşılık anneler ne zaman 'Biraz yoga yapacağım, yarın dışarı çıkacağım ve arkadaşlarımla bir içki içeceğim' deseler, herkes hayrete düşüyor, derdi ne bu kadının?"[22]

Annelikle ilgili bir başka blogda söylendiği gibi:

> Çocuklarının gece saat yediden sonra uyanık olmasına izin veren anne, umursamaz bir annedir ama erkekler, Halle'ye, Brezil-

21 Arlie Russell Hochschild, *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*, Henry Holt and Company, New York, 1997/2001.

22 Christina Mundlos ve Madeleine Gullert, "Unglückliche Mütter, die ihr Leben zurückwollen", *Aachener Zeitung*, 03.05.2015, http://www.aachener-zeitung.de/lokales/region/ungluecklicheMuetter-die-ihr-leben-zurueckwollen-1 108 2182#plx492 700 333

ya'ya veya Mars'a gidebilirler ve asla umursamaz baba olmazlar. Erkekler, isteler de umursamaz baba olamazlar.[23]

Ebeveynlikle ilgili zaman ve mekân kesişimine daha yakından bakacak olursak, geçen onyıllar boyunca ABD'de "ev hanımı"ndan "evde kalıp çocuk bakan anne"ye dönüşen terminolojideki değişikliğin tesadüfi olmadığı fark edilecektir. Önceki terim kadının evdeki "hanım" kimliğine gönderme yaparken, 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında popülerlik kazanan yeni terim, hanımı kenara itmiş ve bir yandan kadının kimliğini anne olarak rafine ederken, sürekli evde *kalma* fikrini yerleştirmiştir.[24]

Böylelikle, çoğu kadın ve erkek, zaman dilimleri için cebelleşip dururken, payına kırıntılardan başka bir şey düşmeyenler, anneler olmuştur. Bu kapsamda, babaların yokluğu, babalar sıvışabilir ve de fiilen sıvışırken, kadınlarda çok sınırlı uzaklaşma ya da ara verme olanağıyla sonsuz emzirme hissinin yerleşmesine katkıda bulunmuş olabilir.

Zaman bulma uğraşı bu araştırma kapsamındaki annelerle sınırlı değildir, yine de bu durumu dengeleyecek annelikten türeyen bir zevk ya da tatmin olması farklı bir anlam taşır. Dolayısıyla biraz mola alamamak çoğu kadına boğucu bir tecrübe gibi gelebilirken, arzu edilen şey kısa bir mola değil de anneliği tamamıyla kazıyıp atmak olduğunda, bu his neredeyse yıkım düzeyine ulaşabilmektedir.

Olmayan baba tanımlamalarının yanında, çocuk yetiştirme konusunda daha eşit bir ebeveynlik ve ortaklık sergileyenler de var:

---

23 Jacinta Nandi, "Alleine mit dem Hass der Gesellschaft", *resonanz boden*, erişim tarihi 08.05.2015, http://www.resonanzboden.com/streitfall/alleine-mit-dem-hass-der-gesellschaft-jacinta-nandi-regrettingmotherhood/.

24 Jennifer Senior, *All Joy and No Fun: The Paradox of Modern Parenthood,* Harper Collins Publishers, New York, 2014.

Liz (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuğu var):
Liz: Benim tek bildiğim tam ortaklık ve bu nedenle, etraftan duyduğum hikâyeler bana yabancı. *Benim* bu şeyleri, yani ne istediğimi söylemeden ya da açıklamadan birinin bunu anlamasını ummak zorunda kalmayışımı nasıl değerlendirdiğim de başka bir soru.
Ben: Yani sence bu duygular, yükün büyük bölümüne senin katlanmak zorunda kalışından kaynaklanmıyor mu?
Liz: Alakası yok, alakası yok. Ben ayrıca... çünkü senelerce çocuk bile istemedim, ben anaç bir insan değilimdir, yani doğumun ardından ilk andan itibaren şöyle dedim – "bu bizim bebeğimiz, ikimize de iyi şanslar. İkimiz de hiçbir şey bilmiyoruz, ikimiz birlikte öğrenebiliriz." Asla anne benim ve ben bilirim demedim. Hiçbir şey bilmiyordum, o yüzden ta başından beri... Bence çoğu vakada kadınlar, "Ben daha iyisini bilirim" diyorlar, sadece kadın oldukları için, başka sebepten değil... asla bu bilgiyle doğmuyoruz ve ardından olan şudur ki, zamanla bu durum değişmez hale geliyor ve kadın ara vermek istediğinde, durum iyice zorlaşıyor ve karmaşıklaşıyor çünkü diğer taraf korkuyor. Bizim durumumuzda durum tam tersiydi, benim yapmadığım ama babasının yaptığı bir yığın şey vardı.

Helen'in durumunda, kendisi orada olduğu halde, çocukları büyük oranda o değil, babaları büyütmüş:

Helen (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Özetle, bana göre olmadığını hissettim. Bana göre değildi, hiç hoşlanmadım. Hoşlanmadım. Saatlerce agucuk gugucuk demekten ya da elimde çıngırakla oturmaktan hoşlanmadım. Saatlerce oturup aynı hikâyeyi okumaktan ya da aynı şarkıyı duymaktan hoşlanmadım. Bazıları bunları seviyor. Ben sevmedim. Bana *eziyet oldu*. Hoşuma gitmedi, *eziyet oldu*. İçtenlikle *eziyet oldu*. Gerçekten *eziyet oldu*. Bazen kocamı arar ve derhal eve gel-

mezse yığılıp kalacağımı söylerim. Gerçekten yığılma. *Gerçekten.* Gerçekten, belki değil, sanki değil. Duygusal *yığılma.*

[...] Geceleri, banyo vaktinde ve tüm o şeylerde evden gitmeye bayıldığımı hatırlıyorum... Bu yüzden kocama sıklıkla anne olanın o olduğunu söyledim. Onda peygamber sabrı var. İşten eve döner... Ben işten eve dönerim ve hiçbir şey için sabrım olmaz. O işten döner ve evde çalışmaya başlar – çocukları yıkar, akşam yemeği yapar, her şeyi yapar... Ben... mümkün değil.

Zaman ve mekânsal olarak çocuk bakımından kaçamak yapabilmek, Helen örneğindeki gibi, çocuklarıyla arasındaki annelik kordonunu koparabilmek anlamına gelmiyor:

***Helen** (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):*
Benim için sorunlu olan kısmı sorumluluk. Yapamamak... Kendimi anlatabildiğimden emin değilim: bir insanı yetiştirmenin sorumluluğu. "Eyvah, oğlum birazdan..." kaygılanmasının sorumluluğu değil.

Buraya [*başının arkasını işaret ediyor*] çöküp kalan bir şey, özgürlüğünüz *sonsuza dek* bitti. Özgürlük değil... Kendimi yeterince anlatabiliyor muyum bilmem. Bir nevi... Sadece kendinden sorumluydun, hayat arkadaşından sorumlu değilsin çünkü o bir yetişkin, senin onunla bir şekilde bağlantın var – ama bu sanki asla bir daha yalnız değilsin gibi. Bu işte, artık yalnız değilsin, kafanın içinde artık özgür değilsin.

Anneliği sonu gelmeyen hikâye olarak düşünmeye geri dönecek olursak, sınırları olmayan ya da ufukta sonu görünmeyen ve bu sebeple istila gibi hissedilen bu sembolik emzirme, babanın varlığından etkilenebilirmiş gibi görünüyor. Anneler yükü paylaşabildiğinde ve sırtlarını başkalarına dayayabildiğinde bile, annelikten pişman olmak, içinde zamanda ve mekânda sonu gelmeyen bir kaçamak arzusu-

nu gizler. Başka bir deyişle, annelikten pişman olanlar, eşleri, çocukları yetiştirmek ve çocuk bakım uygulamalarına dahil olmak konusunda eşit ortaklar olsa bile, "annelik süresi"nin döngüsel ve ebedi oluşunun mütemadi hatırlatıcısı olan annelik etme bilincinin aksine, "normal" yaşamlarına ve bir zamanlar tanıdıkları kendi "benlik"lerinin kucağına geri dönecekleri bir son noktanın hasretini çekerler. Böylesi bir sonsuz kaçamak gerçekleşemeyeceğinden, hayal gücü ve fanteziler devreye girer: Aile denkleminden çocukları ya da kendini çıkarmak.

ORTADAN KAYBOLMA FANTEZİLERİ

Anneler, anne olmama durumuna dönemedikleri, çocuklarıyla ilişkilerini de sonlandıramadıkları için, hayal ve fantezi dünyalarında çocuklarının var olmaması isteğiyle ilgili farklı bir baş etme yöntemine başvuruyorlar:

> ***Sophia** (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):*
> Asla onlara zarar vermeyle ilgili bir fantezi kurmadım – Sadece şöyle söyleyen küçük bir cin [*gülüyor*] düşledim: Tamam, haydi yeniden başlayalım ve bu sefer onlar olmayacak. Onlara bir şey olmayacak, var olmayacaklar, bilmeyecekler, yaşamayacaklar.

> ***Carmel** (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):*
> **Ben**: Hiç düşündün mü... [*Carmel soruyu bitirmemi beklemeden cevap veriyor.*]
> **Carmel**: Elbette.
> **Ben**: Kalkıp gitmeyi?
> **Carmel**: Kalkıp gitmek mi? Ben başka bir şey soracaksın sanmıştım. [*gülüyor*]
> **Ben**: Mesela?

Carmel: Oğlumu öldürmeyi. Onun öldüğünü. Evet. Evet. Evet. Çok defa. Bugün bile. Bugün bile. Dikkatli bir detayda planladığım fanteziler değil ve elbette ki asla olmadı... Ama hastalandığı ve öldüğüne dair fanteziler – bugün bile var. Daima. Sana söylemek üzere olduğum şey korkunç, bu gece muhtemelen rüyama girecek – ama eğer ona bir şey olursa, ölürüm. Bu... ama bir açıdan kendimi rahatlamış hissedeceğim. Biliyorum bunu. Korkunç bir şey, bunu söylemek korkunç biliyorum ama gerçek bu. Aynı zamanda kendimi rahatlamış hissedeceğim gerçek. [...] Bu çok güç, dinle. Öldüğüne dair fanteziler – korkunç bir yük bu ve daima orada duruyor. Sürekli.

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Bazen kendime soruyorum nasıl... bu şey nasıl benim olabilir? Neden? Bırak gözden kaybolup gitsin. Benim şey yapmama rağmen... bilirsin... böyle bir şey yapmıyorum. Ama hislerimde – bazen. Oğlumun şu anda yok olmasına ilişkin bir dilek değil de, daha ziyade olduğu için pişmanlık. Daha çok, kahretsin neden yaptım ki bunu.

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Ben: Günlük hayatta pişmanlığı fark ettiğin bir an hatırlıyor musun?
Doreen: Sürekli. Sürekli. *sürekli.* Her gün. Evet. Evde üç çocuklar, yani vahşiler ve dövüşüyorlar ve bazen kendimi, bunu onlara *asla* söylemem, ama dilimi ısırıyorum ve kendi kendime şöyle diyorum: Sevgili Tanrım, keşke gözden kaybolsalar. Neden buradalar? Kim bunlar? Gerçekten. Onların yolumda durduğunu, gitmeleri gerektiğini söylüyorum kendime. Başka bir annenin vahşi çocuklarıyla yüzleşmesinden ve "Ay, yorgunum ve enerjim yok. Ve tamam, çocuktur azar kudurur, büyüyüp vazgeçecekler," demesinden daha derin bir şey bence.

Jackie (birinin yaşı 1 ila 5, diğerilerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Keşke uyansam ve burada olmasalar diyorum. Bu benim istediğim bir şey... Böyle söylemek doğru değil biliyorum ama...

Araştırmaya katılan kadınların diğer fantezileri, çocukları ortadan kaybetmeyle ilgili değildi, daha ziyade *kendilerini* aile denkleminden çıkarmayı içeriyordu [kimi zaman aynı katılımcılar iki fanteziyi de anlattı]:

Sophia (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):
Onları babalarıyla birlikte bırakıp gitme düşüncesi aklımdan geçiyor. Bu ilişkideki erkek ben olsam ve uzun süre erkek olan bendim –kimi zaman kocam benden daha iyi bir performans gösterdi– gidebilirdim. Kendimi, çocukları onunla bırakıp gitmeyi gerçekten isterken buldum.

Bunu iki sebepten yapmadım: İlk olarak, toplumsal olarak kabul görmez. Tepkilerden korktum, ailemin bunu kabul etmeyeceğini ve dünyada bir başıma kalacağımı biliyordum. Ve bundan da öte –içten içe duyduğum suçluluk, bir şey yaptım– onları dünyaya getirdim – ve şimdi benim hayatım elden gitse bile bununla yüzleşmem gerekiyor. Ve hayatım elimden gitmiş gibi hissediyorum, bitti, bunu yapmak zorundayım çünkü başka şansım yok, çünkü bir ebeveyne ihtiyaçları var, onları sarsmak istemiyorum ve benim yaşadığım gibi bir çocukluk yaşamalarını istemiyorum, başka seçenek de yok. Ama eğer böyle hissetmeseydim çekip giderdim, çünkü onlarla birlikte olmak istemiyorum.

Doreen (yaşları 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Doreen: Sana bir şey söyleyeceğim: Bir gün kocasının terk ettiği bir kadın hakkında bir yazı okudum ve kadın, adamın nasıl gittiğini tarif ediyordu: Diyordu ki: "Çöpü aldı, onu atmaya gideceğini söyledi ve geri dönmedi." Neden kafama saplanıp kaldı-

ğını bilmiyorum. Düşünüp duruyorum, vay be, çöpü atmaya gidip geri gelmeyecek olsam, ne olur? Ama kendimi sorumlu hissediyorum. Nokta. Ve yaptığın her şeyin bedelini ödersin anlayışı ve bunu istemiyorum... ve kafamdan çok defa geçti. Özellikle şu an boşanmayla birlikte, Eyal'a şöyle diyebilirdim: "Sen kal, ben gidiyorum." Bu seçeneğim vardı.

Ben: Peki neden yapmadın?

Doreen: Çünkü toplumsal etkileriyle başa çıkabileceğimi düşünmüyorum ve... bunu geçmişe bakarak söylemiyorum – ve ayrıca çocukların bana hâlâ ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Hem de çok. Bunu mazaret olarak söylemiyorum. Oldukça baskınımdır, bana çok bağlılar. Ve tekrar, nasıl böyle bir şey olabilir diye soruyor? Nasıl mümkün olabilir? Mümkün. İki kişi olmak gibi. Bazen şizofrenmişim gibi hissediyorum. Ve öyle olmadığımı biliyorum. Ama evet, bazen kendi kendime "Lanet olsun. Yeter," dediğim anlar oluyor. [...] Eğer bugün çöpü çıkarsam ve geri dönmesem, yani tamam, çocuklar büyür, herkes büyür. Neticede hayat devam ediyor, dünya dönmeyi bırakmıyor. Ama neticede bir bedel ödüyorsunuz. Belki de yirmi yıl sonra onlarla temas kurmak isterim? Veya ne bileyim... Daima hayatın bir hesabı oluyor. Tekrar ediyorum ve çünkü, onlar için iyi olanın bu olduğunu düşünüyorum. Ama yine, bu, diğerini kendi önüme koymak. Doğru. Kendime diyorum ki – Ben yetişkin bir kadınım, bir seçim yaptım, sorumluluğa katlanacağım. Ondan kaçmıyorum, ama bu durumu kolaylaştırmıyor, *benim* acımı hafifletmiyor.

Debra (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
İlişkimde sıkıntılar vardı ve düşündüğüm şeylerden biri çekip gitmekti. Eğer çekip gidersem bunu çocuklar olmadan yapacağım açıktı. Yani çocuklar ilişkinin parçasıdır ve bu parça tırnak içinde kocanın tarafına aittir, bu nedenle eğer ilişki biterse, çocukların babalarıyla kalacakları benim için açıktı. Onlara bakamayacağım için değil, bunu istemediğim için. Şey değil... Bunu

doğal yerim ya da benim ihtiyaçlarıma uyan bir yer olarak görmüyorum ve eğer onların tırnak içinde varlıklarının gerekçesi o ise, o zaman benimle olmamalılar.

[...] Birkaç ay önce terapiste gittim ve bir süre değişik meseleler hakkında tartıştık. Bunlardan biri, ebeveynlik ve annelikti. Çocuklar olmasaydı, bunu yapardım dedim ve terapist şöyle dedi: "Ama senin dünyanda bu mümkün değil, çünkü sen çocuklarını asla terk etmeyeceksin ve onları bir kuruma ya da yatılı okula bırakmayacaksın. Bu bir seçenek olmadığı için değil, sen sadık ve sorumluluk sahibi bir insan olduğun ve bu senin kitabında yazmadığı için." Adam haklıydı. Bu başka birine devredebileceğim türden bir sorumluluk değil. Belki bir açıdan, boşanma fikrinde bana bu kadar büyüleyici gelen şey, çocuklardan vazgeçebilecek olmamdır. Albenisinin bir parçası buydu. Kulağa çarpık gelebilir ama albenisinin bir kısmı bundan kaynaklanıyor – annelikten bir çıkış noktam olabilirdi ve bu çıkış noktası onları babalarına vermekti. Harikulade bir çıkış noktası olabilirdi. Hayat arkadaşımdan vazgeçmek istemiyorum, onu seviyorum ve bu adamın benim için en uygun kişi olduğuna, başka birinin ondan daha iyi bir hayat arkadaşı olmayacağına hâlâ inanıyorum – ama bu kulağa, bir soruna ya da meşakkate çözüm gibi geliyor. Çocuklardan kurtulmak için sevdiğim adamdan vazgeçmek [*gülüyor*].

Maya (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):

Maya: Daha fazla katlanamayan ve kalkıp giden anneler hakkında filmler izliyor ya da kitaplar okuyorum. Ve... Bilmiyorum... muhtemelen benim evlatlık olmamla ilgilidir. Bir tabu gibi, bilirsin. Böyle bir şeyi yapabildiyse beni doğuran kadın nasıl bir insan olabilir ki? Ve bu benim hakkımda, onun çocuğu olarak ne anlatıyor? Anlıyor musun? Düşünüyorum ve diyorum ki, sadece bunu yapacak cesareti asla bulamayacağımdan değil, yapacak olursam, asla mutlu olmayacağım.

Ben: Kalkıp gitmeyi mi kastediyorsun?

Maya: Evet, kalkıp gitmeyi.

Ben: Yani bazen bunu düşünüyorsun, öyle mi?

Maya: Hayalini kuruyorum, bilirsin. Asla gerçekleşmeyeceğini bildiğin cinsel fanteziler kurmak gibi. Bu tip bir fantezi var işte – asla yapmayacağını bildiğin bir şey. Her şeyin planlandığını söyleseler bile, yine de benim asla yapmayacağımı bildiğim bir şey. Salt düşüncesi bile midemi bulandırıyor. Çocuklarımın "Annem neden bizi bıraktı? Ne yaptık? Kötü çocuklar mıydık?" diye soruşlarını hayal edebiliyorum ve tüm bu düşüncelerle dolduklarını düşünüyorum ve hayır... bu olmaz... Bunun olmasına izin veremem. Bunun olmasına izin veremem. Yani saplanıp kaldım, bir şekilde [*gülüyor*]. Oraya ya da buraya gidemem çünkü iki durumda da asla tam olmayacağım. Çocuklarım var, bununla ilgili yapılacak hiçbir şey yok.

Çocuklarından uzaklaşma fantezileri kurarken, bir yandan da anneliğe karşı olan sevgisini öne sürerek anneliği savunan Amerikalı sosyolog Barbara Katz Rothman'ın yazdığı aşağıdaki alıntıda görülebileceği üzere, araştırmaya katılan annelerce betimlendiği şekliyle bu tip fanteziler, sayısız anne tarafından paylaşılıyor ve değişik biçimlerde dile getiriliyor olabilir: "Anlaşılabileceği üzere, ben annelik etmeyi seviyorum, annelik etmenin tutkulu müdafaasıyla yazıyorum. Çocuklarıma bağırıyorum, uzakta, onlardan uzakta olmayı diliyorum, kızgınlık, hüsran, saf nefret anları hissediyorum. Dürüst olan herkesin anneliğin bir parçası olarak rol oynadığını kabul etmek zorunda kalacağı tüm o şeyler. Yine de, anneliği seviyorum."[25]

Muhtemelen sayısız annenin paylaştığı böylesi bir fanteziyi farklı kılan unsur, sonundaki "yine de" ve "fakat yine de"dir: Sayısız anne için çocuklarının ortadan yok olmasına ya da

25 Barbara Katz Rothman, *Recreating Motherhood*, Rutgers University-Press, New Jersey, 1989/2000, s. 10.

onlardan uzaklaşmaya dair anlık fanteziler, istedikleri ve taptıkları annelik deneyiminin parçası olabilirken, diğerleri için bu, pişmanlığın bir parçasıdır, çünkü onlar annelik kimliklerini tümüyle bertaraf etmek ve kimsenin annesi olmayan kadın imajını yeniden kazanmayı dilerler. Nefesini durmaksızın enselerinde hissettiren, bazen her gün ve her saat birinin annesi olduklarını hatırlarına getirip anımsatan varoluşsal farkındalık, yani anne olma bilincinin yanı sıra çocukları "artık var" olduğu için, bu imaj ulaşılmaz kalmaya devam edecektir. Bu sebeple, kendilerini mevcut aile denkleminden çıkarma isteği, Doreen'in dediği gibi "hayatın hesabı" içindeki statükonun sürdürülmesine doğru kayarak geri püskürtülür.

Anne olmaktan herhangi bir çıkış noktası ya da mola fırsatı görmedikleri için, anneler sıklıkla bu hissi paylaşırlar. Kendilerini, çocuklarının ihtiyaçlarını öne almaya mecbur ve çocuklarıyla kalmakla yükümlü hissederler. Böylece, ortadan kaybolma fantezilerinin yanında, her kadın annelikteki ve aile içindeki mevcudiyetini, başka seçeneği olmadığı çünkü ilk plana çocuğunun refahını aldığı, kendinden ziyade fantezisini ortadan kaybetmeyek zorunda olduğu yolundaki bir açıklamaya bağlar. Bu bağlamda Sara Ruddick, annelerin duygu skalasında, yoğun sevgi ile çocuktan kurtulmaya yönelik yoğun arzu arasında gidip gelebileceğini, fakat önemli olanın eylemleri olduğunu ve bu eylemlerin çocuklarıyla aralarındaki ilişkiye bağlılıklarının bir sonucu –sevgilerinin koruyucusu– olduğunu iddia eder.[26]

Öte yandan, sevgi hakkında böyle konuşarak neyin korunduğu, güzel bir sorudur: Ruddick'in belirttiği üzere, bu sevgi çocukların bugünkü ve gelecekteki refahını koruyabilir ama aynı zamanda toplumsal düzenin yıkılacağından

26 Andrea O'Reilly ve Marie Porter, "Introduction", Marie Porter, Patricia Short ve Andrea O'Reilly, (der.), *Motherhood: Power and Oppression* içinde, Women's Press, Toronto, 2005, s. 5.

korkanlar için, onu koruyabilir de. Çocuklarından ayrı yaşamaya karar veren bir anne, dünyanın düzenini değiştirir; talepkâr annelik modeli tarafından zorla kabul ettirilen, kabul görmüş davranış rehberinden sapar. Bu sebeple, statükoyu korumak ve dünya düzenini sadece hayallerinde ihlal etmek, onları tepeden takip eden toplumsal bakıştan kaynaklanır ve dünya düzeninin sağ salim devamı için güvence oluşturacak bir tarzda içselleştirilir. Bu güvence, aile ve toplumun gücenmesine yol açma suçluluğu ve korkusuyla da sağlanır; onları sadece diledikleri üzere çocukları olmadan değil, aynı zamanda kuralları ihlal etme suçlamaları karşısında da yalnız bırakacak bir gücenme.

Ne var ki babalar, daha değişik bir muameleye tâbi tutulur: Çocuklarından uzaklaşan erkeklerin toplum tarafından küçümsenme ihtimali her şeye karşın olsa da, erkekler kadınların sebep olacağı gaddar kınanma fitilini ateşlemezler. Babaların çocuklarından uzaklaşmaları toplumu çok az ilgilendirir ve aslında, ayrılık ya da boşanmanın ardından evi terk eden baba sayısı, annelerden çok daha fazladır. Kadınlar ayrı eve taşındıklarında damgalanır ve birçok kez, anne olarak çağrılma haklarından vazgeçmeye zorlanırken, bir yandan topa tutulurlar.[27]

Söz konusu kınanma, kadınların fıtratında erkeklerde olmayan çocuk bakma yeteneği olduğuna dair yeknesak, mistik ve tarihten bağımsız algıya dayanır.

Bu nedenle kadınlar, erkekler, akıl sağlığı uzmanları ve hukukçular, babaların evi terk edip gitmelerine göreceli olarak sessiz kalarak, onları bu sorumluluktan büyük ölçüde muaf tutarlar. Anneler, bunun için yüksek sesle kınanıyorlar. Yine de kimi zaman, çekip gidiyorlar. Kadınlar, çocuklarının doğumundan pişman olmaksızın onlardan ayrı yaşamalarına olanak tanıyacak düzenlemeleri isteyebilir, bunlara rıza gös-

27 Diana Gustafson, a.g.m.

terebilir veya böyle düzenlemeler oluşturabilirler; ayrıca pişmanlığı yaşamanın başka bir yolu ya da bu duyguyla baş edebilmenin bir aracı olarak ayrı bir eve taşınabilirler.[28]

ÇOCUKLARINDAN AYRI YAŞAMAK

Tarih boyunca çeşitli kültürlerde babalarıyla veya diğer aile üyeleriyle büyümüş çocuklarından ayrı yaşayan anneler, patoloji gözüyle irdelenmemiş ve idrak edilmemiştir. Örneğin Ortaçağ'da Hıristiyan kadınlar, bir manastırda yaşamak ve Tanrı'ya ibadet etmek için evlerini ve çocuklarını terk ettiklerinde, ahlaksız ya da deli olarak nitelendirilmekten ziyade saygı görüyor ve takdir ediliyorlardı.

Bugün bile böylesine bir ayrılık hiç de patolojik olarak değerlendirilmez, hatta belli toplumsal-politik-ekonomik şartlarda, ondan faydalananlarca gerekli olarak algılanır. Örneğin İsrail'de, bir *kibbutz*'da ebeveynlerinden ayrı olarak yaşayan çocuklar, sosyalist bir ideolojinin parçası olarak algılanır ve geride çocuklarını bırakmış olsalar bile, kadın göçmen işçiler, bugünlerde Batılı ülkelerde hoş karşılanırlar çünkü toplumsal bakış, bu hareketin bakmakla yükümlü olduklarına nasıl fayda sağlayacağına odaklanır.

Bu birkaç örnek, bir annenin çocuklarından ayrılmasına ve onlardan uzaklaşmasına dair aynı olayın, tarih boyunca, kim için ve ne için olduğuna dayanarak farklı yorumlarla karşılandığını gösterir: Bu ayrılık dinî inanışın bir sonucu mudur? Başka bir kadın ya da başka bir erkek için midir?

---

28 Küçük ya da ergenlik çağındaki çocuklarından ayrı yaşayan annelere dair aşağıdaki tarifim, bu kimseler sırf kadın olduğu için, bu hareketlerinin özel bir ilgiyi hak ettiği yolundaki toplumsal fikirle aynı kapıya mı çıkıyor? Bu, göz önüne aldığım bir ihtimal ama yine de, anne olmak istemeyen annelerin öznel tecrübelerinin ve böylesi bir hareketi kınayan toplumsal algının ışığında, çocuklarından ayrı yaşama fikrini ele alma tarzlarına eğilmenin önemli olduğuna inanıyorum.

Ailesinin ekonomik kurtuluşu için midir? Bir başka ülkedeki sülalesinin hayat kalitesi için midir?

Araştırmaya katılan kadınlar babalarıyla kalan çocuklarından değişik nedenlerle ayrı yaşamıştı. Tirtza yurtdışına gidip orada on yıl kaldığında oğlu iki yaşındaymış:

Tirtza (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):

Tirtza: Çocukları geride bıraktığımı biliyordum. Ayrıldığımda en küçüğü iki-üç yaşındaydı. Onları iyi ellere bıraktığımı biliyordum, şanslıydım. *Kibbutz*'da, muhteşem bir babayla kaldılar. Onları emin ellere bıraktığımı biliyordum, daha iyisini arasam bulamazdım.

Ben: O zaman onlarla herhangi bir iletişime geçtin mi?

Tirtza: Ziyarete geldiğimde çocukları gördüm, yılda dört, beş defa gelirdim. Ziyaret eder, onlara mektup yazar, onları arardım ve onlar da bana yazar ve beni ararlardı. İncindiklerine eminim. Kendime, anneliği istemeyen ve bu konuda yeteneksiz, istemediği ve önemsemediği çocuklarının günlük bakımında yer alan, onlara zarar verecek bir annelerinin olmasındansa böylesinin daha iyi olduğunu söyler dururum. Evet. Evet.

Boşandığında Sky'ın çocuklarından bazıları 6 yaşın üzerinde, bazıları ergenlik çağındaymış. Boşanma sürecinde, kocasının çocukların kendisine kalması yönünde ısrarcı olduğunu ve onun taleplerine teslim olmaktan başka çaresi olmadığını söyledi. Geriye dönüp baktığında, bu kararının anne olmak konusundaki isteksizliğiyle uyumlu olduğunu ve çocuklar kendisinde kalsaydı, kocasından boşanamayabileceğini fark etti:

Sky (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):

Ben: Çocukların babalarıyla yaşaması nereden çıktı?
Sky: Boşanmanın ardından çok çok güçsüzdüm. [...] Çocukların bakımıyla ilgilenmek için hiç enerjim olmadığını biliyordum, bunun altından kalkamayacağımı biliyordum. Onları kendi başıma yetiştiremeyeceğimi. [...] Bugün biliyorum, biliyorum ki o zaman yapamazdım, ve şu bir gerçek ki ben... nasıl yapabilirdim bilmiyorum. Benimle yaşamak zorunda kalsalardı ne olurdu gerçekten bilmiyorum. Bu açıdan şanslıydım diyebilirim. Nasıl denir? Kimi boşayacağını bilmelisin mi? İşte benim olayımda bu doğru. Kendimden daha çok güvendiğim bir babaları var, bence işini yapıyor. Şunu diyebilirim ki, bu durumda daha iyisini bekleyemezdim. Hep kendimi bir şekilde avutmaya çalışırım ve belki iyi bir anneleri olmadı ama bence iyi bir babaları var, derim. Umarım bu bir şekilde denge sağlar, özgüvenlerini babalarından almışlar, babaları vermeyi biliyor ve onun için en önemli şey çocukları. Düşünüyorum da evet... tamamen farklı. Bu onların şansı *ve benim de*, ama temelde onların şansı.
Ben: Çocuklarının babalarıyla kalması gerçeğine çevrendeki insanlar nasıl tepki verdi?
Sky: İşte mesele bu. İnsanların bu konuda konuştuğunu düşünüyorum. Benim için, *toplumun* ne düşüneceği yüzünden zordu. Bu durum yine bir şeylerin yolunda olmadığını, insanın normal olmadığını gösteriyor, insan çocuklarından nasıl bu şekilde vazgeçer. Bu... normal değil. Çocuklar her zaman anneleriyle kalır ve birdenbire babalarıyla birlikteler. Benim hiç enerjim *yoktu*. Ayrıca her şey olabilecek en çabuk şekilde sonuçlansın istedim, bu yüzden her şeyden vazgeçtim. [...] Boşanmanın ardından ben de olabilecek en kötü şeyi yaptığımı hissettim. Yaptığım yüzünden dünyadan özür dileyip durdum. *Hissettiğim* buydu. Bu konuda pek fazla konuşmadım. Neyse ki terapide tüm bunlar hakkında konuşabildim. Ama bunlar hakkında dünya ile konuşabilmek? Her şey yolundaymış gibi davranıyordum. Yani, bu gerçekten terk etmek sayılmaz çünkü pes et-

mek değildi, başka *seçeneğim* yoktu. Çocukları almak zorunda kalsaydım, muhtemelen asla boşanmazdım. Benim için bu çok açıktı. Bunu yüksek sesle dile getiremem elbette çünkü kulağa korkunç geliyor. Tek kelimeyle dehşet verici geliyor kulağa, nasıl olur da bir anne...

Babalarından ayrıldığında Jackie'nin çocukları 7 yaşından küçükmüş ve hastaneye yatırılmasına neden olan sinir krizinin ardından babalarıyla kalmışlar. Jackie, çocuklarının bakımıyla ilgilenebilecek durumda olmadığını ama babalarının da onlara bakmasını istemediğini söyledi; çocuklarının koruyucu aileye gitmesini istemişti. Ama bu gerçekleşmiş ve çocuklar babalarıyla kalmışlar:

Jackie (birinin yaşı 1 ila 5, diğerlerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen üç çocuğu var):
Ben: Onları görüyor musun?
Jackie: Haftada bir, bir saatliğine. Sen gelmeden hemen önce denemeye ve cuma günü yatıya kalmaya karar verdim. Evde uyumayalı... neredeyse iki yıl oldu, o yüzden dedim ki ben... Çocuklar artık kreşe gidiyorlar ve gerçekten ilgi istiyorlar, o yüzden diyorum ki deneyeceğim ve bir gece evde kalmak nasıl gidiyor göreceğim.
Ben: Onları haftada bir, bir saatliğine görmek senin tercihin miydi, yoksa başka bir şeyden dolayı mı öyle oldu?
Jackie: İşte mesele bu. Ben onları görmeyi hiç istemedim. Buna itildim ve onları üç-dört saat görünce çok yorgun ve çok kızgın oluyorum, bu yüzden kısa kesiyorum. Bunu kocamın kabul etmesi, çocukların kabul etmesi ve toplumun kabul etmesi vakit aldı. Mesela ailem, annem hariç, evi terk ettiğim için beni reddediyor. Neden terk ettiğimi anlayamıyorlar. Görümcem nasıl gidebildiğimi, bir annenin çocuklarını nasıl bıraktığını anlayamıyor. Çocuklarımı terk ettiğim gerçeğini kabul etmiyor. Yani

böyle. [...] bugün mutluyum. Bir şeylerin bunu mahvedeceğinden korkuyorum.

Ben: Mahvetmek mi?

Jackie: Ya... Belki dayanamayacağım ve çocuklarıma bakmak için eve dönmem gerektiğini söyleyeceğim. En büyük korkum bu. Tekrar ediyorum, yavaşça içine sızmaya başlıyor, çünkü birdenbire kendimi daha iyi hissetiğimde, neden çocuklarıma geri dönmeyeyim ki? [...] bak, dışarı çıktığımda [*hastaneden*] – çocuklarımı koruyucu aile sistemine bırakma seçeneği sunuldu bana. Ve ben onları tam koruyucu aileye bırakmayı *hakikaten* istedim. Onların normal bir anne, normal bir baba hak ettiklerini söyledim. Annem onları kısmi koruyucu aileye verdirmek için dişini tırnağına taktı. Bugün böyle davrandığı için pişman çünkü kocamın çocuklarıma iyi bakamadığını görebiliyor. Kocam için güç bir durum.

Ben: Peki sen bunu değiştiremiyor musun?

Jackie: Artık kocam istemiyor. Halihazırda beni kaybettiğini hissediyor ve eğer çocukları da verirse elinde hiçbir şey kalmayacak. Haklı da. Çünkü eğer çocukları verecek olursa, asla eve dönmeyeceğim. Yani... Ben... Çocukları veririm ve bu konuyu geri dönüp ikinci kez düşünmem bile. Onları veririm. [...] Annem şöyle diyor: "Ya birkaç yıl sonra pişman olur ve onları geri istersen ve onlar seni istemezlerse?" Terapinin son iki yılında kendimi daha iyi hissetmeye başladığımı söylemeliyim. Ve... Belki de bir gün geri dönmek isteyeceğimden korkuyorum ve iyi hissedeceğim ve tüm o diğer şeyler.

Annelerin her biri, kendine özgü hayat koşulları içinde çocuklarından uzaklaşmış ve karşılaştığı seçenekler ışığında, Tirtza'nın başka bir ülkeye göç etme imkânı olmuş. O, ayrılığı bizzat tercih etmişken, Sky ve Jackie kendi kontrolleri dışında koşullar tarif ettiler: Sky, babaları çocuklarının kendisiyle yaşaması konusunda ısrar ettiği için, Jackie ise yaşadığı sinirsel çöküntü nedeniyle çocuksuz kalmıştı.

Her biri çocuklarından farklı yollarla ayrılmış olsa da, çocuklarının babalarıyla kaldığı gerçeği, hepsi için anne olmak konusundaki isteksizliklerine sıkı sıkıya bağlı; her ne kadar bu bağ, olaydan sonra ortaya çıkmış bile olsa. Çocuklarına bakmaya devam etme ve onlarla yaşama ihtimali fikrinden kaynaklanan nefessiz kalma hissini, her biri kendine özgü bir biçimde açıklıyor.

Yine de yukarıda belirtildiği üzere fiziksel ayrılık, anne olma bilincine veda etme anlamına gelmiyor: Çocuklarından ayrı yaşamalarına rağmen bu bilincin hayatlarında yankılanmaya devam ettiği duygusunu hepsi paylaşıyor. Bunun faydacı bir hareket olduğunu bilirken çocukları için en iyisinin babalarıyla kalmak olduğunu kabul etmek suretiyle çocuklarının bakımına devam etmekte ısrar eden bu yankı, kendi annelik sınırlarına yönelik bir farkındalık da içeriyor. Bir yandan çekip giderken diğer yandan çocuklarının bugününü ve geleceğini izleyen bu annelerin durumları, "iyi annelik"e değişik bir yorum öneriyor ya da hatta iyi anneliğin katı yönergelerini alaşağı etmeye yardımcı oluyor. Başka bir deyişle, çocuklar babalarıyla birlikte olduklarında anneleriyle birlikte olduklarından daha iyi bir durumda bulunacaklarından, çocuklarının ihtiyaçları konusunda hassas olmak, pekâlâ kimi zaman onlardan ayrı yaşamak anlamına da gelebilir. Bu yorum, özünde Diana Gustafson'ın, çocukları babalarıyla kalan bir Kanadalı anneye atıfta bulunarak tanımladığı toplumsal yorumdan farklıdır: "İşin garip tarafı, bu kadın iyi bir annenin özen gösterme davranışı olarak gördüğü şeyi yaparken, diğerlerinin annelikten istifa etmek olarak gördüğü bir davranışta bulunmaktadır."[29]

Toplumsal kınanma tepkileri konusunda bir diğer örnek, çocuklarından ayrı yaşamaya karar veren ve onları babalarının yanına yerleştiren yazar Reiko Rizzutto hakkındaki bir

29 *A.g.e.*, s. 23.

makalede bulunabilir.[30] Bu makale, ABD'de babaları tarafından büyütülen çocuklar konusunu gündeme getirmiş, çoğu aşağıdakilere benzeyen, 16.500 yorum almasından belli olduğu üzere, sanal bir deprem etkisi yaratmış:

> Bu modern ben-eğilimli kültürümüzün gördüğüm en acı örneklerinden biri.
>
> Bencil bir GÖNDERİ, başka bir şey değil! Çocukları kim besliyor? Onları okula kim götürüyor? Ebeveyn olmak, yapmayı tercih ettiğiniz başka şeyler var diye bırakabileceğiniz bir iş değildir, sorumluluk sahibi olmanız beklenir, çocuklarınızın güvenebileceği iki insan olmanız gerekir, kadının bahsetmediği, kendisinin çocuklarda sebep olduğu yıkım. Bir gün o da cezasını çeker.
>
> Dünya üzerinde kim bu kadına hak verir. Çocukları hak etmeyen, aptal kadın.

Evinden taşınan bir Alman anne de, tek başına devam etme kararının ardından haşin eleştirilerden mahrum bırakılmamış:

> Senin bir anne olarak aileyi terk etmen mümkün değil, o kadar. Çocuklarınla kalmaman. Çocukların babalarında büyümeleri tabiata aykırı. [*İnsanlar böyle söylüyor*] Bunu düzeltmem gerekirdi. Eğer ilişkiyi terk edemiyorsam, en azından gidip çocukları almalıydım.[31]

---

30 Lylah M. Alphonse, "The Opposite of a 'Tiger Mother': Leaving Your Children Behind", erişim tarihi 03.04.2011, http://shine.yahoo.com/parenting/the-opposite-of-a-tiger-mother-leaving-your-children-behind-2 460982.html

31 Wibke Bergemann, "Wenn die Mutter nach der Trennung auszieht", *Deutschlandradio Kultur*, erişim tarihi 29.06.2015, http://www.deutschland-radiokultur.de/tabubruch-wenn-die-mutter-nach-der-trennung-auszieht.976.de.html?dram:article_id=323 905

Bu ve benzeri yorumlar, bir annenin koşullar ne olursa olsun, cefa ve ıstıraba rağmen, hatta çocuklarına bakamadığını ya da bakamayacağını itiraf etse bile, çocuklarıyla aynı çatı altında kalması ve asla onlardan uzaklaşmaması gerektiğine dair katı toplumsal hükmü örneklendirmektedir.

Bazı kadınlar açısından evlerinden uzaklaşmaya suçluluk duygusu eşlik eder, zira "iyi annelik"i tanımlayan kriterleri karşılayamamışlardır. Bu çalışmadaki anneler, kendi gidişleri nedeniyle çocuklarının yara almış olabileceğini yıllar sonra bile göz önüne alıyor ve zamanı tersine çevirerek kimsenin annesi olmadıkları duruma geri dönemeyeceklerinden ehven-i şer bile olsa, uzaklaşma kararlarının arkasında durmaya devam ediyorlar. Dolayısıyla, anneliğin sınırlarından sapma olarak değerlendirilse bile, çocuklardan uzaklaşmak ve kendileri ile kendilerinden beklenen annelik arasına mesafe koymak, onları anne olmaktan tamamen koparmaya yetmiyor; bu da pişmanlıkları ışığında medet umdukları bir şeye dönüşüyor.

BAŞKA ÇOCUK SAHİBİ OLMAK YA DA OLMAMAK

> Eğer bu kadınlar annelikten pişmanlık duyuyorlarsa, neden ikinci ve üçüncü çocukları var?

Çok sayıda blog yazarının bu merakı, annelikten pişmanlık duymayı konu alan tartışmalar sırasında birçok defa dillendirilir. Bu soruyu cevaplandırmak, tek bir taneye indirgenemeyecek çeşitli hayat tecrübelerini bir kez daha göz önüne sermeyi gerektirir: Bazı kadınlar pişmanlığı yıllar geçtikten ve birden fazla çocuk sahibi olduktan sonra hissetmiş ve bu nedenle de, ikinci ya da üçüncü çocuklar pişmanlığın göl-

gesi altında doğmamışken, diğerleri aslında pişmanlıklarına rağmen yeni bir çocuk daha dünyaya getirmiştir. Çok sayıda kadın, anne olmak istememeleri yüzünden doğum yapmayı hepten bırakmıştır. İster doğum yapmaya devam etsinler isterlerse bundan çekinsinler, kararlarının temelinde yatan mantık, değişik yöntemlerle çabalamak ve bundan sonraki zararı en aza indirmekti.

İlk doğanın hatrına

Pek çok toplumda, "yalnız" tek bir çocuk sahibi olmanın mutlak zararlı ve bu nedenle ilk doğana karşı etik dışı olduğuna dair basmakalıp bir yargı vardır.[32] Bu basmakalıpçılığın bir sonucu olarak sözde zararı en aza indirgemek, *ilk çocuk*'un refahını birinci öncelik olarak görmeyi gerektirir; devam eden üreme annenin duygusal iyiliği üzerinde uçsuz bucaksız bir zarara sebep olsa bile. Bu yüzden, örneğin Maya kaç çocuğu olduğuna bakmaksızın anne olduğum andan itibaren dedi:

> ***Maya** (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):*
> Yeniden hamile kalmakta beis görmedim çünkü kendi kendime zaten bu çukura düştüm, madem çoktan bu noktadayım – hakkını vereyim dedim. Bir defa çocuk sahibi oldunuz mu, üç tane ya da yedi tane varmış gibidir. Hakikaten, hakikaten bir önemi yok. Bir defa anne oldunuz mu – işte bu. [...] Çoktan bu noktadayım ve hissetiğim şeyi hiçbir şey değiştiremez. Umuyorum

32 Orna Donath, "The More the Merrier? Some Cultural Logics of the Institution of Siblingship in Israel", *Israeli Sociology*, cilt 15, sayı 1, 2013, s. 35-57 [İbranice]; Ann Laybourn, "Only children in Britain: Popular stereotype and research Evidence", *Children & Society*, cilt 4, sayı 4, 1990, s. 386-400; Adriean Mancillas, "Challenging the stereotypes about only children: A review of the literature and implications for practice", *Journal of Counseling & Development*, cilt 84, sayı 3, 2006, s. 268-275.

ki *bu* çocuğu doğurduktan sonra – daha çok çocuğum olmasını umuyorum. Çünkü eğer ben... Sefil demek istemiyorum çünkü başka seviyelerde mutluyum, ama eğer bu derece sefilsem – o zaman ailem mutlu olacak öyle ya da böyle. Kocaman mutlu bir ailem olacak ve herkes mutlu olacak.

Dolayısıyla, eğer pişmanlık ağır basıyorsa, başlangıç noktası geriye dönük olarak arzu edilen çocuk sayısının sıfır olmasıdır, ama ilk çocuk çoktan doğduğu için bu mümkün değildir. Bu adeta kazananı olmayan bir oyun gibidir: Ya annesindir ya da değilsindir ve eğer anneysen – artık sen mükellef ve sorumlusundur ve kaç çocuğun olduğunun bir önemi yoktur.

Aynı anaç bağlanma ve sorumlulukla, Grace halihazırda sahip olduğu iki çocuğun üzerine daha fazla çocuk sahibi olmak istememekle birlikte ve pişmanlığına rağmen, evde çocuklarının uyguladığı baskı nedeniyle, başka bir çocuk daha yapabileceğini söyledi:

Grace (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
İki oğlum da yeni bir kardeş istiyor. Eğer bir gün yeni bir çocuk sahibi olursam – onlar için olur, çünkü bana baskı yapıyorlar ve başka bir kardeş daha istiyorlar. Ve bence bu, başka bir kardeşe sahip olmamak onlar için iyi değil, ama benim faydama. Eğer bir gün baskı altında ezilirsem, sadece bu yüzden olacak.

Grace, bir ailenin hayatındaki duygusal kavşağa işaret ediyor: Tek çocuk (ya da bu durumda "tek" çocuklar) hayatını, kardeşi olan yaşıtlarınınkiyle kıyaslayarak inceler ve tek başına olmaktan usandığını söyler. Bu usanma hissi, bir şeyden usanç geldiyse bunun analık tecrübesi olduğunu hisseden ve bu nedenle başka çocuk sahibi olmakla ilgilenmeyen

anneleriniinkiyle karşıtlık oluşturabilir. Dolayısıyla, anneler kendilerini çelişen dileklerin dörtyol ağzında bulabilir ve bir çok vakada bu karşıtlık, çocukların ihtiyaçları doğrultusunda çözülür, çünkü bu ihtiyaçlar standart bir ailenin içselleştirilmiş görüntüsünü yansıtır.

Sonuçta bu durumda annelik sıklıkla geri teper: Genel olarak pek çok anne ve bu araştırmanın bazı katılımcıları, ilk çocuklarını bir çocuk istedikleri için yapmışlar; ancak süreç içinde kendilerini, dışarıdan ve kendi içlerinden gelen, istemeseler de üremeye devam etmek zorunda olduklarını söyleyen katı emirlerle karşı karşıya bulmuşlar. Anneliğe giden farklı yollara dönecek olursak, kadınlar bir çocuk istedikleri için, istekle çocuk sahibi olabiliyorlar, ama bu, farklı sebeplerle ve kimi zaman da isteksizce daha fazla çocuk doğurmaya yol açabiliyor.

İlk çocuk yararına daha fazla çocuk sahibi olma kararı bir defa verildi mi, sonraki soru, zamanlamaya ilişkin oluyor. Bazı katılımcıların ifadesiyle:

***Naomi** (yaşları 40 ila 50 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Birbiri ardına iki çocuk sahibi oldum çünkü kendi kendime dedim ki – her şey olacağına varır, iki çocuğum da kazara oldu. Aralarında sadece birkaç yaş fark olması iyi bir şey diye düşündüm kendi kendime, böylece üreme konusunu bir kenara bırakabilecek ve gerçekten ilgi alanım olan konulara geri dönecektim.

***Grace** (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):*
Bir çocuk daha yapmam gerektiği çok netti çünkü zorundaydım. Çünkü sadece bir çocuk sahibi olamazsınız. İki buçuk yılın ardından kendime şöyle dedim: Tamam, haydi şu işi halledelim.

Bu açıklamalar, başka bir çocuk sahibi olma ya da olmama konusundaki kararlarda rol oynayan ve aile oturma odalarının orta yerinde tik tak eden bir saatin sesini yankılar. *"Haydi şu işi halledelim"* veya *"Birlikte çabucak bir aile kurmak"* gibi ifadeler, çocuklar yaşça ne kadar yakın olurlarsa, en zorlu olabilecek ilk birkaç yılın o kadar hızlı geçeceğine dair arzuyu yansıtır.

Algı, ev ne kadar hızlı dolarsa, o kadar hızlı boşalır yönündedir. Anne, kişisel zamanını, aile zamanı lehine ne kadar erken rafa kaldırırsa, o kadar hızlı geri alacaktır. Bu bakımdan, katılmcılardan bazıları, çocukları yakın zamanlarda yaparak, anneliklerini daha hızlı bitirmek için can atmışlar; bizatihi kendileri aynı zamanda bunu sonu gelmeyen bir hikâye olarak algılasalar bile.

İlk çocuğun doğumu sürecinde doğan annelik ve ondan pişman olmak arasındaki çelişki, kişiyi üç olası yoldan birine yöneltebilir: Kişi, yukarıda açıklandığı üzere, bebeklik dönemini sınırlamak amacıyla acele edip daha fazla çocuk sahibi olmaya karar verebilir; aynı yanlışları yeniden yapmak istemediği için yeni çocuklar yapmayı ertelemeyi seçebilir ve kimi zaman, karar yeniden çocuk yapmakta acele etmek ya da bunu ertelemek değil, basitçe bundan kaçınmaktır.

Yaşayarak öğrenmek

İsrail Parlamentosu Araştırma ve Bilgi Merkezi'nin OECD ülkeleri çapında 2010 yılında yaptığı değerlendirmeye göre, diğer sebeplerin yanı sıra mali yetersizlik ya da destek sistemlerindeki eksiklik nedeniyle, kadınların sahip olmak istediği çocuk sayısı, gerçekte sahip olduklarının sayısından yüksektir.[33]

33 Gelişmiş ülkelerde yeniden üremenin teşviki araçları - karşılaştırmalı inceleme", 2010, http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/ m02 646.pdf.

Bu konudaki başka bir çalışma, arzu edilen çocuk sayısı ile gerçekte sahip olunan çocuk sayısı arasındaki uyumsuzluğun, kimi zaman tecrübe gibi etmenlerin sonucu olabileceğini göstermektedir. Örneğin Avustralyalı araştırmacı Donna Read ve arkadaşları tarafından yürütülen bir çalışma, bir kadının annelik tecrübesi ve algısının, ailenin büyüklüğü ve üremenin devamı konularında önemli rol oynadığını gösterir: Çalışmalarına katılan Avustralyalı anneler, ileride kendilerini neyin beklediğine ve anne olarak nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair anlayışlarının, kaç çocuk istediklerine dair kararlarının temeli olduğunu belirtmiştir. Araştırmacılara göre, anne olmanın ne anlama geldiğini bir defa tecrübe eden pek çok anne, ilk başta planladığından daha az sayıda çocuk isteme eğilimindeymiş.[34] Tecrübenin önemi, çocuk sahibi olma konusunda halihazırda anne olmuş kadınlarla henüz çocuk sahibi olmayan kadınlar arasında gözlemlenebilen dikkate değer farklılık olarak Almanya'da başarıyla örneklendirilmiştir: Bir hayat arkadaşı olan çocuksuz kadınların dörtte üçü çocuk sahibi olmak isterken, bir hayat arkadaşı olan, halihazırda bir ya da daha çok çocuğu olan kadınlarda bu oran dörtte birin altına düşmektedir.[35]

Read'in çalışmasındaki anneler, ilk çocuklarının doğumunu takip eden bir şok ve hayretten söz ederken, burada ele aldığımız araştırmaya katılan çok sayıdaki anne, ilk doğumlarından bugüne kadar yıllardır süren annelikten duyulan pişmanlığı ve bu nedenle başka çocuk sahibi olmamaya karar verdiklerini dile getirdi:

---

34 Donna M.Y. Read, Judith Crockett ve Robyn Mason, "'It Was a Horrible Shock': The Experience of Motherhood and Women's Family Size Preferences", *Women's Studies International Forum*, 2012, s. 12-21.

35 Bericht über die Sondererhebung 2006; 'Geburten in Deutschland'", Statistisches Bundesamt.https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/Bevoelkerungsbewegung/GeburtenKinderlosig-keit5126401089004.pdf?_blob=publicationFile

Grace (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Ben: Bu pişmanlığın gündelik hayatında yeri var mı?
Grace: Benim için bu pişmanlık kendini şu anda başka bir çocuk sahibi olmamakla gösteriyor. Ne olması gerekiyordu meselesine gelince [*alaycı bir ton kullanıyor*] – olması gereken, en küçük çocuğumun yedi buçuk yaşında olması ve benim başka bir çocuk doğurmamam değildi. Bu, pişmanlığın *doğrudan* bir sonucu. Gündelik hayatta, başka bir çocuk sahibi olmamakla kendini gösteriyor. [...] On beş yıl önce bana sorsaydın – dört çocuk isterdim.

Rose (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Ben: Anne olmadan önce, kaç çocuk sahibi olmak istediğinle ilgili bir fikrin var mıydı?
Rose: Üç ya da dört tane olur diye düşünüyordum.
Ben: [...] Pişmanlık gündelik hayatına yansıyor mu?
Rose: Genel olarak, daha fazla çocuk sahibi olmaya niyetim yok, kocam hakikaten bunu istese de.

Liz (yaşı 1 ila 5 arasında bir çocuk sahibi):
Oğlumu görüyorum, garip şey, diyor ki: "Anneciğim, bir erkek kardeş istiyorum" ve ben diyorum ki: "Böyle bir şey olmayacak", ama şunu da söylüyorum: "Büyüdüğünde istiyorsan çocukların olabilir" [*gülüyor*].

[...] Başka çocuk doğurmayacağım. Kesinlikle hayır. Bugün insanlar "Üç çocuğun olması nasıl bir şey bilemezsin" dediklerinde, diyorum ki: "Evet evet evet. Bana bundan bahsetme bile. Haklısın, bilmiyorum ve bilmek istemiyorum. Üç, on, yüz tane çocuk istiyorsanız – buyrun yapın, tadını çıkarın." Kimse bana bunun neye benzediğini bilmiyorsun diyemez. Buna kanmam, anlıyor musun? [...] düşüncelerim, ben açık bir insan olduğum

ve olasılıkları hayal etmek istediğim için, iki çocuk sahibi olmayı düşündüm, hakikaten denedim, her açıdan. Asla. Samimiyetle. Hayır. Bunu söylemek şu anda benim için daha kolay, çünkü artık ne olup bittiğini biliyorum. Denemeden önce böylesine kararlı olmak güçtür.

Jasmine (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Çocuğumun geçen seneden kalma, iyice küçülen kıyafetlerini topladım ve bir arkadaşıma vermek istedim. Annem dedi ki: "Verme, başka çocukların olabilir" ve ben de dedim ki: "Anne. Başka çocuk yapmayacağım. Yeter. Yapmayacağım. Bundan eminim."

[...] Daima bu kadar kesin davranmamaya ve *asla* demekten kaçınmaya çalışırım, ama ne hissettiğimi, başımdan geçen süreçte ne hissettiğimi biliyorum. Başka çocuk istemiyorum. Kaldıramam, çocukla kendime haksızlık ederim.

Pişmanlık, yükünü mevcut durumundan olabileceği duruma taşıyan, geçmişin ışığında geleceği düşündüren, zamansal bir feribot gibidir. Bu minvalde, annelikten pişmanlık duymanın, ilk çocuğu dünyaya getirmenin mutlak suretle daha fazla çocuk yapma ve aileyi genişletme arzusu doğurduğuna ilişkin toplumsal imajı yıkma olasılığı vardır. Bu anneler, "Denemeden bilemezsin" diye sunulan fikrin peşine düşmek yerine, geçmişte denedikleri için artık bildikleri ve bu nedenle de kendi tecrübelerinden ders almaları gerektiği konusunda ısrar ediyorlar.

Ne var ki edinilmiş bilgileri ve tecrübeleri bulundukları ortamda kabul görmüyor ve bu kadınlar mütemadiyen, "Yeniden dene ve farklı olacak" demek suretiyle kendilerini aksine ikna etmeye çalışan girişimlerle karşılaşıyorlar. Böylesi ikna çabaları, toplumumuzun düzeni korumak uğruna, hayal kırıklığının –beklediğimiz, istediğimiz ve umduğu-

muz bir şeyin gerçekleşmemesi durumunda uyanan şu duygunun– varlığını ve anlamını sıklıkla reddettiğini gösteriyor. Modern toplumumuz, bu şekilde hayal kırıklığını pekiştiriyor ama aynı zamanda da toplumsal düzenin devamı için onu yadsımamız konusunda bizi teşvik ediyor; insanlara, hayal kırıklığının tali ürünleri olan yas, cefa ve acıyla başa çıkmaya yarayan gereçleri sağlamadan, onları tanımlanmış şablonların içine itmeye ve bunlara göre şekillendirmeye devam etmemize izin veriyor.[36]

Dolayısıyla, genel anlamda ve temelde annelik söz konusu olduğunda hayal kırıklığıyla başa çıkamayan bir toplumsal dünyada, yeniden üremeyi reddeden kadınlara, hayal kırıklıklarının ötesine geçmek ve geçmişin hatalarını onarmak için yeniden çabalamak zorunda oldukları tekrar tekrar söyleniyor. Rose'un tarif ettiği gibi, bu yorum kadınların kendileri tarafından da içselleştirilebiliyor:

> *Rose (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):*
> İkinci çocuğu doğurmaya karar verdiğinde, tecrübemin, ilkini telafi etmesini istedim. Ve hamilelik daha iyiydi, dar kıyafetler giydim, bu konu hakkında konuştum... Olayların farklı olmasını diledim, öyle umdum ve kısmen farklı oldu, kocam destekleyiciydi, terapistim vardı, ebeveynlik tecrübemi onarmak istedim. Başarısız olmadığımı, başardığımı kendime kanıtlamak istedim. Tüm ihtiyacım olan şeyin yaşça daha büyük olmak, daha hazırlıklı olmak olduğunu sandım ama coşkunun ardından gerçek savaş kendini gösterdi.

Öte yandan diğer kadınlar için, hayal kırıklığıyla karşılaşmak illa ki üremeye devam etmeye yol açmaz, daha ziyade üremeye son vermeye sebep olur. Onların nazarında, bu-

36 Ian Craib, *The Importance of Disappointment*, Routledge, Londra, 1994.

günlerine musallat olmaya devam eden geçmiş tecrübeleri, başka bir doğumla temizlenemez. Hayal kırıklıkları, tecrübeleri ve bilgileri, anneliğin son ayakta onlar için faydalı olduğuna; bir şekilde üstesinden geleceklerine dair dışsal beklentilerle örtüşmez.

ANNE, SEN KİMSİN? SÖZLE SUSKUNLUK ARASINDA ANNELİKTEN PİŞMAN OLMAK

> Çoğu insanla bu tip şeyleri konuşamazsınız. Çünkü anlamazlar ya da bu onlar için gerçek bir tehdit unsurudur ya da bu konuyla bir ilgileri yoktur. İnsanları derhal saldırıya geçirir. İnsanlar için böyle şeyleri duymak çok zor [...]. Bu konu hakkında açıkça konuşabildiğim çok az insan var. Neredeyse kimse yok.
>
> – SKY (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var)

Birkaç onyıldır, annelik ve onun yarattığı duygular hakkında konuşma tarzlarımızda değişiklikler oluyor. Bir zamanlar kadınları çocuklarını yetiştirmekten kaynaklanan zorluklarla baş etmek konusunda ne kadar kısıtlı olduklarını itiraf etmekten alıkoyan ve çoğunun, duygularını saklamasına yol açan "iyi anne" figürü bir engel oluştururken, son onyıllarda, efsanenin duvarları yavaş yavaş yıkılıyor. Her ne kadar uyumlu ve dingin olmaları beklense de, giderek daha fazla anne hayal kırıklıklarını, husumetlerini, hüs-

ranlarını, usançlarını ve duygusal karmaşalarını ifade etmek konusunda ısrarcı davranıyor.

Bu yenilikler, başka sebeplerin yanı sıra, içinde bulunduğumuz çağa özgü daha geniş değişimlerden ileri geliyor: Günümüzde giderek artan sayıda toplumsal grup, kültürel aktör olarak, duruşlarını ve haklarını müzakere edebilecekleri, değişikliğe yol açacak etkin söz söyleyebilecekleri bir sese sahip olmak istiyorlar. Yine de neyin konuşulabilir ve ağza alınmaz olarak değerlendirileceğinin sınırlarını dönüştüren bu değişimlerin yanı sıra, keyif ve memnuniyetten daha karmaşık olan anaç duyguların ifade edilmesi giderek doğası gereği çelişkili olan annelik deneyiminin doğal parçası olarak değerlendirilse de, memnuniyetsiz, kafası karışık ya da hayal kırıklığına uğramış annelerin sesleri, hâlâ sınırlamaya ve kınamaya maruz kalıyor.

Örneğin çocuk sahibi olmaktan pişmanlık duyan, anne ve büyükanne olan İngiliz Isabella Dutton'un yazdığı makale 2013 Nisanı'nda yayımlanmış ve şunun gibi binlerce yorum almıştır:

> Ne kadar da düpedüz acınası, taş kalpli ve bencil bir kadın! İnanılmaz ve bu makaleyi okuyabileceğinden hiç şüphe olmayan çocukları için ben de çok üzgünüm, ne kadar yıkılacaklarını bir düşünün hele, özellikle de herkes bunu okusun diye basıldığını görmek!!! Hakikaten korkunç ve son derece üzücü. Kocasının kadın hakkında ne düşündüğünü de merak ediyorum! Çok şükür, bu çocukların kendilerine bakacak sevgi dolu bir babaları var.
>
> İtiraf etmesi ne korkunç bir şey. Neden? Kendine saklayamadın mı? Zavallı çocukların.[1]

1 Isabella Dutton, "The mother who says having these two children is the biggest regret of her life", erişim tarihi 04.03.2013, http:// www.dailymail.co.uk/femail/article-2 303 588/The-mother-says-having-children-biggest-regret-life.html.

İsmini ve yüzünü gizlemeden pişmanlığını açıkça ifade ettiği için Isabella Dutton'un elini taşın altına koyduğu söylenebilir. Ne var ki annelerin pişmanlıklarını, çocuklarının öğrenmesini önleyecek bir anonimlik içinde takma adlarla tartışmaları bile, onları taşlanmaktan kurtarmıyor; bu durum, Almanya'da konuyla ilgili tartışmada yapılan yorumlarda kolayca görülebilir:

> Hayatımızda, kendine acımaya boydan boya bulanıp alenen pişmanlık duyacağımız ve internette etiketleyerek tartışacağımız ne kaldı? [...] Bu anne babalara defolun gidin, diye bağırmak istiyorum. Hayatınızın felaketinin suçunu çocuklarınıza atmanız yakışıksız bir şey. Birinin sızlanmasının sorumluluğunu sineğe atması çok bayağı.[2]

> Ama herkesin içinde konuşmayı [...], eğer seçme hakkı olsa, çocuklarını bir daha dünyaya getirmek istemeyeceğini ve anne olmaktan dolayı derin pişmanlık duyduğunu söylemeyi ürkütücü buluyorum. Etrafındaki diğer anneler, eşler, arkadaşlar, komşular açısından değil. Kendi çocukları açısından. Çünkü çocuklar bir gün bu yazıları okuyacak ve annelerinin mümkün olsa kendilerini yok etmek istediğini öğrenecekler. Bu onlara kendilerini nasıl hissettirecek? Annenizin hayatındaki en büyük felaketin kendiniz olduğunu okumak?[3]

Çocukların annelerinin anlatılarıyla karşılaşması ya da onları takip etmemesinin fark yaratmadığı gerçeği –ister

2 Birgit Kelle, "Grow up!", *TheEuropean; Das Debatten-Magazin*, erişim tarihi 20.04.2015, http:www.theeuropean.de/birgit-kelle/10 048-selbstmitleid-im-internet.

3 Johanna, "Regretting motherhood. Overkill und die Frage: Muss das wirklich sein?", *Pinkepank,* erişim tarihi 21.04.2015, http://www.pink-e-pank.de/2015/04/21/regretting-motherhood-overkill-und-die-frage-muss-das-wirklich-sein/#comments; http://www.gutefrage.net/frage/ich-will-keine-kinder-haben-als-frau-ein-skandal

açık isterse gizli kimlikle yapılsın–, bu kınamaların altında başka bir şey olduğunu ima eder. Bu kınamalar, anneliğe dair eski "gerçekleri" bir kez daha teyit eder: Sıkıntılı annelik tecrübeleri, yakışıksız olarak değerlendirildiği ve kadınlardaki patolojik bir durumun işareti olarak görüldüğü için bunlar üzerine söylenecek bir şey yoktur. Böylesi "dikbaşlı" anneleri yargılamak, kadınların tecrübelerinin daha az değerli, kültürel olarak düşük olduğuna ve bu nedenle –hem kadın hem de anne olarak– öznel tecrübelerinin seslendirilmemesi ya da toplumsal beklentilere uygun şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini söyleyen hiyerarşik ve geleneksel görüşlerin bir yönüdür.[4] Dahası kadınlar ve anneler, sözde kendi kendini şımartma salgınının yaşandığı bir çağ olan "mızmızlanma çağı"nda yaşadığımıza dair, daha yaygın bir toplumsal algıya göre kınanırlar. Dolayısıyla *tam da* baskıcı toplumsal düzenlerin "doğal seyrini" etkisizleştirmek amacıyla giderek daha fazla sayıda toplumsal grubun konuşmasına izin verildiği *için,* annelerin söylediklerini, onları "şımarık, aklını kaçırmış, abartan zayıf insan"lardan biri olarak etiketlemeden dinlemek katlanılmaz hale gelmiştir.

Gelinen noktada –ortak beklenti pişmanlığın annelerin kendilerinden başka kimseyle ilgisi olmayan kişisel bir başarısızlığı, bireysel bir günahı ve sırrı olarak kalacakken– anne olmaktan pişmanlık duyan kadınların evlerinde, aile içinde, arkadaşları arasında ve işyerlerinde bir şeyler söylemek konusunda mahşeri bir korku duymaları hiç şaşırtıcı değildir.

4 Ruth Quiney, a.g.m.

KONUŞMAYA ÇALIŞMAK, SUSTURULMAK

Tirtza ile 2011 Martı'nda, araştırma için hâlâ görüşme yapıp yapmadığımı sormak için beni aradığında tanıştım. Araştırmayı İsrail gazetelerinden birinde okumuş ve katılmak istemişti.

Birkaç gün sonra, İsrail'in merkezindeki küçük bir kasabada bulunan, yalnız yaşadığı evine gittim. Çocukları artık orada yaşamıyor – otuzlarının ortalarındalar ve kendi hayatları var. İkisi de ebeveyn olmuş, dolayısıyla 57 yaşındaki Tirtza'nın iki torunu var.

Başlamak için mutfağa kurulduk ve sonrasında hiç ara vermeden konuştuk.

Bana söylediği ilk şeylerden biri, bir hastanede çalıştığı oldu. Konuşmamız boyunca pek çok defa, pişmanlığı hakkında iş arkadaşlarıyla konuşma girişimlerinden bahsetti, ne var ki onu dinleyecek kimse yokmuş:

Tirtza (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Sürekli bebeklerle ve ebeveynlerle ve üreme tedavileriyle çevrelenmiş durumdayım yani pek çok kadının benim gibi düşündüğünü biliyorum ama yine de cesaret edip bunları kendilerine ya da en yakınlarına söyleyemiyorlar. Zorluğu anlıyorum. Bunu anlıyorum. Benim için de zor. Toplumsal ve siyasi bir ideoloji ona eşlik ederken, üzerinden ebeveynliğin kodlanmasını, romantizmini çıkarmak çok güç.

İşyerindeki çalışma arkadaşlarımın büyük bir çoğunluğu doktor ve onlardan ne istediğimi anlamıyorlar. Neden söz ettiğimi anlamıyorlar. Onlar için sapkın ya da bu tür bir şey değilse de ben bir çeşit tuhaf kuşum. Evet, tuhaf kuş, beni böyle algılıyorlar. Konu hakkında kısaca konuşmaya başladığım anda

dahi, hepsi çekilmeye çalışıyor ve kaçıyorlar. Konuyu değiştiriyorlar ve düşündüğüm şeyi reddederek beni bastırmaya çalışıyorlar. Bölümümüzde benim düşüncelerimin varlığına yer yok. Doğum üreten ve doğumu teşvik eden bir bölüm bu ve benim düşüncelerim kınanıyor. Çok yazık, çünkü çoğu insan ne yaptığını anlamıyor ve anlamak istemiyor; yüzünü, gözlerini, kulağını kuma gömen, eylemsizliğin gücüyle ilerleyen devekuşu gibi."

Tirtza annelik hakkındaki düşüncelerinin kendisini işyerinde bugüne kadar nasıl yalnızlaştırdığını anlatıyor. Kimse anlamıyor. Kimse anlamak *istemiyor*.

Bu duygu, eşleriyle, arkadaşlarıyla, örneğin anneleri ve kız kardeşleri gibi akrabalarıyla ve terapiye gittiklerinde konu hakkında konuşmaya çalışan bazı anneler tarafından paylaşıldı:

***Brenda** (yaşları 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):*
Arkadaşlarıma anlatmaya çalıştığımda, derhal susturuldum. "Bunu konuşmak sana mı düşer? Sahip olduklarına şükret." Hezimete bak diye düşündüm kendi kendime. Sessiz ol, diye mırıldandım, sessiz ol ki seni hastaneye kapatmasınlar. Kabul et ve bu uydurma mutluluğu yaşamaya devam et, diğer herkes gibi maske tak ve oyuna devam et. Hepsi değilse bile bazıları muhtelemelen aynı şeyleri yaşıyor ama dile getirmeye cesaret edemeyecekler.

***Sophia** (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):*
Görüştüğümüz psikolog benim [*anneliği silmek hakkındaki*] fantezilerimi biliyor ama bunları ciddiye aldığını sanmıyorum. [...] Kocam anında çılgına dönüyor ve kimseye söylememi istemiyor. İyi olmamı istiyor, tıpkı diğer herkes gibi. [...] İnternetteki bir anneler forumuna "hayatım sona erdi" gibi bir şeyler yazdığımda, hakarete uğradım. Bazıları için bunu duymak zor oldu

ve yanıtları sertti. Forumdaki çok sayıda hamile kadın aynı şekilde hissedecek diye çok korktu, bu yüzden benim mesajımın ardından derhal kendilerini neşelendirecek başka bir konu açtılar.

Susturulma ve sapkın olarak görülme korkusu, çalışmadaki bazı kadınların görüşmeye kadar bu konuda konuşmaya bile asla çabalamamalarının sebeplerinden birini oluşturuyor. Kendi kendilerine dayattıkları suskunluğun bir diğer nedeni ise, sevdiklerinin hayatlarını sekteye uğratma korkusu ve onları bilmekten alıkoyma arzusuydu:

Maya (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):
Kocamın haberi yok ve arkadaşlarımın hiçbiri bilmiyor. Bu yükün kocamın sırtında olmasını istemiyorum. Eğer bilirse, o zaman ne olacak? Sefil bir karısı olduğunu mu söyleyecek? Buna ihtiyacım yok. Kafası yeterince meşgul, gerçekten çok çalışıyor. Hayatı zaten kolay değil, bir de bunu dayatmak istemiyorum. Yani bu kendime sakladığım bir şey. Bu konu hakkında kimseyle konuşmuyorum.

Pişmanlıkları hakkında açıkça konuşup konuşmama sorusu ve özellikle de kiminle konuşacakları, kadınların çoğunun zihnini kurcalamış. Pek çok katılımcı bu konuda çevresindekilerle konuşmak istediğini söyledi:

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Kız kardeşlerim konuyu tüm çıplaklığıyla biliyor. Pişman olduğumu biliyorlar. Bir defasında onlardan birine kesin bir surette şöyle dedim: "Dinle, düşüncelerimi ve hislerimi biliyorsun, eğer bana yardım edebilirsen – sadece yardım et." Ve yardım etti. Kız kardeşlerim anlıyor.

Bali (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Bali: Annem ve hayat arkadaşım biliyor. Bunun benim için ne kadar zor olduğunu, ne kadar korkunç olduğunu biliyorlar [*aynı anda bebeğiyle oynuyor ve konuşuyor*].
Ben: Ya daha geniş çevren?
Bali: Onlar bilmiyor.
Ben: Neden?
Bali: Bunu itiraf etmek zor. Şey gibi değerlendiriliyor... ayıp gibi, hakikaten. Utanıyorum.

Birkaç anne bu konuda konuşmanın en etkin yolunun, konuyu dolaysız ve düpedüz dile getirmektense –"Annelikten pişmanım"–, işi şakaya dökmek olduğunu belirtti. Ayıplanma riskini harekete geçirmekten kaçınmanın yolu, sıkıntıları hakkında gülmekti. Böylece diğer anneler karşılaştıkları zorlukları, adına pişmanlık demeden ortaya dökmeye katılabilecek veya henüz anne olmamış kadınlara bir şeyler söyleyebilecekti:

Charlotte (birinin yaşı 10 ila 15, diğerinin yaşı 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
İşyerimde, ilk başta şoka girdiler. Bu onları çok güldürdü. Çünkü bilerek abarttığımı biliyorlardı. Bu, benim baş etme yöntemimdi. Ve şunu fark ettim, insanlarla konuşunca ve kartları masaya açık açık koyunca, insanlar kendilerini bırakıyor [*konuşmak konusunda*]. Sakladıkları şeyler gözlerine aniden daha az korkunç geliyor. [...] Bu yüzden, kendim ve çocuklarıma bir çeşit koruma, savunma olsun diye açıkça beyan ediyorum.

Odelya (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Ben: Bu konuyu rahatça konuşabileceğini hissettiğin kişiler kimler?
Odelya: Ders verdiğim kızlar. Gençler ve meraklılar, yani nasıl

olup da böyle hissedebildiğimi soruyorlar. Anlamıyorlar.
Ben: Onlara ne anlatıyorsun?
Odelya: Bugün bildiğimi o zamanlar bilseydim muhtemelen çocuk sahibi olmayacağımı. Ve çocuk sahibi olmak hakkında konuştuklarında, onlara diyorum ki: "Bekleyin. Bir yere kaçmıyor." Sürekli bunu söylüyorum onlara. Bazen başka insanların yanında açılıyorum ve bir şeyler söylecekmiş gibi hissediyorum ama ardından duruyorum çünkü çizgiyi aşmamanın daha iyi olduğunu biliyorum, biliyorum...

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Kime ne diyeceğim konusunda çok dikkatliyim, ama aslında saklıyor değilim. Bu çok komik, ne zaman anne olmak istemeyen birine rastlasam, derhal onu yüreklendiriyor ve bunun mükemmel olduğunu, onun yanında olduğumu söylüyorum. Onun haklı olduğunu söylüyorum.

Sophia (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):
Konuşmadan önce daima zemini yoklarım. Şu anda bunu en açık şekilde söyleyebilirim çünkü senin amacın bu ve bir şey düşünsen bile – bunu bana söylemezsin. Ve sen farklı bir mecradasın çünkü anne değilsin. Eğer anne olsan, derhal kendini aksettirirsin. Ebeveynler için bunu duymak çok stres verici. Anlıyorsun, değil mi?

Sokaktaki insanlara bunu söylemem. Zemini yoklayıp her şeyin yolunda olduğunu görürsem, söylüyorum ve insanlar bunu herhangi bir başka fikir gibi kabul ediyorlar. Çocuk sahibi olmayan kendi akrabalarından bahsediyorlar bana. Bunu, kocam ortada olmadığında yapıyorum çünkü bu konuda konuşmam onu rahatsız ediyor. Ve onu anlıyorum çünkü eğer çocuklarımın tadını onun yaptığı gibi çıkarıyor olsam ve eşim onları istemediğini söylese – bu benim zoruma giderdi.

Tirtza ile görüşmemizden birkaç hafta sonra ondan uzun ve detaylı bir mektup aldım. Sekiz sayfalık el yazısı mektubunda, görüşmede paylaşmayı isteyip de paylaşamadığı ilave düşüncelerini açıklamaya çalışmıştı:

> Sana yazmaya (ya da daha ziyade kafamda düşüncelerimi toparmaya çalışırken) ve iki çocuk doğurmakla ilgili pişmanlığıma ilişkin kişisel yanıtımı açıklamaya uğraşırken, kelimelerin ne kadar küçüldüğünü, zayıfladığını, acı dolu gerçeği kenara ittiğini elbette fark ettim. Ne var ki kelimeler dışında iletişim kurmanın başka bir yolu yok (Tabii ki yok. Yoksa var mı? Belki de dans etmek). Kelimeler, katlanılamaz bedeli katlanılabilir hale getiriyor.

Kendi içinde ıstıraplı ve toplumsal olarak tehlikeli olabilecek bir duygusal duruşla başa çıkmak için uygun yol arayan bu kelimeler, iş konuyu çocuklarla tartışmaya geldiğinde şiddetlenmişti.

"ÇOCUKLAR BİLİYOR MU?"

Annelikten pişman olmak konusunda son sekiz yıldır yaptığım çalışmalar sırasında, annelerin çocuklarına bu konuda bir şey söyleyip söylemedikleri konusunda defalarca sorgulandım. Göreceğimiz üzere, cevap evet/hayır'dan çok daha karmaşık; yine de bu soruların benim için en ilgi çekici yanı, soruyu soranların olumsuz bir cevap duymaya neredeyse özlem duyduğunu fark etmek oldu – bu durum tüm kötülüklerin anası olarak görüldüğü, kötü annelik için nihai kesin kanıt oluşturduğu, kimi zaman annelikten pişmanlık duymanın kendisinden bile daha kötü olduğu için anneler evde bu konuyu konuşmuyorlardı. Bu ürkütücü soruyla

bağdaşabilecek akla yakın tek senaryo, bir annenin yalnızca kendi bencil ihtiyaçları uğruna, hayatını mahvettikleri için çocuklarını doğurmaktan dolayı pişman olduğunu söylemesi; cümlelerini durumun onları ve aile içi ilişkileri nasıl etkileyeceğini umursamadan nefret dolu gözlerle çocuklarına savurması oluyor.

Bu tek geçerli senaryo aşağıdaki endişeli ifadelerde görülebilir:

> Kimse annesinden kendisinin istenmediğini duymamalı. Bu acımasızca, haksızlık ve insanlık dışı.[5]

Bu senaryoda pekâlâ bir gerçek payı olabilir. Annelikten pişman olan bir annenin kızı içtenlikle şöyle yazmış:

> Doğum sonrası annelerinin hayatındaki varlıklarını, bir sitem aracı olarak çocukların önüne koymak hiç de kolay değildir. Bunun için sadece cesarete ihtiyacınız yok, aynı zamanda da kişilik bozukluklarından bildiğimiz, basbayağı bir duygusal soğukluğunuz olmalı. Bu çocukların varlıkları hakkında annelerinin söylediklerini asla duymamaları için Tanrı'ya dua ediyorum ama eminim ki anne kendini iyi hissetsin diye hepsi istenmediklerini, orada olmamaları gerektiğini, yaşamamaları gerektiğini hissediyorlar.
>
> [...] Ben böyle bir annenin çocuğuydum. Daha küçük bir çocukken bile, yaşayamadığı hayatı için beni suçlayan, bana şöyle bağıran bir anne: "Eğer sen olmasan, hayatım farklı olabilirdi, mutlu olabilirdim." Bu, daha o zaman bile bayılmama neden oldu ve omuzlarıma, bugüne kadar kurtulmak için uğraştığım bir yük yükledi. Bu şekilde hissetmesi için annemin ne kadar zarar

5 Nadine, "Plädoyer für ein Tabu. #regrettingmotherhood", *Berliner kinderzimmer. kleines blogmagazin*, erişim tarihi 09.04.2015, http://www.berlinerkinderzimmer.de/2015/04/09/pl%C3%A4doyer-f%C3%BCr-ein-tabu-regretting-motherhood/

görmüş, ne kadar yardıma muhtaç olması gerektiğini ve şuurunu yitirdiğini anlamak uzun zamanımı aldı. Annem bana dönüşünce, ne kadar olgunlaşmamış olduğunu anladım...[6]

Hiçbir günahı olmaksızın annesinin acı çekişini yüklenmek zorunda kalmış bu kadının/kız çocuğunun acı dolu beyanını görmezden gelemem ve görmezden gelmek istemem. Onun söyleyecekleri duyulmalı, hatta üst perdeden duyulmalı. Ne var ki, annesi pişman olan bir kız evladın aşağıdaki sözlerinden görülebileceği üzere, anneler ve çocukları arasında kuşaklararası bir ilişki teşkil eden olasılıklar yelpazesinde başka senaryoların da yeri olabilir:

12 yaşımdayken, annem bana beni doğurduğu için pişman olduğunu söyledi. "Umarım sen anne olmadan önce uzunca bir süre düşünürsün," demişti o sıcak yaz sabahında. "Eğer her şeyi baştan yapsaydım, çocuk sahibi olur muydum, emin değilim."

Uff.

12 yaşımda, sözleri bağrıma saplanmıştı. Ne kastettiği ya da bunu neden söylediği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Gerçekten benim doğmamış olmamı mı dilemişti? Ne kastettiğini ancak şimdi, yirmi yıl ve üç çocuk sahibi olduktan sonra anlıyorum. Beni sevmediği için değil. Bana sahip olmamayı dilediği için değil. Anne olmanın, hayatının asla tekrar tamamen kendisine ait olamayacağı anlamına geldiğini bildiği içindi.[7]

---

6 Angelika Wende, "Regretting Motherhood oder warum Kinder als Schuldige für ein unerfülltes Leben herhalten müssen", erişim tarihi 19.04.2015, http://angelikawende.blogspot.de/2015/04/aus-der-praxis-regretting-mother-hood.html.

7 Sasha Worsham Brown, "My Mom Told Me She Regrets Having Children", *Yahoo!*, erişim tarihi 01.05. 2015, https://www.yahoo.com/parenting/what-if-you-regret-having-children-117 620 834 597.html

Bir şey söylemek ya da söylememek arasındaki ikilemi oluşturan bu narin yapı içinde anneler, kendi esenliklerini göz ardı ederek çocuklarını suçlamayı istemek dışında sayısız nedene bağlı olarak duygusal bakımdan yönlerini şaşırmış hissederken yollarını kaybedebilir.

Avustralyalı-Britanyalı akademisyen Sara Ahmed, toplumsal ve duygusal olarak yönünü kaybetme tecrübesini, karanlık bir odaya girmekle veya bir odaya gözleri bağlı halde girmekle kıyaslamayı öneriyor: Daha önce orada bulunduğumuz için oda bize aşina ise uzanabilir, eşyalara el yordamıyla ulaşabilir ve ne ile karşı karşıya olduğumuzu belirleyebiliriz. Aşinalık, boşlukta kendi yerimizi tespit etmemizi sağlar. Ancak eğer odaya aşina değilsek, yerimizi tespit etmek için yönelerek uzandığımız eşyaların bize yardımı olmayabilir. Ne ile karşı karşıya olduğumuzu bilmemek bizi tereddütte ve ne yöne döneceğimize karar veremez halde bırakabilir. Nitekim, söz konusu yönünü kaybetme anları gereklidir çünkü tam olarak bundan sonra –"sınırların dışı"nda olduğumuzda– hayatın tekdüze bir çizgi olduğu ortak fikri sorgulanmaktadır. Böylesi anlar belki de üzerinde durduğumuz zeminin oynaklığını ortaya çıkarabilir, dahası diğer olasılıkların zihnimize girmesine izin verebilecek olan bunun gibi anlardır.[8]

Annelik tecrübesi bir yandan doğru şeyi yapmayı isterken pişmanlık içerdiğinde, nereye gideceğine dair dışsal bir kılavuz da yoksa, çoğu anne kendi kaderine terk edilmekte ve kendilerini, böylesine bir karanlık odada herhangi bir yönlendirme olmaksızın, kaybolmuş hissedebilmektedir. Bu durumda anneler, mevcut olmayan bir senaryoyu takip etmeyi amaçlayan olası yolların deneysel keşfini üstlenmek zorunda kalırlar. Göreceğimiz üzere, bu çalışmadaki her bir anne,

8 Sara Ahmed, *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*, Duke University Press, Durham, 2006.

pişmanlıkları hakkında konuşmakla sessiz kalmak ve pişmanlığı açıkça dile getirmekle, onu anneliğin zorluklarıyla, sıkıntıya değmezlikle ve asla anne ya da ebeveyn olmama olasılığıyla ilişkilendirerek dolaylı yoldan konuşmak arasındaki ikilem etrafında kendi yolunu bulmaya çalışmaktadır.

KORUMAK ADINA PİŞMANLIĞI SESSİZLİĞE GÖMMEK

Araştırmadaki bazı anneler için kendi annelik tecrübeleri ve bundan pişman olmaları hakkında çocuklarıyla konuşmama kararı, bir dilekler üçgeninden kaynaklanır: Çocuklarını korumak, çocuklarıyla aralarındaki bağı korumak ve kendilerini korumak.

***Sophia** (yaşları 1 ila 5 arasında değişen iki çocuğu var):*
Neden foruma [*"Çocuk istemeyen kadınlar" konulu İsrail'deki internet forumu*] katılmadım? Pek çok defa ellerim gitti, ne var ki [...] büyüdüklerinde bunu forumda okumalarından korktum. Bu beni çok korkutuyor. Yani pekâlâ sahte bir isim kullanabilirim, ama onları istemediğimi anlayacaklarından korkuyorum. Elbette biliyorlar, çocuklar her şeyi bilir. Aklımı okuyorlar, yaşadığım her şeyi, benimle birlikte onlar da yaşıyor. Bu şeylerin sensörüdür çocuklar. Yine de gidip bizzat bunu okumalarını istemem. İşin aslı şu ki, eğer çocuklar olmasa, şimdiye bu konuda bir yığın kitap, her gazeteye bir yazı yazmış, böylesine doğal bir olayın varlığını söyleyerek bunun açıkça bilinmesini sağlamıştım. Ama çocuklarımı incitmekten hakikaten korkuyorum.

***Brenda** (yaşları 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):*
Seçtiğin herhangi bir şekilde bunu yapmanla [*kendisinden alıntı yapmamla*] ilgili bir sorunum yok, sadece benimle ilgili detayla-

rın gerçekten gizli kalacağına dair bir anlaşma imzalamak koşuluyla. [...] annelerinin seçebilseydi, hiçbirini doğurmayacağına ve geçmişe dönük olarak bundan pişman olduğuna dair bir şeyi çocuklarımın okumalarını asla istemem – sırf, esasen yıllardan beri babaları olmadığı için. Babalarının onlara sırtını dönmesinin ve annelerinin söylenene bakılırsa onları istememesinin ardından bu çocuklar kendilerini nasıl hisseder? Böyle bir senaryoyu tahayyül edebilir misin?

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Ben: Etrafında pişmanlığını bilen kimse var mı? Ailen biliyor mu?
Carmel: Hmm... Biliyor olabilirler, birkaç defa ağzımdan kaçırdım, ama bu konu hakkında onlarla konuşmam. Bir sürü insan biliyor. Gerçekten saklıyor değilim, dürüst olmak gerekirse. Kime söylediğim konusunda dikkatliyim, ama gerçekten saklamıyorum. Bu komik, bunu dile getiren birine rastladığımda – hemen o kadını yüreklendirmeye çalışıyorum. Ona "Güzel. Çok güzel. Böyle devam et," diyorum. Bu gerçekten komik. Onu neşelendirmek için derhal ortaya atılıyorum.
Ben: Yani çocuk istemeyen birine rastladığında mı?
Carmel: Evet.
Ben: Ona ne diyorsun?
Carmel: Bunun iyi olduğunu. Onun yanında olduğumu. Haklı olduğunu düşündüğümü.
Ben: Bunu Ido'ya [oğluna] da söyler misin?
Carmel: Hayır. Hayır. Bunun bir yararı yok. Ona, başka çocuğum olmadığına memnun olduğumu söylüyorum. Ama ona şey demedim, hmın... Ona burada, İsrail'de olup bitenler yüzünden bugünlerde çocuk sahibi olmazdım demiş olabilirim ya da bunun gibi bir şeyler ama ona söylemedim ve söylemem. Neye yarar. Hiç gereği yok. Hiç gereği yok.

Sırlarla ve suskunlukla kimin korunduğu sorusunun paralelinde, bu kimselerin neden korunduğu sorusu yer alır. Sophia, Brenda ve Carmel gibi bazı anneler, annelik ilişkilerinin bir parçası olarak, çocuklarını zararlı ve yıkıcı nitelendirilen ve bu nedenle lüzumsuz olarak değerlendirilen bir şeyi bilmekten korumak adına, şu anda ya da herhangi bir zamanda annelik tecrübeleri ve pişmanlıkları hakkında çocuklarıyla konuşmamaları gerektiğine karar vermişler.

Bu istek, çocuklarla yüzleşirken *anne olmaktan pişman olmak* ile *çocuklardan pişman olmak* arasında; *anne olmaktan pişman olmak* ile *çocukları sevmek arasında* ve "annelik bize söylendiği kadar harcanan emeğe değer bir şey olmayabilir" sözüyle "*senden* pişmanım" arasında bir ayrım yaratmakta güçlük çekilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Böylesi bir ayrım olmaksızın, iş bizatihi çocukların kendilerine geldiğinde, pişmanlık onlara tek ve aynı gibi gelecektir: Annelerinin pişmanlığı muhtemelen doğrudan *onlardan* kaynaklanan bir pişmanlık olarak yorumlanacaktır; böylece çocuk kendisini annesi tarafından bu dünyada istenmeyen biri gibi hissetmekten kurtulamayabilir. Ayrıca bu bilginin "yargılananın" çocukların kendisi değil de annelik ve anne olmak olabileceği ihtimaline geçit verilmeksizin, çocukları suçluluk diyarına yöneltme ve annelerindeki söz konusu duygusal duruşu, kendi karakter ve davranışlarının yarattığına dair korkuya düşürme potansiyeli vardır.

Ne var ki konu çocukların karakterleri ve davranışları yüzünden suçluluk duymalarına neden olma korkusu olmadığında bile, çocuklar kendi doğumlarıyla annelerinin acı ve eziyet çekmesine neden olmanın ve annelerinin hayatlarını raydan çıkarmanın suçluluğunu duyabilirler. Bu karmaşık düşünce yapısı sıklıkla, annenin, kendisine çok az anlam ifade eden anneliğin aksine değerli bularak müteşekkir ola-

bileceği, insan olarak *çocuklarıyla arasındaki bağı* yerle bir etme korkusuna yol açar.

Anneler ve çocukları arasındaki bu bağ sıklıkla, iki tarafın birbirini eşit olmayan şekilde tanımasıyla kurulur: Annelerin kızları ve oğulları hakkında her şeyi bilmesi beklenirken, "ilgisizlik kanununa"[9] göre annelerimizi –onların insan olarak duygusal dünyalarını ve içgörülerini– tanımak bir külfettir ve genelde kaçınılması gereken bir yük gibi muamele görür. Carmel'in dediği gibi: "Hiç gereği yok." Anneler ast olarak görülür ve bu nedenle de sessiz kalmaları talep edilir veya anneleri müstakil ve çocuklarıyla ilişkilerinin dışında bir varlık olarak görmekte güçlük çeken, annenin kendi ihtiyaçları ve istekleri olan bir insan olarak var olmamasını bekleyip ilişkiyi ta en başından yapılandırarak tümüyle çocuğa doğru yönlendiren bir kültürde, kendilerini toplumsal beklentilere uygun şekilde yeniden düzenlemeleri beklenir. Carmel örneğinde olduğu gibi pişmanlık tecrübesi, insan içinde konuşulacak bir şeydir, evde değil. Yani onun gibi anneler çocuklarını korumak isterken, sessiz kaldıkları "özel alan" ile konu üzerinde konuşmak için kendilerini daha özgür hissettikleri "kamusal alan" arasına çizgi çekerek, bir yandan evde kendilerini ergen veya yetişkin oldukları zaman dahi tümüyle çocuklarının ihtiyaçlarına uyarlamaları gerektiğine dair düşünceyi pekiştirirler.

Çocukları koruma ve onlarla olan ilişkiyi tehlikeye atmama arzusunun yanı sıra, pişmanlığı saklamanın anneler için bir başka yönü daha vardır; *kendilerini* korumak:

> *Tirtza (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
> Oğluma gidip "Üzgünüm, bence hata ettim, doğum ve diğer şeyleri yapmamalıydım. Ben kötü bir anneyim, anne olmak iste-

9 Eviatar Zerubavel, *The Elephant in the Room: Silence and Denial in Everyday Life*, Oxford University Press, New York, 2006.

miyorum, annelik benim ilgimi çekmiyor, beni sıkıyor, hayatımı oradan buraya indiriyor ve bana zahmet veriyor" demek zor ama gerçek bu. Ve gerçek şu ki, zamanı geri alamazsınız.

Çocuklarımla bu konu hakkında konuşmadım, bunu hissettiklerinden eminim. Birçok defa ölmeden önce bir mektup yazmam lazım diye düşündüm, ama bu bir ikilem – ne için? Onlara üzgünüm, iyi bir anne olamadım diye yazmak, onlara kendimi vermediğimi, geri durduğumu, hiç sabrım olmadığını, benimle konuştukları şeye, tüm o oyunlara ve şarkılara hiç ilgi duymadığımı yazmak?

Tirtza çocuklarıyla pişmanlık hakkında konuşmanın gereksizliği düşüncesiyle onlarla konuşmanın kendisini tanımaları için bir değeri olup olmayacağını tartma arasında ileri geri giderken ikiye bölünmüştü. Şu an için, çocuklarının onu "doğru yol"a kıyasla acımasız bir biçimde "kötü anne" olarak yargılayabilecek sarih nazarından kaçınarak, saklanma ile açığa çıkarma arasında duruyor. Şu an için arafta kalarak kendini açığa çıkmaktan kurtarıyor; meşru müdafaa arzusuyla "sessiz kalma hakkı"nı kullanıyor.

Pişmanlık hakkında konuşmak ile "kötü anneliği" itiraf etmeyi bağdaştıran Tirtza'nın aksine, Carmel anne olmaktan duyduğu pişmanlık ile kendinin ve oğlunun nazarındaki anneliğinin doğası arasında bir sınır belirliyor:

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Kişisel olarak, bugün biliyorum ki en basitinden [anne] olmamalıydım. Olması gerektiği gibi işlev gösteremediğim ya da benzeri bir nedenden ötürü değil. Ben *muhteşem* bir anneyimdir ve ne zaman sorsan Ido bunu onaylar.

Dolayısıyla, kendilerini "iyi annelik" kriterlerini yeterince karşılar olarak tarifleyen araştırma kapsamındaki söz ko-

nusu kadınlar için pişmanlıkları konusunda çocuklarının önünde sessiz kalmak, "kötü bir duygusal hal"in muhakkak ve ezici bir biçimde "kötü davranış"a yol açacağına dair varsayımdan kaynaklanan ve kendi anneliklerine yaraşmayan bir etiket olan "kötü anne" yaftasının üzerlerine zorla yapıştırılmasından korunmak için bir meşru müdafaa aracı olarak hizmet ediyor olabilir.

Pişmanlıkları hakkında konuşmamak konusunda kararlı olan söz konusu annelerin aksine, diğerleri *aynı sebebe dayanarak* farklı bir karar veriyor: korumak. Diğer bir deyişle, bir anneyi, annelikten duyduğu pişmanlık hakkında çocuklarının önünde suskunluğa iten aynı koruma kriterleri, bir diğerini çocuklarıyla bu konuyu konuşmaya ya da konuşmayı arzu etmeye yöneltebiliyor.

KORUMAK ADINA ÇOCUKLARA SÖYLEME SORUMLULUĞU HİSSETMEK

Susie (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
Susie: Sence bu düşüncem onları rahatsız ediyor mudur? Çünkü bu konuyu onlarla konuşuyorum.
Ben: Onlara ne söylüyorsun?
Susie: Diyorum ki eğer... Nasıl olduğunu hatırlamıyorum, bu hafta kızım bana şey diye sordu... "Eğer eskiye dönebilsen, çocuk sahibi olmaz mıydın?" Ben, hayır dedim. [...] Ben hayır dedim. Şimdi geceleri uyuyamıyorum. Deli gibi endişe verici bir şey.
Ben: Yani eğer kızların daha ileri bir yaşta sana çocuk istemediklerini söylerlerse mi?
Susie: Onlara çocuk sahibi olmanın gerekli olmadığını söylüyorum.

Debra (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Ben: Sence günün birinde bu konuyu çocuklarınla konuşacak mısın?
Debra: Onlarla bir noktaya kadar konuşuyorum. Tutup da "Sizi doğurduğum için pişmanlık duyuyorum" diyemem çünkü bu çocukların asla işitmemesi gereken bir şey. Ama özellikle de büyük kızıma şöyle diyorum, ben asla anne olmak istememiştim. Bildiği bu. Bunu benden duydu. Bazen o da tartışmalarda bunu bana karşı kullanıyor: "Ya, sen zaten beni sevmiyorsun. Çocuk sahibi olmak bile istememişsin." Ona diyorum ki "Haklısın, asla çocuk sahibi olmak istemedim ama sizi doğurdum ve sizi çok çok seviyorum. İki dünya arasında mutlak bir ayrım var ve büyüdüğünde kendi seçimini yapacaksın."

Rose (birinin yaşı 5 ila 10, diğerinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
Zamanı geldiğinde, çocuklarımın –en azından mesajımı ve bilgimi aktarmak için– ebeveynliğin ne olduğu üzerine bir "anne-çocuk" muhabbetine ihtiyaç duyacağına eminim. Ve ebeveynliği tercih etmemenin meşruluğu üzerine.

Şu ya da bu şekilde ebeveyn koruması ve ilgisinin kültürel mefhumunu yorumlama biçimleri farklı olduğu için bazı kadınlar, kendi annelik tecrübelerini ve pişmanlıklarını çocuklarıyla tartışmaya ya da gelecekte böyle bir tartışma yapmaya karar veriyor: Onlar için, çocuklarını ve kendilerini tehlikeye atan *şey,* kendi öznel annelik tecrübelerini susturmak ve bu nedenle, hem kendilerini hem de çocuklarını korumak adına, anneliğe eşlik edebilecek sıkıntıları ve belki de çekilen zahmete değmeyebileceğini çocuklarıyla paylaşmak zorundalar.

Jasmine (1 ila 5 yaş arasında bir çocuğu var):
Ben: Sence günün birinde oğlunla bu konuyu konuşacak mısın?
Jasmine: Shay ile mi? Onunla bu konuyu konuşacağımı biliyorum. Sana şunu söyleyebilirim ki, hazırlık için ebeveynlik hakkında pek çok kitap okudum ve söyledikleri şeylerden biri paylaşmak. İki yaşında olsa bile. Bu yüzden, uykudan önce ve her sabah onunla birkaç dakika geçiriyorum: paylaşma zamanı. Onunla paylaşıyorum. Hissettiğim pek çok şeyi ona anlatıyorum. [...] Hamilelikten kalma devasa resimlerim var, muhteşemler. Koca göbekli olduğum bir tane var ve odamda oturuyoruz ve ona diyorum ki "Biliyor musun Shay, sadece iki yıl önce sancılarım başladı." Onunla paylaşmaya başladım. Orada muhabbetimiz oldu, sadece benim konuştuğum, ama onun oturduğu ve beni dinlediği ve ona, tüm hissettiklerimle birlikte karnımda olduğu bir resmi gösterdim, zorlu doğumu ve onun hakkında ilk başta ne hissettiğimi ve zamanla nasıl, albenili olduğu için onu nasıl sevdiğimi anlattım. Bu konuyu hakikaten onunla konuştum ve bu gerçekten inanarak yaptığım bir şeydi. Annem de bizi bu şekilde yetiştirdi. Hissettiği, benim duymaktan hoşlanmadığım şeyleri anlatırdı ve bence bu, beni şu anda olduğum kişi haline getirdi, ki bu iyi bir şey. Yatıştırmaya son vermek. Onu yatıştırmıyorum, o benim oğlum, arkadaşım değil ve ben [...] kesin sınırlardan ziyade tam ifşadan yanayım. Buna samimiyetle inanıyorum. Pratikte bunu sürekli uygulamak güçtür.

Maya (birinin yaşı 1 ila 5, diğerinin yaşı 5 ila 10 arasında değişen iki çocuğu var, görüşme sırasında hamile):
Bak prensipte, daima kızım yeterince büyüdüğünde onunla bu konuda konuşacağımı düşünüyor ve kendime böyle söylüyorum. [...] Yine de, tekrar ediyorum, bunu sezemezsin. Çocuk sahibi olmak isteyebilir ve çocuk sahibi olabilir ve her şey yolunda gidebilir. Ama şunu biliyorum ki, eğer çocuk sahibi olur ve benim gibi hissederse, bu benim en büyük başarısızlığım –

en kötü başarısızlığım olur. Bilirim ki, bu noktada başarısız oldum, fena halde. Eğer hayatını benim hissettiğim gibi hissederek yaşarsa.

Yukarıdaki kaygılı sözler, Maya'nın kızına karşı duyduğu farklı bir tür sorumluluğa ışık tutuyor, çoğunlukla düşünülmeyen bir sorumluluğa: "Çocuğu hayata hazırlamak" ebeveynliğin temel niteliklerinden biridir. Ebeveynlerden, kızlarına ve oğullarına "dünyanın nasıl işlediği"ni öğretmeleri beklenir, ki içinde bulundukları topluma katılabilsinler ve toplum tarafından hoş karşılanabilsinler. Ait olabilsinler.

Bu rehberlik sıklıkla çocuklara diğerlerinin yaptığını tekrarlamayı öğretmekle sağlanır, buna ebeveynlerin kendileri için işe yarayanları tekrarlamak da dahildir. Diğer taraftan, hayata hazırlık tam tersini de içerebilir – çocuğu ebeveynlerinin hataları ve kabahatlerini tekrarlamamaya yöneltmek.

Hayatın neredeyse diğer tüm alanlarında ebeveynlerin, oğullarını ve kızlarını dikkatli olmalarını rica etmek suretiyle incinmekten sakınmak istemeleri anlaşılabilir bir durumdur ve hatta kutsanır: "Dikkat et. Yüzünü bu tarafa çevir." Evlilik ve ebeveynlik hariç: Ebeveynler, örneğin boşanmanın ya da ayrılmanın ardından ne kadar derinden başarısızlığa uğramış ya da hayal kırıklığı hissetmiş olursa olsunlar – öyle görünüyor ki, çoğu yine de sadece aşk uğruna değilse de takip edilmesi gerekli "doğal hayat seyri"ne ilişkin müşterek toplumsal varsayım uğruna, çocuklarını birlikteliğe ve ebeveynliğe yöneltmeye devam ediyor. Bu minvalde, üreme gelenekleri, katetmek zorunda olduğumuz, doğal olarak bir duraktan diğerine geçilen doğrusal bir çizgi şeklinde, alttan gelen kuşaklara tekrar tekrar aktarılıyor. Bu varsayıma göre, tüm erkekler ve kızlar, henüz bunu arzu etmeseler bile kendilerini doğal olarak evlenmek ve ebeveyn olmak istemeye yönelten aynı doğrultuda "*yetişirler*."

Bu varsayıma karşı çıkan queer kuramı, çocuklar düz ve doğrusal bir tarzda büyümekten ziyade "yanlara doğru" büyüdüklerinden, çocukluğun kendisinin çok daha çeşitli bir içeriğe sahip bir tecrübe olduğunu iddia eder: Yürümeye başlayan çocuklar, oynamaktan ve bedensel olarak kendilerini keşiften utanmazlar ve hayatın erken dönemlerinde her kim ve her neyi severlerse o olabileceklerini hayal ederler; hayal dünyalarında itfaiyeci, astronot veya gezgin olabilirler. Onlar için her şey mümkündür. Ergenler –her ne kadar çoğunlukla akranları tarafından "hizaya girmek" üzere utandırılsalar da– sıklıkla yetişkinlerin yasaklamalarına karşı isyan eder ve öncelikli olarak "işlerin nasıl yürüdüğü"nü bilmeyi reddederek birçok soru sorarlar.[10]

Ve tam olarak, *kesinlikle* çocuklar doğal olarak sadece tek bir yöne meyletmedikleri *içindir ki,* "doğru" bir yön geliştirebilmek için çocukların "hizaya sokma" kılavuzuna ihtiyaç duyduğu düşünülür: "Eğer arzularımız, yönelimlerimiz ve var olma biçimlerimizde zaten hepimiz normatif ve heteroseksüel olsaydık, muhtemelen evliliğe, çocuk yetiştirmeye ve hetero-üremeye dair ortak kaderimizi hepimize dağıtan böylesi katı bir ebeveyn rehberliğine ihtiyaç duymazdık."[11]

Demek ki, erkek ve kız çocukların rehberliğe veya "düz çizgi" üzerine doğru şiddetli bir itişe ihtiyaç duyduğuna dair varsayımın kuvveti, onların anarşist, düzen dışı ve zamanın dışında olduğuna tanıklık ediyor ve bu nedenle, çocukları başka bir yola değil, önlerine konulan yörüngeye "yönlendirmenin" bir anlamı bulunuyor. Bu, erkek ve kız çocukların yalnızca kendilerine yakın çevrelerince sunulan seçeneklere uzanabildikleri anlamına gelir; kendilerine ne sunu-

10 Judith Jack Halberstam, *The Queer Art of Failure*, Duke University Press, Durham, 2011; Sam McBean, "Queer Temporalities", *Feminist Theory*, cilt 14, sayı 1, 2013, s. 123-128; Kathryn Bond Stockton, *The Queer Child, or Growing Sideways in the Twentieth Century*, Duke University Press, Durham, 2009.

11 Judith Jack Halberstam, *a.g.e.*

lursa, ne "yeterince yakınsa", dişilik, erkeklik, cinsel kimlikler, cinselllik, evlilik, hamilelik ve ebeveynlik alanlarında tam önlerine hangi nesne konuyor ise, o tarafa yönelirler.[12]

Çocukları bu şekilde yönlendirmeye mukabil, kimi anneler farklı bir kuşaklararası diyalog geliştirerek direnebiliyor ya da direnmeyi düşünebiliyorlar: Maya'nın belirttiği gibi, çocuklarının, kendi yanlışlarını yinelememelerini dilemek suretiyle onları korumayı isteyen bir diyalog bu. Böylece genel olarak ebeveynliğin ya da anneliğin çıkarımları ve özellikle de pişmanlık hakkında konuşarak, kızlarının ve oğullarının önlerine, heteronormatifliğin ve annelik yandaşlığının düz çizgisinin aksi istikametine doğru giden farklı yollar koyarlar:

Debra (yaşları 10 ila 15 arasında değişen iki çocuğu var):
O [*kızı*] konuştuğu zaman, bir gün bir adamla birlikte olmaktan bahsediyor. Konu çocuklara geldiğinde, "Eğer çocuklarım ya da torunlarım olursa, o zaman..." diyor. "Eğer demesi çok hoşuma gidiyor. Kendim için iyi bir ebeveyn olduğumu söyleyebilirim ve işte, bu iyi bir ebeveyn olduğumun bir başka kanıtı. Ben, çocuklarıma bir şeyleri inceleme, işleme ve kendileri adına karar verme hakkı veya yetisini sağladığım için iyi bir ebeveynim. Ve bence bu, herkesin etrafındaki kişilere, özellikle de çocuklara vermesi gereken bir hediye.

Yani eğer bu sayılırsa – dünyadaki en iyi anne benim, derim. Benim dünya görüşüme göre. Kızımın –bu konularda benimle yüzleşirken– bir yandan da güya çok net ve çok gerekli olan şeylere soru işaretiyle yaklaşmak istemesi çok hoşuma gidiyor. Yani, bundan gerçekten çok hoşlanıyorum. Ve bir de ne var biliyor musun? İleriye doğru bunun izdüşümünü alırsam eğer, torun sahibi olmayı ummuyorum bile.

12 Sara Ahmed, *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*, Duke University Press, Durham, 2006.

Tirtza (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):

Kulağa garip gelebilir ama gelinim, oğlumun karısı ilk çocuklarını doğurmadan önce, ona "*Of woman born*"[13] kitabını aldım. Yani okusun diye. Şimdiye dek okuyup okumadığını bilmiyorum. Kitabı ona verirken aklımda ona anneliğin ne olduğu, çocukların ne anlama geldiği, ebeveynliğin, anneliğinin siyasetinin ne olduğu ile ilgili mesajı verme isteği vardı. Hayatının geri kalanında ödemek zorunda kalacağı bedelin ne olduğu ile ilgili.

Mesaj vermeye çalışan kitabı almak dışında, Tirtza –görüşme yaptığımızda ve şu ana kadar– bir anne olarak kendi tecrübesini ve bundan duyduğu pişmanlığı çocuklarıyla açık açık konuşup konuşmamaya henüz karar vermiş değildi. Görüşmemizin ardından bana gönderdiği mektup, toplum tarafından gösterilen tek yolu takip etmeme fikrini tartmaya devam ediyor:

Eğer halihazırda çocuk sahibi olmuşsak (özellikle de kadınlar), çocuklarımızı eğitmek zorundayız, üzerinde yetiştirildiğimiz tüm kutsal inekleri, tüm "değerleri", ideolojileri ve özsavunmaları ortadan kaldırmak önemli ve gerekli. Basmakalıpların ve boyun eğmenin ağlarına düşmeye devam ettiğimiz, kendimize yalan söylediğimiz ve çocuklarımızdan ve torunlarımızdan gerçeği sakladığımız noktaları kontrol etmek. Bir cerrahın isabetli hassasiyeti misali bize son derece "normal" ve "doğal" gelmeye başlayan "çocuklar evin neşesidir, çocuklar nimettir", "et tırnaktan ayrılmaz" ya da "aile her şeyden önce gelir" gibi mesajları kontrol etmek. Eğer, bu güzel lafların yıkıcı gücü hakkında dikkatli ve bilinçli olmazsak, bunlar toplumsal, kültürel DNA'mızın bir parçası haline gelir ve ebediyete kadar böyle olması gerektiğine ikna oluruz.

13 Adrienne Rich'in anneliği feminizm gözüyle inceleyen kitabı – ç.n.

> Çocuk sahibi olmaktan dolayı kahır duymak suç değil. [...] kendimize ve doğurduklarımıza gerçeği söylememek suç. Ölmek ve söylenemeyen, yazılamayan, açığa dökülemeyen, karanlık bir sırrı miras bırakmak suç.

Tirtza ardından, ebeveynlerin sorumluğunun bir bölümünün çocukları hiç de "düz çizgiye" yönlendirmek anlamına gelmeyecek başka tecrübelerle tanıştırmak olduğu, alternatif bir kuşaklararası mirasın taslağını çiziyor. Ne var ki, kendisinin farklı bir suretini çocuklarıyla tanıştırmasının, çocuklarına, kendisine ve onlarla olan bağına muhtemel etkileri net değil ve hangi yolun izleneceğine dair sorular ortaya çıkarıyor:

> Tüm bu konular üzerine yazmak için bir neden görmüyorum ama görmeliyim. Belki yazarım. Benim kim olduğumu, ne olduğumu, ne düşündüğümü, anneliğe, ebeveynliğe ve çocuklara karşı tutumumu bilmelerinin önemli olup olmadığını hâlâ zihnimde tartıyorum. Tüm bunlar.

Aynı anda hem muhafaza etmeyi hem de alt üst etmeyi isteme arasındaki dikkatli gitgel, pişmanlık hakkında konuşup konuşmamanın olası sonuçlarını tekrar tekrar sınamaktan ileri gelir. Anneler, tercihlerini çokyönlü koruma eylemi olarak suskunluktan yana kullanabilirken, konuşmamaları ve hikâyelerini anlatabilmekten yoksun oluşları büyük bir bedele mal olabiliyor:[14] *Birbirleri arasında ve kendi içlerinde,* "iyi annelik"i tanımlayan dar güzergâhta kalabilmek için, araştırmadaki annelerden kendi tecrübelerini devre dışı bırakan ve benliklerinin parçalarını elekten geçirip ayıran hikâyeler yaratmaları; ahlaklı kadınlar ve anne-

14 Kathy Weingarten, "Radical Listening", *Journal of Feminist Family Therapy*, cilt 7, sayı 1-2, 1995, s. 7-22.

ler yerine konulabilmeleri için sadece kendilerinden beklenenleri anlatmayı içeren kısmi bir versiyonlarını yaratmaları bekleniyor. Baskın sisteme uymayan kısımlar bir kenara bırakılmak, seçilip ayıklanmak, terk edilmek zorundayken, kadınlar sadece sempati ve takdir toplayan, içinde bulunmalarına "müsaade edilen" kısımları ifade etmeye mecbur bırakılıyorlar.

Çocukları annelerinin hikâyelerinden ve hislerinden suskunlukla koruma isteği olağandışı değildir. Hem popüler hem akademik literatür, annelerin hikâyeyi, gerek lisan yoksunluğu gerekse kendi hikâyelerinin kendileri için önemli olanı –kendilerini sınırlı alanları tespit etmeye zorlayan, hayat şartları içindeki çocuğun refahını korumak ve çocuklarıyla aralarındaki bağı sürdürmek– nasıl bozacağını hayal etmekteki güçlük nedeniyle, kendi bakış açılarından anlatamadıkları pek çok farklı duruma işaret eder: "Annelik kararı hakkında bulabildiğim en iyi makale derlemelerinden biri olan *Why Children?*'da, editörler, annelikten mutsuzluk duyan kadınlar aradıklarını ve bulduklarını ama bu anneleri yazmaya ikna edemediklerini söylüyorlar. Hoşnutsuz anneler, annelikten ne kadar az keyif aldıklarını itiraf etmenin çocuklarına zarar vermesinden korkmuşlar. Peki iradesi dışında çocuk sahibi olan annelerden ne haber? Onların şikâyet edecek hali var mı? Pek yok, bir defa daha tekrarlamak gerekirse: İstenmediklerini bilmek çocukları incitecektir."[15]

Bu koşullar ışığında, kendisinin ve çevresinin "iyi bir anne"nin nasıl düşünmesi, hissetmesi ve hareket etmesi gerektiğini tanımlama şeklini şu ya da bu şekilde bozan bir çeşit hikâye taşımayan bir anne bulmak, nadir rastlanır bir durumdur. Bu olduğunda –bilinçli ya da bilinçsiz olarak– sayı-

15 Ann Snitow, "Feminism and Motherhood. An American Reading", *Feminist Review*, sayı 40, 1992, s. 33.

sız kadın, kendi tecrübeleriyle uyumlu bir öz temsil ile kabul edilebilir bir öz temsil arasında sıkışır, kapana kısılır.[16]

Benlikleri ile çocukları arasında bir bedel ödenmesi hali devam eder: Anneler, kabul edilemez olarak görüldüğü için tecrübelerini kendi çocuklarıyla paylaşmadığında – erkek ve kız çocukların annelerinin içindeki önemli birtakım yönlerle, kendisinden bir şeyler öğrenebilecekleri yönlerle bağları kopar. Çocukların, anneliğe dönüşümün mecburen ya da münhasıran doğayı takip eden bir durum değil de, yalnızca kültürel ve toplumsal beklentilerin bir yan ürünü olup olmadığını doğrulama imkânı engellenir ve paylaşmayan annelerin, aile ağında yer alan değişik tipteki ilişkilerle bağı kopar.[17]

Hikâyeyi toplumsal beklentilere uysun diye sınırlayarak veya örterek çocukları korumak, bu durumun çocukları; annelerini sorgulayan, düşünen, değerlendiren, özlem çeken, arzu eden, hayal kuran, hatırlayan, hayıflanan, tahayyül eden, takdir eden ve karar veren insanlar olarak tanımaktan alıkoyması anlamına gelebilir. Bu yollarla anneler, toplumun gözünde, ailenin gözünde ve kendi gözlerinde Luce Irigaray'in güzelce tarif ettiği gibi meçhul ya da sıklıkla saklı bir yüze sahip olarak görülebilir: "Aynada kendinize bakıyorsunuz. Ve çoktan orada kendi annenizi görüyorsunuz. Ve az sonra, kızınızı bir anne olarak görüyorsunuz. İkisinin arasında, siz nesiniz? Hangi alan yalnızca size ait? Kendinizi hangi çevçeveye koymak zorundasınız? Ve tüm bu maskelerin altından yüzünüzün görümesi nasıl mümkün olacak?"[18]

Demek ki her ne kadar durum, Sophia'nın iddia ettiği gibi "Çocuklar her şeyi bilir" ya da Tirtza'nın dediği gibi "Bu ko-

16 Kathy Weingarten, "Radical Listening", *Journal of Feminist Family Therapy*, cilt 7, sayı 1-2, 1995, s. 7-22.

17 *A.g.e.*

18 Luce Irigaray, a.g.m., s. 63.

nuda çocuklarımla konuşmadım, eminim hissetmişlerdir" noktasında olsa da, görünen o ki çocuklar çoğunlukla annelerinin ne anne oluş şekillerinin, gerekçelerinin ve koşullarının doğrudan ve açık eleştirisini ne de onların öznel annelik tecrübelerini işitiyor.

Anneler ve toplum arasındaki bedel de yüksek olabilir çünkü eğer anneler hikâyelerini toplumsal filtreden geçirmeden anlatmama eğiliminde olurlarsa, hiç kimse annelik hakkında daha eksiksiz hikâyeleri asla öğrenemez. Bu demek oluyor ki, hikâyenin parçalarını susturmak kadınların uygun gördükleri karşılığı verme, kendi bilgilerinin sahibi olma hakkını tanımayan toplumsal düzenlemelerin ekmeğine yağ sürmektedir.

O halde sonuçta, annelerin sorumlulukları ve hakları neye benzer? İnsan olarak çocuklarına karşı taahhütleri, insan olarak kendilerine karşı taahhütleri nelerdir ve bu ikisinin geleceği nelerden oluşur? Bu gelecek bilinmediğinden ve bu nedenle de kontrol edilemez olduğundan, pişmanlığına dair deneyimini çocuklarıyla tartışıp tartışmama, çocuklarının gelişimine karşı özenli bir görgü tanığı olup naçiz benliğini susturma ile konuşma, anlatma ikilemiyle başa çıkmak konusunda, her anne kendi yolunu bulmak zorundadır.

Bu sorular ve annelerce verilen değişik cevaplar, kadınların, kız ve erkek çocukların yaşanmış gerçekliklerini geliştirmek ve bu uğurda çabalamak yolundaki süregelen dilekle aynı eksende birleştiğinde, cevaplanmadan kalmaya devam edecektir.

ANNELER VE ÖZNELER: PİŞMANLIK ÜZERİNDEN ANNELERİN DURUMUNU SORUŞTURMAK

Çaresi bulunmayan şeyleri dert etmemeli, olan oldu.
– LADY MACBETH

Shakespeare'in Lady Macbeth'i böyle buyurur. Ben aynı düşüncede değilim. Olan olmadı ve annelerin –bu konudaki– zorlukları göz ardı edilmemeli. Toplumsal çare, diğer şeylerin yanı sıra annelikten pişmanlık duymanın içeriğinin daha geniş anlamlarını dikkatle dinlemek için kararlı bir çaba göstermekte yatıyor, çünkü mesele şu: Ne zaman insan hayatına alternatif bir düşünme biçimi girse, alternatifin kendisiyle ilgili şeyler ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda yaygın düşünme biçimlerini, genellikle fark bile etmeden benimsediğimiz ve doğruluğu sorgulanmayan görüşleri de ifşa eder.

Annelikten pişmanlık duymak bize böylesi bir hizmette bulunur; zira pişmanlık salt pişman olan anneler üzerinden olanları sonuçlarıyla ilişkilendirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal algılama ve düzenlemeleri sınamak için geçmiş olaylara açık gözlerle bakmanın zaruriyetine işaret eder.

Eğer *geriye dönüp bakmama* talebinin toplumsal kontrole hizmet eden bir araç olduğunu dikkate alırsak, pişmanlık söz konusu geçmişe dönük bakışın zorunluluğuna geçerlilik tanımamızı sağlar:[1] Bizi geçmişimiz ve şimdiki hayatımıza bağlı olarak konumlandıran bir gözlem olmadan, bir değişiklik tahayyül etmekten ya da bunun çabasında olmaktan men edilmiş oluruz: "Başka bir yerde yaşama hayali kurmak için nerede yaşadığımızı bilmemiz gerekir. Başka bir yerde yaşamanın hayalini kurmalıyız ki, orada yaşayabilelim."[2]

Demek ki pişmanlık kimsenin annesi olmama güzergâhını hedefleyen bir peri masalı olarak iş görürken, rotası boyunca anneliğin değişik görünümlerinden, tüm kadınların ve annelerin binebileceği ya da inebileceği şekilde geçer. Böylelikle, araştırmama katılan kadınların anne olmanın zorluklarından bahsettikten sonra hiç "ama" dememeleri, asla diğerleri kadar dikkate alınmayan iki soruyu yeniden düşünmenin kapısını aralar: Anneliği tatminkâr ve göze almaya değer diye değerlendirmek sadece koşullara mı bağlıdır ve anneliği bir rol olarak değil de, bir insan ilişkisi türü olarak algılarsak ne olur?

Sorgulamaya, farklı toplumsal gruplardan gelen annelerin refahına kısaca ve genel olarak göz gezdirerek başlayalım.

ANNELERE ULAŞMAK: AVANTAJLARI VE EKSİKLİKLERİ

Dünyadaki kadınların refahını ölçme çabasındaki sayısız araştırmacı, 1980'lerden beri annelerin çocuklarıyla ilişkilerini sürdürdükleri çeşitli milliyetçi, etnik, cinsiyetçi, ekono-

1 Janet Landman, a.g.m.

2 Avery F. Gordon, *Ghostly Matters. Haunting and the Sociological Imagination*, The University of Minnesota Press, 2008, s. 5.

mik ve sıhhi bağlamları incelemektedir. Örneğin çocuklara yardım organizasyonu olan "Save the Children", her sene bir Anneler Endeksi hazırlar. Sonuçlar beş göstergeye dayanır: annelerin ölüm oranı, beş yaş altı çocukların ölüm oranı, ortalama eğitim süresi, kişi başı gelir ve kadınların yönetime katılımı. 2015 yılında incelenen 179 ülke içinde zengin ve yoksul ülkeler arasında devasa farklar saptandı ve Norveç'in ilk, Almanya'nın sekizinci sırayı aldığı listede, ilk on ülke çok yüksek puanlar aldı. Organizasyonun başındaki Carolyn Meyers'a göre sonuçlar, tek önemli etken olmasa da ekonomik refahın önemli olduğunu, artan sorumluluklar ve azalan kaynaklarla karşı karşıya kalan annelerin gündelik gerçeklerinin[3] düzeltilebilmesi için siyasi yatırımların gerekli olduğunu kanıtlar nitelikte.

Söz konusu ülkelerarası incelemelerin yanında feminist yazarlar da, gerek düşük gelirli/bekâr/beyaz olmayan/geçici işçi/göçmen anneleri, gerek fiziksel ve ruhsal engelleri olan anneleri, gerekse de heteroseksüel anneleri dışlamayacak şekilde bir bilgi veritabanı oluşturmak amacıyla, çeşitli Batı toplumlarındaki farklı toplumsal sınıflara mensup annelerin refahını inceler.[4] Bu araştırmaların bir amacı mesela, cinsiyet ve toplumsal sınıf arasındaki yapısal bağlara, diğer bir

---

3 Bkz. Tüm Anneler Endeksi, http://www.save thechildren.org/atf/cf/%7B9def 2ebe-10ae-432c-9bd0-df91d2eba74a%7D/SOWM _MOTHERS_INDEX.PDF; "In Norwegen geht es Müttern am besten", erişim tarihi 05.05.2015, http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/familie/internationaler-muetter-index-norwegen-vorn-13575261.html.

4 Örneğin bkz. Patricia Hill Collins, a.g.m; Barbara Ehrenreich ve Russell Arlie Hochschild (der.), *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*, Metropolitan Books, New York, 2002; bell hooks, "Homeplace. A Cite of Resistance", Andrea O'Reilly (der.), *Maternal Theory. Essential Reading* içinde, Demeter Press, Toronto, 2007, s. 266-273; Shelley M. Park, *Mothering Queerly, Queering Motherhood. Resisting Monomaternalism in Adoptive, Lesbian, Blended, and Polygamous Families*, State University of New York Press, Albany, 2013; Rickie Solinger, *Pregnancy and Power. A Short History of Reproductive Politics in America*, New York University Press, New York, 2005.

deyişle yoksulluğun dişileştirilmesine dikkati çekmektir:[5] Çalışmalar neredeyse tüm toplumlarda, maaşlardaki cinsiyet temelli uçurumun yanı sıra, bu durumu azaltmak amacıyla geliştirilen çeşitli esenlik programlarının başarısızlığı nedeniyle, kadınlar arasındaki yoksulluk oranının erkekler arasındakine kıyasla daha yüksek olduğunu gösterir. Ayrıca araştırmacılar, çocuklarını tek başına büyüten annelerin ve çocuklarının yoksulluğa maruz kaldığını ve bu duruma karşı daha korumasız olduğunu göstermiştir, ki bu durumda tek başına ebeveynlik, erkeklere göre kadınlar için daha zarar verici olabilmektedir.[6]

Değişik incelemeler yalnızca annelerin refahını belgelemekle kalmaz, aynı zamanda onların yaşadığı zorlukları hafifletmek için, çocuk bakımı konusunda farklı bir işgücü dağılımı ihtiyacını ve ebeveynlik ikili anne-çocuk yapısıyla kısıtlı kalmasın diye babalığın sosyal uyumunun sağlanması zaruretini, vergi kolaylıklarının önemini, erişilebilir barınak ve ücretsiz çocuk bakım merkezi ihtiyacı gibi acil ve gerekli değişiklikleri dillendirir. Bunlara ek olarak, söz konusu incelemeler anneliğin toplumsal algısının değiştirilmesine duyulan ihtiyaca işaret eder, ki böylece bir yandan annelik artık marjinalleştirilemesin ve diğer yandan bu kavramın mistik ihtişamı ortadan ikiye ayrılsın ve anneler yeryüzünde birer nesne ya da tanrıça olarak değil, insan olarak muamele görebilsinler – bu tür algılar annelerin, kendilerinin ve çocuklarının iyiliği ve ihyası için ihtiyaç duydukları şeylere ulaşmasını engeller.

5 Diane Pearce, "The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare", *Urban and Social Change Review*, cilt 11, sayı 1-2, 1978, s. 28-36.

6 Sarit Sambol ve Orly Benjamin, "Motherhood and Poverty in Israel: The place of Motherhood in the lives of the Working Poor", *Social Issues in Israel*, cilt 1, sayı 2, 2006, s. 31-63 [İbranice]; Sarit Sambol ve Orly Benjamin, "Structural and Gender Based Interruptions in Women's Work History: the entrenchment of opportunity structures for the working poor", *Israeli Sociology*, cilt 9, sayı 1, 2007, s. 5-37 [İbranice].

Söz konusu derinlemesine soruşturmaların asli unsurlarından biri, çoğunlukla bilindiği şekliyle "rol çatışması", diğer bir deyişle hane dışındaki ücretli çalışma ile ev içi ücretsiz çalışma arasındaki mücadeledir.

Bu mücadele, orta sınıf beyaz kadınların ücretli işlere girmeye başlamasından beri yoğun ilgi çekmektedir. Daha düşük sosyal sınıflara mensup kadınlar ve/veya beyaz olmayan kadınlar ve/veya komünist ve sosyalist cemaatlerden gelen kadınlar, tarih boyunca annelikle ev dışı ücretli çalışmayı bir arada götürme eğiliminde olmuştur: "Güneydeki Afro-Amerikalı kadınların, güneybatıdaki Meksiko-Amerikalı kadınların ve Kaliforniya ile Hawai'deki Japon-Amerikalı kadınların işgücü hikâyelerine dair çalışmalarım açığa çıkardı ki, bu kadınların ucuz işgücü, özellikle de beyazların hanelerinde ev hizmeti ya da kurumsal yapılarda daha alt seviye hizmetlerin işçisi olarak değerleri, anne olmaktan kaynaklanan değerlerinin önüne geçiyordu. Böylelikle, tam zamanlı anne olmaları kendilerinden beklenmediği ya da buna izin verilmediği gibi, içinde bulundukları koşullar, korumalı, özel bir sığınak hayali kurmaya dahi imkân tanımıyordu. Kadınlar 'kamusal' ve 'özel' iş arasında hiç durmadan mekik dokumak zorundaydı, çünkü ekonomik olarak ailenin geçimini sağlamak annelik etmenin beklenen bir parçasıydı."[7]

Ne var ki, söz konusu mücadele daha fazla kadının kitlesel olarak ücretli işlere girmesiyle tüm dikkatleri üzerine çekse de ve az ya çok çeşitli Batılı ülkeler yeterli çocuk bakımı sağlanması ve değişik sosyal sınıflara mensup aileler için mali destek eksiklerinin giderilmesi yönünde çaba gösterse de, pek çok kadına hâlâ sadece çok sınırlı ferahlama sağlanabilmiştir. Buna karşılık, daha fazla sayıda kadın

7 Evelyn Nakano Glenn, "Social Constructions of Mothering: A Thematic Overview", E. N. Glenn, G. Chang ve R. Forcey (der.), *Mothering: Ideology, Experience and Agency*, Routledge, New York, s. 1-29, s. 5-6.

üzerinde kurulan, "iyi anne" olduklarının güvencesini vermeleri beklentisi ve aynı zamanda her iki rolü bütünleştirmeleri yönündeki muazzam baskı, kısıtlamalara ve her zamankiden daha fazla dikkat gerektiren bir meşakkate yol açmaktadır:

> Ofisten gelen postalar konusunda, sanal olarak daima "ulaşılır" olarak göründüğüm için evde sistemden çıkmak benim için zor ve ofisteyken, örneğin kreşteki anneler kahvaltısına katılamayacak olmak içime dert oluyor.[8]

Örneğin Almanya'da, eskisine nazaran daha fazla sayıda kadının yalnızca ev dışında çalışması değil, kariyer de yapması ve aynı zamanda çocuk sahibi olması, ekonomi, siyaset ve toplum tarafından topyekûn çok iyi karşılanıyor gibi görünüyor: Onlardan aynı zamanda tam zamanlı birer anne ve kariyerli anne olmaları, aile hayatını çekip çevirmeleri ve işlerinde başarılı olmaları bekleniyor. Bu "süper anne" mefhumunun kökeninde, kadının ancak bir eş ve anne olduğunda övgüye layık Hıristiyan modeline uyacağını söyleyen Alman Reformu yatmaktadır ve kariyer sahibi kadın olma dürtüsü, içinde bulunduğumuz yüzyılın başından beri egemen olan modeldir. Demek ki farklı sosyal gruplara mensup kadınlar, evlerinin dışında çalışmak istiyorlar ya da buna ihtiyaçları var ama aynı zamanda da bir koltuğa kırk karpuz sığdırmak durumunda kalıp, ücretli işleri, evdeki ücretsiz işleri ve tüm bunları idare etmek uğruna yaşanan zorlukların neden olduğu meşakkatle başa çıkmayı hedefleyen duygusal mücadele arasında manevra yaparken, baskın "süper kariyerli/çalışan kadın" ve "süper anne" kavramları arasında gi-

8 Simone Blaß, "Ist zwischen den Stühlen der beste Platz?«, *T-Online*, erişim tarihi 08.09.2014, http://www.tonline.de/eltern/familie/id_60660608/eine-teilzeitmutter-berichtet.html.

dip gelmek zorunda kalıyorlar.[9] Ev işleri ve çocukların bakımı konularında eşit iş bölümü erişilebilir olmadığı için ve imkânsızı yönetmek mümkün olmadığı için, çoğu kez kadınlar kenara daha az emeklilik güvencesi ayırmanın sonuçlarına katlanarak, yarı zamanlı işleri tercih ediyorlar; bazıları evde kalıyor, diğerleri ise çocuk sahibi olmaktan tümüyle feragat ediyorlar.

Söz konusu çelişkili durum sadece Almanya'ya özgü değil: Örneğin Avrupa Birliği tarafından yürütülen çalışmalar, 2013 yılında 25 ila 49 yaş arası annelerin yalnızca % 68'i ücretli bir işte çalışırken, çocuksuz kadınların % 77'sinin ücretli işi olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, babaların % 87'si çalışmakta ve ailesi olmayan erkeklerde bu oran % 78 olarak gerçekleşmektedir; Almanya'da babaların oranı % 93'tür, ki bu Avrupa'daki en yüksek orandır. Bu nedenle, Almanya'da Avrupa ortalamalasına göre daha fazla annenin ücretli işi varken (% 73), bu annelerin çoğu (% 66) yarı zamanlı çalışmaktadır. Diğer taraftan Alman babaların sadece % 6'sı yarı zamanlı işte çalışmaktadır.[10]

Söz konusu incelemeler pek çok kadın açısından son derece kıymetli ve önemli iken, çok sayıda feminist yazar, bu çalışmaların altında kimi zaman aynı yaygın, değişmez dişi kimliği varsayımının ve toplumsal kısıtlamaların dışında varlık bulan, özgün bir annelik davranışı tipinin yattığına işaret eder: onu toplumun yüklerinden muaf hale getirirsek, yaradılıştan bir anne.[11] Örneğin Nancy Chodorow ve Susan

9 Arlie Russell Hochschild, *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work, Henry Holt and Company*, New York, 1997/2001; Arlie Russell Hochschild, *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*, Viking Pinguin, New York, 1989.

10 "EU-Vergleich: Mütter arbeiten seltener, Väter häufiger als Kinderlose", Statistisches Bundesamt, https://www.destatis.de/Europa/DE/Thema/Bevoelkerung-Soziales/Arbeitsmarkt/ElternErwerb.html.

11 Emily Jeremiah, "Murderous mothers. Adrienne Rich's Of Woman Born and Toni Morisson's Beloved", Andrea O'Reilly (der.), *From motherhood to mothe-*

Contratto şöyle yazmış: "Feministler, konuya bir annenin şu halde mükemmel olabileceği kabulüyle yaklaşıyor, erkek egemenliği, evlilikteki eşitlik eksikliği ve yetersiz kaynak ve desteğin varlığına rağmen yine de mükemmel anne fantezisi varlığını sürdürüyor: Anneler üzerindeki mevcut kısıtlamalar ortadan kalkarsa, anneler nasıl iyi olunacağını doğuştan bilebilirler."[12]

Ve Amerikalı feminist yazar ve aktivist bell hooks da bu hususu kaçırmamış: "Ne yazık ki anneliğe odaklanan günümüz pozitif feministi, şiddetle cinsiyetçi klişeleri kullanmaktadır. Annelik, bazı feminist aktivistler tarafından en az 'evcimenlik kült'ünün erdemlerini metheden 19. yüzyıl erkek ve kadınlarının yaptığı kadar romantik şekle sokulmaktadır. [...] feminist aktivistler, anneliği romantik hale getirerek, cinsiyetçilerin kadınların doğuştan hayatla barışık besleyiciler olduğunu ileri sürmek üzere kullandığı terminolojinin aynısını kullanarak, erkek üstünlüğü ideolojisinin temel öğretisini pekiştirmektedir."[13]

Bu yazarlar ayrıca, kadınlar kim olurlarsa olsunlar, kendilerine annelikte huzur vaat eden birtakım özelliklerle donatıldıklarından, toplumun tüm yapması gerekenin kadınların uygunsuz veya haksız koşullarla engellenmemesini sağlamak olduğunun sık sık ima edildiğine işaret ederler. Bu minvalde, anneliğe uyumun *sadece* bir koşullar meselesi olduğu yeniden teyit edilmiş olur. Annelikte koşullarla tatmin arasındaki böylesi apaçık bir sınıflandırma, Amerikalı sosyolog Barbara Katz Rothman'ın şu sözlerinde görülebi-

---

ring: The legacy of Adrienne Rich's Of Woman Born içinde, State University Press of New York, New York, 2004, s. 59-71.

12 Nancy Chodorow ve Susan Contratto, "The Fantasy of the Perfect Mother", Nancy Chodorow (der.), *Feminism and Psychoanalytic Theory* içinde, University of Yale Press, New Haven ve Londra, 1989, s. 90.

13 bell hooks, "Homeplace. A Cite of Resistance", Andrea O'Reilly (der.), *Maternal Theory. Essential Reading* içinde, Demeter Press, Toronto, 2007, s. 266-273.

lir: "Benim onu [anneliği] sevmeye gücüm yetiyor, kelimenin her anlamıyla gücüm yetiyor: Anneliği yalnızca sevilebilir değil, yapılabilir de kılan orta sınıf hizmetlere ve ortama sahibim. Ve bunu tek başıma yapmak zorunda kalmıyorum. Çocuklarıma annelik etmeyi paylaşıyorum, çoğunlukla babalarıyla ama aynı zamanda büyükanne, büyükbabalarıyla ve arkadaşlarla ve hatta haftada birkaç öğleden sonra evimize gelerek annelik eden kadınların 'ücretli yardımlarıyla'. [...] Benim gibi toplumda yeri iyi olan kadınlar, maliyeti karşılayabiliyor ve anneliğimizin tadını sınırsızca çıkarabiliyoruz. Toplumda bu kadar iyi yer edinememiş –yoksul veya çok genç veya eğitimsiz veya azınlık mensubu veya bu özelliklerin hepsine birden sahip– kadınlar, annelik ederken iyiden iyiye eziyet çekiyorlar."[14]

Fazla muntazam sayılabilecek bu sınıflandırmanın ardından akla gelebilecek soru, annelerin daha fazla ailevi ve sosyal desteklerinin ya da hayatta kalmalarına yardım edecek bir çeşit finansal altyapılarının olması durumunda pişmanlığın önlenip önlenemeyeceği.

Akla gelen ilk cevap "evet" olabilir:

> İdeal bir dünyada çocuktan kaynaklanan yük, ebeveynlerin pişmanlığına varmasına sebep olacak kadar ağır olmayacaktır. Ve ceremeyi çekmek zorunda kalan çoğunlukla annedir. [...] Eğer her iki ebeveyn veya hatta tüm bir köy bakacak olursa, yükü – bu durumda çocuğu– taşımak çok daha kolay olur.[15]

Ne var ki bu araştırma, cevapların bundan çok daha çeşitli olduğunu gösteriyor.

---

14 Barbara Katz Rothman, *Recreating Motherhood*, Rutgers University-Press, New Jersey, 1989/2000. s. 10-13.

15 Christine Finke, "Regretting Motherhood - Nein. Aber", *Mama arbeitet*, erişim tarihi 06.04.2015, http://mama-arbeitet.de/gestern-und-heute/regretting-motherhood-nein-aber.

ANNELİKTE TATMİN, SADECE BİR KOŞULLAR MESELESİ MİDİR?

Pişmanlığın kökenini yoksulluktan aldığına dair kendinden emin varsayım ya da diğer tarafta pişmanlığın "görünüşe göre yalnızca beyaz, üst sınıf kadınlara özgü" olduğu iddiası, eldeki verilere bakılırsa[16] her iki durum için de geçerli değil. Kitap boyunca sunulan veriler gösteriyor ki, her kadın çocuklarını değişik koşullar altında büyütüyor: Kimilerinin bebeği varken, diğerleri ergen annesi ve birçoğunun yetişkin çocukları bulunuyor ve bu kadınlar halihazırda büyükanne. Kimileri yoksulluk içindeyken, diğerleri ekonomik refah içinde. Pek çoğu asli bakıcı olduğundan çocuklarının günlük bakımını sağlıyor; diğerleri baba asli bakımı üstlendiği için çocuk bakımına daha az müdahil oluyor ve pek çoğu, çocukları babalarıyla yaşadığı ya da çocukları bağımsızlıklarını kazanıp başka bir şehirde veya yurtdışında yaşadığı için, onları haftada yalnızca birkaç gün ya da nadiren görüyorlar. İşte bu farklı durumlara rağmen annelikten pişmanlık duymak, farklı yerleşim yerlerinin, koşullarının ve durumlarının sınırlarını aşıyor.

Bu bulgu, anneliğin meşakkatini artırabilecek koşullar olmakla birlikte, feminist bilim insanı Andrea O'Reilly'nin geriye dönük olarak işaret ettiği gibi, annelikten dolayı ıstırap çekmenin veya tatminsizlik duymanın sorumluluğunun illa ki anneliğe eşlik eden farklı koşullara ya da içinde bulunduğumuz çağda anneliği kuşatan katı toplumsal emirlere yüklenebileceği anlamına gelmediğini gösterebilir: "[...] ataerkil anneliğin anneleri boyunduruğa aldığına ikna olmuşluğum devam etmekle birlikte, bir zamanlar yazılarımda ileri sürdüğüm gibi annelerin esaretinin münhasıran ve sadece annelik kurumuna/ideolojisine indirgenebileceğini düşün-

16 https://twitter.com/hashtag/regrettingmotherhood?lang=de

müyorum. Ataerkil anneliğin içinde, dışında veya karşısında gerçekleşip gerçekleşmediğinden bağımsız olarak, annesevgi ve anne-iş veçheleri, ezici değilse de çetin kalmayı sürdürüyor. Eli güçlü annelik, ataerkil anneliğin pek çok/çoğu olumsuzluğunu giderebilir; ne var ki tüm olumsuzlukları ortadan kaldıramaz."[17]

Ve aslına bakılacak olursa, bu araştırmaya katılan annelerin çoğu anneliği zorlaştıran koşulları irdeledi ancak bu koşullara pişmanlıklarını ortadan kaldıracak bir umut olarak parmak basmadılar. Her biri, engel teşkil etmiş olan ve etmeye devam eden koşulları tanımladı ve hep birlikte üç temel koşula vardılar: annelik ve ev dışı ücretli çalışma arasındaki mücadele, mali dayanaktan yoksunluk ve eşlerinin veya çevrelerinin destek sisteminden yoksunluk:

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):
Bak, doğum yaptıktan sonra geri dönen arkadaşlarım var ve anneleri, ilk ayı evlerinde onlarla geçirdi ya da onlar annelerine gittiler – yani, biraz aile desteği aldılar. Bu farklı. [...] Birtakım gerçekler var: Hiç yardım almıyorum ve özel ihtiyaçları olan çocuklarım var ve kocamın içinden çıkılmaz sorunları olduğunu keşfettim. Bu yüzden ondan boşandım ve [...] yükün büyük kısmı bana kaldı. Belki eğer koşullar farklı olsa, benim için farklı olurdu. Ama durum bu olduğu için ve her şey benim üstüme kaldığı için, kendime soruyorum – kahretsin, neden? Bunu hak edecek ne yaptım? [...] Benim durumumda çocuk yetiştirmek en kötüsü. Eğer destekleyici bir ailem, normal bir kocam, param olsa – galiba o kadar zor olmazdı. Böyle işte. Devasa bir fark var. Bak, ailem eline yüzüne bulaştırmış durumda. [...] Bekâr, çocuk sahibi olmaya karar vermiş ve ailesi çocuğu yetiştirmesine yar-

17 Andrea O'Reilly, *Rocking the cradle. Thoughts on Feminism, Motherhood, and the Possibility of Empowered Mothering*, Demeter Press, Toronto, 2006, s. 14.

dım edecek kadınlar duyuyorum. Yalnız yapmayı tahayyül edemiyorum. Düpedüz uçurumdan aşağı atlamak bu.

Brenda (yaşları 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var):
Altı yaşına geldiklerinde çoktan onları yalnız yetiştirmeye başlamıştım. Hayatımı cehenneme çeviren şey, büyük oranda geçimimizi yalnız benim sağlamamdı. Çocukları yalnız yetiştirmeye başlar başlamaz kendimi hiç kuşkusuz öleceğim güne kadar bana eşlik edecek yoksulluk içinde buldum. [...] Çocukları yetiştirmek ve gün boyunca birkaç işte çalışmak zorunda kaldım. Eve dönüyor ve saat 23:00'e kadar durmadan düzenliyor, pişiriyor, temizliyordum ve ancak yattıklarında, bir fincan kahve içmek için kendime müsaade ediyordum. Onları eğlendirmek için bile zamanım yoktu. Yardım almaya da gücüm yetmiyordu.

Sunny ve Brenda bir birlikteliğin parçası olarak çocuk sahibi olmuşlar ama bugün ya boşanmış ya da ayrılmışlar. Sonuç olarak, ailenin geçimini tek başlarına sağlayan yalnız anne durumundalar ve çocukları büyüdükçe onlarla ilişkiyi sürdürenler de onlar, babanın geri planda o ya da bu şekilde var olduğu durumlarda bile.

Çocuklarını bu koşullar altında yetiştiren tüm annelerin özellikle annelikten pişmanlığa sürüklenmediğini veya genel olarak anneliği bunaltıcı olarak görmediği söylemek önemli: Çalışmalar düşük gelirli/yalnız/beyaz olmayan/heteroseksüel olmayan annelerin sıklıkla, farklı güç sistemleriyle karşılaştıklarında aslında anneliklerinden güç alabildiklerini gösteriyor, diğer bir deyişle annelik onların kavgalarının kaynağı değil, daha ziyade yoksulluk, ırkçılık, homofobi ve cinsiyetçilik koşulları altında hayatta kalmanın yegâne mücadelesi oluyor.[18]

18 Patricia Hill Collins, "The Meaning of Motherhood in Black Culture and Mother-Daughter Relationships", Andrea O'Reilly (der.), *Maternal Theory. Essential Reading* içinde, Demeter Press, Toronto, 2007, s. 274-289; bell hooks, a.g.m.

Örneğin yoksulluk içinde yaşayan kadınlarla bir çalışma yürüten İsrailli sosyal hizmet uzmanı ve araştırmacı Michal Krumer-Nevo, çokyönlü marjinalleştirme ile karşılaşan kadınların hayatlarında anneliğin önemine işaret eder,[19] çalışmasındaki katılımcılar da bunu teyit ederler:

> [*benim çocuklarım*] yaşamamım tek nedeni [*kısa bir sessizlik*]. Bana güç veren şey bu, ve beni dışarı çıkmak ve çalışmak, onlara bakmak için güdüleyen şey bu. En azından bakacağım birileri var, bana bakacak değil, benim birilerine bakmaya ihtiyacım var.[20]

Ne var ki tek başına annelik bir güç kaynağı ve yoksul kadınlar için teselli olabilirse de, benim çalışmama katılan yalnız anneler iki cephede birden savaş sürdürmekten bahsettiler: Onlar için annelik yoksullukla veya mali güçlükle başa çıkmak için bir araç olarak hizmet edemez çünkü annelik fasit bir daire içinde, acının ve eziyetin kaynağıdır. Bu nedenle ve diğer bir deyişle, aileleri için tek geçim kaynağı konumundaki sayısız kadın, güçlerini çocuklarından aldıklarını ve böyle yaparak –hem kendi hem de çocuklarının iyiliği için– nefes alabildiklerini belirtirken, benim yürüttüğüm araştırmadaki anneler farklı bir duygusal dünya betimlediler. Onlar için annelik güç kaynağı değil, gücü tüketen bir şeydi.

Susie gibi bazı anneler, ücretli ve ücretsiz iş arasındaki hokkabazlığı, sırf anneliklerini aksatan bir şey olarak görmekle kalmıyor, bizzat anneliği de aksaklık olarak görüyorlar. Zamanlarını ve kaynaklarını çocuklarından başka bir şeye vakfetmek istediklerinden, anneliği bütünüyle defetmeyi arzu ediyorlar:

---

19 Michal Krumer-Nevo, *Women in Poverty: Life Stories. Gender, Pain, Resistance*, Hakibbutz Hameuchad Publishing House, Tel-Aviv, 2006.

20 *A.g.e.*, s. 92.

Susie (yaşları 15 ila 20 arasında değişen iki çocuğu var):
İşimi seviyorum. O benim kızlarımdan sonra, ikinci aşkım. Bu demek oluyor ki eğer kızlarım olmasa, işim benim öncelikli aşkım olurdu ve kızlarıma yaptığım yatırımı işime yapardım ve eminim ki *çok daha fazla* tatmin duyardım. *Çok daha fazla.* [...] Çünkü beni doyuruyor. İş beni doyuruyor, ilgimi çekiyor. 80 yaşıma gelsem de, çalışmadığımı düşünemiyorum. Tam tersine.

Annelerin çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamaya ve acımasız koşullar altında hayatta kalmaya çalıştığı durumların yanı sıra, anneler büyük sıklıkla, tüm derinliğini genelde olayın ardından gösteren bir başka veya ek sebep yüzünden de, kafalarını suyun üstünde tutmaya gayret sarf ediyorlar: Mükemmeliyetin neoliberal ve kapitalist ruhu – sanki "normal anneler" için "normal koşullar" varmış ve bu nedenle insanlar onlara erişmek için çabalamalıymış gibi. Bu anlayışın referans noktası, İkinci Bölüm'de sunulduğu üzere talepkâr annelik modeli, ancak durum sadece bununla sınırlı değil. Bu anlayış referans noktasını aynı zamanda farklı toplumsal gruplara mensup anneler için ortak payda olabilecek "normallik"in daha genel, çağdaş algılanışlarında buluyor.

"Normallik", "ölçüt", "ortalama", "normal olmayan" ve "sapkın" üzerine düşünceler, 19. yüzyılın ortalarında yeni oluşan istatistik biliminin bir parçası olarak ve "ortalama bir adam"ın varlığıyla ilgili yeni düşüncelerin ortaya çıkmasıyla Avrupa fikir hayatına girmiştir. Bu terimden önce daha genel bir terim olarak "ideal" kullanılıyordu. İdeal, grotesk insan bedenlerinin aksine, tanrıların bedenleriyle ilişkilendirilen mitolojik bir varlığı temsil ediyordu. Bu nedenle, ideal beden asla ölümlüler için düşünülmemiş bir şekil olarak algılanıyordu, zira idealin özünde fiziki olmaması ve önemsiz insanlarca kendisine ulaşılamaması bulunuyordu. Doğru şekli temsil eden "ortalama" insana geçişin ardından ortala-

ma, paradoksal olarak erişilebilir bir ideal haline gelmiş; ideal, ölçüt olmuştur. Başka bir ifadeyle, bu geçişin sonucunda, varsayım, insanların "ideal ölçüt"ün ve "ideal ortalama"nın bir parçası olabileceği ve olması gerektiğidir.[21]

Bu daha geniş dönüşüme dikkatle bakmak, insana, ulaşılamaz idealden erişilebilir olana geçişin, genelde ve kadınlar mükemmel olma yarışı yüzünden bir saniye bile dinlenemeyeceği için "normal koşullar"da gerçekleşen "normal annelik" özelinde, büyük sıklıkla çileyle ve hayal kırıklığıyla sonuçlandığını düşündürmektedir. Ayrıca annelik için köşeyi dönünce bir yerlerde ideal koşulların bulunabileceğine dair anlayış, tatminsiz veya talihsiz kadınların "gündüz düşü" olarak kalamaz: Bu anlayış, öncelikle hayatın groteskliği ve kusurluluğundan dolayı hiç de ulaşılabilir olmayan "normallik" tarafından sözümona doldurulması gereken çukur ve oyuklar yaratır.

Bu minvalde kadınların, söz konusu sürdürülebilir koşulları elde etmek için ne kadar çok çabalama ihtimali olursa olsun ve bu koşullara ne kadar hakları olursa olsun – en basitinden kusurlu bir dünyada çocuk sahibi olmak bir kumardır: Bırakın çocuğun ek ihtiyaçları olup olmayacağını, doğurmak genel olarak, doğası bilinmeyen yeni bir insan yaratmaktır. Mesela benim araştırmama katılan Carmel görüşme boyunca, pişmanlığa yol açan annelikle mücadelesinin, özellikle yıllarca türlü toplumsal zorluklarla karşılaşan oldukça hassas yapıdaki oğluna iyi annelik etme göreviyle bağlantılı olup olmadığı sorusuyla birçok defa cebelleşti:

Carmel (yaşı 15 ila 20 arasında bir çocuğu var):
Carmel: Beslemesi gereken üç boğaz olan yalnız bir anneyim ben – oğlum Ido, kız arkadaşı ve ben, bir de bir at büyüklüğün-

21 Lennard J. Davis, *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness and the Body*, Verso, Londra, 1995.

deki köpeğimiz var. Geçimimizi yalnızca ben sağlıyorum, nafaka veya başka bir gelir kaynağım yok. Üstelik kiradayım. Yani sosyoekonomik durumum ahım şahım değil, yine de geçinebiliyorum çünkü *çok* çalışıyorum. *Çok* [...]

Ben: [...] başlarken dedin ki Ido şey bir çocuk – ne?

Carmel: Hassastır. Ama konu bu değil. Bak, biliyor musun, bir ilgisi var mı emin değilim. Dürüst olmak gerekirse özel ihtiyaçları olan, sosyal, kişisel, davranışsal, motor veya her neyse, standart bir çocuğa nazaran sorunları olan bir çocuk yetiştirmek daha güçtür. Ido, standart bir çocuk değil. Olağan bir çocuk değildir. Demek istediğim, asla mutat okul sistemine uyum sağlayabilecek durumda değildi – kreşte bile. Çok ciddi sosyal güçlükler yaşadı. 17 yaşında ortaya çıktı. Evet, *çok* zeki bir çocuk, genelde bu ikisi bir arada oluyor. Çok hassastır. Onun gibi çocukları yetiştirmek, her şeyi iyi yönetebilen, küçük çocukları yetiştirmekten daha zordur. [...] bak, oğlum obez olmasa ve tüm şu sorunları olmasaydı –ve bazı ciddi sorunları vardı– belki –bak, elbette daha kötü sorunları olan çocuklar var, yine de daima sorunları vardı– belki daha kolay olurdu, farklı olabilirdi. Bilmiyorum, bunu söylemek zor. Söylemek zor.

Ayrıca, hayat şartları bir kadının anne olmak istediği andan, gerçekten anne olduğu ana kadar veya halihazırda anne olduğu yıllar boyunca değişebilir – kadınlar kendilerini umulan gerçeklik ile fiilî gerçeklik arasındaki farkla yüzleşirken bulabilir.[22] Böyle bir durumda, kadınlar kendilerini bir saniye bile önceden tahmin edilemeyecek topyekûn yeni bir dünyaya yönlendiren eşin ölümü, iflas, hastalık ve kazalar gibi olaylar zinciriyle tesadüfen karşı karşıya kalırlar. Bir diğer beklenmedik durum, kadınların bir ikili ilişki koşulları veya romantik aşkın vaat edilen toprakları içinde hami-

22 Orna Donath, *Making a Choice: Being Childfree in Israel*, Miskal-Yedioth Ahronot Books and Migdarim Hakibutz Hameuchad, Tel-Aviv, 2011 [İbranice].

le kalması ihtimali ve ardından kendilerini, ayrılıkların veya boşanmaların ardından bir başlarına annelik ederken bulabilmeleridir. Örneğin şunlar, diğer şeylerin yanı sıra böylesi kalp kırıcı plan değişikliklerine bağlı olarak, anne olduğuna pişman olan İsveçli bir kadının acı dolu sözleridir:

> Hamile kaldığımdan beri bu tabu mesele üzerine çok düşünüyorum. Çok hızlı oldu, kısa bir süreliğine âşık olduğum bir adamdan. Birkaç haftanın ardından onunla yaşayamayacağımı anladım. Erken evrede düşük yapmayı umuyordum ve kürtaj olmamaya karar verdim, ama aynı zamanda mutsuzdum çünkü ebeveynlik yüzünden bu adamla sonsuza kadar bir bağım olacağını fark etmiştim. Ebeveynlik sorumluluğunun büyük kısmını üstlenmek zorunda olacağımı anladığımda, bağlı ve esaret altında olmaktan da korktum. [...] Hamile kalıp da müstakbel babadan ayrıldığımda, hayatım sona ermiş gibi hissettim.[23]

Yanında en azından bazı açılardan ebeveynliğin paylaşılabileceği bir eşin olmadığı yığınların yanı sıra, romantik bir sevgiliden genel olarak bir ebeveyne, özellikle de bir babaya dönüşmek, gerçek bir çocukla yüzleşmeden önce dikkate alınmayan kişilik özelliklerini ya da yapılandırılmış, cinsiyetçi işbölümünü gün yüzüne çıkarabileceğinden, sürekli bir eşle yaşayan kadınların da umulan ile fiilî gerçeklik arasındaki uyumsuzluğa karşı bağışıklığı yoktur:

> *Erika (yaşları 30 ila 40 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
> İnsanlar bana hep şunu sorardı: "Çalışıyor musun?" ve şöyle cevaplardım: "Hayır, gün boyunca piyano çalıyorum." Elbette çalışıyorum. Nerede mi? Evde. Evde köpek gibi çalışıyorum. Dip-

23 Maike Schultz'un makalesinin ardından gelen bir yorum, "Att bli mamma har inte till livet", *Svenska Dagbladet*, 15.09.2015.

siz bir kuyuydu ve eğer eşim yardım etseydi, her şey çok farklı olabilirdi.

Sunny (ikisinin yaşı 5 ila 10, diğer ikisinin yaşı 10 ila 15 arasında değişen dört çocuğu var):
En yoğun tiksinti, üçüncü çocuğumu doğurmadan önce başladı. O zaman fark ettim ki, o kaytarmak için neredeyse hemen her şeyi yaparken tüm yük sadece benim sırtımda. Kendi payına düşenden sıvışmak için. Ardından kendime şöyle dedim: "Tanrım, lanet olsun, bunu hak edecek ne yaptım?"

[...] Konu şu ki, yapayalnız bir hale geliyoruz. Dışarıda çalışmamız, içeride çalışmamız, her yerde süper kadın olmamız, mükemmel olmamız bekleniyor, bu arada kimse erkekleri yargılamazken. Bu anormal bir saçmalık. Saçmalığın dik âlâsı.

[...] Modern hayatın kadınların lehine olmadığını hep söylüyorum çünkü erkekler ortak değiller burada. Değiller. Yardım ["yardım" lafı kinayeli olarak söyleniyor] ettikleri durumlarda – kimin bu tip bir yardıma ihtiyacı var ki? Üzgünüm, bunun ya tam ortaklık olması ya da hiç olmaması gerekiyor. Eğer bir adam tüm kalbiyle bütünüyle kendini vakfetmiyorsa – yapmayın [anne olmayın]. Hiçbir şart altında.

Bu noktaya kadar anneliği daha da zorlaştıran koşulları ele aldık, ne var ki bizatihi bunlar illa ki pişmanlığı ortadan kaldıracak diye bir şey yok. Diğer anneler açısından, anneliğin kendisi tahammül edilemez. Kimileri onu tamamen yabancı bir varlık olarak tanımlıyor:

Sky (ikisinin yaşları 15 ila 20, diğerinin yaşı 20 ila 25 arasında değişen üç çocuğu var)
Şu his, anlarsın ya, bu *zor. Rolü* oynayamayacağım, görevimi layıkıyla, hoşuma giderek yerine getiremeyeceğim hissi. Diyorum ki, neden eziyet çekmek zorundayım? Belki hoşuma gidebilir.

Hoşuma gittiğini hayal bile edemiyorum. Anne olmaktan, çocuklarımla vakit geçirmekten hoşlanma düşüncesini idrak edemiyorum. Bunun için sabrım yok benim.

Tirtza (yaşları 30 ila 40 arasında değişen iki çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):
Yeterli zamanım yoktu *ve aslında* anne olmak istememiştim. Bana *tuhaf* geliyordu. Bir çocuk bana "anne" diye seslendiğinde bile. *Bugüne dek.* Kimi çağırıyorlar, hangi anne çağırılıyor diye etrafıma bakıyorum. Bu fikirle, rolle, anlamlarıyla, sorumluluğun ve adanmanın sonuçlarıyla bağ kuramadım. İlişki kuramadım bunlarla. Temelde nedeni bu.

Bizatihi anneliğin kadınlar için tahammül edilemez olabileceği düşüncesi, tek başına, sıklıkla olanaksız olarak addedilir zira iddiaya göre annelik, kadınların varoluş nedenidir. Bu yanlış inanış sebebiyle, pişmanlık karşısındaki yaygın tepkilerden biri, onun çoğunlukla annelikle ücretli iş arasındaki mücadeleden kaynaklandığını kabul etmektir. Bu varsayımın toplumsal tartışmada daha derin bir bağlamı vardır, çünkü annelik ve ücretli çalışma, kadınların müşterek imgelemde sahip oldukları yegâne seçeneklerdir: Ya anne olmak istersin ya da kariyer sahibi bir kadın.

Ne var ki gerçeklik farklı olabilir.

Anne olmak istemeyen kadınlara dair önceki çalışmamda, "kariyer yapma"nın kendilerine en az annelik kadar uzak olduğunu söyleyen kadınları dinlemiştim. Bu kadınların birçoğu, çocuk doğurmak ve yetiştirmek istemeyeceklerini genç kızlıklarından ve ergenliklerinden beri biliyordu; bu nedenle, anne olma gönülsüzlüğünü fark etme, kaynağını yoğunlukla tartışılan mücadeleden almadığı gibi onunla ilgili de değildi; bu tür düşüncelerden önce geliyordu.

Başka kadınlar, kariyer sahibi olma arzusu bulunmaksızın, "salt" geçimlerini sağlamayı istediklerini ya da tüm ihtiyaçlarının bu olduğunu belirtmekle kalmadı, ayrıca anne olmak istememenin aslında kendilerini kariyer sahibi olma yarışından *azat ettiğini* vurguladı. Örneğin, aşağıdaki gözlemler "Çocuk istemeyen kadınlar" adlı internet forumundaki çok sayıdaki yazar tarafından dile getirilmiştir:

> Çalışmak istiyorum (gün boyu evde oturmamak için) ve çalışmaya ihtiyacım da var (geçimimi sağlamak için) ama bir kariyer yapma eğiliminde değilim. Çalışma saatleri dışındaki etkinliklerimi sürdürmek benim için önem taşıyor ve hobilerimden birini meslek haline getirsem bile, boş zamanlarım için daima başka hobiler edinebilirim.

> İnsanların, ebeveyn olmayanların hayatlarının merkezinde talepkâr bir kariyer ya da baskılanmamış hedonizm olduğunu varsaymasını rahatsız edici buluyorum. Bu forumdan haberdar olduğumdan, söz konusu algılamaların yanlış olduğu aşikâr. Müzik, felsefe ve gönüllülük işleri örneğin, burada hâkim olan başlıklar.

> İnsanlar sürekli "kariyer" ile "çocuklar" arasındaki ikilemden bahsediyorlar ama belki her ikisini de istemeyenler vardır. [...] Belki sevdikleri şeyi yapmaya devam etmek için geçimini sağlamak isteyen ama "bir kariyer" ya da ilerleme istemeyen insanlar vardır. Şahsen ben kariyer yapmakla ilgilenmiyorum.[24]

Aynı gözlem, ebeveyn olmak istemeyen Kanadalı kadınlar ve erkekler hakkındaki bir çalışmada da yapılmıştı: "Kariyer odaklı çocuksuz çiftlerin adanmışlığı ve şevkinin aksine, muhataplardan bazıları çocuk sahibi olmamaktan mem-

24 http://www.apuz.co.il/forums2008/forumpage.aspx?forumId=1105.

nundular, onları bir kariyerin peşinden koşmakta özgür bıraktığı için değil, kariyer peşinde koşmamak için özgür bıraktığından!"[25]

Kimsenin annesi olmayı istememek için başka bir neden olmadığını varsayarken bir yandan da mevcut, yegâne iki seçenek olarak annelik ve kariyer sahibi olmayı bağdaştırmak, kadınların kimliklerinin çeşitliliğini bozar; "mükemmel dişi olmak" ya da "erkek gibi olma dileği"nin çok ötesine geçen kimlikler. Bir kadının ya doğum yapmak ve çocuk yetiştirmek veya "kamu alanını" fethetmek isteyeceğini varsaymak, ikisini de istemeyen sayısız kadının arzularını nefessiz bırakır, fakat sadece bununla kalmaz. Bu varsayım aynı zamanda, "kendinden vazgeçen kadınlar" olarak yaftalanmadan çocuklarını yetiştirmek için evde kalmak isteyen ve bunu yapabilecek durumdaki annelerin arzularını da boğar, adeta anlamlı bir hayat sürdürmüş olarak kabul görmenin tek yolu "gerçek başarılar" kazanmaktan geçiyormuş gibi.

Şu halde, (anneliğe doğru ittiren) ataerkillik ile ("serbest pazar" ruhuyla sürekli "ilerleme"ye doğru ittiren) kapitalizm arasındaki kavşak, kendilerini hayatlarının anlamını annelik ya da kariyerle ilişkilendirmeden kendi başlarına belirleme yetisine sahip insanlar olarak görmek ya da diğerlerince böyle görülmek ya da hayatın anlamı denen bir şey olmadığına hükmetmek üzere kadınlara bir kez daha hiçbir yol bırakmayan bir ikilik oluşturmaktadır.

Anne olmaktan imtina eden kadınların, bunu annelik kurumunu bunaltıcı biçimde şekillendiren koşullar ışığında yaptıkları sıklıkla söylendiği için, koşullar sorununa ilişkin olarak anneler ve anne olmayanlar arasındaki bağ devam eder. Bu anlayışın bir örneği, "yenidoğanı öldürme" konusuna yönelik kamu "ilgisi" hakkında yazan Amerikalı gazeteci ve yazar Annalee Newitz'den yapılan aşağıdaki alıntıda

25 Jean E. Veevers, *Childless By Choice*, Butterworths, Toronto, 1980, s. 82.

bulunabilir.[26] İlginç bir şekilde Newitz, bu davalara duyulan ilginin salt yenidoğanı öldürme fikrine karşı bir ilgi olmadığını, aslında konunun daha ziyade klasik annelik anlayışlarının cinayeti ile ilgili olduğunu, zira bu anlayışların anneleri nefessiz bıraktığını iddia eder. Newitz, anne değildir ve farklı, boğuculuğun ortadan kaldırıldığı bir toplumsal gerçeklik içinde çocuk sahibi olmak ve onları yetiştirmek isteyeceğini belirtir: "Eğer çocukların, yalnızca bir ya da iki yerine çok sayıda sevecen ebeveyn tarafından yetiştirilebildiği bir yerde yaşasam, çocuk bakımını bir onur ve zevk sayardım. Eğer çocuk bakımı 'nitelikli zaman' içeren bir iş sonrası hobisi gibi değil, bir çeşit iş olarak muamele görse, ebeveynliği yine çekici bulabilirdim. Ne var ki, aşina olduğum kadarıyla ebeveynlik; kabul edilemez, olması gereken daha sık bir şekilde 'doğal olarak' sevmeleri gereken bir angarya olarak kadınlara dayatılan ve bunun için kadınların nadiren belirgin bir toplumsal itibar gördükleri ya da ödül aldıkları bir yüktür. Her türlü cinsel yönelimden kadın ve erkekler, çocuklarını saygı içinde ve ortaklaşa yetiştirdiklerinde, asi kız öfkemi bir kenara bırakacağım, yaşanmış suç hikâyeleri anlatan kitaplarımı fırlatıp atacağım ve bez değiştirmeleri için erkeklere yardım edeceğim. O zamana kadar, anne olmak istemiyorum."[27]

Newitz bu sözlerle, belli koşullar altında anne olmak istemeyen ama farklı koşullarda bunu isteyecek sayısız kadının bakış açısını sergiler. Ne var ki, başka kadınlar anne olmak konusundaki gönülsüzlüklerini koşullar meselesine bağlamaz: Önceki çalışmamda katılan kadınların çoğu dünyadaki en zengin kadın olsalar ve/veya bir çocuk yetiştirmek için

26 Annalee Newitz, "Murdering Mothers", Molly Ladd-Taylor ve Lauri Umansky (der.), *"Bad" Mothers: The Politics of Blame in Twentieth-Century America* içinde, New York University Press, New York, 1998, s. 334-356.

27 *A.g.e.*, s. 352.

gerekli her türlü yardımı alsalar bile, *sırf* anne olmak istemedikleri için yine de çocuk sahibi olmayı ve yetiştirmeyi arzu etmeyeceklerini belirttiler.

2012'de "Çocuk istemeyen kadınlar" adlı internet forumunda yazarlar için açtığım, oluşursa anne olmayı düşündükleri –"bir çocuğu yetiştirmek için bir köy gerekir" meselesinde olduğu gibi ya da Newitz'in ifadesinde belirttiğine uygun biçimde– koşullar bulunup bulunmadığını sorduğum başlığın sonuçları da bu şekildeydi. Muhatapların çoğu böyle bir koşul olmadığını söyledi. Diğer bir deyişle, her koşulda anne olmama durumlarını sürdürmeyi tercih ediyorlardı. Forum katılımcılarının aşağıdaki ifadeleri bu duyguyu yansıtıyor:

> İçeride, derinlerde, gerçek benliğinizin yaşadığı yerde, bir şeyi istemediğinizde, belirgin bir nedeni olmasa bile, bir köyün ya da tüm bir kıtanın, onu elde etmenize katkı sağlamasının bir önemi olmaz. Dile getirilmeye bile ihtiyaç duymayan ve tanımlamalardan ve açıklamalardan yoksun akut ve kuvvetli bir gönülsüzlük varsa, gerisinin hiçbir önemi yoktur. Hayır, yoktur.
>
> Çocuk sahibi olmaya karşı gönülsüzlük, onlara bakmanın zor olacağı fikrinden kaynaklanmaz. Bu sade gönülsüzlüktür, nokta.
>
> Başka biri onlara sahip olsa, hamilelik ve doğum zevkli ve kolay olsa durum değişir miydi merak ediyorum – ama yine de bence çocuk istemezdim.
>
> Başkalarının bana yardım ettiği veya hatta çocuklarımı benim yerime yetiştirdiği bir dünyada yaşasam bile, bu durum en basitinden çocuk sahibi olma dürtüm ya da arzum olmadığı için çocuk istemediğim gerçeğini değiştirmez.[28]

28 http://www.tapuz.co.il/forums2008/forumpage.aspx?forumId=1105.

Bu sağlam biliş, anne olmama statüsünde kalmanın sebepleri çokyönlü ve fazlasıyla bireysel olduğu için, illa ki zor koşulların sonucu olması gerekmediğine ve bazılarının yalnızca anne olmak konusunda öncelikli niyete sahip olmadığı için anne olmak istemediğine işaret eden Alman gazeteci ve yazar Sarah Diehl tarafından da tarif edilir.[29] Ya da Amerikalı feminist filozof Diana Tietjens Meyer'in, anne olma motivasyonlarındaki kadın anatomisinin sınırlarını incelerken altını çizdiği üzere: "[...] bazı kadınların hiçbir koşulda çocuk sahibi olmak istemeyeceklerini veya çocuk bakım topluluklarına katılmayacaklarını unutmamak zorundayız".[30]

Anne olmak istemeyen anneler ile *anne olmak istemeyen kadınların* karşılıklı birbirine gönderme yapan bu ifadeleri, anne olma ve yeni duruma uyum sağlama arzusunun yalnızca kadınlar için daha iyi koşullar yaratan ve anneliğe daha pürüzsüz şekilde yelken açmayı mümkün kılan çoklu, sistemik bir destek sistemine dayalı olduğuna dair yaygın varsayım üzerine yeniden düşünmemizi sağlıyor.

Bu muhtelif açıklamalar için en doğru asgari müşterek, böyle bir şeyin olmadığıdır. Mesele çeşitliliktir: Eğer toplum onlara destek sağlar ve çocuklarını yoksulluk, yalnızlık içinde kalmadan, enselerinde sürekli toplum disiplinini ve rekabetçiliği hissetmeden büyütmelerine imkân tanıyacak tüm o uygun koşulları temin ederse, hayatları daha iyiye gidecek kadınlar var ve bu koşulların kendilerine bir şey ifade etmediği, zira tüm o sürdürülebilir koşullar kendilerine sunulsa veya halihazırda bu koşulları elde etmiş olsalar bile, yine de ne pahasına olursa olsun annelikten kaçınmak ya da çocukları varsa anne olma durumunu geri almak isteyen kadınlar var.

---

29 Sarah Diehl, *Die Uhr, die nicht tickt*, Arche Verlag, Zürich ve Hamburg, 2014, s. 13.

30 Diana Tietjens Meyers, a.g.m.

NESNELERDEN ÖZNELERE: İNSAN OLARAK ANNELER, BİR İLİŞKİ OLARAK ANNELİK

İsrailli sosyolog Eva Illouz'a göre son birkaç onyılda aileler, işyerlerindekine benzer şekilde verimin ölçüldüğü birer arena haline geldiler, bu sırada işyerlerine de duyguların dili girdi. Bu birleşme, samimi ilişkilerin kendilerine ticari bir nitelik kazandıran hesaplama yöntemleri aracılıyla sayılabilen ve ölçülebilen şeylere dönüştüğü, Illouz'un "duygusal kapitalizm" dediği şeye yol açtı.[31]

Bu bağlamda, dahası bizatihi anneler "iyi anne" kavramına uymak adına rekabetçi, bireyci ve gayrışahsi ilişkilerin mantığını sıklıkla sistematik olarak ve açıkça reddettiği için,[32] annelikten pişmanlığın getirdiği duygu hali, samimi ilişkilerin çocuklar pahasına soğuk maliyet ve fayda hesaplarına dönüştürüldüğü böylesi bir alışverişe ilişkin net bir tanık beyanı olarak değerlendiriliyor olabilir. Buna göre pişman olan anneler, yalnızca "kamusal alan"da yer alması gereken aşırı akılcılık sebebiyle pişmanlık duyan taş kalpli kadınlar olarak algılandıkları için topa tutulma ihtimaliyle karşı karşıya kalırlar.

Ne var ki, yukarıda değinildiği üzere, belki de ilk çağlardan beri annelerin duygusal ve pratik değerlendirmeler yaptığı anlaşılmaktadır; öte yandan ölçülerin doğası ve nihai hükümleri toplumsal ve tarihî olay örgüsüne göre değişir. Örneğin bazı âlimler, dindar kadınları kahraman kabul eden ve hatta şehit gibi onurlandırılmaları gerektiğini değerlendiren 12. yüzyılın hâkim dinî kuralları altında, belli annelerin ailevi ve dinî değerleri arasında gidip gelen duygularını, ihtiyaçlarını ve arzularını ölçüp biçtiğini, bunun sonucunda on-

31 Eva Illouz, *a.g.e.*

32 Sharon Hays, *a.g.e.*

ları, manastırda münzevi bir hayat için evlerini ve çocuklarını terk etmeye yönelttiğini iddia etmiştir.

Aile ve ebeveynlik diyarları içindeki gerilim ışığında verim dengesi yapılmasına ilişkin olarak kapitalizmin yükselişinden bile öncesine ait bir başka örnek, sosyal tarihçilerin çocuk sahibi olma ve yetiştirme fikrine karşı kararsızlık duyduğunu tespit ettiği Ortaçağ'da bulunabilir. Doğumu kutsayan dinî literatürün yanında; çocuk sahibi olmanın politik (hanedanlar arasındaki miras meseleleri yüzünden) ve ekonomik (çalışan ellere duyulan ihtiyaç yüzünden) yönleriyle ilişki kuran literatürün yanında, bu çağdaki sayısız dinî ve laik metinde ailenin salt bireysellikle değil, aynı zamanda dinî adanmışlık veya bilgi ve felsefe edinme tutkusuyla yarıştığı belgelenmiştir. Bu literatürde vücut bulan fikirlerden biri –kimi zaman alaycılıkla veya şakayla karışık olmak üzere– çocuk sahibi olmanın "yukarıdan gelen bir ceza" olduğudur, çünkü çocuklar sorun, fenalık, hüsran ve matem kaynağıdır.[33]

Örneğin belgelenen hikâyelerden biri şöyledir: "Ahlaki bir halk hikâyesinde, kral bilgeye birinin çocuklarını sevmesinin gerekip gerekmediğini sorar. Bilge, insanın önce Tanrı'yı, ardından kendini ve ardından çocuklarını sevmesi gerektiği cevabını verir. Ve şu şekilde devam eder: Çocuklarını seven, 'kendi etini ve canını' kendinden daha çok seven, tüm diriliğini ve kısmetini kendi ruhunun kefareti yerine onların hazırlığına ve ilerlemesine harcar [...]."[34]

Bir 12. yüzyıl keşişi olan Peter Abelard, sevgili Eloise'ine yolladığı mektupların birinde şöyle yazar: "Öğrenciler ve bebek bakıcıları, masalar ve beşikler, kitaplar ya da masalar ve örekeler, kalemler veya divitler ve iğneler arasında nasıl bir

33 Elisheva Baumgarten, *Mother and Children: Jewish Family Life in Medieval Europe*, Princeton University Press, 2004; Shulamith Shahar, *Childhood in the Middle Ages*, Routledge, Londra, 1990.

34 Shulamith Shahar, *a.g.e.*'de yapılan bir çeviri, bkz. s. 25.

uyum olabilir? Kim kutsal metinlerdeki düşüncelere veya felsefeye konsantre olabilir ve bebek ağlamalarına, bakıcıların onları ninnilerle susturmasına ve erkeklerin ve kadınların evle ilgili gürültülü gitgellerine katlanabilir? Çoğu küçük çocuğun eve getirdiği devamlı karmaşa ve pasağa dayanılabilir mi?"

Kabul edelim veya etmeyelim, annelik ve çocuk bakımı konularında ölçü kullanımına ilişkin ifadeler bugün bile son derece yaygındır. Değerli bir tecrübe olarak anneliği kutsayanlar ve kadınların anneliklerinden faydalanmasını önerenler –bu, doğum yapmaya ve çocuk yetiştirmeye ikna etmek üzere sürekli kullanılan bir savdır– mütemadiyen çıkarcı mantıklara dayanırlar. Ne var ki bu çıkarcı dil çok büyük oranda şeffaftır, "doğal" diye kamufle edilir, özellikle yapılan dengelemede terazinin ibresi annelik yönünü işaret ederek sonuçlanmışsa. Annelikten pişmanlık duymak konusunda yazdığım bir gazete yazısına[35] gelen aşağıdaki cevap, yaptığı çıkarım nedeniyle gürültü çıkarmama eğiliminde olan böylesi bir değerlendirmeye örnek teşkil eder:

> Benim kişisel fikrim...
>
> Tutturuyorlar, sinir bozucular, insanın neredeyse tüm maaşına "mal oluyorlar", ilk yıllarda güçbela uyuyabiliyorsun, artık kendime ayıracak hiç vaktim yok, dışarı çıkmak –tam bir "bakıcı operasyonu", işyerinde birlikte esnediğimiz iş arkadaşlarıma gıpta ediyorum– eve yatmaya gidebiliyorlar, oysa ben "ikinci vardiya"ya gidiyorum ve çocuk sahibi olmanın dezavantajları listesi uzuyor da uzuyor!
>
> Ama – onlara tapıyorum, Onların gülüşlerine/kucaklamalarına, fiziksel yakınlığa, dalgalanan kahkahalara, karşılıklı sonsuz sevgiye deli oluyorum.

35 Orna Donath, "I love my children but rather they would not be here", *Ynet*, erişim tarihi 25.06.2009, http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3734 681,00.html [İbranice].

Onları yetiştirmek çok çok zor (evet, belki ben birazcık bencilim) – ama bununla onlara sahip olmaktan pişmanlık duymak arasında çok, çok büyük bir fark var!

Başka deyişle, ölçmeler ve değerlendirmeler, yalnızca terazinin ibresi anneliğin hissiyat kurallarını güya ihlal eden yöne döndüğünde afişe oluyor ve kınanıyor – tıpkı pişmanlık meselesinde olduğu gibi, anneler anneliğin dezavantajlarını ve faydalarını yeniden değerlendirip herhangi bir fayda bulamadıklarındaki gibi.

Bu sebeple, Üçüncü Bölüm'de belirtildiği üzere anneliğin avantajları ve dezavantajları hakkında bir tartışma başlattım. Görüşmeler süresince pişmanlığın onlar için ne ifade ettiğini netleştirmek üzere değerlendirmede bulunanlar, çoğunlukla annelerdi:

***Erika** (yaşları 30 ila 40 arasında değişen dört çocuğu var, aynı zamanda büyükanne):*
Onlar için hayatımdan vazgeçtim. Ve şunu düşünüyorum, geriye dönüp bakarak –bugün geriye dönerek değil, daha o zamandan bile– annelik nankör şey. Çocuklarla birlikte olmak benim için gerçekten güzel ama onlarla olduğumda dünyanın en mutlu insanı olduğumu söylemek? Yalanlar ve kandırmaca. Yalanlar ve kandırmaca.. [...] Dünyada çocuk sahibi olmak için hiçbir neden yok. Genel konuşmak gerekirse mi? Eziyet öyle derin, zorluk öyle büyük ve acı insanın içine öyle bir işliyor ki, o kadar ki ancak şu anda yaşlılığın eşiğinde bir şeylerden tat alabiliyorum. Bu kadar.

Yine de görüşmelerde özgürce değerlendirme yapamadıklarında ben konuyu özellikle ortaya attım: "Özel alan"ın, aile ve anneliğin, tarih boyunca göz ardı edilerek hesaplamalardan vareste olduğu *yanılsaması* karşısında, insan olarak,

düşünen, hisseden, inceleyen, hayal eden, ölçen ve karar veren öznel varlıklar olarak, annelerin algısını önemli ölçüde etkileyen bir etken olan kâr-zarar dengesine göz atmak istedim.

Anneleri özne olarak kabul etmek, onyıllardır anneliğin ve annelerin temelde nesne, başka bir insanın hayatına hizmet etmeye yönelik bağımsız değişken olduğu, çocukların dramalarıyla ilgili bir rol olarak görüldüğü sosyal gerçeklikte garanti değildir.

Bu nedenle, Amerikalı aktivist Judith Stadtman Tucker'ın, annelerin hakları lehine *rol olarak annelik* ile *ilişki olarak annelik* arasında yaptığı ayrım zihin açıcıdır; zira ona göre annelikten bir rol, bir görev ve bir meslek olarak değil de bir ilişki olarak bahsetmek, kadınların hayatlarındaki karmaşıklığı ve değişimleri içeren çokyönlü annelik senaryolarının ortaya çıkmasını sağlar. Annelik bir rol olarak algılandığı sürece, aslında "ideal işçi" demek olan "mükemmel anne" olarak işlev görmek etrafında tek bir senaryo dönüp durur ve adaptasyon, sonuç odaklı çalışmaya, çocukların annelerin üzerlerine zafer veya yenilgi çizgilerini kazıdığı beyaz sayfalardan ibaret olduğu bir projeye doğru olur.

Anneliği bir ilişki olarak algılamak, onu iki birey –dinamik ve sıklıkla değişen bir ilişki sürdüren *muayyen* iki birey– arasında bir bağlaç olarak anlamamızı sağlayabilir. Böylesi bir anlayış, tüm annelerden çocuklarıyla ilişkilerinde aynı şekilde hissetmelerini bekleyen mekanik yaklaşımları bir kenara koymamızı sağlar; böylece annelikten, annelerin çocuklarından sorumlu olduğu ve kendi anneliklerinin etkisi altında kalmadan onların hayatlarını etkiledikleri tek taraflı bir bağdan ziyade, insan tecrübeleri yelpazesinin bir parçası olarak bahsedebiliriz. Böyle bakıldığında anneliğin içerdiği insani duygular yelpazesini inceleme imkânımız olabilir;

derin bir sevgiden derin bir duygusal ikircikliğe kadar.[36] Ve evet, pişmanlığı da inceleyebiliriz.

Dolayısıyla ve pişmanlığa dair insani duygu hali, öznelerce yapılan hesaplama, tahmin yürütme ve karar verme gibi işlemler içerdiği için – bu araştırmada yer alan çoğu annenin annelikteki öznel faydaları ve sakıncaları ölçüp tartmaya etkin biçimde katılması boşuna değildir.

Eğer özne olmanın bir parçasının aslında söz konusu hesapları ve ölçümleri *yapmak* olduğunu ve bu olguların özünde sırf "kamusal alan"a ait olmadığını fark edersek, annelerin bu ölçümleri ve değerlendirmeleri yapmayacağına dair toplumsal beklentilerin daha derin anlamlarını iyi anlayabiliriz. Başka bir deyişle, korkutucu akılcılık diye pişmanlığa karşı gösterilen toplumsal tepkilere bakınca, annelerin kendi tecrübeleri ve mahrem ilişkileriyle temasta kalma hakkından nasıl mahrum bırakıldığı daha açık hale geliyor. Annelere tekrar tekrar, kendi durumlarını değerlendirmek üzere bir dakika bile durmaması gereken, başkalarının iyiliği için var olan birer nesne gibi davranılıyor; her şey bir yana bu şekilde kalmamaları, annelere bir nesne olarak bağlı olan toplumu korkuttuğu için.

Bu tip beklenti ve mahrumiyet tehlikelidir; zira kadınların hayatlarının genelinde ve annelik alanı özelinde böylesi maliyet-fayda analizleri *yapılmadığında;* anneler kendi toplumsal bağlamlarında anlaşılmadıklarında evde benliklerinden kopuk vaziyette kalabilirler. Ev, yabancılaştırıcı alan haline gelebilir, anneler kendi kendilerine düşünmedikleri ve hissetmedikleri için değil, kendi kendilerine düşünmelerine ve hissetmelerine izin verilmediği için ve evet, bu kendi durumlarını değerlendirmeyi de içeriyor.

---

36 Judith Tucker Stadtman, "The New Future of Motherhood«, *The Mothers Movement Online 2005*, http://www.mothersmovement.org/ features/mhoodpapers/new_future/mmo_new_future.pdf

O halde annelikten pişmanlık duymak, yalnızca anneliğin asla hata olarak tecrübe edilemeyeceğine dair kabulden başka bir sonuca yönelttiğinde değil, genel olarak, duygusal akılcılığı ailenin kapısının dışında bırakmaya yönelik toplumsal çağrıyı gözden geçirme gereğine de ışık tutan sebeplerden biridir.

Üreme ve annelik hakkındaki algılamaların nasıl çıkarcı bir mantıkla yüklü olduğunu ve pişmanlığın neden bunu açığa çıkarmaya dönük bir hareket olduğunu içtenlikle tarif eden Tirtza'nın sözleri, ilave düşüncelerden geriye kalanları özetleyecektir.

> Çocuklarımıza neden pişman olduğumuzu ve onları dünyaya getirmek ve yetiştirmek için ne bedel ödediğimizi anlatmak önemli. Eğer bunu yapmazsak hayatlarımızın eksik olacağına, toplumun bir parçası olamayacağımıza inandık. Kısır ve çocuk evlat edinmek istemeyen insanları böyle gördük. Heba edilmiş ve lüzumsuz hayatlar. Elbette onlar adına "üzüldük" ama kalbimizin derinliklerinde özgürlüklerini ve hayatlarını yükler, feragatler ve kurban etmeler olmadan yaşayabilme kudretlerine gıpta ettik.
>
> [...] Mesajı nasıl ve ne şekilde vermek gerektiğini bilmiyorum; yazmak, üzerinde konuşmak, televizyonda, radyoda söylemek. Öğretmek. Bu eleştirilmez kurumlar hakkında konuşmak, tüm kiri yıkayıp pasparlak gün ışığında asmak, kadınların gözlerinde parlasın diye güneşin onu yıkamasına izin vermek. Bu sırları. Bu karanlığı. Tüm bu tabuları.

SONSÖZ

Gazap dolu "Pişman olacaksınız" kehanetinin peşine takılıp yolculuğa başladığımda, işin nerelere varacağını hesap etmemiştim. Araştırmada yer alan kadınların anlattıklarının, çocuk yetiştirme ve annelik anlayışlarının derinleşmesine katkı sağlayacağını varsaymıştım; derken kendimi aniden bizi çepeçevre saran diğer mücadele alanlarının ortasında buldum: zaman ekseninde evrimleşmesi ve ilermesi gereken duygulara muamelemizin ve –seçili şeyleri unutmamız beklenirken– yaşananları geri alma arzusu karşısında erişilmez gibi görülen zamana muamelemizin ortasında. Ortada durunca hissiyat ve hatırlama kurallarının nasıl malzemeleştiğini gördüm; öyle ki daha baştan kültürün açıkça ihlal ettiği anlaşılan bu kuralların, kadınları anneliğe yönlendiren ve geriye asla öfkeyle ya da pişmanlıkla bakmayacaklarını vaat eden temel toplumsal mekanizmalardan biri olarak hizmet ettiği artık daha da açık.

Bu nedenle pişmanlık, tüm insan ilişkisi çeşitlerine eşlik ettiği ve verdiğimiz pek çok kararın ardından ortaya çıktığı halde, anneliği pişmanlığın asla dokunamayacağı bir şey

olarak görürsek, hissiyat kurallarının, kendilerinden faydalananlar için büyük ölçüde elverişli olan toplumsal düzeni sürdürmek için kullanılan veya görmezden gelinen hisleri ve zamanın gidişatı hakkındaki katı düşünceleri göz önüne almıyoruz demektir. İnsanlar annelikten pişman olmak diye bir şeyin varlığına inanmadıklarında veya bu konuya karşı öfke hissettiklerinde, aslında kadınların geriye bakmalarının ve anne olmayı değersiz bir deneyim olarak değerlendirmelerinin tehlikeli olduğunu söylüyorlar. Sanıyorum bu durum hiç kimse için sürpriz değildir; zira genel olarak kadınlar ve özellikle anneler tekrar tekrar kenara çekilmeye ve kendilerini unutmaya mecbur bırakılırlar. Belki de kadınların hatırlamasının ve hatırlatmasının neden akıl almaz bir şey olduğunu yeniden düşünmeliyiz.

Annelikten pişman olmaya karşı duyulan bu güvensizlik ve öfkenin kökeninde kesinlikle doğurmanın ve çocuk yetiştirmenin ve her ne kadar gül bahçesi olmasa da, anneliğin bir kadının başına gelebilecek en muhteşem şey *olduğu* inancının kutsallığı yatmaktadır. Ama sadece bu değil. Bu kökler aynı zamanda ilerleme ruhuna taparak bizi günbegün kişisel gelişim ve büyüme çabası göstermeye iten neoliberal ve kapitalist topluma da uzanmaktadır. Bu ruh hali içinde ortak kanaat, geçip giden zamanın kadınları er ya da geç ve muhakkak anneliğe karşı yumuşatacağıdır; aksi takdirde anneliğin her zaman mutlu sona götürdüğü yolundaki ortak hayalle barışmadıkları için cezalandırılmaları gerekir.

Öfkenin bir diğer kaynağı, pişmanlığa yönelik cinsiyetçi muameleye dayanır: ya yakıcı sıcaklıktaki bir his ya da soğuk, hesaplı bir düşünce olarak. Yakıcı sıcaklıkta bir his olarak muamele ettiğimizde, pişmanlık duyan anneler ateş altında kalırlar; zira kendi duygularını kontrol etmekten ve yararsız ağıtlarının üstesinden gelmekten aciz, tehlikeli biçimde duygusal dişil kadınlar olarak algılanırlar: "Eğer top-

lum olarak bizden pişmanlığın portresini çizmemiz istense, onu tel tel saçlı, geçmişin ölü kollarına gömülmüş, kemiksiz bir kadın (korkarım kaçınılmaz olarak kendisi dişidir) olarak hayal ederim."[1] Pişmanlığa soğuk, hesaplı bir düşünce olarak muamele edildiğinde, anneler sadece erkekler için var olan ve "kamusal alan"a özgü aşırı akılcılık yüzünden pişmanlık duyan taş kalpli kadınlar olarak algılanarak ateş altında kalırlar. Her iki şekilde de, bu anneler erkekleri taklit ediyor saçmalığıyla ya da göz önünden uzaklaştırılması gereken hasarlı mal olarak etiketlenmeden, herhangi birinin annesi olmama arzusundaki bir dişi figüre yer tanımayan toplumun hâkimiyeti altında kapana kısılır.

Gerçi öfke, annelikten pişmanlık duymanın dile getirilmesinin, bu annelerin çocuklarını inciteceğine dair çok basit ve anlaşılabilir bir kaygıdan da kaynaklanır. Bu kaygı gerçekten uzak değil, zira görüştüğüm kadınların hissettiği manevi acılara ve çocuklarının düşündüklerini ve hissettiklerini öğrenmesi olasılığına dair endişelerinin derinliğine tanık oldum.

O halde neden annelikten pişmanlık duymak hakkında konuşmak konusunda ısrarcı olmalıyız? Bunun ne faydası var?

Bu konuda, anne olmak istemeyen bir kadın olduğum gerçeği nedeniyle ısrarcı olmakla pek çok defalar suçlandım. Suçlayanların gözünde ben, anneliğin kadınlar için kötü olduğuna dair bir kanıt arayarak ve pişmanlığı kutsallaştırıp diğer kadınları annelikten kaçınmaya ikna ederek, anneliğe karşı olan kendi gönülsüzlüğümü meşrulaştırmaya çalışıyordum.

Bu, oldukça çarpıtılmış bir bağlantı, özellikle anneliğe karşı gönülsüzlüğümü asla çözülmesi gereken bir sorun ola-

1 Janet Landman, *a.g.e.*, s. 5.

rak hissetmediğim için (gerçi toplum bunu öyle gördüğü için ilk günden itibaren böyle hissetim). Annelerin pişmanlığını yüceltmeye çalışmıyorum. Ya da istenen doğumları azaltmak ya da tüm kalpleriyle anne olmayı arzulayan kadınları eleştirmek gibi bir çabam yok – çünkü bu durumlarda annelik taraftarıyım ve çünkü kendimi onlardan daha iyi biliyor varsayarak, başka kadınların hayatlarını nasıl yaşayacağına dair hüküm vermeye hakkım olmadığını hissediyorum. Başkaları adına bu tip kibirli "bilme", beni bütünüyle kadınlar "adına" ve "onların iyiliği için" konuşuyormuş iddiasındaki ataerkillikle aynı kefeye koyacaktır.

Bir kadın, bir kız evlat, bir sosyolog ve bir feminist olarak, sorunun diğer taraftan sorulması gerektiğine inanıyorum: Annelikten duyulan pişmanlığı susturmanın sonuçları nedir? Böyle bir şey yokmuş gibi davranma çabasının bedelini kim öder?

Bu kitap bedel ödeyenlerin anne olmak istemeyen kadınlar, anne olmak isteyen ve istemeyen anneler ve çocuklar olduğunda ısrar ediyor; çünkü bu kişiler gerçekten *kendilerini* oluşturan, bizi *biz* yapan, hepimizi gözetme iddiasında olsa da sıklıkla bizden başka herkesi gözeten toplumsal düzenin sonuçlarının cefasını çekiyor.

Bir kadın, üç kız yeğenimin teyzesi, bir sosyolog ve bir feminist olarak, daha fazla kadının bedenlerine, hayatlarına ve kararlarına sahip çıkma şansına sahip olmasını güvence altına almak için seçeneklerin ulaşılabilir olması gerektiğine inanıyorum. Kimsenin annesi olmadan kalma durumunda hâlâ klişelerin, yaptırımların ve cezalandırmaların gelmesi, seçeneklerin aslında mevcut olmadığını gösteriyor.

Pişmanlık üzerine konuşma konusunda ısrarcı olmanın derinlikli anlamları, araştırmaya katılan kadınların, onu kendilerini belgelendirmek için bir araç olarak görmeleriyle de açığa çıktı: Bazıları tanışmamızın üzerinden bir, iki ve

hatta üç yıl geçtikten sonra görüşme kayıtlarını kendilerine göndermemi istediler, böylece kendilerini okuyabilecek ve zihinsel ve duygusal bir yol haritası çıkarabileceklerdi. Kadınların yorumları, yazılı metnin ve belli bir zaman mesafesinden ona geri dönme ve gelecekte yine geri dönebilme imkânına sahip olmanın, onlar için çok değerli olduğunu gösteriyor. Ayrıca bir kısmıyla tanıştığımızdan beri yıllardır sürdürdüğümüz yazışmalarda, hatırı sayılır sayıda kadın, araştırmayı tasvir ederken tekrar tekrar "bir platform sağlamak" metaforunu kullandı, kendilerini ifade etmelerine ve başka insanlar dinlesin ve üzerinde kafa yorsun diye sözlerinin yayımlanmasına, duyulmasına, okunmasına imkân sağlayan bir platform.

Örneğin Sunny, yüz yüze görüşmemizin ardından bunu şöyle ifade etmişti:

> Duygusal anlamda hazırlıklı geldim, ne hakkında konuşacağımı ve neyin deşileceğini bilerek ve ardından bu... bu arkamdaki küçük kovuğa kaçıveriyor ve onu derhal saklıyorum ve sonra yola devam ediyorum. Gündelik muhabbetlerde uğraştığım bir konu değil bu. Yakın çevremdekilerle konuştuğumda, bu konuya pek girmemeye gayret ediyoruz çünkü acıtıyor, yaralarla tekrar tekrar uğraşmak acıtıyor. Tüm diğer acılar gibi.
>
> Konuşmakla ilgili bir sorunum yok. Gelip seninle konuşmayı düşündüğümde, bana garip geliyor çünkü bütünüyle tabu olan bir konu hakkında konuşmaya geliyorum ve özgürce ve açıkça ve istediğim kadar bu konuda konuşabiliyorum. Terapiye veya benzeri bir şeye gider gibi. Bu, başka birine konuşmanın bile yasaklandığı korkunç bir şey gibi görünebilir, oysa burada özgürce dillendirebiliyorum. Bu gerçekten hoşuma gidiyor. Bir başka nokta da, ben bunun insanları kurtarabileceğini *kesinlikle* biliyorum – yani benim için her şeye değer. Bugün buradan çok hoş bir hisle ayrılıyorum. Hem başka kadınlara yardım ettiğimi

hem de dertlenmeyi bıraktığımı biliyorum. Bu konuda kendimi çok iyi hissediyorum.

Katılımcılar, okurlar ve araştırmacılar, hepimiz için ne ifade ettiği sorusu, insan hayatlarına musallat olan acı verici ve yaralayıcı meselelerin özüyle uğraşan bir eleştirel sosyoloji yaratma çabası içindeyken, üzerinde yürünen ince hattı işaret ediyor. Bir yandan bunları ele almanın kendi içinde ve bizatihi kişiye acı veren sonuçları olabilir; diğer taraftan onları çözümlemekten kaçınmak, bizi toplumsal dünyaları bir şeyleri değiştirebilecek şekilde anlamaktan alıkoyabilir, ki bu örneğin Sunny'nin yorumlarında işaret ettiği üzere, kadınların araştırmaya katılmak isteme nedenlerden biriydi.

Bu kitap daha yolun başlangıcı. Yeterince derinlikli tartışamadığı, örneğin bu fikirler kadınları "annelik rayına oturmaya" ("Anneliği seç, yoksa...") itmek üzere kullanılırken aynı zamanda çıkar gruplarının anne olan kadınlarca katlanılan neticelere bulaşmamasını sağladığı için ("Senin seçimin. Kendin başa çık!"), annelikten pişmanlık duyma olgusunun "seçim"in neoliberal anlayışları içinde kapana kısılması gibi başka alanlara doğru genişlemesi gerektiğine inanıyorum.

Ayrıca söz konusu kapana kısılmayı yakından incelemek, "sorumluluk" fikrine ilişkin toplumsal mantık için daha iyi bir anlayış sağlayabilir: Hukuki alanda pişmanlık göstermek bir kimsenin eylemlerinin sorumluluğunu üstlendiğinin kanıtı olarak algılanırken, çocuk bakımı ve annelikle ilişkilendirildiğinde, pişmanlık annelerin tüm sorumluluktan vazgeçmesi olarak algılanır. Hukuki alanda pişmanlık bir kimsenin akıl sağlığının yerindeliğine ve ahlaki duruşuna kanıt olarak değerlendirilirken, annelik alanında pişmanlığı dile getirmek ahlaksızlığın ve akıl sağlığından yoksunluğun ka-

nıtı olarak algılanır. İşlenmiş bir suç *–toplumsal düzeni ihlal eden* bir eylem– için pişmanlık duyduğunu ifade etmenin, annelik *–toplumsal düzeni yerine getiren* bir eylem– yüzünden pişmanlık duymakla aynı şey olduğunu iddia etmiyorum. Ne var ki, *"Yapamazsın. Düzeltemezsin. Sadece – vay be, evet, kendime, çocuklarıma ve topluma kötülük ettim, diyemezsin,"* diyen Tirtza gibi görüşmecilerce yapılan tespitler, istenmeyen annelik sonrasında, pişmanlığın özünde nasıl ahlaki bir sorumluluk sakladığını düşünmemizi sağlayabilir; toplum üzerindeki sonuçları dikkate alınınca "özel alan"ın sınırlarını aşan bir sorumluluktur bu. Bu sebeple, pişman olan annelere salt kendilerini düşünen bencil ve ahlak yoksunu kadınlar gibi davranmak yerine, annelikten pişmanlık duymaya daha yakından bakmak, bazen tam da anne olmalarını ve yalnızca kendilerine ait, kendi çocuklarına karşı özenli olmalarını ima eden, kadınların sadece "kendi işlerine bak"malarına dair emrin ahlak yoksunluğunun ekmeğine nasıl yağ sürebileceğini anlamamızı sağlar. Amerikalı feminist ve aktivist Ellen Peck'in dediği gibi: "[...] karşılıksız vermenin evde başladığı duygusunu teşvik eden ve 'Çocuklarına karşı vazifen' ve 'Aile her şeyden önce gelir' gibi asil deyişler öne sürerek bu karşılıksız vermeyi güvenceye alan kültürümüzün berbat bencilliği. Aile, dış dünyaya uzanabilecek her türlü sevgi dolu ilgiden vıcık vıcık olmuş, tam bir sünger haline geliyor. [...] bebekler ve çocuklar, özellikle de kendimize ait olanlar, toplumu bir bütün olarak gözden kaçırmamıza neden olabilir. Bebekler ve çocuklar aynı zamanda kendi özdeğerimizin önüne geçebilir; yetişkin erkekler ve kadınlar olarak kendi değerimizi gözden kaçırmamıza neden olabilirler."[2]

2 Rustum Roy ve Della Roy, *Honest Sex*, New American Library, 1968'den aktaran Ellen Peck, *The Baby Trap*, Pinnacle Books, New York, 1971.

Birinin konuyu genişletmek için, ilk adımı atması gerekiyordu.

Ben de bunu yaptım.

Kadınların ve annelerin ruhunda "kenara ittirilmiş" veya "dışlanmış" görünene geri dönerek ve de anneliğin hissiyat kurallarıyla yasaklanmış olanı dinleme isteğiyle, verili kabul edilip sorgulanmayan kavramlara göre güya yegane bir harita üzerindeki tek bir anayoldan çok daha karmaşık olan duygusal haritalarla karşı karşıya olduğumuzu gördük. Bu çalışmadaki ve bundan önce öne çıkmış ve bundan sonra öne çıkacak kadınları dikkatle dinleyerek çoklu şeritleri ve haritaları çizip açığa çıkarmak konusunda ısrarcı olmak, yalnızca anne olmaktan pişmanlık duyan anneler için önem taşımıyor. Bu ısrar, kadınların durmalarını, adımlamalarını, gezinmelerini, geri dönmelerini ve aylaklık etmelerini mümkün kılacak diğer rotaların açılmasını sağlayabileceğinden, anne olmak istemeyen kadınlar ve anne olan kadınlar için de önemli olabilir.

Bu yolların taşlarını döşememiz gerekiyor. Buna mecburuz. Dünyanın çarpıp kendi ağırlığıyla devirdiği kişiler olmak yerine, dünyayı ellerine alması gereken kadınlarız. Kendi bedenlerine ve hayatlarına sahip çıkması gereken kadınlarız; ayrıca kendi düşüncelerine, duygularına ve hayallerine de tabii. *Bu* olmadan, hiçbir şey derdimize deva olmayacak.

İnsanlık tarihi boyunca kadınların çocuk doğurup onlara bakması öyle doğal ve sıradan görülmüş ki, bugün anne olmamayı tercih eden kadınlar bir tür tehdit unsuru gibi algılanıyor. Bu kişiler biteviye toplumun "Bir gün pişman olacaksın" silahıyla tehdit ediliyorlar. Tersi ihtimal akıllara dahi getirilmiyor. Sahi, pişmanlık anne olmayanların değil de olanların payına düşerse, o zaman ne olur?

Anneliğe atfedilen kutsallık ilgili tartışmaları tabu haline getirse de, konuyu irdeleyip yeni tanımlar geliştirmeye yönelik ihtiyaç büyük. Örneğin her kadının zamanı gelince anne olması gerektiği varsayımının kökeni nedir? Kadınların iddia edildiği gibi çocuk bakma konusunda doğal bir yeteneği var mıdır? Kişinin tüm hayat serüvenini belirleyen annelik, insan ilişkilerinin en önemlisi ve en yücesi midir? Toplumun beklentisine göre anneler nasıl görünmeli, ne yapmalı ve nasıl hissetmelidir? Anneliği sevmezken çocuğunu sevmek mümkün müdür? Pişmanlık yaşayan anneler, bu gayrimeşru duyguyla nasıl başa çıkarlar? Anneliğin avantajları ve dezavantajları nelerdir? Anneliği bir rol değil de, bir ilişki türü olarak görmek neyi değiştirir? Babaların varlığı ya da yokluğu, annelik deneyimini nasıl etkiler?

Sosyolog Orna Donath alanında bir ilk olan *Annelikten Pişman Olmak*'ta derinlemesine görüşmeler yaptığı kadınların deneyimleri aracılığıyla, okurları toplumdaki anne olma dayatmasını gözden geçirmeye davet ediyor. Farklı hayat tercihlerine sahip çıkarak, yasaklı kabul edilen yolları açmak isteyen kadınlara ilham ve cesaret veren bir çalışma.

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-3272-6

9 789750 532726

KDV'DEN MUAFTIR